

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

1892 * 1942

UDGIVET AF
SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

2. OPLAG

KØLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1943

Jeg beder Dem venligst modtage medfølgende Eksemplar af "Sønderjydsk Skoleforening"s Jubilæumsskrift som Gave til

x d u. 1943

Jubilæumsskrifter læses vist ikke altid, men nærværende Skrift indeholder meget af Interesse og Værdi angaaende den evige Folkekamp ved Danmarks, og dermed Nordens, Sydgrænse.

Jeg har da ønsket at gøre mit til, at Skriftet kan komme særlig de Mænd og Kvinder i Hænde, der har Ansvaret for den kommende Slægts Oplysning om Forholdene ved vor Folkegrænse.

København, i Marts 1943.

A. P. Møller

Sønderjydsk Skoleforening er Hr. Skibsreder A. P. Møller meget taknemmelig for det smukke Bidrag, som herved, efter hans Tilskyndelse og Offervilje, ydes til Udbredelse af og Oplysning om Sønderjydsk Skoleforenings Gerning.

P. F. V.:

H. Jørgen Christensen.

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING
1892--1942

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

1892 - 1942

UDGIVET AF
SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

2. OPLAG

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

1943

INDHOLD

	Side
Højskoleforstander <i>Hans Lund</i> : Sønderjydske Skoleforhold 1864—1892	9
Amtslæge, Dr. <i>H. Lausten-Thomsen</i> : Den nordslesvigske Skoleforening 1892—1914	23
Amtsskolekonsulent <i>Nicolai Svendsen</i> : Skoleforeningens ledende Mænd	76
Landstingsmand, Gaardejer <i>H. Jepsen Christensen</i> : Skoleforeningens Virksomhed og Forbindelser med Udviklingen i Sønderjylland fra den 31. December 1914 til Dato	136
Forstander <i>Ernst J. Borup</i> : Skoleforeningens Elever 1894—1914	256
Forstander <i>Fred. Nørgaard</i> : Sønderjylland — Folkehøjskoler, Landbrugsskoler og Efterskoler	277
Bemærkninger til de statistiske Tabeller	296

Ved et Møde i Ribe i Januar 1942, hvor Forstander Hans Lund, Amtslæge H. Lausten Thomsen og Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen var kommet til Stede efter Indbydelse fra Formanden og Kassereren for Sønderjydske Skoleforening H. Jepsen Christensen fra Høgsbro og Elers Boesen fra Astrup, enedes man om at udsende et Mindeskraft om Sønderjydske Skoleforening i Anledning af Foreningens 50-Aarsdag den 30. November 1942 efter den Linie, hvori Skriftet her fremtræder.

Man var enig om, at Mindeskraftet skulde være egnet til Folkelæsning samtidig med, at det skulde være et historisk Kildeskraft. Det vilde derfor være rigtigt, at det hovedsagelig blev forfattet af Mænd, der havde oplevet Foreningens Stiftelse og fulgt dens Gerning paa nært Hold saavel som de Mænds Færd og Virke, der har haft Hovedledelsen af Foreningens Gerning. Man bad eenstemmigt Forstander Hans Lund om at være Mindeskraftets Redaktør.

Det havde været naturligt, at Skildringen af de unge Sønderjyders Skolebesøg var bleven givet under eet, men paa Grund af særlige Forhold, bl. a. den korte Tid, der har været til Udarbejdelsen, har Arbejdet maattet deles mellem Forstander Borup og Forstander Nørgaard.

SØNDERJYDSKE SKOLEFORHOLD 1864—1892

Baggrunden for Den nordslesvigske Skoleforenings Tilblivelse er den Udvikling af Skoleforholdene, som finder Sted paa slesvigsk Grund efter 1864.

Slesvig har en rig Skolehistorie. Før Kongeriget var Landsdelen blevet forsynet med Skoler, saa der i 1807 i hele Hertugdømmet var 440 Distriktskoler, her skabtes i Tønder i 1786—88 det første Seminarium paa nordisk Grund, her udformede Kr. Kold sine ejendommelige Skoletanker, her skabte Herrnhutterne et særpræget Skolearbejde i Christiansfeld, og her rejstes i Rødding den første Folkehøjskole i Verden. Da nationale Brydninger satte ind, var Skolen blevet draget med ind i Kampen. Efter 1850 var Folkeskolen dansk ikke alene i Nordslesvig, men ogsaa i Mellemslesvigs blandede Omraade.

Med 1864 skete der straks Forandringer. I de blandede Distrikter førtes Forholdene tilbage til Tiden før 1850, idet Folkeskolen her overalt fik tysk Undervisningssprog, og i Nordslesvigs Købstæder og Flækker blev det samme i det væsentlige Tilfældet, idet der dog som Regel blev givet Undervisning i Dansk. Folkeskolen paa Landet i Nordslesvig fik derimod Lov til at arbejde uforstyrret videre i det gamle Spor.

Men da Landsdelen i 1866 kom ind under Preussen, begyndte Forandringerne ogsaa her. I 1867 stillede Lærerne, som alle andre offentligt ansatte, overfor Kravet om Edsaflæggelse til den preussiske Konge. Der findes ingen Undersøgelse af, hvem Nordslesvigs Lærere i 1864 var; men alligevel kan det med Sikkerhed siges, at de i overvejende Grad var Slesvigs egne Sønner. De fleste af dem havde dog faaet deres Uddannelse paa kongerigske Seminarier. Tønder Seminarium havde tysk Undervisningssprog

indtil 1853, saa Lærerne herfra ikke egnede sig til at gaa i den danske Folkeskoles Tjeneste. Først i 1858, da det genrejstes som dansk Seminarium, kunde dets Elever faa deres Gerning i Nordslesvig. Ifølge en kongelig Anordning fra 1820 havde de paa kongerigske Seminarier uddannede Lærere imidlertid faaet Ret til Ansættelse i Hertugdømmerne, og fra den Tid søgte da unge fra Hertugdømmerne til kongerigske Seminarier. Strømmen gik især til Fyn til Bernstorffsminde i Brahetrolleborg Sogn (nedlagt 1826) og til Skaarup. Paa dette sidste Seminarium var af 744 Dimittender i Tiden fra 1830—63 de 341 Slesvigere og de 62 Holstenere. I 1841 oprettedes Jelling Seminarium nærmest med det Formaal at skaffe Lærere til det danske Sønderjylland. Det blev imidlertid et almindeligt sydjydsk Seminarium, men med et stærkt slesvigsk Islæt i sin Elevflok. Af de 403, der i Tiden fra 1843—63 dimitteredes fra Jelling, var de 111 Slesvigere. Uddannelsen paa et kongerigsk Seminarium blev for mange unge Slesvigere Anledning til at søge Gerning i Kongeriget. Om Skaarupseminaristerne ved vi kun mangelfuld Besked, men om Jellingseminaristerne foreligger der Oplysninger. Af de 111 herfra havde i 1864 de 56 deres Gerning i Sønderjylland, deraf de 55 i den offentlige Skole. Af Jellings kongerigske Elever havde kun 4 deres Virksomhed Syd for Kongeaaen. — Paa et Tidspunkt, da Tilgangen til Seminarierne var lokalt bestemt, blev det naturligt de Sønderjylland nærmestliggende kongerigske Seminarier, der fik den største Tilgang; men Slesvigere er ogsaa blevet uddannet paa Snedsted, Lyngby og Jonstrup Seminarier.

Man har da sikkert Lov til at sige: Nordslesvigs Lærere i 1864 var i alt væsentligt Slesvigere med kongerigsk Uddannelse. Nu stilledes de overfor den preussiske Stats Fordringer, og de allerfleste af dem bøjede sig for disse Fordringer for at blive i deres Hjemstavn. Mens det overvejende Flertal af Præsterne sagde nej til Edsaflæggelsen, var det kun et lille Mindretal af Lærerne, der gjorde det. Hvor mange Nejsigere, der var, ved vi ikke. Mackeprang regner med ca. 50, H. P. Hanssen med ca. 100. Af de 55 Jellinguddannede havde de 16 paa forskellig Maade mistet deres Stilling i 1864, 2 døde før Afgørelsen; men af de 37, der stilledes overfor Edskravet, sagde kun 5 nej. Det er navnlig i den nordvestlige Del af Sønderjylland, at Nejsigerne havde hjemme.

En Del Steder blev der i den danske Befolkning set med Mistillid paa de Lærere, der blev i deres Stillinger. Senere har man erkendt, at de ved deres Forbliven sinkede Skolens Fortyskning. Der er næppe nogen Tvivl om, at den vilde være sket i et hurtigere Tempo, hvis der allerede fra 60erne havde siddet en tyskkyndig Lærerstand i Nordslesvig.*)

Allerede i 1870 fik det preussiske Ministerraad forelagt et Forslag om at indføre tysk Undervisningssprog i den nordslesvigske Folkeskole i et Omfang som i de polske Provinser, hvor Modersmaalet i de senere Skoleaar kun brugtes ved Religionsundervisningen. Denne Plan strandede imidlertid bl. a. paa Modstanden fra Bismarck, der ønskede, at man skulde gaa langsommere frem, og som vandt Ministeriets Tilslutning til en Plan om at indføre Tysk som Undervisningsfag i nogle ugentlige Timer. Krigen udsatte Planens Gennemførelse, men i April 1871 nedsattes en Kommission for at forberede Indførelsen af Tysk som Undervisningsgenstand i Folkeskolen. Dette vakte en stærk Uro i den danske Befolkning. Allerede i Maj samledes en Kreds af de ledende Mænd for at drøfte, hvad der kunde foretages, og her forelagde Gustav Johannsen og C. F. Monrad Udkast til en Adresse, hvor der androges om Forordningens Tilbagekaldelse, subsidiært om, at der kun toges 4 Timer og ikke som paatænkt 6 ugentlige af den lovbestemte Skoletid til Tyskundervisning, og at Deltagelsen i denne blev frivillig. Men det viste sig, at dette ikke kunde finde almindelig Tilslutning. Det var det sidste, der mødte Modstand, bl. a. fra Junggreen, der skrev: »Skal der endelig indføres Tysk i vore Skoler, saa lad det *netop* ske ved Tvang. Jeg ser hellere, at der paa denne Maade indføres 6 Timer, end at Folket skal forlange om end kun 2 Timer.« Adressen ændredes i Overensstemmelse hermed og formedes som en almindelig Protest mod de paatænkte Planer. Det hedder i Adressen: »Det er vor fuldeste Overtydning, at der maa og vil indtræde den sørgeligste Tilstand i Nordslesvigs Folkeskoler, dersom den saaledes

*) Seminarier i Tønder blev fra 1864 tvesproget, idet det fik baade en dansk- og en tysksproget Afdeling. Fra den danske Afdeling, der ophævedes 1884, er udgaaet en Række Mænd, der har faaet en fremtrædende Plads i Nationalitetskampen: Jens Jessen, M. Andresen, M. C. Mathiesen, R. P. Rossen, Peter Jessen o. fl. — I 1878 oprettedes der et tysk Lærerindeseminarium i Augustenborg, i 1884 et tysk Seminarium i Haderslev.

bebudede Tvangsforanstaltning virkelig bliver bragt til Udførelse. Det er nemlig en ubestridelig Kendsgerning, at det allerede nu er særdeles vanskeligt for Folkeskolen, med de til dens Raadighed staaende stærkt begrænsede Kræfter, at bringe endog blot de nogenlunde begavede Børn til en fyldestgørende Færdighed i den skriftlige og mundtlige Benyttelse af deres Modersmaal. — Men kan dette Maal allerede nu, da der i hele Undervisningstiden udelukkende, mere eller mindre direkte, arbejdes hen imod det, kun tildels og med de største Vanskeligheder naaes, hvilken Tilbagegang maa og vil da ikke blive Følgen, naar der borttages en saa væsentlig Del af Undervisningstiden, som 6 Timer ugentlig; og der istedetfor de Timer, der saaledes fratages Undervisningen i og paa Modersmaalet, tilmed sættes en Undervisning i et for Børnene fremmed Sprog, der ubetinget maa indvirke meget forstyrrende paa disses og da navnlig de mindre godt begavedes Udvikling. Folkeskolen kan intet Udvalg foretage, den maa modtage alle Børn, ogsaa de Familiars, hvor Hjemmet lidet eller intet bidrager til Opnaaelsen af Skolens Formaal; og den maa fremdeles næsten overalt optage en meget stor Mængde Børn i samme Klasse. Skal Folkeskolen derfor gaa til sin Gerning med nogen Udsigt til at virke heldbringende for Tid og Evighed, da er det en uafviselig Nødvendighed for den at holde et saa fremmedartet Element som en videregaaende Undervisning i og paa et fremmed Sprog udenfor sit Omraade. Det er ogsaa efter vor fuldeste Overtydning en ligefrem Umulighed for Folkeskolen, ved Siden af det, der nødvendigvis maa blive Hovedformaalet for dens Gerning, Børnenes religiøse og intellektuelle Udvikling ved Hjælp af det Sprog, de medbringe fra Hjemmet, at bibringe dem blot den tarveligste Færdighed i det fremmede Sprog; endsige da herefter at bringe det ligesaavidt i 2 Sprog, som hidtil i et; — og dette er jo i Virkeligheden Fordringen i Overpræsidentens omtalte Cirkulærskrivelse.«

Underskrevet af Landdagsmænd, Provinslanddagsmænd og Kirkeældste tilstilledes Adressen det preussiske Kultusministerium, men ændrede ikke Regeringens Kurs. Men ogsaa i Befolkningens brede Lag havde Regeringens Planer vakt et stærkt Røre. Vidnesbyrd herom er en Række Protestadresser fra Skolekredsene, som i Løbet af Sommeren offentligjordes i den danske

Presse. Det var Brændstrup Skoledistrikt, der havde givet Eksemplet, og Adressen herfra, der var affattet af den unge Gaardejer Nicolai Dam, giver et sjældent smukt Udtryk for Befolkningens Forstaaelse af Modersmaalets Betydning.

Men Regeringen lod sig ikke standse, og den 28. August 1871 udstedtes den nye Skoleinstruks, ifølge hvilken der indførtes 6 Timers ugentlig Tyskundervisning fra det 3. Skoleaars Begyndelse i samtlige Folkeskoler med dansk Undervisningssprog; de 6 Timer kunde, hvis Flertallet af Skoleinteressenterne ønskede det, udvides til 8 eller 10. Undervisningen var ordnet som Undervisning i et fremmed Sprog, men paa øverste Trin droges Hovedregning og Hjemstavnslære ind under disse Timer. Da Forordningens Bestemmelser skulde føres ud i Livet, mødtes de flere Steder af Befolkningens passive Modstand. Forældrene nægtede at anskaffe de tyske Bøger, Børnene forsømte de tyske Timer eller nægtede at tilegne sig det fremmede Sprog. Men denne Modstand lod sig ikke i Længden opretholde. — Mange Steder magtede Lærerne ikke den nye Undervisning. Selvom de var uddannede i Kongeriget, havde de nok i sin Tid faaet nogen Undervisning i Tysk; men Kundskaberne var ikke holdt vedlige. Man søgte at bøde paa Manglerne ved at sende dem til Tyskkursus ved Tønder og Segeberg Seminarier; men Resultaterne var ikke straalende. Biskop Kaftan fortæller i sine Erindringer om, hvordan han under sin Inspektion i de nordslesvigske Skoler i 80erne fandt Tyskundervisningen saare mangelfuld, og han udbryder: »Stod det saaledes til i 80erne, hvorledes saa ikke i 70erne og 60erne.«

Naar Modstanden mod den nye Ordning var saa stærk, skyldtes det, at Befolkningen trods Regeringens Forsikring om, at der ikke tiltænkte nogen Germanisering gennem Skolen, opfattede Forordningen som Indledningen til Skolens almindelige Fortyskning. Og man kan i private Breve fra 70erne finde mange Vidnesbyrd om, at man ventede videregaaende Reformen snart. At Befolkningen havde Ret i sit Syn, skulde hurtigt vise sig.

Ved Instruks af 9. Marts 1878 blev den nordslesvigske Skole gjort tvesproget. Børnene skulde fra første Begyndelse lære baade at læse og skrive Dansk og Tysk, og Undervisningen blev i nogle Fag givet paa Tysk, i andre paa Dansk. »Men det indrettedes saa

snildt, at de Fag, der stillede de største Krav til Tænkeevnen og Talefærdigheden, skulde meddeles paa Tysk.« (H. P. Hanssen.) Selvom Forskrifterne trak Grænserne mellem de to Sprog op, blev de dog let udvisket, og som Forholdene var, blev det som Regel paa det danskes Bekostning. Instruksen aabnede Vej til videregaaende Fortyskning, idet den bestemte, at Indførelse af tysk Sprog som Undervisningssprog i samtlige Fag, eventuelt med Undtagelse af Religion, kunde ske efter Andragende fra Fler-tallet eller anordnes af Overpræsidenten efter Regeringens Anbefaling.

Denne Ordning var pædagogisk saa slet, at den kun kunde være ment som en Overgangsordning før den endelige Fortyskning. Men det er mærkeligt at se, hvorledes Skoleinstruksen af 1878 ikke vækker den Modstand som Instruksen fra 1871. Det kan næppe forklares paa anden Maade, end at der i Løbet af 70erne var sket en almindelig Svækkelse af Modstandsviljen i den danske Lejr. Om nogen samlet Protest er der ikke Tale; først i 1884 gav Indførelsen af en ny tysk Sangbog i Folkeskolen Anledning til Indgivelse af en Adresse til Kultusministeren, hvori man androg om Ophævelse af Skoleinstruksen af 1878. Og i 1885 fik Kultusministeren under et Besøg i Nordslesvig overrakt en lignende Adresse, men uden at der naaedes noget derved. I Pressen og paa Synoderne blev der gentagne Gange protesteret fra dansk Side mod, at Forordningens Fordeling af Fagene paa Dansk og Tysk ikke blev overholdt. Mere eller mindre frivilligt indgav Befolkningen i en Række Skoledistrikter i de sydlige Sogne af Aabenraa Amt og Tønder Nørreamt Andragende om Skolens fuldstændige Fortyskning, idet man dog ønskede Religionsundervisningen paa Dansk og et Par danske Sprogtimer. Disse Andragender blev selvfølgelig bevilget; derimod gjorde, saa vidt vides, Regeringen ikke noget Sted Brug af Tilladelsen til paa eget Initiativ at gennemføre Skolens Fortyskning.

Men hvor Udviklingen bar hen, kunde der ikke være nogen Tvivl om, og man evnede ikke fra dansk Side at standse den. — Ved Juletid 1888 kom den længe frygtede Meddelelse: Fra første April 1889 skulde Tysk alene være Undervisningssprog i de nordslesvigske Skoler. Kun de 4 Religionstimer skulde være danske. De to Religionstimer, der yderligere kom til i Mellein- og Over-

klassen, skulde være tyske. Om nogen Undervisning i det danske Sprog var der ikke Tale. Det tyske Sprog skulde helt præge Skolens Liv — »De kongelige Skoleinspektører og Lærere har i Samkvem med Børnene at betjene sig af det tyske Sprog og agte paa, at dette ogsaa mere og mere sker blandt Børnene indbyrdes.«

Paa dette Tidspunkt stod den nordslesvigske Befolkning helt anderledes rustet til at møde Modstand end i 1878. Vælgerforeningen var dannet, og dermed var skabt en virkelig politisk Ledelse. Edsstriden var endt, og de to danske Landdagsmænd gav Møde i Berlin. Her rejste Hans Lassen og Gustav Johannsen Fordringen om Instruksens Tilbagetagelse, ganske vist uden at faa dette vedtaget, men dog med det Resultat, at Germaniseringsbestrebelseerne var blevet ført frem for den tyske Offentlighed til kritisk Bedømmelse. Tre danske Medlemmer af Provinssynoden fik Foretræde hos Kultusminister Gossler og gjorde ham bekendt med Befolkningens Stemning. En Adresse med 10,000 Underskrifter fra Skoleinteressenterne overrakte Overpræsidenten af de 3 Provslanddagsmænd, og Kirkeforstanderskaberne fra alle Egne indgav Andragende til Konsistoriet, hvor man ganske vist ikke som i Andragendet til Overpræsidenten androg om Instruksens fuldstændige Ophævelse, men kun udtalte Ønsket om, at alle de 6 Religionstimer maatte blive givet paa det danske Sprog, og at der maatte blive givet Børnene saa megen Danskundervisning, at de fuldtud kunde læse og forstaa de danske Lærebøger i Religion.

Det var ikke danske Kredse ubekendt, at der i tyske Kredse var stærkt delte Meninger om Instruksens, og det gav Haab om, at man maaske kunde naa et Resultat. I 1890 traadte Bismarck tilbage, og det ventedes, at hans Afløser Caprivi i Almindelighed vilde følge en mere maadeholden Kurs. En ny Skoleadresse med over 13,400 Underskrifter blev indsendt til Landdagen, hvor den dog ikke naaede at komme til Forhandling. Et Forslag om en ny preussisk Skolelov, der gav Gejstligheden større Indflydelse paa Skolen, aabnede en Tid Udsigt til Forandringer; men Forslaget faldt i Marts 1892, og »dermed brast Haabet om en delvis Ophævelse af Instruksens«. Et Vidnesbyrd om Uenigheden i den tyske Lejr er de Forhandlinger, der fandt Sted paa Synoderne.

Det danske Forsvar under denne Udvikling af Skoleforholdene bestod ikke alene af Protester mod Fortyskningen, men ogsaa i et positivt dansk Skolearbejde. Som Udviklingen formede sig, blev det først i Byerne, Vanskelighederne maatte imødegaaes. Her fandtes der før 1864 enkelte danske Privatskoler. Nu kom nye til, og ældre Skoler omformedes efter den nye Tids Vilkaar, delvis under ny Ledere. I Flensborg overtog den afskedigede Lærer fra Glücksborg A. C. C. Holdt en ældre Skole og skabte en dansk Realskole, den tidligere Overlærer ved Flensborg Latin-skole C. F. Monrad fortsatte og udvidede en Pigeskole. Forsøg fra Lærer Vognsen og Gustav Johannsen paa at nyoprette Skoler blev dog standset af Myndighederne. I Aabenraa paabegyndtes der straks efter Krigen en Del mindre Skoler, der efterhaanden samledes til een dansk Skole under Ledelse af Lærer J. C. Juhler; i Tønder fortsattes en lille dansk Privatskole af Lærer Hagerup og efter dennes Død af Lærer Tørslef; i Haderslev levede den af Frk. Tauber i 1863 oprettede Pigeskole videre, og i 1866 skabte Pastor J. Johansen en dansk Realskole her; kun i Sønderborg savner man et dansk Initiativ. — Enkelte Steder paa Landet som i Graasten og Broager fandtes der gennem en Aarrække ogsaa private danske Skoler. Ellers forelaa der først efter 1871 Anledning til paa Landet af nationale Grunde at skabe selvstændig Skolevirksomhed. Men private Skoler fik vanskelige Virkekaar, fordi der fra Myndighedernes Side blev krævet Undervisning i Tysk af dem, og denne Fordring kunde eller vilde man ikke bøje sig for. Dette gav i Egnene ved Grænsen Anledning til, at en Del Forældre sendte deres Børn i Skole Nord for Grænsen, navnlig til to nyoprettede Friskoler i Skibelund og i Hejls. I en Del større Hjem holdt man Huslærer, men det var selvfølgelig et meget begrænset Antal Børn, der paa den Maade unddroges den offentlige Skole.

Som Helhed fik de private Skoler dog Lov til at virke uhindret i 1860erne og 70erne; en Undtagelse danner Holdts Skole i Flensborg, der lukkedes i 1875, og Forsøg fra Lærer A. P. West's Side paa at rejse en ny dansk Skole i Byen strandede paa Myndighedernes Modstand. Det var først, efter at Germaniseringsbestræbelserne i 1878 var sat ind, at den private danske Skolevirksomhed i Byerne blev standset. I 1879 maatte Monrads Skole

i Flensborg ophøre med sit Arbejde, i 1881 hidførte Myndighedernes Nægtelse af at godkende Jens Jessen som Leder af Realskolen i Haderslev denne Skoles Lukning; ved Lærer Juhlers Død 1883 nægtede Myndighederne med samme Resultat Godkendelse af R. P. Rossen som Leder af Realskolen i Aabenraa. Endelig standsedes i Foraaret 1888 den sidste af de danske Privatskoler, Frk. Taubers Pigeskole i Haderslev.

Efter 1878 blev det almindeligt, at man søgte at holde Børnene hjemme fra Folkeskolen ved, at flere Hjem i Fællesskab holdt en Lærerinde. Da man som Regel var henvist til at søge denne Hjælp nordfra, og dette voldte Vanskeligheder, søgte man at udanne unge sønderjydske Piger til denne Gerning, og i Ottersbøl Mølle ved Skærbæk begyndte Frk. Elise Lindberg en dertil beregnet Skole, der senere flyttedes til Visby. Men denne Virksomhed standsedes ved Frk. Lindbergs Udvisning i 1884. — Selve Hjemmeundervisningen søgte Myndighederne at komme til Livs ved at kræve, at kun eksaminerede Lærere maatte undervise. Men hvor Forældrene selv udenfor Skoletiden underviste Børnene, var man skærmet mod Indgreb udefra. I smaa og store Hjem er her, støttet bl. a. gennem Bøger udgivet af Sprogforeningen og Flensborg Avis, udført et Arbejde, der har været af uvurderlig Betydning baade for den opvoksende Slægt og for det danske Folkeliv i det hele. H. P. Hanssen har engang i en lille Opsats i første Aargang af Sprogforeningens Almanak givet et Billede af denne Hjemmenes Gerning. Paa Hjemvejen fra et Møde faar han en Aften i Vintervej en 14aars Dreng op i Slæden. Han har i Skolen kun lært Tysk. Nu er han hjemmefra, i Tjeneste. Samtalen udvikler sig:

»Skriver du aldrig til dine Forældre?«

»Jo, det gør jeg saa tit.«

»Saa er du vel nødt til at skrive Tysk?«

»Ne-nej, det kan jeg ikke engang, og det kan de jo heller ikke læse.«

»Ja, har du ikke lært Tysk i Skolen?«

»Jo-o, det har jeg jo nok, men da ikke saadan, at jeg kan skrive et Brev.«

»Men hvor har du da lært at skrive Dansk?«

»Det har jeg naturligvis lært hjemme.«

»Hjemme?«

»Ja, Moder læste med os hver Dag, for hun havde bedst Tid. Hun har ogsaa lært os at synge de danske Viser. Fader gik hver Dag ud paa Arbejde, men om Aftenen, naar han kom hjem, lærte han os at skrive, for han skriver bedre end Moder. Han sagde, at vi skulde lære at skrive et Brev, som han og Moder kunde forstaa, for vi kom maaske til at søge vort Brød vidt omkring i Verden. — Og saa sagde han ogsaa, at det var Løgn, naar Skolemesteren sagde, at det danske Sprog ikke duede til stort, for vort Sprog var et rigtig godt Sprog. Det var meget bedre end det tyske, og det var altid bleven talt og skrevet her paa Egnen. Det skulde vi derfor gøre os Umage for at lære at skrive, og det skulde vi altid holde fast ved.«

»Jeg spurgte ikke mere — fortsætter Fortælleren — og vor Samtale var dermed foreløbig forbi. Men jeg glemte Stormen og Kulden og følte en varm Blodstrøm gennem hele mit Legeme. Og saa var det, som om jeg pludselig stod i den lille Husmandsstue: Fattigfolks tarvelige Hjem, men lunt, lyst og hyggeligt. Jeg saa Moderen sidde med en lille Pog paa Skødet, som hun lærte at stove, mens Pegefingern gled hen over de slidte Blade i den gamle Læsebog. Og jeg saa de store Børn trippe rundt i glad Forventning, indtil Døren gik op, og en Mand, bøjet af legemligt Arbejdes Byrde, traadte ind med et Smil paa Læben. Jeg saa ham hænge den lappede Trøje paa Knagen og gribe efter Tavle og Griffel med de stive Fingre — og snart var han dybt inde i sin vanskelige Skolemestergerning.«

Om den Vandrelærervirksomhed, der til Støtte for Hjemmenes Arbejde blev begyndt i Aarene omkring 1890, er der fortalt andetsteds i dette Skrift.

Men naar Børneskolen ikke arbejdede i dansk Aand, og Vejene udenom den offentlige Skole kun undtagelsesvis var farbare, maatte naturligt det Spørgsmaal rejses, om ikke en Undervisning i Overgangsaaarene eller i Ungdomstiden i nogen Maade kunde bøde paa, hvad Folkeskolen forsømte. De Forsøg, der blev gjort paa at rejse danske Højskoler paa Sønderjyllands Grund i 1860erne, maa dog mere ses i Sammenhæng med den almindelige Højskolevækkelse, der i de samme Aar fandt Sted i Kongeriget. I Rødding, hvor Skolevirksomheden var blevet standset i

1864, blev der 1865 begyndt et Højskolearbejde for unge Piger under Cornelius Appels Ledelse. Aagaard Landbrugsskole ved Flensborg fortsatte sin Virksomhed først under Forstander Viinsteds Ledelse, fra 1869 under Lærer Toftes. »Højskoleforeningen for Als og Sundeved« fik af Grev Reventlow overladt Sandbjerg Slot til en Højskole, der aabnedes i December 1869 under cand. teol. Adolf Knudsens Ledelse. 1868 begyndte cand. teol. L. Koch støttet af Egnens Befolkning en Højskolevirksomhed i Brøns, der Aaret efter fik sin egen Bygning. Endelig fik Haderslev Østeramt sin Skole, idet Lærer A. P. West fra Flensborg 1869 begyndte en Landbohøjskole i Vonsbæk. Krigen 1870 standsede det lige paa-begyndte Skolearbejde, og Vonsbæk og Brøns kom ikke mere i Gang; Skolen paa Sandbjerg maatte standse 1874, da dens Forstander, Lærer Langkjær, blev udvist. Skolerne i Rødding og paa Aagaard fik derimod Lov til at fortsætte, idet Røddings Forsøg paa at udvide Gerningen til ogsaa at omfatte Karle efter een Vinters Forløb, 1869—70, dog blev forbudt. Pigeskolen i Rødding virkede til 1885, da Cornelius Appel paa Grund af Sygdom maatte standse Arbejdet; men Skolen paa Aagaard fortsattes til omkring 1890. Noget direkte Forbud mod Højskolevirksomhed paa Sønderjyllands Grund foreligger ikke; men Myndighedernes Indgreb og Kontrol var af en saadan Art, at de medførte flere af Skolernes Standsning og hæmmede de andres frie Udfoldelse.*) Det var fra een Side set et Tab for sønderjydsk Folkeliv, at det ikke som i Kongeriget fik disse frie Ungdomsskoler i sin Midte; men fra en anden Side set var det en Vinding, idet sønderjydsk Ungdom nu maatte søge Ungdomsskolerne i Kongeriget og derigennem fik en bredere Forbindelse med Danmark og dansk Folkeliv, end det havde været muligt paa hjemlige Skoler.

I direkte Forbindelse med Skoleudviklingen i Sønderjylland stod Oprettelsen af Efterskoler lige Nord for Grænsen. Som før

*) Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen fortæller, at han engang i Aarene omkring 1908 blev kaldt op til Landraad Becherer i Haderslev, der viste ham en stor Stabel Manuskript. Det var et Indlæg af Tandlæge Smith, der beviste, at det ikke var forbudt at holde dansk Højskole i Sønderjylland. Man kunde, hvad Dag det skulde være, begynde en dansk Højskole her. Efter at have refereret dette slog Becherer i Bunken og udbrød: »Und der Mann hat ja Recht.« Men i Samtalens Løb lod han dog skinne igennem, at han mente, at Myndighederne dog skulde være i Stand til at finde Midler til at hindre det, hvis et Forsøg paa at oprette Skoler skulde blive gjort.

nævnt havde en Del sønderjydske Hjem fra 1870erne sendt deres Børn til Friskolerne i Skibelund og Hejls; men i Begyndelsen af 80erne nægtede Myndighederne at tillade dette ved at hævde, at Skolepligten ikke var opfyldt ved Skolegang i Udlandet, og Domstolene godkendte denne Opfattelse. Men dette foranledigede Knud Pedersen i Skibelund og Lorenz Birkedal i Hejls til nu at modtage Elever efter Konfirmationsalderen, og dermed skabtes de første Grænseefterskoler, der senere fik Efterfølgere i Vester Vedsted, Bramminge, Holsted og Skanderup.

Det private Skolearbejde i Sønderjylland havde fra første Færd fundet Støtte hos interesserede Kredse i Kongeriget. Alle-rede ved Nytaarstid 1865 havde C. F. Monrad ved et Møde i Kø-benhavn vundet Forstaaelse for Nødvendigheden af et dansk kul-turelt Arbejde i Nordslesvig og givet Anledning til Dannelsen af Foreningen »Dannebrog (F. D.)», der i de følgende Aar med Mon-rad som Mellemlid ydede økonomisk Støtte til de forskellige Ar-ter af Skolearbejde, men navnlig, saa længe det var nødvendigt, til de private Skoler i Købstæderne. Denne Forening, hvis Grund-stamme, som det er blevet sagt, udgjordes af »Mændene fra —48«, og hvis Formand først var Tømrermester H. H. Kayser, derefter 1871—1902 den tidligere Leder af Realskolen i Haders-lev Pastor I. Johansen, havde navnlig sin Tilslutning i Køben-havn og i Byerne i det hele. Men ogsaa fra den kongerigske Landbobefolkning, navnlig fra dens højskolevakte Del, kom der Hjælp. Dette skete især gennem Foreningen S. S. (Sønderjydsk Skolehjælp), der paa Initiativ af Gaardejer Jep Fink i Hejls blev stiftet i 1877, og hvis Formand gennem mange Aar var Pastor Svejstrup i Vejen, men hvis mest utrættelige Medarbejder var Morten Eskesen. Det var denne Forenings første Opgave at yde Hjælp til unge Sønderjyder, der vilde søge danske Ungdoms-skoler; men i anden Række vilde den hjælpe Forældre til at give deres Børn en dansk Skolegang. De fleste Højskoler ydede S. S. den Hjælp, at de gav fri Undervisning til de af Foreningen an-befalede Elever. Da Sønderjydsk Skoleforening dannedes, kom der et nært Samarbejde i Gang mellem de to Foreninger; men om dette vil der blive berettet senere.

Et Par Gange før Skoleforeningens Dannelse har der været Tanker fremme om, at den sønderjydske Befolkning selv skulde danne Organisationer til Støtte for Ungdommens Skolegang. I 1869 foreslog I. P. Junggreen i en Artikel i Dannevirke, at der skulde dannes en hele Landsdelen omfattende Højskoleforening til Støtte for Højskolearbejdet paa sønderjydsk Grund. Det hedder i hans Begrundelse saaledes: »Har det nogensinde været nødvendigt, at alle gode Kræfter i vort Folk vakttes og udvikledes, saa er det nu Der er ikke levnet Slesvigs danske Befolkning een eneste Undervisningsanstalt, hvor Undervisningen meddeles paa Modersmaalet, og skal vi ikke synke ned til at være, hvad vore Modstandere ønsker, vi var: en raa og uvidende Hob, da er det nødvendigt, at vi selv søger at raade Bod paa dette Savn.« — Men Tanken synes ikke at have vundet Tilslutning, knap nok Opmærksomhed.

Paa Initiativ af Gaardejer A. D. Hørlück i Rurup samledes den 8. Septbr. 1885 en mindre Kreds af Mænd i Haderslev for at drøfte Spørgsmaalet om Ungdommens Skolegang, og herfra udsendtes der følgende »Opfordring til vore danske Medborgere«: »Eftersom det under de Forhold, hvorunder Skolevæsenet for Tiden er ordnet her i Nordslesvig, ikke tør antages, at Børnene ved deres Afgang fra Skolerne har faaet en saadan Udvikling, at de have endog en tarvelig Kundskab særlig i deres danske Modersmaal, saaledes at de kunne fremsætte deres Tanker skriftlig heri, som og i dansk Fædrelandshistorie og Geografi, har det stillet sig for os som mere nødvendigt end nogensinde, at Befolkningen lade deres Børn efter deres Konfirmation besøge de danske Fortsættelsesskoler som særlig skikkede til at meddele dem de Kundskaber, Børnene som voksne Mennesker ikke kunne undvære, og som de som sagt for Tiden ikke faar i vore Skoler. Men da der hidtil ikke fra vor Side er gjort noget for at støtte disse Skoler, og der trænges til Støtte i saa Henseende, for at Børn fra denne Side Grænsen under billige Vilkaar kunne besøge dem, har vi undertegnede tilladt os at henvende os til flere af vore Venner om med os at være virksom for at indsamle Bidrag til Støtte for de nævnte Skoler foreløbig i 5 Aar. De Skoler, som der for Tiden nærmest tænkes paa at støtte, er Birkedals i Hejls, Pedersens i Skibelund og Sallings i Lustrupholm.

Vi undertegnede ere villige til at modtage, hvad der maatte indkomme, og fordele Beløbet mellem samtlige nævnte Skoler.«

Underskriverne er foruden Hørlück P. Skau, Bukshave, Rasmus Hansen, Kastrup, S. M. Byck, Lunding, Philip Møller, Jægerup, og I. P. Junggreen, Aabenraa.

Det skulde imidlertid vise sig, da man henvendte sig til ledende Mænd om Støtte for Tanken, at Planen mødte Kritik. Landdagsmand Hans Lassen skriver i et Brev, at selve Tanken om Nødvendigheden af at give Ungdommen en dansk Undervisning sikkert vil finde Tilslutning hos enhver god dansk Nordslesviger; men han har Betænkeligheder ved at støtte Skolerne direkte, og han skriver: »Hvis Sagen endnu kunde ordnes saaledes, at der søges tilvejebragt Midler til Hel- eller Halv-Fripladser for mindre bemidlede Nordslesvigere ved danske Fortsættelses- eller Højskoler, som Vedkommende selv frit kunde vælge, saa er jeg gjerne med til at underskrive en dertil sigtende Opfordring, og jeg kan tilføje, at Hr. Redaktør J. Moldt i Sønderborg, hvem jeg har forelagt Sagen, har udtalt sig i samme Retning.«

En Kritik af anden Art mødte Planen fra Godsejer H. Aa. Knudsen, Trøjborg, der i et Brev til P. Skau skriver saaledes: »Forlaget tiltaler mig ikke rigtig. Jeg tror ikke, det her paa Egnen vil finde nogen Tilslutning, eller at de nævnte Skoler vil kunne vente sig synderlig Besøg herfra. Var Talen derimod om at arbejde for Oprettelsen af Fortsættelses-Skoler paa Nordslesvigsk Grund, saa tror jeg ikke, at Folk i Almindelighed vilde nægte sig hjemme.«

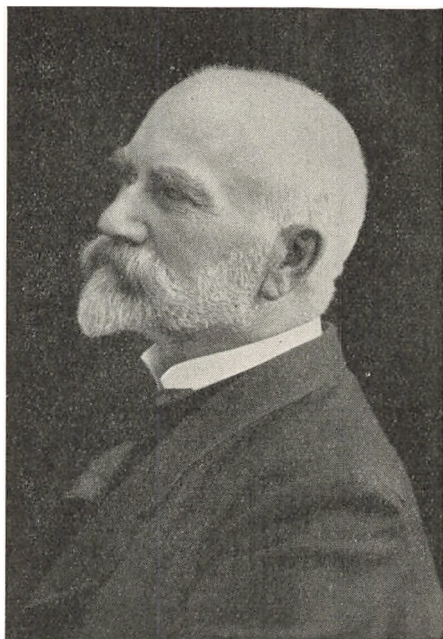
Hørlück og hans Kreds synes overfor denne Kritik at have opgivet at arbejde videre med Planen. Om der har været nogen Forbindelse mellem disse Drøftelser og dem, der gik forud for Skoleforeningens Dannelse i 1892, kan ikke paavises.

Hans Lund.

DEN NORDSLESVIGSKE SKOLEFORENING 1892—1914

Der var intet håb mere om at opnå dansk undervisning i Nordslesvigs folkeskoler, så længe landsdelen skulde stå under tysk-preussisk herredømme; skoleforordningen af 18. december 1888 var trådt i kraft den 1. april 1889, der var ingen indsigelser, der havde båret frugt. I vide kredse af den danske befolkning i Sønderjylland følte man dybt sandheden af de ord, som Jørgen Iversen af Svejrup noget senere, på provstisynoden i Åbenrå i sommeren 1893, formede således: »Vi er bekymrede for vore børn; den nuværende skoleordning medfører efter vor overbevisning en eksperimentering med barnesjæle, som vil kunne få de alvorligste følger for vore børns senere liv. . . . Jeg konstaterer, at den nuværende skoleordning virkelig indeholder en sjælefare for vore børn.« Sognepræsten fra Rinckenæs sluttede sig til Iversens ord, og ingen af de tyske præster eller danske eller tysksindede lægmænd, der var medlemmer af synoden, havde noget at indvende. Dette var den dybeste alvor, en overbevisning, der deltes af tusinder af forældre i Nordslesvig. Der drøftedes mange gange og på mange steder, hvad der vilde være at gøre for at hjælpe den opvoksende ungdom.

Stødet til at tage fat på et organiseret arbejde i denne henseende kom fra Ribe. Forstander for mejeri- og folkehøjskolen i Ribe Søren Hansen Salling var født i Troldal i Lintrup sogn den 28. Juni 1842, var uddannet som lærer på Blågård seminarium og havde først en kort tid været lærer ved realskolen i Åbenrå og senere, fra 1865 til 1869 i Lustrup ved Ribe. Han havde så i nogle år været højskolelærer, sidst på Skovgård i Charlottenlund, men opgav 1877 denne stilling for, som han selv udtrykte

S. H. Salling.

det i et brev til sit hjem, »at tjene den danske nationalitetssag«. Han oprettede så i 1879 en folkehøjskole på Lustrupholm, men flyttede den i 1890 til Ribe, hvor han knyttede den til en mælkerskole og et mejeri. Her virkede han til sin død den 2. januar 1918.

Salling var så gammel, at han ikke selv havde gået i tysk skole, men hans slægt boede vedblivende syd for Kongeåen, og hans forbindelse med Sønderjylland var så levende, han havde set så meget af den sønderjydske folkeskoles udvikling på nært hold, at

det blev ham en hjertesag, at der skete noget for at hjælpe ungdommen til at få den danske undervisning, den efter forordningen af 1888 syntes aldeles udelukket fra. Så er det, at han får tanken om oprettelsen af en forening til at yde denne hjælp. Han udfører et virkelig energisk arbejde for at nå dette mål, han deltager i møder, som han selv giver stødet til, det er ham, der lader udkastet til de første love trykke i Ribe. Han er igangsættereren. Foreningens første formand skriver i et brev af 21. februar 1893: »men det kan vi nu ikke frakjende ham, at det da egentlig er ham, der fra først af har bragt skoleforeningssagen på bane og da arbejdet stærkt på at få sagen i gang, og ene derfor mener jeg, at han har gjort sig fortjent til vor tak.«

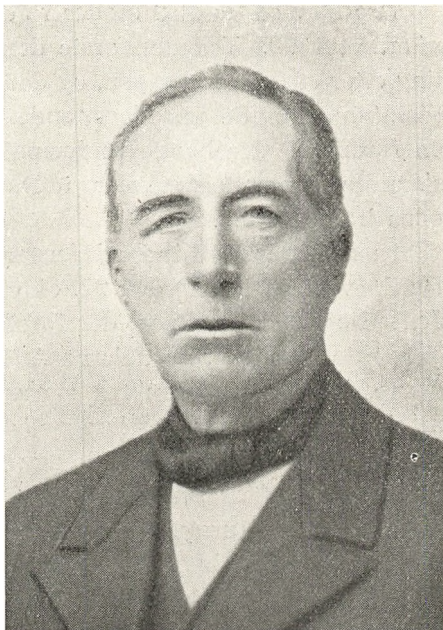
Den, Salling først søgte i skolesagen, var gårdejer **T h o m a s M ø l l e r** i Døstrup, og efter at han havde drøftet sine planer med ham og hans hustru **Meta**, født **Boesen**, og her fundet fuld forståelse, bragte Møller ham i forbindelse med gårdejer **J e n s P e t e r s e n J e n s e n** i Lovrup i samme sogn, der straks blev så optaget af tanken, at han blev foregangsmand ved foreningens

stiftelse, og det blev i hans hjem, at den blev dannet. H. P. H a n s s e n fortæller i »Et tilbageblik II« lidt om Sallings ihærdige arbejde i denne tid:

»Den 4. august 1892 skrev forstander Salling, Ribe mælkeriskole, til mig: »På de samvirkende sønderjydske foreningers møde i Svendborg talte jeg med Carstens om den plan til en skoleforening, som jeg forhandlede med Dem om forleden. Han meddelte mig imidlertid, at han havde talt med Sprogforeningens bestyrelse om ved dens hjælp at få kendskab til skolen i Hejls udbredt, og bestyrelsen havde lovet

at tage sig af sagen. Under sådanne forhold mente han ikke at kunne gøre yderligere skridt i den af mig antydede retning. Men dermed synes jeg nu ikke ret vel, at jeg kan slå mig til ro, da jeg er overbevist om, at en forening, ordnet, som vi var enige om, vil være den bedste borgen for, at vi får interessen vakt blandt småfolk, medens samtidig kendskabet til skolevirksomheden for de sønderjydske børn når derhen, hvor det er nødvendigt. Jeg ved derfor intet bedre, end at vi tager fat på foreningens dannelse og i den anledning får forhandlet med tillidsmændene for vælgerforeningen for gennem dem at få anvist mænd, som kan tage sig videre af sagen.« I en efterskrift tilføjede han, at L a u s t A r n u m i Bovlund og R a s m u s C l a u s e n i Smedager, som begge havde deltaget i mødet i Svendborg, havde givet planen deres tilslutning.«

Alligevel er det åbenbart, at kravet om en organisation til hjælp for ungdommens danske undervisning ikke finder den forståelse i Svendborg som i Vestslesvig; man ser i de sønderjydske foreningers ledelse den store betydning, efterskolen i Hejls har haft og har i denne henseende, men synes ikke at have øje for, at nu gælder det at spænde langt videre.

Thomas Møller.

Der blev så holdt 2 møder i Jens P. Jensens hjem i Lovrup i efteråret 1892. Ved det første den 7. august 1892 forelagde Salling efter et foredrag sagen, og den, skriver Jensen, »fandt megen tilslutning hos de tilstedeværende. Det var nemlig dannelsen af en forening, der havde til formål at fremhjælpe besøget på de såkaldte fortsættelsesskoler i Danmark for ubemidlede folks børn herude fra.«

I oktober måned indbød Jensen til det andet møde i sit hjem. Det blev holdt lørdag den 22. oktober, og i mødet deltog foruden Jensen og H. P. Hanssen, der forelagde et udkast til love for den påtænkte forening: gårdejerne Andreas Tyssen Hansen fra Randerup, Bende Bendesen fra Harres, Frederik Høyberg fra Nørmark, H. D. Poulsen fra Drengsted, Laust Bertelsen fra Tøvring, Anders Petersen Lund fra Rejsby i Ballum sogn, Thomas Møller og købmand Carl Simonsen fra Døstrup. Thomsen, Roost, og A. D. Hörlück, Rurup, der også var indbudte, havde sendt afbud. Ved dette møde blev der vedtaget et opråb, der formedes af H. P. Hanssen, drøftet udkastet til love og truffet aftale om valg af en første bestyrelse. Det var planlagt, at det møde, hvor foreningen skulde dannes, skulde holdes i Tønder, men da der ikke i denne by var noget passende lokale at få, vedtog man at flytte det til Skærbæk. At det måtte holdes i Vestslesvig, var givet. Det var herude, at tanken var kommet frem, og H. P. Hanssen havde sikkert ret, da han i »Et tilbageblik« skrev: »Skoleforeningens oprettelse vilde, hvad jeg lagde særlig vægt på, føre vesteregnet stærkere ind i opbyggende nationalt arbejde og aktiv politik.«

Midt i november 1892 fremkom følgende opråb i Nordslesvigs danske dagblade:

»Vort modersmål er nu snart fuldstændig fortrængt af den offentlige skole, vore privatskoler er lukkede, og man forbyder os at lade vore børn undervise i kongerigske skoler. Disse sørgelige skoleforhold må ganske naturligt opfordre alle danske forældre til af al kraft at værne om den rest af dansk, der endnu er tilbage i folkeskolen, til at tage energisk fat på dansk undervisning i hjemmene, og til i så stor udstrækning som muligt at sørge for ungdommens undervisning i dansk, efter at skolepligten er ophørt.

En forening, som kan lede, spore og støtte arbejdet i disse retninger, vil efter vor mening kunne gjøre et velsignelsesrigt ar-

bejde og danne et betydningsfuldt led i den nationale forsvarskamp, der er bleven os påtvungen.

Vi indbyde derfor vore meningsfæller til et offentligt møde hos g j æ s t g i v e r A a b l i n g i S k æ r b æ k

o n s d a g e n d e n 3 0 . n o v e m b e r , e f t e r m . k l . 3

for at rådslå om, henholdsvis oprette en almindelig skoleforening for Nordslesvig.

<i>A. P. Lund,</i> Rejsby-Ballum.	<i>Jens P. Jensen,</i> Lovrup.	<i>A. T. Hansen,</i> Randerup.	<i>H. P. Hanssen,</i> Sønderborg.
<i>Fred. Høyberg,</i> Nørmark.	<i>H. Petersen,</i> Rørkjær.	<i>H. Å. Knudsen,</i> Trøjborg.	<i>L. Bertelsen,</i> Tevring.
<i>Th. Refslund,</i> Vellerup.	<i>H. M. Boesen,</i> Søndernæs.	<i>And. Jørgensen,</i> Haved.	<i>Math. Petersen,</i> Haved.
<i>L. Arnum,</i> Bovlund.	<i>L. B. Poulsen,</i> Bovlund.	<i>J. Fausbøl,</i> Branderup.	<i>A. D. Hörlück,</i> Rurup.
<i>H. Thomsen,</i> Roost.	<i>J. N. H. Skrumsager,</i> Kjøbenhoved.	<i>A. Jensen,</i> Gram.	<i>Ludvig Petersen,</i> Gramby.
<i>Chr. Thygesen,</i> Skærbæk.	<i>N. Beyer,</i> Vangsbo.	<i>Jes P. Mærsk,</i> Vodder.	<i>H. P. Hansen,</i> Arnum.
<i>Jens Warming,</i> Lundsmark.	<i>Klaus M. Smidt,</i> Lundsmark.	<i>D. Hansen,</i> Møgeltønder.	<i>P. B. Bertelsen,</i> Ballum.
<i>K. Knudsen,</i> Visby Hedegård.	<i>A. Petersen,</i> Korntved.	<i>Hans Lassen,</i> Lysabild.	<i>H. Jepsen,</i> Rørkjær.
<i>F. C. Mathiesen,</i> N. Vollum.	<i>H. J. Høgh,</i> N. Vollum	<i>J. Michelsen,</i> Kolstrup.	<i>Gustav Johannsen,</i> Flensborg.
<i>N. H. Callesen,</i> Lerskov.	<i>Ph. Møller,</i> Jægerup.	<i>Falle Lilholdt,</i> Løjt Kirkeby.	<i>P. H. Wiuff,</i> Sillerup.
<i>P. Skau,</i> Bukshave.	<i>Oluf Høyer,</i> Øster Lindet.	<i>A. Jürgensen,</i> Graasten.	<i>And. Andresen,</i> Skjeldermark.
<i>A. Poulsen,</i> Sottrup.	<i>P. Lorensen,</i> Søvang.	<i>Chr. Salling,</i> Kastbjerg.	<i>N. M. Aabling,</i> Døstrup.
<i>B. N. Bennedsen,</i> Harres.	<i>A. C. Lau,</i> Stenderup.	<i>J. Bjorholm,</i> Ørderup.	<i>J. J. Bennedsen,</i> Bylderup.
<i>N. H. Bossen,</i> Løgumkloster.	<i>Nicolaj Knudsen,</i> Ottersbøl.	<i>P. N. Pedersen,</i> Kvorp.	<i>Jens Chr. Holm,</i> Lindetskov.
<i>H. Lund,</i> Gaansager.	<i>R. P. Clausen,</i> Smedager.	<i>Hans Nissen,</i> Viby.	<i>P. Reimers,</i> Sønderborg.
<i>P. H. Pedersen,</i> Vishjerg.	<i>Niels Andersen,</i> Medolden.	<i>J. Iversen,</i> Svejrup.	

Det er navnene på de 64 mænd, der den gang bortset fra de danske redaktører var de ledende i alt nationalt arbejde. Der er kun enkelte, der savnes. Der er ingen med fra Haderslev købstad, og Hans Lassen og Hans Nissen, Viby, er ene fra landdistrikterne på Als. Vestslesvig er stærkest repræsenteret; man lægger mærke til, at Thomas Møllers navn ikke er med. Han har vist selv ønsket, at N. Mathiesen Åbling skulde have sit navn med i hans sted.

Hans Lassen er dog i nogen mon tvivlrådig, om oprettelsen af en særlig skoleforening er den rette vej til at hjælpe ungdommen. Han skriver den 23. november 1892 til H. Thomsen i Roost: »Formålet, der tilstræbes med en skoleforening, tiltræder jeg selvfølgelig fuldt ud, men kunde det ikke også opnås igennem de foreninger og organisationer, som vi allerede have? Jeg tænker herved navnlig på vælgerforeningen, men også på sprogforeningen. Jeg har en vis frygt for at få oprettet alt for mange foreninger. — At sagen bliver drøftet kan jo imidlertid i mine øjne kun være til gavn.«

At H. Lassen drøftede spørgsmålet med Thomsen kom af, at disse to var medlemmer af provinssynoden i Rendsburg og sammen med de andre danske medlemmer af denne kirkelige forsamling havde indsendt en skrivelse til den præjssiske landdag om dansk undervisning i de nordslesvigske folkeskoler. Dette andragende var blevet behandlet i landdagen den 18. maj 1892, og Gustav Johannsen havde talt varmt for det; men den 2. juli 1892 måtte Thomsen meddele i de danske dagblade, at han som andragendets første underskriver havde modtaget meddelelse fra deputeretkammerets kontor, at andragendet ikke førte til noget.

Lassens tanke, at de allerede virkende nationale foreninger bedre end en ny forening kunde røgte de ny opgaver, der stilledes ved skolens fortyskende udvikling, og at disse foreninger kanske kunde skades ved dannelsen af en tredje, deltes bl. a. også af Jørgen Iversen, Svejrup, og fik endnu stærkere udtryk i et par afhandlinger, der fremkom i »Flensborg Avis« under mærket »—ss—« den 23. og 29. november 1892. I den første hedder det bl. a.:

»Der kunde let findes formål, hvorom man kunde samle en forening, uden at man behøvede at gribe ind i sprogforeningens

virksomhedsområde ved at danne en »skoleforening«. En sådan skulde vel nærmest udsende privatlærere, der kunde undervise uden for skoletiden, og dernæst samle penge til at understøtte voksne unge mennesker, der vilde søge kongerigske folkehøjskoler. Men det indses rigtignok ikke, hvorfor sprogforeningen ikke kan besørge dette. Siger man, at den ikke kan overkomme det, så kan den ved siden af sin bestyrelse, der efter lovene må være ulønnet, ansætte en lønnet sekretær. Det vilde desuden ikke være noget overvættets stort arbejde at ordne kursen og ruterne for et par privatlærere og gennem kredsformændene at fordele nogle få fripladser på kongerigske folkehøjskoler. At en ny »skoleforening« bedre skulde kunne formå den præjsiske regering til at standse skolernes fortyskning, kan man ikke uden troskyldighed mene.« Derefter anker forfatteren over, at skoleforeningen synes at have et tysk forbillede og slutter sin første artikel: »Men det er ikke altid det heldigste at indrette sin taktik udelukkende efter modstandernes eksempel.«

»Over for de mange ansete navne under indbydelsen kunde man fristes til den bemærkning, at det måske vilde være nok så heldigt, om nogle af vore bedste mænd vilde betænke sig lidt mere, inden de lægger navn til et foretagende, der vel i og for sig kan være godt nok, men som burde underkastes en alvorlig prøvelse og overvejelse, inden det får lov til at starte.«

På disse tanker synes der ikke offentligt at være fremkommet andet svar end i »Hejmdal«, hvis redaktør den gang var H. Matzen. Dette indlæg har ikke mere kunnet fremskaffes; men det får —ss— til dagen før mødet i Skærbæk at komme med et nyt angreb på tanken:

»Det må være forældrene selv, der påtage sig at give deres børn vejledning i modersmålet. Dertil kan sprogforeningen skaffe dem bøger, og så trænges der ikke til nogen skoleforening, . . . Der er altså lejlighed nok for den uformuende mand til at kunne give sin skærv til og være med i de politiske og nationale bestræbelser. Som medlem af vælgerforeningen vil han føle, at han betaler til valgomkostninger og andre politiske udgifter, der komme hele befolkningen til gode. Betaler han til sprogforeningen, får han mere end fuldt vederlag i visebøger, billeder, børnelæsebøger samt i lån af bogsamlingerne. En »skoleforening« synes derimod ikke at kunne yde småfolk andet end den fornøjelse at betale til, at nogle få unge mennesker kunne komme på folkehøjskole i kongeriget. Dette er udemokratisk. Når de ubemidlede skulle betale, så skulle de også have noget for deres penge enten på den ene eller den anden måde. Men de skulle ikke skatte til andres udgifter.

Vi skulle ikke vælte byrden over på småfolk. Skal der dannes en skoleforening uden skoler, så lad os få bidraget sat så højt, at det kan tyde på offervillighed og alvor hos dem, der sætte sagen i gang. Altså 10 eller 20 mark om året!«

Mødet i Skærbæk blev så holdt. Der er i datidens aviser kun et referat derfra, det, der kommer i »Flensborg Avis« (Vestslesvigs Tidende) fredag den 2. december 1892. Både »Dannevirke« og »Modersmaalet« i Haderslev og »Dybbølposten« i Sønderborg nøjes med at aftrykke »Flensborg Avis«'s fyldige beretning.

M ø d e i S k æ r b æ k .

Det ved et Opraab i de danske Blade i Nordslesvig indvarslede Møde til Oprettelse af en Skoleforening for Nordslesvig fandt Sted i Onsdags Eftermiddags i Gæstgiver Aablings store Sal i Skærbæk.

Der var trods den daarlige Jernbaneforbindelse mødt henved 150 Personer fra forskellige Egne af Nordslesvig.

Gaardejer Jens P. Jensen fra Lovrup aabnede Mødet med et Par Ord om Formaalet med Mødets Afholdelse. Det var jo sørgelige Erfaringer, Nordslesvigerne i vore Dage maatte gøre med Hensyn til vore Børns Undervisning i Modersmaalet. Det var jo nu saadan, at Skolebørnene snart udelukkende var henviste til Hjemmene, naar de skulde faa lært at læse og skrive deres Modersmaal. Det var derfor Formaalet med en Skoleforenings Oprettelse at fremme den danske Undervisning, og at denne Plan vandt Tilslutning, derfor var de talrige Underskrifter under det offentlige Opraab noksom Bevis, saavel som det talrige Møde her i Dag. Enkelte Mænd, der var forhindrede i at give Møde, som P. Skau fra Bukshave, Philip Møller i Jægerup, P. Wiuff i Sillerup, Reimers i Sønderborg, havde ved Skrivelser tilkendegivet deres Tilslutning til Oprettelsen af Foreningen. Taleren foreslog Forsamlingen at vælge H. P. Hanssen fra Sønderborg som Ordstyrer, hvilket Forsamlingen gjorde ved at rejse sig.

H. P. Hanssen tog Ordet. Han var personlig for Oprettelsen af en Skoleforening, der kunde bidrage til Børnenes og de unges Oplæring i Modersmaalet, der jo i vore Dage blev mere og mere tilsidesat i Folkeskolerne; thi det var jo klart, at en 4 Timers dansk Religionsundervisning langt fra var tilstrækkeligt. Den tyske »Centralforening« søgte ved alle Haande Midler endogsaa at faa denne Smule Dansk dreven ud af Skolerne, og det selv i Byer, hvor det, som i Sølsted, havde vist sig, at $\frac{3}{4}$ af Skoleinteressenterne var imod det. At der baade burde og kunde gøres noget fra dansk Side mod denne tyske Indflydelse, beviste Forholdene i Hovslund ved Aabenraa, hvor man ved Modpetition havde opnaaet at beholde den danske Religionsundervisning i

Skolen. I Ris Sogn derimod var der lidt efter lidt blevet indført tysk Religionsundervisning i alle Sognets Skoler; Præsten havde nu begyndt paa tysk Konfirmation — derfra og til Indførelsen af tysk Gudstjeneste i Kirken var kun et Skridt. Der maatte absolut gøres skarp Front mod denne Bevægelse. Spørgsmaalet var nu, om de Foreninger, vi allerede havde, kunde gøre dette, eller om det var hensigtsmæssigt at have en Fagforening, der ene tog Sigte paa Børnenes og Ungdommens Undervisning i Dansk. Der var jo begyndt derpaa, idet en Vandrelærer havde undervist paa forskellige Steder. Dette var blevet ham forbudt i Haderslev Amt, medens det var blevet tilladt i Sønderborg Amt, hvor den samme Vandrelærer underviste i Dansk paa forskellige Steder med Myndighedernes Vidende og Vilje. Paa samme Vis var det gaaet en Lærerinde, som havde kunnet undervise uhindret i Sønderborg Amt, men hvem det var blevet forbudt i Agerskov i Haderslev Amt. Dette viste, at der var en Forskellighed i Opfattelsen hos selve de præsiske Myndigheder, og dette Spørgsmaal maatte absolut gøres til Genstand for en Retskendelse. Men den Art Retsomkostninger, som en Afgørelse for Domstolene medførte, burde ikke lægges de paagældende Forældre til Byrde, men dækkes af en fælles Kasse. At samle Midler dertil var ogsaa en af Skoleforeningens Opgaver. Desuden burde en slig Forening virke for Undervisning i Hjemmene og i Efterskoler, hvortil der var stor Trang. Adskillige mente, at baade Arbejdet og Midlerne til Løsningen af disse Opgaver burde skaffes til Veje af de allerede bestaaende Foreninger. Taleren mente derimod, at eftersom den politiske Udvikling gik frem hos os, maatte dette føre til Decentralisation af Kræfterne, til Arbejdets Deling. En anden Ting var det, dersom man havde Midlerne til en Løsning af Kræfterne, men da man ikke havde det, maatte helst Arbejdet deles paa flere Hænder.

Frimenhedspræst Povlsen fra Bovlund var glad for, at dette var kommet frem. Det var jo dog den vigtigste, den største Ting, at faa Børnene lært at læse og skrive deres Modersmaal, saa de kunde tage Del i det danske Aandsliv. Vilde Folkeskolen ikke lære vore Børn Dansk, saa maatte vi selv tage fat derpaa, og dette behøvede ikke at være nogen Hemmelighed, det var jo en ærlig og en lovlig Sag, som ingen kunde fortænke os i. Derfor var han ogsaa glad for, at denne Sag var kommet frem her paa Vesteregnen, hvor man var temmelig rolig i politisk Henseende. Ikke saaledes, at man kunde nære Tvivl om Befolkningens Danskhed, men han troede, at det var til Gavn baade for Sagen og for Befolkningen selv, om en saadan Skoleforening fik sit Hjemsted her. Der sporedes somme Steder en vis Frygt for Offentligheden; der var dem, der mente, at man skulde være kønt

rolig og nok virke saadan i al Hemmelighed (Munterhed). Ja, dersom vi gjorde det for at drille Myndighederne, saa kunde der være noget i det, men vi havde sandelig andet at bestille end at drille nu (Munterhed), da det var en meget alvorlig Sag, vi havde at kæmpe for. Og selve Regeringen maatte jo anse os for nogle usle Pjalte, dersom vi vilde være med til at slette vort eget danske Folkeliv og Sprog ud. Et Folk, der kæmpede for sin Ret, kunde ingen foragte, og vi skulde ikke sidde og kukkelure med vor lovlige Ret, men komme frem med den, ikke tænke, at vi ingen Ting kunde gøre. Jo, der var meget at gøre, selv om man ikke kunde oprette Privatskoler. Han troede ikke, at en Vandrelærers Virksomhed var ulovlig. Vi skulde kun prøve det, thi selv om Landraaden eller Regeringen sagde Nej, maatte vi ikke ubetinget lide paa det, men gaa til Domstolene. Vi var jo ikke Rusere, men Folk med en fri Forfatning (Munterhed), og vi skulde ikke krybe sammen, men sætte Kræfterne ind, saa voksede de alt imens, og selv om det ikke var store Resultater, vi kunde opnaa, saa var det en stor Sag, det gjaldt. Taleren raadede til at faa Spørgsmaalet afgjort for Domstolene, som han havde en god Tro til — han havde ofte været for Retten og bestandig vundet sin Sag, paa en nær, og den havde han endda vundet halvt (Munterhed).

Skrumsager fra Københoved havde i Førstningen næret en hel Del Betæneligheder ved Sagen og tænkt, om man nu skulde have den tredje Forening. Det forekom ham, en Skoleforenings Opgave nærmest hørte ind under Sprogforeningen, men paa den anden Side var denne Forenings Midler jo ikke saa rigelige, at den kunde magte Opgaven uden at forhøje Medlemsbidraget. Det var jo forskrækkeligt, som man nu behandlede Modersmaalet i de nordslesvigske Skoler, og det var paa Tide, at vi selv tog fat. Naar vort Folkeliv var i Fare, maatte vi kæmpe indtil Lovens yderste Grænser, Skulder mod Skulder. Hans Betæneligheder var svundne, siden han havde talt med flere, og ved at se den Fortrøstning, man nærrede til Sagen her ude paa Vestkysten, hvor man ellers havde Ord for at tage sig en Middagslur for meget.

Tyssen Hansen fra Randerup havde ogsaa først næret Betæneligheder, men da han havde set de mange Navne under Op-raabet og set Tilslutningen, saa var hans Betæneligheder svundne. Det var jo Modersmaalet, vort dyreste og helligste Eje, Sagen gjaldt, og han opfordrede til at tage fat for Alvor. Det var jo en Skam at tale om den Smule Medlemsbidrag til Foreninger, som vi betalte, naar vi tænkte paa alt det, vi ellers maatte ud med. Vi stakkels Vestboer skulde have Ord for at være rolige og søvnige, naa, det var da godt, man vilde vedgaa, at vi var danske. (Munterhed.)

Cand. phil. Jacobsen fra Brøns mente, at en Decentralisation ikke var heldig, at det tværtimod gjaldt om at samle Traadene i en Haand. Vi havde Foreningen til Sprogets Bevarelse, og han holdt for, at en Skoleforenings Opgave hørte ind derunder. Han foreslog en Supplering af Foreningens Bestyrelse og Skolesagen behandlet i en Underafdeling af Sprogforeningen.

H. P. Hanssen troede ikke, at Tilgangen til Sprogforeningen vilde blive større eller Bidragene flyde rigeligere, hvis man lavede en Underafdeling og supplerede Bestyrelsen, han mente, at en ny Forening vilde skaffe flere Midler til Veje.

Povlsen fra Bovlund fandt ikke en Supplering af Sprogforeningens Bestyrelse ubetinget heldig, da de nye Mænd maaske vilde føle sig uselvstændige over for de gamle Medlemmer af Bestyrelsen.

Philipsen fra Skelle bad om ikke at trække Sagen alt for langt ud. Han stemte for at faa unge Kræfter frem i en ny Forening. (Hør!)

Efter at Skrumsager havde begæret Afslutning, blev Spørgsmaalet, om der skulde dannes en selvstændig Skoleforening, stillet til Afstemning og vedtaget med alle Stemmer mod seks.

Derefter skredes til Behandling af Udkastet til Lovene, som fremlagdes.

De enkelte §§ oplæstes og vedtoges af Forsamlingen en for en med nogle faa Ændringer.

Udkast til Love for den nordslesvigske Skoleforening.*)

Formaal. § 1. Foreningens Formaal er at fremme Folkeoplysningen, navnlig ved paa lovlig Maade at drage Omsorg for Børnenes og Ungdommens Undervisning paa Modersmaalets Grund.

Medlemmer. § 2. Enhver myndig Mand i Nordslesvig kan blive Medlem af Foreningen, naar han er i Besiddelse af sin borgerlige Ære. Indmeldelser modtages til enhver Tid af Kredsformændene, paa hvis Forslag nye Medlemmer optages i Foreningen af Styrelsen. Udrædelse af Foreningen kan kun finde Sted ved Regnskabsaarets Slutning efter forudgaaet Meddelelse til vedkommende Kredsformand.

Medlemsbidrag. § 3. Til Fremme af Foreningens Formaal opkræves et aarligt Medlemsbidrag af (mindst 1 Mk.) i Januar Maaned. (Kredsformændene bør sørge for, at de Medlemmer, som have Evne og Vilje dertil, svare et højere Bidrag, og have at modtage frivillige Bidrag til Foreningen.)

Styrelse. § 4. Foreningens Styrelse bestaar af 15 Medlemmer,

*) De ved Mødet vedtagne Forandringer ere her fattet i Klammer.

som første Gang vælges paa Stiftelsesmødet, senere paa Generalforsamlingen. Styrelsen vælges paa 3 Aar, men kan genvælges. Hvert Aar afgaar 5 Medlemmer, de første Gange ved Lodtrækning. (Naar Styrelsen ikke er fuldtallig, supplerer den sig selv, til næste Generalforsamling.)

Forretningsudvalg. § 5. Styrelsen vælger af sin Midte et Forretningsudvalg, bestaaende af en Formand, Næstformand og Kasserer, som tillige er Protokolfører. Formanden repræsenterer Foreningen, som har sit Sæde, hvor han bor. Han leder dens Virksomhed, anmelder og sammenkalder dens Møder, fører Forsædet og leder Forhandlingerne. Næstformanden er hans Stedfortræder.

Kredsformænd. § 6. Styrelsen inddeler Foreningsomraadet i Kredse og udnævner en Kredsformand for hver Kreds. Kredsformændene opkræve Medlemsbidraget, modtage Indmeldelser af nye Medlemmer og have i det hele at varetage Foreningens Interesser og arbejde for dens videre Udbredelse.

Generalforsamlingen. § 7. Den aarlige Generalforsamling afholdes hvert Foraar. Ethvert Medlem er stemmeberettiget. Det af to Kredsformænd reviderede Aarsregnskab fremlægges til Godkendelse og de foreskrevne Valg foretages. Beslutningerne fattes med simpelt Flertal, dog kunne Lovene kun forandres og Foreningen kun opløses, naar (Opløsning foreslaaes af Styrelsen og) $\frac{2}{3}$ af de paa en Generalforsamling tilstedeværende Medlemmer stemmer derfor. En overordentlig Generalforsamling skal sammenkaldes, naar mindst 20 Medlemmer forlange det ved skriftlig Henvendelse til Foreningens Formand, eller Styrelsen finder det nødvendigt.

Regnskabet. § 8. Regnskabsaaret følger Kalenderaaret. Regnskabet føres af Kassereren, til hvem Kredsformændene indsende det opkrævede Medlemsbidrag.

Almindelige Bestemmelser. § 9. Naar Foreningen yder Skolehjælp til ubemidlede, skal der først og fremmest tages Hensyn til ubemidlede Medlemmers Børn, naar de anbefales til Understøttelse af den paagældende Kredsformand.

§ 10. Forhold, som vedrører Foreningen og dens Virksomhed og ikke ere omtalte i Lovene, ordnes af Styrelsen.

Efter at Lovene derpaa i deres Helhed var vedtagne, slog Ordstyrelsen fast, at »Skoleforeningen for Nordslesvig« var dannet, og udbragte et Leve for Foreningen og for, at den maatte virke til Gavn for den danske Nationalitet i Nordslesvig. (Hurra.)

I Medfør af Lovens § 4 valgtes derefter som Bestyrelsens Medlemmer: Gaardejer A. P. Lund i Rejsby-Ballum, Gaardejer H. Jepsen i Rørkær, Gaardejer J. P. Jensen i Lovrup, Gaardejer P. Wiuff i Sillerup, Boghandler Axel Sabroe i Haderslev, Frimenighedspræst Povlsen i Bovlund, Gaardejer Henrik Thomsen i Rost,

Gaardejer Chr. Thygesen i Skærbæk, Inspektør Jensen i Gram, Gaardejer Falle Lilholdt i Løjt, Gaardejer Jørgen Iversen i Svejrup, Rigsdagsmand Gustav Johannsen i Flensborg, Gaardejer Andr. Andresen i Skelle, Gaardejer Hans Nissen i Viby, Journalist H. P. Hanssen i Sønderborg.

Forretningsudvalget kom i Medfør af § 5 til at bestaa af: Gaardejer J. P. Jensen i Lovrup som Formand, A. P. Lund i Rejsby-Ballum som Næstformand og Gaardejer Henrik Thomsen i Rost som Sekretær.

Efter Mødets Slutning samledes man ved Aftensbordet, hvor J. P. Jensen fra Lovrup, Formanden for den nye Forening, oplæste et Telegram fra Rigsdagsmand Gustav Johannsen i Flensborg med Tilslutning og Hilsen. Forsamlingen udbragte til Slutning et Leve for Rigsdagsmand Gustav Johannsen, ledsaget af kraftige Hurraraab.

I bladets næste numer findes en artikel om »Den nye skoleforening«, hvori Jessen gentager sine betænkeligheder: »At skaffe midler til vandrelærere og til fripladser på efterskoler og folkehøjskoler burde have været sprogforeningens opgave, når den fik mere udbredelse; at føre igennem, at vandrelærere uhindret tør give undervisning uden for skoletiden, kunde blive vælgerforeningens sag. Det kan ikke være andet, end at den nye forening tager brødet ud af munden på de ældre, både med hensyn til opgave og midler.« Jessen gør derefter opmærksom på, at vesteregneren var stærkt repræsenteret i foreningens ledelse og ved dens forretningsudvalg fik præg af at have rod i selve befolkningen, og han slutter så: »Lykkes det efterhånden »Skoleforeningen« at skabe sig en heldbringende egen virksomhed, vil den nok med tiden kunne vente at møde velvilje og støtte fra alle sider.«

På en helt anden måde tager de danske dagblade i det nordlige Sønderjylland imod foreningen. »Dannevirke« prøver den 16. december at opridse skoleforeningens opgaver. I en spidsartikel under mærket »T.« skriver bladet bl. a.: »den unge forenings virksomhed vil nærmest komme til at gå ud på at sørge for hjemmeundervisningens og efterskolernes fremme. . . . Hidindtil have bedrestillede forældre draget omsorg for deres børns undervisning i dansk derved, at de have antaget en eller anden person til lærer, som da, efter skoletid, underviste den families børn, i hvilken han opholdt sig. Men dette er jo som bekendt i Haderslev Amt blevet forbudt af øvrigheden, medens

samme vandelærer for tiden uhindret og med myndighedernes vidende fortsætter sin virksomhed i Sønderborg amt. At der overhovedet i en slig virksomhed skulde kunne findes noget strafværdigt, skulde man ikke synes, thi privatundervisningen i hjemmene kolliderer jo ikke i mindste måde — i hvert tilfælde ikke i moralsk henseende — med den preussiske folkeskoles, og derfor turde den opfattelse, som næres af øvrigheden i Sønderborg amt, være den rigtige. Men selv om dette er tilfældet, så vil hjemmeundervisningen på den måde blive skoleforeningen en svær opgave at løse, da der så vilde fordres et meget betydeligt antal vandelærere, om undervisningen skulde kunne føre til noget, thi så kunde kun een families børn undervises ad gangen. Hvad det altid kommer an på, turde i første linie være, at der gøres forsøg med oprettelsen af skoler i de distrikter, hvori et antal af omtrent 15—20 børn undervises af en vandelærer efter folkeskolens skoletid.«

I en redaktionel artikel under ordtaget »Julen i Nordslesvig« den 23. december 1892 fremdrages en anden side af spørgsmålet: »Vi have af national selvopholdelsesdrift optaget den os påtvungne kamp for bevarelsen af vort sprog og de særdeles alvorlige forpligtelser, den pålægger os. Det er under denne kamp blevet en almindelig grundsætning hos os: Vil skolen ikke lære vore børn dansk, nu vel, så må vi selv lære dem det. Følgen er bleven, at der i talrige nordslesvigske hjem drives sprogundervisning efter en ikke så ganske ubetydelig målestok. Der kan komme en tid — for så vidt den ikke allerede mange steder er der — da vi blive nødte til at optage også religionsundervisningen i hjemmet. Det vil blive endnu vanskeligere at gennemføre end sprogundervisningen; men vi få så trøste os med, at Vor Herre ikke ser på kundskabernes mængde, men på beskaffenheden af vor tro.«

Som den nationale udvikling havde formet sig i Nordslesvig, var det næsten en selvfølge, at både H. P. Hanssen og Gustav Johannsen blev medlemmer af den første bestyrelse. H. P. Hanssen havde jo også været stærkt medvirkende ved foreningens dannelse. Endvidere indvalgte i ledelsen godsinspektør A. Jensen af Gram og redaktør Axel Sabroe af Haderslev, der dog allerede 1894 afløstes af gårdejer Vilhelm Mussmann af Mariesminde. Alle øvrige medlemmer af styrelsen var nordslesvigske bønder, en

række stovte og gode mænd, der hver især nød agtelse og tillid i vide kredse. Det var frimenighedspræsten i Bovlund L. B. Poulsen, der i foreningens protokoller også kaldes »gårdejer«, Hans Jepsen i Rørkær ved Tønder, Christen Thygesen i Skærbæk, Andreas Andresen i Skelde, Peder H. Wiuff i Sillerup, Falle Lilholdt i Løjt Kirkeby, Jørgen Iversen i Svejrup, Hans Nissen i Vibøge og de tre mænd, der kom til at danne foreningens forretningsudvalg.

Til formand syntes J e n s P. J e n s e n selvskreven, og han havde denne stilling i 7 år, til personlige forhold fik ham til at træde tilbage; til næstformand valgtes gårdejer, medlem af provinssynoden i Rendsborg A n d e r s P. L u n d af Rejsby-Ballum og til kasserer gårdejer H i n r i c h T h o m s e n af Roost, tre vestslesvigske gårdmænd, yderst forskellige i lynne og tankesæt, men lige optaget af det arbejde, der nu lå for, at skaffe ungdommen dansk oplysning og knytte den til dansk tankegang. I de første år holdt dette forretningsudvalg en række møder i Tønder, Brede og Løgumkloster. Senere blev de holdt hjemme, hyppigst i Thomsens hjem i Roost. I disse møder var tit Jensen den iltre, Lund den betænkelige og Thomsen den formelle og korrekte; men hverken Lunds alvor eller Thomsens forretningssans kunde stå for Jensens glade og tit højst uvedkommende bemærkninger i de alvorligste og betydningsfuldeste forhandlinger, og disse endtes altid i fuld enighed. I grunden var den opfattelse, der lå til bunds for disse tre mænds arbejde, højst forskellig, hvor enige de end var i selve deres danskhed og i ønsket om at hjælpe sønderjydske ungdom. Jensen stod fra først af den danske folkehøjskoles gerning nærmere end de to andre. A. P. Lunds interesse var mere kirkeligt end kristeligt betonet, medens det for Thomsen først og fremmest gjaldt om at hjælpe de unge til at læse og skrive modersmålet. Hans interesse gjaldt især i førstningen mere efter- end højskoler. Han var den mest praktiske og den forretningskyndigste, og selv om Jensens daglige arbejde — det var i høj grad et arbejde, der måtte gøres hver dag — var af meget stor værdi og en nødvendighed i foreningens liv, var det kassereren, der måtte bære hovedbyrden, og det tør siges, at det gjordes samvittighedsfuldt, trofast og uselvsk af ham i en halv menneskealder.

H. P. Hanssens ønske at føre vesteregnet stærkere ind i opbyggende nationalt arbejde opfyldtes fra skoleforeningens første dag. Dens ledelse har til i dag ligget i hænderne på vestslesvigske gårdmænd. I årene fra 1902 til 1911 var der kun gårdejere i styrelse og tilsynsråd, og endda lykkedes det fra første færd af foreningen at vinde tilslutning i alle kredse i Nordslesvigs danske befolkning. Det lå ikke mindst i den udbredte tillid, netop disse gårdejere nød i landsdelen. Det var naturligvis også derfor, at de havde fået deres hverv i skoleforeningen; men i dag er det let at se, at det var en lykke, at det netop blev disse mænd, der blev lederne af skoleforeningens store gerning. Det vilde måske også have været umuligt at udpege andre femten gode, danske mænd, der så mangesidigt og smukt kunde have givet udtryk for og været udtryk for noget af det bedste og mest særtegnende i det danske Nordslesvig.

At Thomsen blev valgt til kasserer, kom ham selv aldeles overraskende, han var taget til mødet i Skærbæk med den tanke, at dette hverv skulde tilfalde gårdejer A. Lau i Stenderup ved Toftlund; men det var H. P. Hanssen, der havde fået øje på hans hurtige og pålidelige behandling af skriftlige spørgsmål. Han skriver i et brev til rigsarkivar A. D. Jørgensen (4. Marts 1893): »Han var meget uvillig til at overtage hvervet og havde ingen anelse om, at han var udset til posten, før bestyrelsen var valgt. Han måtte da opgive sin modstand, for der var ingen anden indenfor bestyrelsen, som kunde overtage posten! og det er da det glædelige — han tog så fat med frejdigt mod, har været uhyre virksom og er nu overordentlig glad og veltilfreds med sit arbejde.«

Mødet i Skærbæk havde måttet anmeldes til myndighederne som offentligt, politisk møde, og den nydannede skoleforening måtte fra først af føje sig efter bestemmelserne i den prøjsiske foreningslov af 11. Marts 1850, der var indført i hertugdømmerne ved forordning af 25. Juni 1867. I dennes § 1 var det pålagt at anmelde alle forsamlinger, i hvilke der drøftedes eller rådsloges om offentlige anliggender, til den stedlige politimyndighed, mindst 24 timer, inden mødet skulde åbnes.

Det var sket med Skærbækmødet, og nu måtte foreningen følge den samme lov. § 2 i den fastsatte, at formændene for for-

eninger, der tilsigtede en indvirkning på offentlige anliggender, skulde indlevere foreningens love og en fortegnelse over dens medlemmer inden 3 dage efter dens oprettelse, melde enhver ændring af love eller medlemstal, inden der var gået 3 dage, efter at ændringen var indtrådt, og på dennes krav meddele den stedlige politimyndighed enhver oplysning med hensyn til love og medlemmer. Den stedlige politimyndighed var for skoleforeningens vedkommende den konstituerede amtsforstander — en mellemstilling imellem en dansk politimester og en sognefoged — i Bredebro, inden for hvis område foreningens formand boede.

Foreningens virksomhed var især indsnævret ved § 8 i foreningsloven, der forbød den

- a. at optage kvinder, elever eller lærlinge som medlemmer,
- b. at træde i forbindelse med andre lignende foreninger til fremme af fælles formål.

Det var særligt forbudt at have fælles udvalg, centralledelse eller lignende indretninger. Heller ikke brevveksling mellem politiske foreninger var tilladt. Der var dog intet forbud imod, at samme mænd sad i bestyrelsen for forskellige foreninger. I de første år var H. P. Hanssen således medlem af bestyrelserne for både sprog-, vælger- og skoleforening. Ligeledes gjorde den nord-slesvigske skoleforening ved opbygningen af sin organisation stærkt brug af, hvad N i s N i s s e n i Nørborg erfarede under sin virksomhed som vælgerforeningens sekretær.

I henhold til lovenes § 6 skulde der først skaffes »kredsformænd« i de enkelte landsby-kommuner, der under tysk styre i regelen kun omfattede enkelte bolag indenfor hvert sogn.

Det medførte et meget omfattende arbejde. Der indhentes af sekretæren forslag fra de enkelte bestyrelsesmedlemmer, og svarene fra de mænd, man henvendte sig til, kunde være yderst forskellige. En mand som den unge gårdejer T h o m a s T h o m s e n i Toghale tog opfordringen som en stor ære og var inderlig taknemlig for den; S v e n d H ø j b e r g i Brøns var fuld af glødende ildhu for sagen; mange andre tog den op som en selvfølgelig og kær pligt. Den 31. januar 1893 havde skoleforeningen allerede 244 kredsformænd. Naturligvis var der mange steder vanskeligheder, og der var mange, der måtte hjælpe H. Thomsen med at finde de rigtige mænd til arbejdet. Udenfor styrelsens kreds

var mænd som R. P. Clausen, Smedager, Philip Møller, Jegerup, Nis Nissen, Nørborg, og J. N. H. Skrumager, Københoved, gode hjælpere i denne tid.

Et par brevuddrag fra disse dage viser, at der visse steder kunde være vanskeligheder med at fremskaffe kredsformænd. R. P. Clausen skriver 19. januar 1893 om sin egne folk: »Ja, ser du, at jeg omtrent kender mine kære landsmænd, de vil nok være danske, men bare ingen ulejlighed have deraf. Jeg profeterer flere gjenvordigheder af den slags; for en del er rent ud sagt bange for, at det kan være til skade på en eller anden måde, når de sådan træder ind i sådanne »landesfeindliche« for- eninger.«

J. Iversen, Svejrup, den 11. febr. 1893: »Det ærgrer mig, at d'hr. i Stubbæk, Hostrup og Kværs ikke har kunnet tage imod embedet; de kalder sig dog danske mænd og er velhavende og uafhængige. Det er naturligvis den rene fejhed.«

Mange gange er det hensyn til slægtninger eller anden rædsel for myndighedernes indgriben, der volder afslagene. Man forstår således, når en kredsformand den 20. januar 1893 skriver: »Af visse grunde vilde jeg gerne bede mig fritaget for at være kredsformand for skoleforeningen, jeg er næsten de tre snese og dertil ikke rigtig rask, og min svoger, som er hos mig og hjælper med gårdens drift, er dansk undersåt, og hvis han i tiden vil søge om at blive preussisk undersåt, da frygter jeg, det vil gøre ham skade.«

Den slags modgang er dog langt fra at tage modet fra ledelsen; selv om kassereren kan tale om dem, »der har mere sind til at ofre skillinger på gøgl end på at være medlemmer«, så tilføjer han straks fortrøstningsfuldt: »men af den slags folk findes der da kun få«.

Frivillige hjælpere uden for den nærmeste kreds er der mange af, især blandt dem, der tidligere har været i forbindelse med den danske folkehøjskole. Naboerne Th. Refslund og Peter Lastrup i Vellerup i Agerskov sogn gør et smukt arbejde for at få kredsformænd i den vestlige del af Åbenrå amt og i Slogs herred, rejser ud i sognene hver for sig og udnytter deres stedlige kendskab i sagens tjeneste. I Hellevad tabte den derværende kredsformand modet, og 30. maj 1894 skriver P. Lastrup om ham:

»I dag var jeg i Hellevad og talte med tillidsmand Han havde allerede i vinter fået en del medlemmer samt bidrag; men da han så af bladene, at det var farligt, at en og anden kredsformand var bleven tiltalt derfor, blev han ængstelig, og medlemmerne bleve også ængstelige, og så besluttedes det at betale folk deres bidrag tilbage og se sagen lidt på, og det gjorde han så.«

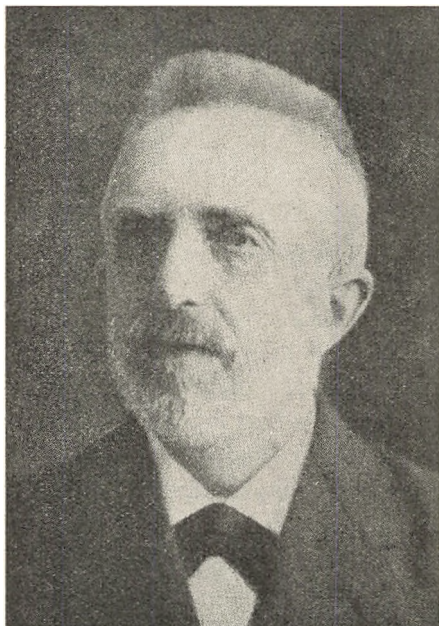
Der var trods alt en stor og sikker tilslutning fra først af, men også en stadig forsigtighed og omhyggelig hensyntagen til myndighedernes krav og mulige indgriben.

Der var ved foreningens dannelse i Skærbæk straks optaget 93 medlemmer i den, og ved et møde i Tønder den 19. december 1892 havde bestyrelsen yderligere optaget 13 medlemmer, og forretningsudvalget var blevet bemyndiget til at optage dem som medlemmer, der vilde være kredsformænd. Derefter var kassereren imidlertid blevet betænkelig ved fremgangsmåden. Han skrev om sagen til H. P. Hanssen, der den 6. januar 1893 skriver til H. Thomsen:

Hvad optagelsen af kredsformændene angår, så må det antages for givet, at bestyrelsen har billiget optagelsen og i grunden vedtaget den ved at foreslå dem, men egentlig burde der naturligvis have været vedføjet en notits derom i protokollen om mødet i Tønder. Vil du sikre dig under alle eventualiteter, så tilstil bestyrelsesmedlemmerne et lille cirkulære til underskrift, hvorved hvert enkelt bestyrelsesmedlem for sit vedkommende en gang for alle bemyndiger forretningsudvalget til at optage alle de på bestyrelsesmødet i Tønder og senere af bestyrelsesmedlemmer foreslåede kredsformænd i foreningen, for så vidt de erklærer sig villige til at overtage hvervet. En sådan beslutning burde have været vedtaget i Tønder og bør tilføjes protokollen på næste bestyrelsesmøde.«

Dette råd blev fulgt ved bestyrelsesmøde i Åbenrå den 18. marts 1893. Ved det samme møde optoges yderligere 2964 medlemmer i foreningen. Med hensyn til medlemstallet må i øvrigt henvises til den særlige liste, der følger efter dette afsnits tekst.

I foreningens første ti år hvilede det daglige arbejde for den allerstørste dels vedkommende på sekretæren, »der var kasserer og tillige protokolfører«, men som dog allerede 1894 i forhandlingsprotokollen kaldes »sekretær«. Ved en lovændring i 1897

Kasper Jensen.

bliver han »sekretær, der tillige er kasserer«, og ved generalforsamlingen i 1901 fastsættes det, at formanden herefter tillige er sekretær; men alligevel bliver det først i 1910 efter Jepsen Christensens valg til formand fuld virkelighed, at kasserer- og sekretærarbejde adskilles.

Ret ejendommeligt virker det i dag i forhandlingsprotokollen fra styrelsesmødet i Tønder den 19. december 1892 at læse: »De herrer H. P. Hanssen, Sønderborg, og Gustav Johannsen, Flensborg, valgtes til, i tilfælde af rets-

spørgsmål, at varetage foreningens interesser og repræsentere foreningen.« Det viser mere styrelsens indstilling, end det fik praktisk betydning ud over, at Gustav Johannsen stadigt blev medlemmand imellem foreningens forretningsudvalg og den flensborgske advokat E b s e n, der i en årrække blev skoleforeningens gode rådgiver og dens talsmand over for domstolene, og at H. P. Hanssen i en enkelt sag optrådte som fuldmægtig for vandelærer Kasper Jensen.

Større betydning, om end kun i et kort tidsrum, fik nedsættelsen af et andet tomandsudvalg den næstfølgende 18. marts ved et møde i Åbenrå. Det dannedes af L. B. Poulsen og Falle Lilholdt og skulde fremme vandrelærerens virksomhed.

Der var to sådanne vandrelærere i virksomhed: K a s p e r J e n s e n (1858—1930), der 1. september 1889 havde begyndt sin virksomhed hos gårdejer Andreas Tyssen Hansen i Randrup, og H e n r i e t t e G u b i (1856—94), der tog fat med vandreundervisningen i de første dage af september 1891 hos mejerier Jørgen Zachariassen i Dybbøl.

Disse to blev 2—3 uger ad gangen i hjem, hvor forældrene ønskede vejledning til den hjemmeundervisning af børnene, der fandtes så hårdt tiltrængt, men ikke selv syntes, at de havde evner eller mod til selv at tage arbejdet op. I sådanne hjem samledes så børnene fra nabolaget, der blev læst og skrevet dansk med dem, fortalt og sunget, og hvor kort en sådan undervisning end varede, og hvor fattig den i mange måder var, så vil mange danske mennesker i Nordslesvig kunne vidne, at den har været med til at

Henriette Gubi.

præge dem for livet. — Kasper Jensen, en husmandssøn fra Gerup i Daler sogn, havde været friskolelærer i Holstebro, og i 1889 henvendte han sig til H. P. Hanssen med planer om at optage en lærergerning i Sønderjylland uden for børnenes skoletid. Både han og Henriette Gubi fik i førstningen nogen pengestøtte fra sprogforeningen, og det blev en naturlig opgave for den nordslesvigske skoleforening at træde til.

Henriette Gubi var datter af en landsbylærer i Bevtoft, og det var vist ved H. A. Krügers hjælp, at hun kom først på Ryslinge højskole og derefter i et par år på frøken Zahles skole i København. Efter få års lærerindegerning, bl. a. i Rejsby, kom hun atter til Bevtoft, og her havde hun allerede taget fat på det arbejde, hun snart skulde komme til at øve videre ud over Nordslesvig. Georgia la Cour Pedersen, der har skrevet en levnedstegning af Henriette Gubi i »Sønderjydske årbøger« 1924, fortæller om hendes arbejde hjemme i Bevtoft sogn: »Det er i det hele taget glædeligt at lægge mærke til, hvordan der mange steder rundt om i Sønderjylland blev våget over, at de to fri-eftermid-

dage fra den præjssiske skole blev vel anvendte til dansk undervisning. Det måtte gøres i stilhed, tiest under så neutrale fag som håndarbejde eller for drengenes vedkommende forskellige slags husflid. Men mange ældre kvinder — tit hjulpet af yngre kræfter — har her år efter år taget en god gerning op ved at samle børnene og samtidigt med håndarbejdet indøvet og sunget danske sange med dem, fortalt dem Danmarks historie og øvet dem i dansk læsning og skrivning.«

Formelt var den danske skolelov af 1814 aldrig ophævet i Nordslesvig; det var grundlaget for den kielske professor Hänel's indsigelse imod skoleforordningen af 18. dec. 1888 i den præjssiske landdag, og den gav den formelle mulighed for at kunne give dansk undervisning udenfor den offentlige skoles undervisningstid. Der var dog en bestemmelse om, at kun mennesker, der havde tilstrækkelige forudsætninger, derunder »sædelig modenhed« til undervisning, måtte yde nogen sådan i de fag, der omfattedes af den offentlige skoles undervisning. Der var dog faldgruber nok, som det kunde blive vanskeligt for vandrelærerne at finde udenom. Det var gået godt en tid, undervisningens omfang var så lille, at det ser ud, som om højere præjssiske myndigheder ikke ret havde fået øje på den. Det blev de lokale amtsforstandere, der søgte at lægge hindringer i vejen. Frøken Gubi havde sine største vanskeligheder i Toftlund amtsforstanders distrikt og slap ikke for en række bøder. Kasper Jensen fik den 5. maj 1893 et forbud fra amtsforstander Kjer i Sønderborg mod at undervise. Han klagede til regeringspræsidenten i Slesvig, der stadfæstede forbudet den 5. september samme år, men bragte så sagen frem for overforvaltningsretten i Berlin, hvor H. P. Hanssen repræsenterede klageren. Dommen faldt den 7. marts 1894. H. P. Hanssen havde hævdet, at amtsforstander Kjer og hans kaldsfæller ikke havde ret og myndighed til at udstede et sådant forbud. I medfør af den præjssiske landforvaltningslov havde politimyndighederne, hvad skolevæsenet angik, kun ret til at udføre de bestående lovlige bestemmelser. Derimod havde de med undtagelse af spørgsmål om skoleforsømmelser ikke ret til at træffe selvstændige anordninger. Dette tilkom ene og alene de højere skolemyndigheder.

Retten var ikke i stand til nærmere at undersøge de andre af klageren stillede spørgsmål, hvorvidt det i Nordslesvig var tilladt

at modtage løn for at undervise i dansk udenfor den lovligt fastsatte skoletid, og om det danske sprog for tiden kunde betragtes som undervisningsfag i forskellige skoler i Nordslesvig, fordi der meddeltes frivillig undervisning i dansk i latinskolen i Haderslev, mellemskolen i Åbenrå og i borgerskolen i Sønderborg. Disse spørgsmål, mente den berlinske domstol, vilde kun finde deres afgørelse ad instansmæssig vej, når de atter kom frem som følge af et retsgyldigt forbud. Amtsforsander Kjers forbud og regeringspræsidentens stadfæstelse deraf blev derfor ophævet.

Dermed var dog ingenlunde givet fri bane for vandre lærernes virksomhed. Den måtte tværtimod foregå halvt skjult og halvt som stjålet, og lokalmyndighederne hindrede den efter bedste evne, som når amtsforstanderen i Toftlund lod Kasper Jensen hente midt ud af en undervisningstime i Rurup, hvorfra gendarmen transporterede ham som fange til Toftlund.

Henriette Gubi, der fra sin tidlige ungdom havde været svagelig, døde den 14. juli 1894. »Der var glæde, hvor hun kom til huse, og savn, når hun drog bort,« skrev Morten Eskesen om hende.

Kasper Jensen fortsatte endnu i to år sin gerning. Syv enkelte amtsforstandere havde udstedt forbud imod hans undervisning, inden centralmyndighederne i Berlin i 1896 udstedte det endelige og gyldige forbud. Så måtte han holde op. Han levede sine sidste år indtil 1930 i Broager; men der er grund til at mindes denne beskedne og trofaste mand, der var den sidste, der under prøjsisk styre gav fri dansk undervisning til danske børn i Nordslesvig.

Den nordslesvigske skoleforenings støtte til hjemmeundervisningen måtte dermed også høre op. Det havde været den første opgave, foreningen søgte at løse. Heldigvis gik det bedre på andre områder af dens virke, især med understøttelsen til ophold på kongerigske skoler, men inden der ret kunde tages fat derpå, mødte den en række vanskeligheder af ganske samme slags som ved hjemmeundervisningen. Først var der retssagerne for ulovlig kollekt. Skoleforeningens kredsformand, snedkermester P e t e r D y h r b e r g i Rørkær ved Tønder og medlem af dens styrelse, gårdejer H a n s J e p s e n samme steds, sattes af anklagemyndighederne under tiltale for »ulovlig kollekt«. De havde bedt mænd, der nok vilde være medlemmer af Den nordslesvigske

skoleforening, men endnu ikke var optaget i den af styrelsen, om medlemsbidrag. Derved skulde de have overtrådt en politiforordning af 31. januar 1892. Ved nævningeretten i Tønder den 22. marts 1893 idømtes Jepsen 30 mark og Dyhrberg 10 mark i bøde. Sagen indankedes til landsretten i Flensborg.

Dagen efter stod kredsformændene gårdejer I. Lorenzen i Uldallund og gårdejer Hans Thomsen i Skrydstrup for nævningeretten i Haderslev for en lignende sag, idet vedkommende amtsforstander havde dikteret dem hver en bøde på 30 mark. Disse to blev imidlertid frikendte, men dommen indankedes af anklagemyndigheden, og begge sager kom sammen til forhandling ved den flensborgske landsret den 26. maj 1893. Dommen forkyndtes den 2. juni og frifandt de anklagede.

Fire andre kredsformænd, gårdejerne J. P. Schmidt i Kol-snap, Jens H. Kræmer i Nustrup, Martin C. Jacobsen i Skibelund og Knud E. Jensen i Øvre Lerte var mulkterede for lignende sager, men frikendtes ved nævningeretten i Haderslev den 27. juli 1893.

Gårdejer Fr. Jessen i Hønkys fik 30 mark i bøde af amtsforstanderen i Øster Terp; han lod sagen komme til doms, og nævningeretten i Åbenrå nedsatte 18. maj 1893 bøden til 20 mark. Indankning til landsretten forsømtes. Landmand P. P. Buch i Melby ved Skærbæk fik 30 mark mulkt af amtsforstanderen, bøden nedsattes den 24. maj 1893 af nævningeretten i Toftlund til 20 mark, indankning fandt ikke sted. Gårdejer Hans M. Schmidt og aftægtsmand Hans Fr. Schmidt i Endrupskov fik hver en bøde på 5 mark af amtsforstanderen i Rødding og betalte uden at lade sagen komme for retten. Andre kredsformænd rundt om i Nordslesvig fik stævninger eller blev genstand for undersøgelser i tilsvarende sager, således gårdejerne Hans Rasmussen i Højrup ved Christiansfeld, Jac. Jensen i Gøllinggård på Als og Mads Hansen i Tagkær; men efter den frifindende dom ved Flensborg landsret bortfaldt sagerne imod dem. Stadige forhør og småforulempelser voldte ærgrelser, især også angst for udvisning af slægtninge, og de holdt også ængstelige og usikre tilbage fra aktivt medarbejde; men alligevel var der fremgang for foreningen, og i efteråret 1893 kunde dens hovedarbejde tages op; hjælpen til at komme på dansk skole. Den

første ansøgning om sådan hjælp kom fra Peter Th. Lindholdt fra Øster Løgum, en nykonfirmeret dreng, der søgte og fik hjælp til at komme på Skibelund efterskole. Han var den første af 205 elever i denne vinter. Af disse kom 64 unge mennesker på efterskoler, som de tidligere »fortsættelsesskoler« nu hed efter forslag af præsten Hans Dahl i Keldby, medens 65 fik pladser i private hjem i det sydlige Jylland og på Fyn, så at de derfra kunde gå i danske skoler, mest friskoler. 5 elever fik hjælp til landboskoler og en til realskole. De øvrige sendtes ud til 20 højskoler, det første skridt i en lang og yderst frugtbar udvikling. Iblandt denne første vinters elever har en række senere indtaget ledende stillinger i sønderjydsk landbrug, erhvervsliv og ikke mindst i den kommunale administration efter genforeningen.

Det var møller Jørgen Fausbøl af Branderup, der ved et møde i S. S. i Kolding havde stillet forslag om at udsende en opfordring til hjemmene om at optage sønderjydske børn, når de var færdige med den præjsiske skole, have dem i huset en vinter og holde dem i skole. Ved et møde den 11. april 1893, hvori deltog højskolelærer Jacob Appel, sognepræst Alfred Hey, redaktør Karl Jørgensen, møller Hans Jørgensen og redaktør Konrad Jørgensen sammen med sønderjyderne Jørgen Fausbøl, L. B. Poulsen og Hinrich Thomsen vedtoges det at mangfoldiggøre og udsende en opfordring til at tage imod sådanne sønderjydske børn. Opfordringen formedes af L. B. Poulsen, og der stod bl. a. i den:

»Det må da nu stå klart for alle Danske både nord og syd for Grænsen, at den offentlige Skole i Sønderjylland kun arbejder på at fortykke Landet, og at de danske Sønderjyder selv må tage sig af deres Børns Oplysning i dansk Sprog og Åndsliv.

At dette med Styrke er gået op for Sønderjyderne selv, ses af, at den Skoleforening, som i Slutningen af forrige År blev dannet derovre for at fremme Børnenes og Ungdommens Oplysning på Modersmålets Grund, allerede har fået 340 Kredsformænd og 3500 Medlemmer.

Det er derfor rimeligt, at der til Efteråret vil blive sendt mange flere konfirmerede Børn over Grænsen for i Vinterens Løb at få nogen dansk Oplysning, end hidtil har været Tilfældet. Sønderjydske Forældre, der ikke selv har Råd til at betale for

deres Børns Ophold på denne Side Grænsen, bør vi række en hjælpende Hånd.

Hejls og Skibelund Friskoler og rimeligvis en tredje i Holsted vil kunne optage en Del af disse Børn, og der vil som hidtil blive sørget for, at de fattige Børn kan få hel eller delvis Friplads. Men melder der sig mange flere end sædvanlig, måske i hundredvis, må vi både for Pladsens og Betalingens Skyld tænke på anden Udvej. Efter Samråd med og Opfordring fra de Mænd, som gennem S. S. i Kolding hidtil har støttet Sønderjyderne i deres Kamp for Modersmål og Folkeliv, foreslår vi derfor følgende, som vi beder Dem om at virke for og få sat i Værk i Deres Kreds.

I Nærheden af dygtige Lærere, som er med i Folkekampen for Sønderjylland, og der gerne vil række en hjælpende Hånd, søges i gode Hjem anbragt konfirmerede sønderjydske Børn, som undervises i Skolen sammen med de andre Børn og tillige får nogen Undervisning af Læreren udenfor Skoletiden.

Der søges Plads for Børnene fra 1. November til 1. April, og da det er Børn af Forældre, som ikke har Råd til at betale for dem, må Kost og Ophold gives uden Vederlag. For så vidt Undervisningen og det dermed følgende Hjemmearbejde ikke forsummes derover, kan Børnene i Fritiden godt gøre Nytte i Huset; men det må understreges, at der ikke ved noget som helst Arbejde lægges dem Hindringer i Vejen for at lære så meget som muligt og være med til Møder og andet, som kan give dem Indtryk af det danske Folkeliv. Der kan derimod ydes et lille Vederlag til Læreren, f. Eks. 10 Kr. for hvert Barn, ligesom der kan blive draget Omsorg for, at Børnene forsynes med de Bøger, der skal bruges ved Undervisningen.

I Skolen skulle Børnene først og fremmest lære at læse og skrive Dansk, lære at nytte deres Modersmål; dernæst gøres kendte med danske Digtere og dansk Folkesang, Danmarks Historie og Geografi, alt på så tiltalende en Måde, at de derved kan få nogen Hjælp og Opmuntring til senere selv at arbejde videre, og efter deres Hjemkomst muligvis virke opvækkende og støttende for den nationale Livssag i Sønderjylland.

Af Hensyn til Undervisningen udenfor Skoletiden vil det være heldigt at få anbragt mindst 3—4 sønderjydske Børn omkring hver Lærer, som er rede til at tage denne Gerning op. Dog er en sådan Samling jo ikke nødvendig, hvor der i selve Hjemmet holdes egen Skole eller Undervisning (f. Eks. ved Huslærer eller Lærerinde).

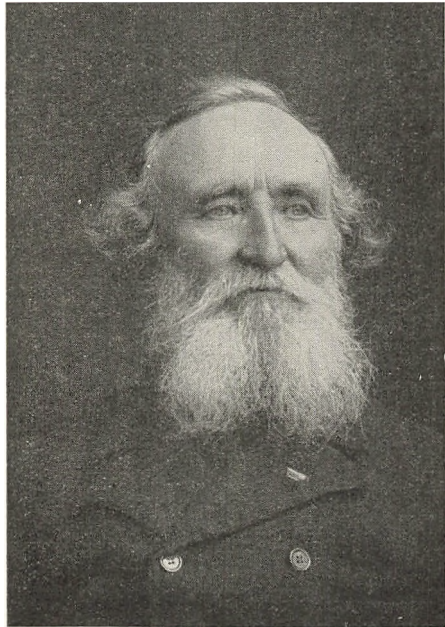
Vi opfordrer Dem til at arbejde for denne Sag i Deres Kreds ved at henvende Dem både til Lærer og Hjem og helst inden 1.

Juni, senest inden 1. August til Morten Eskesen i Kolding sende en Liste over, hvor mange Børn De kan skaffe Plads til.«

Det var altså grundlaget for de 65 børns optagelse i private hjem, men helt tilfredsstillende må det næppe have været. I den følgende vinter 1894—95 er der kun en enkelt pige, der får hjælp til ophold i et privat hjem, medens 50 fik hjælp til efterskoleophold; og i de følgende år er der ikke mere tale om at skaffe plads i private hjem undtagen i helt enkelte undtagelsestilfælde.

Der rejstes fra en enkelt kredsformands side stærke anker over, at også en tysksindet mands søn havde fået understøttelse til ophold på en dansk skole, og ikke mindst var han forarget over, at også S. S. havde støttet en ung mand fra et tysksindet hjem. I begge tilfælde var dog hjemmets tyskhed ikke stærkere, end at det havde ønsket dette skoleophold for de unge mennesker, og det kan nu ses, at det har været fuldtud på sin plads, at de fik hjælp. At hjælpe unge Sønderjyder til muligheder for indlevelse i dansk ånd og tanke, måtte altid være hovedformålet for Den nordslesvigske skoleforening.

S. S. blev ved at udføre sit arbejde jævnsides med skoleforeningen; den understøttede de danske undersåtters og optanters børn; det kunde ikke holdes for rådeligt, at disse fik hjælp fra skoleforeningen, selv om det helt umiddelbart skulde synes rimeligt, at de havde den allerstørste ret og grund til at søge danske kundskaber og dansk udvikling. Det var naturligvis også hensyn til de prøjsiske myndigheder, der voldte, at der kun i den første beretning stod noget i skoleforeningens regnskab om

Morten Eskesen.

lempelser, de enkelte skoler ydede den i betalingen for elevernes ophold på skolen. Højskolerne og landbrugsskolerne gav så godt som alle afkald på betaling for selve undervisningen, så skoleforeningen kun måtte betale for elevernes bopæl og mad på skolen. Regnskabsmæssigt ordnedes det så på den måde, at S. S. i sine beretninger også optog den sum til indtægt, der svarede til skolernes til Den nordslesvigske skoleforening ydede rabat i højde med betalingen for selve skoleundervisningen.

Dog skrev skoleforeningens forretningsudvalg i en rede-gørelse i 1896 bl. a.: »En såre stor og med Tak modtagen Håndsrækning have Højskolerne og Landbrugsskolerne ydet Foreningen, idet de uden Undtagelse have givet de unge Nordslesvigere fri Undervisning, og det er m i n d s t det samme som en Trediedels Lempelse i Betalingen, stundom mere. Enkelte Skoler have endnu gjort mere, idet de have stillet hele eller halve Fripladser til Rådighed. Efterskolerne have mere eller mindre fulgt i dette Fodspor, idet de havde modtaget Elever for Nedsættelse i Betalingen. Elevforeninger i Kongeriget have stiftet Fripladser for os, Enkeltmand ligeså; flere Velyndere have skjænket os større Gaver, således har en afdød Hædersmand i Kjøbenhavn endnu i levende Live skjænket os 5,000 Kr., men af denne Kapital må Renterne kun bruges.«

Den nævnte hædersmand var apoteker N. S. A a g a a r d, der i et brev af 13. februar 1894 til skoleforeningens kasserer forespørger: »Er Foreningen villig til at modtage en Gave fra mig paa 5,000 Kr. nominelt i jyske 3½ % Obligationer under den Betingelse, at kun den aarlige Rente anvendes til Indkjøb og hensigtsmæssig (i Reglen gratis) Uddeling af nye Testamenter i det danske Sprog, nærmest til Beboerne i Sønderjylland?«

Den 3. marts samme år afhentede skoleforeningens kasserer personlig sammen med gårdejer L a u s t A r n u m af Boulund gaven i Aagaards hjem og modtog obligationerne sammen med et gavebrev, underskrevet af apotekeren og hans hustru, fru Julie Aagaard, født Carlsen. Bag på gavebrevet har H. Thomsen skrevet, at apoteker Aagaard ved afskeden sagde til ham: »Trods det, der står i gavebrevet, at renterne skal anvendes på en bestemt måde, behøver De aldeles ikke at bryde Dem derom; anvend renterne på bedste måde i skoleforeningens tjeneste og til

hjælp for ungdommens undervisning i vort kære danske sprog.«

Imidlertid blev pengene dog brugt til det foreskrevne formål; i de følgende år blev der i Mellem- og Sydslesvig uddelt mange ny testamenter (i 1894 således 500), der på indersiden af bindet havde en trykt meddelelse om, at de var en gave fra Den nordslesvigske skoleforening.

I redegørelsen hedder det videre: »Det er jo i en god Sags Tjeneste, Skoleforeningen arbejder, thi det »at værne om Sproget i Børnenes Mund« må dog i alle rettænkende Menneskers Øjne være noget godt, og selv være vor Herre velbehageligt, så han lægger også nok for Fremtiden sin Velsignelse til dette vort Arbejde.«

Frimenighedspræst Poulsen i Boylund, der af styrelsen var valgt til at deltage i forretningsudvalgets møder, skrev i sommeren 1893 i de danske blade i Nordslesvig bl. a. således:

»En Del Forældre og Unge trænge til at blive gjort opmærksomme på Betydningen af, at Ungdommen kommer ud og får lidt god dansk Oplysning, som der jo nu ikke gives dem noget af i den offentlige Skole her. Hvad enten de nu selv kunne bekoste det eller skulle have Hjælp dertil, så er det en god Gjerning at gå til Folk og tale med dem i den Retning. Det er en »Indremission«, en Hjemmemission, for at oplyse og bevare vort Folkeliv, som jeg er vis på, Vorherre ser mildt til og gjerne vil have fremmet ved alle, som selv have fået Øjnene op for den farlige Stilling, vort Sprog og Folkeliv er stedt i. Vi må ikke lade os skræmme af, at der af visse Folk råbes »Politik!« og »Agitation« efter os. Vi kunne ganske roligt svare: ja vel! det er »Politik« og »Agitation« i samme Forstand, som når Missionærene virke for Oplysning på Modersmålet blandt Hedningerne. Der kan for så vidt endda med mere Ret tales om Politik og Agitation, som det dér at begynde med er Fremmede, Udlændinge, som tage fat, og det er en ny Oplysning og Kultur, som skal indføres. Her er det os selv, som arbejde for at bevare d e t N e d a r v e d e.«

Det er naturligtvis indremissions stilling, der ligger bag ved hans ord. Der var ikke så få tyske præster, der modvirkede skoleforeningens som andet nationalt arbejde ud fra det synspunkt, at national danskhed var »politik«, var at modsætte sig øvrigheden, verdens ting, som den læge indremissionsmand måtte vise fra sig som alt for verdsligt. At de selv gik regeringens og fortyskningens ærinder, var i deres øjne en helt anden sag. Mær-

keligt er det nu at tænke på, at der ikke i Sønderjylland var nogen præst eller lærer, der af sin samvittighed følte sig drevet til at være medlem af skoleforeningen. Det må dog indrømmes, at enkelte under hånden viste deres interesse, varmest og smukkest degn og lærer P. Jessen i Daler, redaktør Jessens broder.

Også denne havde efterhånden givet skoleforeningen sit hjerte. Hans oprindelige stærke betænkeligheder var aldeles forsvundne. Han havde således adskillige gange, når man vilde betale ham for et foredrag, eller når han fik et honorar for noget, han havde skrevet anden steds end i »Flensborg Avis«, ladet pengene sende til skoleforeningen, og i et brev af 9. marts 1896 skrev han til H. Thomsen: »Skoleforeningen tiltaler jo mig så særdeles, fordi den uden bihensigter ledes ikke af erhvervspolitikere, men af mænd, der udelukkende arbejder af iver for sagen. Det var derfor mere end et mundsvejr, når jeg forleden udbragte et leve for forretningsudvalget. Jeg nægter ikke, at jeg også synes, formanden, Jensen i Lovrup, er en meget tiltalende personlighed.«

Det var, som Jessen skrev, en aldeles ulønnet styrelse, der ledede skoleforeningens arbejde. Thomsen, der indtil 1901 både var skoleforeningens sekretær og kasserer og ydede den et dagligt arbejde på mange timer, fik lige så lidt som formanden J. P. Jensen noget som helst pengeligt vederlag, og det var først 1901, da Jensen på grund af økonomiske vanskeligheder ikke ønskede genvalg, og da han efterfulgtes af gårdejer A. T y s s e n H a n s e n i Randerup, at der blev tale om pengeydelse til formanden, der nu også blev sekretær, medens Thomsen vedblev at være kasserer eller, som Morten Eskesen kaldte ham, »Skoleforeningens kasseværge«. Formand og sekretærs godtgørelse nåede dog ikke over 500 mark. Derfor har vel heller aldrig nogen så stor forening haft så små administrationsudgifter. Som det vil ses af vedføjede regnskabsopstilling, nåede de kun i et par af Køllertidens vanskeligste år lidt op over 6 % af udgifterne. Thomsen, og det gælder også hans efterfølgere som kasserer, var ligeså sparsommelig på skoleforeningens som på egne vegne.

I 1895 tog skoleforeningen et nyt arbejde op ved at ordne besøg af sønderjydske skolebørn i ferien i gode hjem i kongeriget. Det lykkedes særdeles smukt, men blev kun til større virkelighed

i dette ene år. Det udførtes tildels i samarbejde med sprogforeningens formand M. A n d r e s e n i Åbenrå. Loven tilstedede ikke noget direkte samarbejde imellem foreningerne; men det kunde naturligvis ikke undgås, at de ledende mænd, når der var fællesinteresser eller fælles vanskeligheder, privat lagde råd op om fremgangsmåder. Man kunde ikke hindre, at den ene mand talte med den anden også om foreningssager, allermindst da de ledende mænd indenfor foreningerne tit stod i personligt venskabsforhold til hverandre.

Dette gjaldt også ledelsens stilling både til de samvirkende sønderjydske foreninger, der ejede efterskolen i Hejls og plejede at indbyde skoleforeningens styrelse til deres årsmøde, og især til S. S. Dennes forretningsfører Morten Eskesen var hyppig gæst både hos Thomsen og hos Jensen og Tyssen Hansen, og de to foreningers gerning lå så tæt op ad hinanden, at den enes virksomhed ikke kunde undlade at gribe ind i den andens. Eskesens betydningsfulde gerning på det område, der også var og er skoleforeningens, er aldrig blevet fremhævet eller bare nævnt med den hæder og taknemmelighed, han tilfulde også her fortjente.

Skoleforeningen havde brug for langt flere penge, end dets medlemsbidrag kunde bringe, selv om dette altid har været grundlaget for dens virksomhed. Thomsen var utrættelig for at skaffe stadigt nye indtægtskilder, og hver gang en ny åbnedes, var det ham en stor glæde. Sjældent skete dog noget sådant, uden at han i forvejen havde nys derom. Det hændtes dog i 1897; cand. theol. Å g e S o r t e r u p, der altid havde været stærkt interesseret i sønderjydske forhold, var blevet fast medarbejder ved bladet »Dannebrog«, og under mærket »G« skrev han i januar 1897 i dette blad: »Hvorledes kan vi støtte de danske Sønderjyders Nationalkamp?«

Han skrev om skoleforeningen bl. a.:

»Under Ledelse af den udmærkede Henrik Thomsen i Roost udfører den et Kulturarbejde af den aller største Betydning for det danske Sønderjylland. Men derom får man bedst Besked ved i Bismarcks Organ »Hamburger Nachrichten« for afvigte 30. December at læse følgende Jammerråb: »Betraget fra det tysknationale Standpunkt bærer denne antityske »Skoleforening« en uhyre Fare i sig. Den er en Indretning, der i Fremtiden vil være

Åge Sorterup.

øges i truende Grad. Medregnes de 164 unge Nordslesvigere, som i dette Vinterhalvår af »Skoleforeningen« holdes på forskellige danske Instituter, har Foreningen i de syv (Halv)år, den har bestået, ladet uddanne ikke mindre end 828 nordslesviske Børn i Danmark.«

I tilslutning hertil beder så Sorterup om at sende bidrag til skoleforeningen til bladets redaktion, og i dets følgende numre findes gang på gang kvittering for sådanne bidrag, det første fra frøken A. Delbanco, der lover at give 3 kr. årligt. Sorterup skriver ny artikler om samme emne »Et Blad af en gammel Notebog« og »Hvad kan det nytte«, og det lykkes ham at skaffe adskillige hundrede kroner til understøttelse for de elever, der på danske skoler »frelses fra åndelig stagnation og bevares for dansk kultur«.

Skoleforeningens styrelse anede intet om denne indsamling, men Thomsen og Poulsen var enige om, at »det kunde godt gå«, og delte ikke Morten Eskesens opfattelse, at det kunde komme til at skade S. S. Da imidlertid Sorterup ønskede at udvide indsam-

langt mere hindrende for Tyskhedens Udbredelse end hidtil de nordslesviske Presseorganer, Agitatorer og Rumle-Foreninger af den forskelligste Slags har været. Man har i tysk-nationale Kredse ofte mødt den Vildfarelse, at Danskheden i det nordlige Slesvig vilde uddø med det nuværende Slægtled. Dette er en vældig Vildfarelse. Danskheden vil netop ved en opvoxende Ungdom, der er blevet dresseret på danske »Afretnings-Instituter«, få en uhyre Forstærkning, så meget mere som de »unge« er langt mere rørige på sig end de mådeholdne »gamle«. Og Tallet på de i Danmark dresse-rede unge Protestmænd

lingen også til andre blade, i særdeleshed »Politiken«, blev de betænkelige og frarådede dette. Som artiklen i »Hamburger Nachrichten« og meget andet viste, var der al grund til at være forsigtig; men Sorterups indsamling gjorde dog sin store nytte ved at skaffe penge på et tidspunkt, da skoleforeningen trængte særlig hårdt til støtte, og ved at skaffe den ny venner, hvoraf flere blev trofaste støtter for foreningen også i de senere år.

Skoleforeningen mødte i disse år stadig vanskeligheder fra de præjisiske myndigheders side, og det blev i endnu højere mon tilfældet, efter at den pommerske junker Ernst Mathias von Köller den 7. august 1897 havde tiltrådt sit embede som overpræsident i den præjisiske provins Slesvig-Holsten og derved var blevet her-tugdømmernes øverste embedsmand. Kampen imod den sønderjydske ungdoms undervisning på danske skoler var dog skærpet forinden. Den 12. juni 1897 havde amtsdommeren i Toftlund som overformynder for enkefru Stamps datter Karen Stamp fra Ullerup ved Skærbæk krævet, at hun skulde tages hjem fra efterskolen i Hejls. Der udsendtes ordre til formynderrådene i Røding og Toftlund amtsdistrikter, at de skulde meddele, om umyndige børn, der stod under disses tilsyn, opholdt sig på danske skoler. Iblandt disse var Karen Stamp. Amtsdommeren skrev til hendes moder: »Det er kommet til formynderrettens kundskab, at De har sendt Deres mindreårige datter Karen til Hejls i Danmark for at lade hende uddanne videre. Da det er retten bekendt, at børnenes opdragelse i de danske skoler ikke ledes i tysk national ånd, men at de tværtimod der ophidses imod tyskheden, kan umyndige børns ophold på danske skoler ikke tåles. De opfordres derfor herved straks til at sørge for, at Deres datter med korteste frist forlader skolen i Hejls. Hvis De ikke efterkommer denne anordning, vil De blive idømt en ordensstraf på 100 mark.«

Fru Stamp tog ikke datteren bort fra skolen, og den 12. juli idømte amtsretten i Toftlund hende de 100 mark i bøde og gav hende en frist på 14 dage til at tage Karen hjem, da hun ellers vilde ifalde en ny bøde på 150 mark. Fru Stamp indankede dommen (skriftligt udfærdiget den 14. juni 1897) for landsretten i Flensborg, der behandlede hendes klage den 13. oktober samme år og tilbageviste den. Dommen begrundes således: »Til Fortsættelsesskolerne, som ligger umiddelbart hinsides den danske

grænse — til hvilke skolen i Hejls også hører — optages for midler fra eller på foranledning af den danske agitation i Nordslesvig, notorisk med resultat, nordslesvigske børn efter endt prøjsisk skoleundervisning for at daniseres. Det kan være uden interesse for sagen, om klagerinden har haft til hensigt at opdrage sin datter i antinational ånd. Hun går i alle tilfælde frem på pligtstridig måde ved at udsætte sin datter for denne fare, endnu mere da det drejer sig om barnet af en mand, der — indvandret fra provinssens sydlige del — var bestemt tysksindet og modstander af de danske bestræbelser. Anbringelsen i Hejls taler imod den afdøde faders intentioner og statens interesse, men især er den også åbenbart skadelig for barnet selv.

Indpodningen af antitysk ånd plumrer det pietetsfulde minde om den tysksindede, afdøde fader og gør tilmed datteren utilfreds og fjendtlig imod den stat, der er hendes hjem, hvis undersåt hun er, og i hvilken hun efter al sandsynlighed er anvist til senere at skulle leve. Hun har altså større skade deraf, end hvad hun opnår ved — som klagerinden påviser — at hun øger sit kendskab i det danske sprog og desuden i almindelighed lærer noget mere. Desuden kan hun også opnå dette uden hjælp af en daniserende udenlandsk skole, når klagerinden anvender de midler, der står til hendes rådighed, i indlandet. Men skulde disse midler være givet på de vilkår, at skolen i Hejls skulde besøges, så viser dette tilstrækkeligt, at barnets danisering tilstræbes af giveren.«

Den næste instans i sagen var kammerretten i Berlin, der ved dom af 6. december 1897 ophævede amtsrettens anordning som ulovlig, så også bøderne faldt bort derved. Kammerrettens begrundelse for denne frifindende dom var dog således, at den kunde blive ny udgangspunkt både for indgreb imod de enkelte forældre og imod ungdommens danske undervisning på kongerigske skoler. Det hed i den, at der var grund til hård bebrejdelse imod enhver, hvem et barns opdragelse er betroet, når han bragte det i modsætning til grundsætningerne i den stat, som det hører til, og udsætter det for den fare at blive gjort fremmed for dets nationalitet. Der var derfor betydelig årsag til for formynderretten at skride ind imod fru Stamp. Den valgte fremgangsmåde at bruge ordensstraf imod en moder var dog ulovlig. Loven gav kun dommeren ret til at fratage hende opdragelsesretten af be-

tydelige grunde. Om det kunde siges, at der i det foreliggende tilfælde forelå så betydelige grunde, måtte overlades til formynderrettens bedømmelse.

Denne dom gav mulighed for nye angreb på forældreretten; men selv om disse måtte virke stærkt hæmmende på skoleforeningens virksomhed ved at skræmme forældre fra at sende børnene og ungdommen på dansk skole, er deres historie ikke skoleforeningens, og her skal med hensyn til enkeltheder kun henvises til H. P. Hanssen store afhandling »Köllerpolitiken« i »Sønderjydske årbøger« 1903—1907, genoptrykt i »Fra kampårene« I, side 94—235.

Her skal kun nævnes, at de stedlige myndigheder søgte at gøre udstrakt brug af kammerrettens begrundelse i dommen imod fru Stamp. Amtsdommeren i Nørborg truede elev på Testrup højskole Jørgen Jensen Schmidts moder med, at han skulde afhentes af politiet fra skolen, for »på de danske højskoler blev eleverne fjendtlig stemte imod land og kejser«.

Skoleforeningens formand Jens P. Jensen var formynder for drengen Jens Keller fra Lovrup, og amtsdommeren i Løgumkloster meddelte ham, at det ikke kunde forenes med hans pligt som formynder, at han havde sendt Jens Keller på »den danske højskole i Hejls«. »Under de foreliggende politiske forhold må det aldeles sikkert antages, at de unge mennesker i helt danske omgivelser må bukke under for den tysk fjendtlige indflydelse, der uafbrudt øves på dem.«

Uundgåeligt måtte sådanne og lignende forholdsregler have til følge, at tallet på de elever, der søgte til efterskolerne, måtte tage af. I året 1898 var der kun 72 elever på efterskoler med skoleforeningens hjælp imod 116 i 1897, og dette tal nåedes først igen i året 1903, da Köllertiden var endt, og fra 1909 voksede det stærkt år efter år.

Det stærkeste angreb på skoleforeningens virksomhed, rigtig nok også det, der ynkeligst blev til ingenting, rettedes imod danske skolebesøgende i december måned 1898 af landråd v. Tschirschnitz i Sønderborg. Han sendte en »fortrolig« skrivelse til amts- og kommuneforstandere i Sønderborg amt og pålagde dem at meddele de forældre, der havde børn på skoler i kongeriget, at »alle danske undersætter« i de pågældende landsbyer

vilde blive udviste af landet, hvis børnene ikke vendte hjem inden 20. december. Hvor svær denne trusel var, vil man forstå, når man husker, hvor mange »danske undersåtter« der var. I 1885 var tallet for Sønderborg amt ifølge P. A. Callø 4366, og det har næppe været stort anderledes i 1898.

A. Lebeck skriver i sin lille redegørelse »Den nordslesvigske skoleforening 1892—1912«, hvortil nærværende i mange henseender støtter sig: »Det var ind under jul. Sådan lød de preussiske myndigheders julebudskab til den danske befolkning i Nordslesvig. Her er et eksempel blandt mange på, hvorledes de preussiske myndigheder i disse dage gik frem. Et par mænd i en by i Sundeved skrev til vælgerforeningens bestyrelse:

»Vore Sønner er på Tune Landbrugsskole. Vi har gennem Kommuneforstanderen fået tilhold om, at hvis vi ikke inden den nævnte Tid (20. December) tager dem hjem, vil de 8 Familier her i Kommunen, som er danske Undersåtter, straks modtage Udvisningsordre, da enhver Kommune svarer for sig.... Hvad skal vi gøre?«

Lignende forespørgsler indløb mange steder fra. Da det drejede sig om en nationalpolitisk bekæmpelse af ungdommens besøg på skoler i Danmark, var det rimeligt, at ikke skoleforeningen, men vælgerforeningen ved sin sekretær Nis Nissen i Nørborg sender en opfordring ud til underskrift og offentliggør det i de nordslesvigske dagblade med 254 underskrifter fra landsdelens mest kendte og indflydelsesrige mænd:

I Betragtning af den Trusel, de prøjsiske Myndigheder i denne Tid rette til dansksindede Forældre, som have voksne Børn paa danske Skoler: at hvis de ikke sørge for, at deres Børn komme hjem, ville alle danske Optanter i deres Kommune blive udviste, — tillade undertegnede Mænd fra alle Egne af Nordslesvig sig følgende Henvendelse til Meningsfæller.

Der gives i de offentlige Skoler ingen Undervisning i den nordslesvigske Befolknings danske Modersmaal. Det forbydes os at oprette Privatskoler med Oplæring i Dansk. Det forbydes at indrette danske Undervisningstimer for Børn uden for Skoletiden. Der er saaledes, bortset fra den Vejledning, Forældrene selv kunne give deres Børn i Hjemmet, kun levnet os et eneste Middel til at give vore Børn Undervisning i deres Modersmaal: det, at vi efter deres Konfirmation sende dem en kort Tid paa Skoler i Kongeriget Danmark. Lade vi os skræmme fra at bruge

dette Middel, saa er den nordslesvigske Ungdom for Fremtiden i det hele udelukket fra at modtage nogen Oplæring i sit Modersmaal.

Den Trusel, hvormed man søger at skræmme nordslesvigske Forældre fra at lade deres voksne Børn søge danske Skoler, er af den Natur, at den i al Fremtid vilde kunne anvendes til at fremtvinge bestandig nye Indrømmelser, bestandig større Eftergivenhed, bestandig dybere Underkastelse. Der gives ikke nogen som helst statsborgerlig Rettighed, som man ikke kunde søge at fravriste os paa denne Maade. Give vi efter i nærværende Øjeblik, saa kan det være at agte for en Begyndelse til en uværdig Opgivelse af al vor Ret og al vor Frihed.

Vi overse ikke den Fare, som truer vore Medborgere, der ere danske Undersaatter, selv saadanne, som ere fødte i vor Landsdel og have traktatlig Ret til at opholde sig her. Vi nære den inderligste Medlidenhed med dem, forenet med Haabet om, at den Skæbne, som truer dem, paa den ene eller den anden Maade maa kunne afvendes eller mildnes. Men lige saa stor som vor Deltagelse med dem er, lige saa stor er vor Harme over, at man vil fratvinge os vore lovlige Rettigheder ved Trusler med at føre Landsforvisningens Ulykke over paa vore Brødre, uden at disse have forset sig i nogen Retning. Vi gøre derfor den kraftigste Indsigelse imod de prøjsiske Myndigheders Adfærd imod os. Til denne Indsigelse føje vi den ubetingede Forsikring, at vi ingenlunde ville lade os kue af slige Trusler.

Ledede af denne Tankegang opfordre vi alle de paagældende nordslesvigske Forældre til ikke at give efter for det Tryk, man øver paa dem.

Lebeck fortsætter:

»Da den 20. december oprandt — omhyggelig valgt med henblik på juleferien — viste det sig, at de unge blev, hvor de var — på de danske skoler. Med stor spænding afventedes, om de prøjsiske myndigheder nu vilde gøre alvor af deres Trusler om udvisning af de danske undersåtter. Men der skete intet. I sidste øjeblik veg de prøjsiske myndigheder tilbage for at gøre alvor af de frygtelige trusler. Den nordslesvigske befolknings solidaritet havde stået sin prøve på en måde, som den preussiske tvangspolitikens ophavsmænd ikke havde ventet.«

Skoleforeningen regnedes af myndighederne for en politisk forening og måtte som sådan holde disse underrettede om de enkelte medlemmer, og der var altså mulighed for at henvende sig til hver enkelt, der kunde give håb om resultat af en sådan henvendelse, med opfordring til udmeldelse af foreninger, der

ikke var velsete af en eller anden embedsmand, altså deriblandt af skoleforeningen. Der blev gjort flittig brug af denne fremgangsmåde, især af landråden i Tønder. Han sendte den 12. april 1899 en liste over 15 medlemmer af skolekommissionerne i Brede amtsdistrikt til amtsforstander Freitag i Brede til meddelelse, om de var medlemmer af skoleforeningen. Amtsforstanderen svarede, at 5 af dem var det. Den 12. april opfordredes Tyssen Hansen til at meddele, om 13 mænd var det. Tyssen svarede den 23. april, at 4 af dem var det. Så gik der stævning til hver enkelt, eller skriftlig opfordring til at udmelde sig, og atter måtte der tages stilling til spørgsmålet, om man skulde lade sit navn slette i listerne og fremtidigt kun give sit frivillige bidrag som gave, for at man vedblivende som dansk mand kunde røgte et kommunalt hverv og derved kanske hindre andre former for chikaner imod venner og naboer, eller om man åbent skulde vise sin styrke som fri dansk mand. Svaret lød helt forskelligt; men det kunde ikke undgås, at hele sagen blev til nogen svækkelse for foreningens virke. Ejendommeligt virker det, at den samme landråd, der åbenlyst kaldte folk for sig og lod dem underskrive en protokol, hvori de lovede at udmelde sig af Den nordslesvigske skoleforening, samtidigt lod rejse politiundersøgelse imod gårdejerne Th. Thomsen og P. Ludvigsen i Toghale, fordi de havde opfordret en tjenestekarl til at udmelde sig af den tyske krigerforening.

Også andre sager rejstes, en enkelt atter for ulovlig kollekt som i foreningens første år, og en række for overtrædelse af foreningslovens bestemmelser om ind- og udmeldelser af foreningen.

I 1900 modtog således formanden, der nu var Tyssen Hansen i Randerup, en anklage med ikke færre end 73 anklagepunkter. Det gjaldt især udmeldelserne; thi myndighederne regnede dødsfald lig med udmeldelse, og så skulde enhver mand, der ved sin død havde været medlem af skoleforeningen, udmeldes, inden der var gået 3 døgn. Det var naturligvis, hvor omhyggelig formanden, der nu også var sekretær, end var, umuligt i alle tilfælde at følge denne forskrift; men af de 73 klager førte dog kun en enkelt til domfældelse, en bøde paa 15 mark. Senere blev der rejst en ny sag, og denne gang imod 18 af foreningens styrelsesmedlemmer.

Den gav 18 gange 15 mark i bøde, i alt 270 mark foruden rets-omkostninger. Det var den ydre årsag til en omdannelse af foreningens organisation.

Den 13. april 1901 måtte formanden på et styrelsesmøde i Åbenrå forud for årsmødet meddele, »at alle 21 styrelsesmedlemmer ved nævningeretten den 11. april hver var bleven idømt 15 mark mulkt og omkostningerne ved retten for ej i rette tid at have udmeldt aftægtsmand Hans Klyhn-Elstrup, der døde den 22. nov. 1900.« Det blev vedtaget, at dommen ikke skulde indankes, men hvis det ønskedes, og foreningens kasse var i stand dertil, skulde den dække omkostningerne. Endvidere drøftedes et forslag fra forretningsudvalget om forandring af foreningens love, og dette forslag vedtoges samme eftermiddag ved årsmødet. Navnene »kredsformand« og »kredsformænd« forandredes til »tillidsmand« og »tillidsmænd«, »forretningsudvalg« til »styrelse«.

Lovenes § 4 kom til at lyde:

»Foreningens styrelse består af 2 medlemmer, nemlig en formand, der tillige er sekretær, og en kasserer, som vælges af generalforsamlingen på 2 år, men kunne genvælges. Formanden repræsenterer foreningen, som har sit sæde, hvor han bor. Han leder dens virksomhed, anmelder og sammenkalder dens møder, fører forsædet og leder forhandlingerne. Når et styrelsesmedlem dør eller fratræder før den udløbne funktionstid, sammenkalder det andet medlem straks en generalforsamling, for at nyvalg kan foretages. Indtil da besørger det ene medlem alle forretninger.«

Til formand og sekretær valgtes enstemmigt Tyssen Hansen og Hinrich Thomsen. De tog imod valget, og foreningens arbejde kunde fortsættes som tidligere; kun var der nu kun to mand, der kunde mulkteres. Ved næste års generalforsamling tilføjedes der til lovenes § 2: »Udmeldelsen gælder først fra den dag af, da den skriftlig er kommen til formanden.«

Efter at sagen om fratagelse af forældreretten var blevet skarpt fordømt ved forhandlinger i den tyske rigsdag den 16.—18. febr. 1899, havde domstolene fældet en række frifindende domme. I en dom imod gårdejer Erik Eriksen i Oksbøl havde landsretten i Flensborg således udtalt, at han ikke kunde siges »fuldstændigt at forsømme sine børn eller ved usædelige handlinger at vise sig uduelig til at opdrage dem«, fordi han lod sine konfirmerede børn besøge en dansk skole. Forældreretssagernes tid var forbi.

Det var ikke det samme, som at myndighederne skulde have hørt op med at prøve på at ramme skoleforeningen og ungdommens skolebesøg i Danmark, og foreningslovens anmeldelsesparagraffer toges endnu i brug i udstrakt mon.

Den 6. januar 1901 var Tyssen Hansen i forhør for 65 påståede forseelser. — Den 5. september 1901 modtog formanden og sekretæren for skoleforeningen hver et straffemandat, lydende på 16,10 mark i bøde, fordi medlem Hans Jørgensen i Egen på Als, der var død den 5. juli, først var anmeldt til politiet som udtrådt af foreningen den 9. juli, altså først 4 dage efter hans død, en dag for sent efter den i loven for udmeldelser fastsatte frist.

Tyssen Hansen giver i et brev af 26. juni 1902 et malende billede af en samtale med amtsforstander Freitag i Brede om en sådan sag:

»Amtsforstanderen fra Skodborg havde indsendt en liste til vor amtsforstander over ikke mindre end 18 udtrådte, som ikke var slettede i listen, men endnu stod som medlemmer af skoleforeningen. »Das ist eine schlimme Geschichte, Hr. Hansen«, var Freitags første tiltale. Han forelagde mig listen. De fleste var fra Skodborg og København, og næsten alle fra en længst forsvunden tid, f. eks. 92, 94, 95, en enkelt fra 99.

Da jeg havde set noget på listen, sagde jeg, at det er jo slemt nok, hvis det virkelig forholder sig sådan, og forundrer det mig, da det er så længe siden, at udmeldelsen er sket, skulde de så endnu findes opført på medlemslisten. Ja, afbrød amtsforstanderen, det er jo muligt, at amtsforstanderen i Skodborg har benyttet de gamle lister og ikke den ny, som nu er gældende. Vi fik så den nye medlemsliste frem og grundigt undersøgt, og viste det sig da, at ikke en eneste af de 18 udtrådte fandtes opført i de nye lister. Som du vil kunne tænke dig, lettede det lidt på mit humør, og jeg er nær ved at tro, det også gjorde det på amtsforstanderens; for hans første udbrud var dette: »Ja, Hr. Hansen, Alles ist ja in Ordnung.« »Ja, det er godt«, sagde jeg. »Ja, das ist gut.«

Der blev taget en protokol over det passerede, hvoraf hovedindholdet var dette: Amtsforsanderen i Skodborg blev gjort opmærksom på, at der i maj måned efter højere ordre var foretaget en grundig revision og optaget nye lister over medlemmerne i Den nordslesvigske skoleforening, og henviste ham til at efterse denne, så vilde han nok komme til det resultat, at hans fremstilling var urigtig.

Så det var, såvidt jeg kan se, en heldig udgang af denne sag. ◀

Med de nye medlemslister hang det således sammen:

I foråret 1902 beslaglagdes skoleforeningens regnskabsprotokol, og kassereren fik pålæg fra amtsforstanderen i Toftlund, i hvis distrikt han boede, om med en kort frist at udlevere en medlemsfortegnelse med de alene rigtige tyske stednavne. Efter en række forhør blev der termin ved amtsretten i Toftlund. Ved retsforhandlingen i oktober lod dommeren dele af regnskabsprotokollen oplæse på en måde, så tilhørerne opfattede oplæsningen som et direkte diktat til den refererende redaktør af det haderslevske fortyskningsblad. Den 8. oktober bragte bladet disse uddrag med stærke angreb på skoleforeningen over ikke mindre end 8^{1/2} spalter. Angrebene syntes dog så overdrevne, at de næppe virkede stort på læserne; men der tør endnu, selv om det sker ud fra aldeles modsatte synspunkter, være grund til at nævne enkelte poster:

Fra 1899:

møller H. Hansen, Vejle	100	kr.
ved fysikus Ulrik, København	70	-
prokurator Casse, do.	50	-
højesteretssagfører O. Hansen, do.	20	-
forpagter Ulrik, Sofiedal	20	-
skolebestyrer Plessner, Birkerød	100	-
professor Plum, København	50	-

Fra 1901: foruden nogle af de førnævnte

dr. C. N. Starcke, København	650	kr.
tømremester Kayser, København	400	-
kontorchef Mortensen, do.	25	-
grosserer Peschke Køedt, do.	600	-
grosserer Marstrand, København	750	-
baronesse Reedtz-Thott	81	-

Fra 1901 endvidere:

distriktslæge Hammer, Roskilde	8	kr.
højesteretssagfører Nellemann, København ..	410	-
pastor Schou i Åle	10	-
Møller Jørgensen og fæller Dons	800	-
kredslæge Ulrik, København	10	-

Fra 1902:

ved Konrad Jørgensen i Kolding	1000 kr.
amtsfuldmægtig Frost i Ringkøbing	200 -
provst Hey, Alminde	900 -

Det var naturligvis langt fra altsammen personlige bidrag, men listen omfatter dog en del af de mennesker, der den gang var skoleforeningens gode støtter. Dertil kunde føjes adskillige andre gode navne, således fra foreningens første år rigsarkivar A. D. Jørgensen, dr. Grauer i Århus, apoteker Aagaard i København, bygningsinspektør Joakim Andersen på St. Thomas, stud. theol. M. Schiødte i København og etatsråd Meulengracht i Århus. Kassereren havde personlig forbindelse med vistnok alle de nævnte og mange andre gode mænd og kvinder, der hjalp med penge og på anden måde, det var især ham, der altid var på færde, hvor han kunde se en mulighed for at få støtte til gerningen. Således førte han også en omfattende brevveksel med landsmænd i Nordamerika, hvor især Søren Hansen i Hartford var en trofast støtte. Også hjemme fra Nordslesvig turde der være grund til at nævne adskillige i denne sammenhæng, iblandt dem først og fremmest frøken Hanne Johnsen fra Bovlund, der bragte den første større gave på 100 mark.

Forøvrigt hævdedes sagen imod skoleforeningen uden dom; der var ingen mulighed for domstolen for at gribe ind.

Det kunde under omstændigheder være uheldigt, at der kun stod to mænd som ledere af foreningen. De kunde ikke have det fornødne kendskab til de menneskers formuesforhold, der søgte hjælp fra foreningen. Naturligvis udtalte altid de enkelte tillidsmænd sig derom, når ansøgningerne indsendtes; men der indtraf dog altid tilfælde, hvor der måtte bygges på oplysninger, der ikke var tilstrækkelige. Der havde den større styrelse været helt anderledes i stand til at overse forholdene, end de to styrelsesmedlemmer nu kunde. De var begge fra Vestslesvig, og hvor stort deres kendskab end var, mærkede de dog stundom selv, at det kunde glippe i andre egne af landsdelen. De foreslog derfor ved årsmødet i Åbenrå den 7. juni 1903 en tilføjelse til lovene. Den vedtoges og lyder: »Styrelsens forretningsførelse kontrolleres af et tilsynsråd på 9 medlemmer, som vælges af generalforsamlin-

gen. De vælges på 3 år. Hvert år afgår $\frac{1}{3}$, de 2 første gange ved lodtrækning.«

Året efter valgte disse 9 tilsynsrådsmedlemmer deres egen formand, J ø r g e n I v e r s e n fra Svejrup, og i året 1910 udvidedes tilsynsrådet til 15 medlemmer. Blandt dem var der nu også 3 kvinder, idet den ny tyske foreningslov havde åbnet kvinderne adgang til at blive medlemmer af politiske foreninger.

Imidlertid ebbede Köllerpolitikken ud, skoleforeningen kunde udføre sit arbejde i større ro og under tryggere kår. En enkelt gang tog den et nyt arbejde op, ved at uddele en fra kongeriget modtagen gave, nogle hundrede eksemplarer af en »Legebog«. Allerede i firserne i forrige århundrede havde lærere fra Nord-slesvig været indkaldt til kursus i tyske lege, og der var systematisk arbejdet for, at børnene på skolernes legepladser ikke bare talte tysk med lærerne og indbyrdes, men at de også legede tyske lege med tyske betegnelser. »Tagfat« burde afløses af »Schwarzer Mann« o. s. v. Det havde under disse forhold betydning og faldt naturligt ind under skoleforeningens formål at hjælpe børnene til kendskab til danske leges former og navne, også på dette område at vedligeholde fællesskabet med det øvrige danske folk.

Hovedsagen var dog vedblivende at støtte til ophold på danske skoler, og elevtallene viser smukt, hvorledes dette lykkedes.

Hvert år, når medlemsbidragene skulde indsamles, udsendte foreningens ledelse vejledende rundskrivelser til tillidsmændene. »Mange bække små gør jo en stor å,« skrev styrelsen i 1904, »og når foreningen ikke skal nødsages til at indskrænke virksomheden alt for meget, må medlemmerne åbne deres hjerter og punge.«

Det blev pålagt elever, der havde råd dertil, at tilbagebetale den modtagne pengehjælp, så den kunde komme andre til gode. Igennem S. S. og andre kredse i kongeriget kom der stadigt stigende hjælp. Danske mennesker i Sønderjylland og andensteds tænkte på skoleforeningen i deres testamenter.

Der kan nævnes store gaver fra enkeltmand, 1000 mark fra hver af to gårdmænd i Hammelev, Lund og Steffensen, testamentariske gaver fra købmand Johannes Schmidt i Toftlund, rentier Hans Christian Hansen i Hammelev, tidligere Billund, Peter Laurtrup Enemark i Gestrup, Bunde Refslund den yngre i Bovlund,

Sognepræst A. Kall Rasmussen i Butterup o. fl. Foreningen havde ikke bare større tilslutning end nogen anden nordlesvigske forening; men der var mange vidnesbyrd om, hvor vidtstrakt og dyb forståelsen af dens gerning var.

På spørgsmålet »Hvad gavn gør skoleforeningen?« kunde Thomsen i disse år (1905) svare:

1. Skoleforeningen har til nu bevilget hjælp til omtrent 2600 unge til at komme på skoler i kongeriget. Det må dog betragtes som godt, som en velsignelse for dem. Og ikke alene for dem selv, men for de mange, de kommer i dagligt samkvem med af familie (særlig søskende), frænder og venner. Det er unødvendigt at give nærmere grunde derfor.

2. Skoleforeningens elever lærer d a n s k — i det ene ord er meget og alt indbefattet, bliver nationalt, folkeligt og åndeligt vakt, når de er og har været i Danmark, får kærlighed til alt dansk, lyst og mod til at v æ r n e om dansk sprog og åndsliv; og, hvis vi ej bliver ved dermed, hvem får så, nu da der kun læres tysk i skolerne herovre, evne og lyst til at læse dansk i hjemmet, at lære de små det osv. — Jeg tror, at skoleforeningen må gøre og gøre et forarbejde for »Foreningen til det danske sprogs bevarelse« (Sprogforeningen), og at denne forenings trivsel i sin tid må blive afhængig af skoleforeningens arbejde.

3. De unge, jeg tænker herved nærmest på de unge karle og drengene, der i Danmark er blevet nationalt, folkeligt og åndeligt vakt ved et høj- eller efterskoleophold, vil også altid være sikre folk til at møde ved v a l g. Det skal og vil kendes, at valginteressen vil være størst i de egne, hvorfra der kommer mange på højskole (tænk på de »mellemslesvigske« egne, hvor det står dårligt til). På skolerne får de unge lyst til alt godt, til arbejde og virke, — og afsky for alt ondt, også drikkeri og lediggang, samt alskens tant og dårlighed, der kun sløver, også i national henseende. Altså: Skoleforeningens arbejde jævner vejen for »Vælgerforeningen« og arbejder fælles med den, drager omsorg for, at »for de gamle, som faldt, er der ny overalt.«

4. Når frimenighederne skal have fremgang og tilgang, så må vi have vor ungdom på kongerigske skoler, thi det er den ungdom, der har været der, der havner, som naturligt er, i frimenighedskredsen, og kun på den måde, at skoleforeningens

gerning støttes, kan man til gavns støtte frimenighedssagen. Man kan vel bygge kirker og ansætte præster for de menigheder, der er, — men fremgang og tilgang kan især kun ventes fra den ovennævnte ungdom. Altså også for frimenighedssagen, for kirkesagen gør skoleforeningen et stort forberedende arbejde.

5. Og det er jeg også sikker på, at de unge mennesker, de unge ægtepar, der har været på gode efter- og højskoler, nok selv skal sætte en ære i at bevare deres fædres ejendomme, den grund og jord, som »de i arv efter fædrene fik«, og ej lade den gå over i fremmed eje. De sælger ikke deres førstefødselsret for en ret linser. Deres æresfølelse og standhaftighed, deres kærlighed til land og folk vil veje lige så meget, m å s k e m e r e, end mange kapitaler, mangel en fond i den store sag at beholde vor jord.«

Ud fra sådanne synspunkter røgtes skoleforeningens gerning, både da Jens P. Jensen og medens Tyssen Hansen var formand og i alle de tyve år, da Thomsen var kasserer, og det er vel dem, der har ligget bag skoleforeningens arbejde til denne dag.

Tyssen Hansens helbred havde i de senere år ikke været godt, han var bleven en gammel mand, 76 år, og havde tit ikke kunnet deltage i styrelses- eller tilsynsrådsmøder, så han vilde ikke genvælges ved årsmødet i Gråsten i 1910. Styrelsen havde som hans eftermand tænkt sig gårdejer Jens Poulsen fra Drengsted; men generalforsamlingen valgte med 162 stemmer gårdejer Hans J e f s e n C h r i s t e n s e n fra Høgsbro i Hviding sogn, medens der kun faldt 40 stemmer på Poulsen, der derefter valgtes til næstformand. Muligheden af nu at optage kvindelige medlemmer gjorde en lovændring nødvendig, og samtidig skabtes der lov-hjemmel for at udvide styrelsen til 3 medlemmer.

Jefsen Christensen kom meget snart i det bedste og nærmeste samarbejde med Thomsen, der efter den nye formands valg ønskede alt sekretærarbejde i foreningen ført over til formanden med undtagelse af det, der vedrørte kassererposten i forbindelse med ansøgningerne og skolerne, efter at han i adskillige år grundet på Tyssen Hansens svagelighed nærmest havde røgtet hele sekretærarbejdet alene, skønt det allerede i 1901 var blevet vedtaget, at formanden tillige skulde være sekretær.

Jefsen Christensen overtog straks medlemsprotokollerne og

alt arbejde med opkrævningslisterne, udnævnelsen af tillidsmænd og al korrespondance med disse vedrørende indmeldelser og udmeldelser af foreningen samt kontrol med omflytninger af medlemmer inden for landsdelen. Denne sidste opgave var af stigende omfang, efter at ungdommen, der var fyldt 18 år, havde fået adgang til at være medlemmer af foreningen, men den måtte røgtes, dels af hensyn til de tyske myndigheders krav om kontrol, så der ikke fandtes medlemmer på listerne, der ikke betalte deres årsbidrag, og dels for at beholde dem som medlemmer og bidragsydere, efter at de havde skiftet opholdssted.

Dette arbejde gav imidlertid året rundt adgang til stadige henvendelser til tillidsmændene og i forbindelse hermed mulighed for at opmuntre disse til at hverve nye medlemmer også uden for de årlige indkrævningstider. Skoleforeningens medlemstal øgedes da ogsaa fra at være 7212 ved beretningsaflæggelsen ved generalforsamlingen i 1910 til at være 11,392 ifølge beretningen på årsmødet i Haderslev i 1914 før verdenskrigens udbrud.

Nogle uger efter at Jepsen Christensen var blevet valgt som formand, fik han en stævning fra amtsforstander Rafalski i Skærbæk om at møde på hans kontor angående stillingen som formand for »Den nordslesvigske skoleforening«. Amtsforstanderen foreholdt den nye formand, at han ikke havde anmeldt til denne, at han var blevet formand, og at foreningen dermed havde skiftet sæde fra Randerup til Høgsbro. Heroverfor hævdede Jepsen Christensen, at en sådan anmeldelse var unødvendig, da den afgående formand havde anmeldt til amtsforstanderen i Bredebro, at han var gået af og Jepsen Christensen valgt til formand. Der stod i foreningens vedtægter, som myndighederne selv havde godkendt, at »foreningen har sit sæde, hvor formanden bor«. Det forholdt sig ikke med en forening som med en person, at der både skulde finde afmeldelse og tilmeldelse sted, når dens sæde blev flyttet. Når een embedsmyndighed havde fået meddelelse om, at der var valgt en ny formand og at foreningens sæde i henhold til vedtægterne dermed var flyttet til hans bopæl, måtte dette være tilstrækkeligt.

Amtsforstander Rafalski lod sagen falde; men da amtsforstander Erichsen senere trådte i dennes sted, tog han sagen op igen og anklagede Jepsen Christensen for samme forseelse ved dom-

stolen i Toftlund, efter at han havde nægtet at vedtage en bøde for den af amtsforstanderen påståede forsømmelse.

Dommeren i Toftlund gav imidlertid Jepsen Christensens opfattelse medhold og frikendte ham pure. Siden den tid har der ikke været indblanding i skoleforeningens gerning fra tyske myndigheders side.

Hinrich Thomsen ældedes imidlertid, og ved årsmødet i Toftlund den 10. juni 1911 nægtede han at tage imod genvalg, og i hans sted valgtes redaktør *A n d e r s L e b e c k* med 336 stemmer imod 220, der faldt på rentier i Haderslev, tidligere gårdejer i *Gabøl L a u s t A n k e r s e n*.

Imidlertid vedblev Thomsen dog i årevis at være med i det daglige arbejde, og hans erfaring og forretningsdygtighed var i mange måder til god hjælp både for den meget yngre formand og den ny kasserer. Ikke få af foreningens styrelsesmøder blev også i de nærmest følgende år holdt i hans hjem i Haderslev.

Udadtil mærkedes der ikke meget til, at foreningens ledelse havde skiftet, selv om den ny formands offentlige optræden var sikrere end de tidligeres, og selv om det måtte blive tydeligt, at den ny kasserer i højere mon end Thomsen var pennens mand.

Selve det daglige arbejde gik uforandret videre, og foreningen var i god vækst, til krigen kom. Lebeck fortalte smukt om det i »Den nordslesvigske skoleforening 1892—1912«, og desuden skrev han i disse år »Praktisk rådgiver for tillidsmændene«, »Nogle småvink til skoleforeningens tillidsmænd« og »Praktisk rådgiver for tillidsmændene«.

Også den ny styrelse måtte på mange måder være ude om sig for at skaffe de nødvendige penge. Et morsomt udslag heraf er skoleforeningens tændstiksalg. Bestyrelsen afsluttede efter tjekkisk forbillede en overenskomst med to firmaer i Flensborg *H. Schmidt* og *J. Jessen & Co.* om, at de skulde sælge tændstikker med et indregistreret varemærke med to løver og påskriften »Nordslesvigsk skoleforening 1892« og for hver pakke på 10 æsker udbetale $\frac{1}{2}$ pfennig til skoleforeningen. Varemærket blev indregistreret for *Anders Lebeck*, tændstikfabrik i Haderslev den 26. november 1912, og overenskomsten med de flensborgske firmaer trådte i kraft den 1. januar 1914. De flensborgske firmaer, der repræsenteredes af grosserer *Lorenz Poulsen*, satte

også tændstikhandelen i gang, og den bragte skoleforeningen en indtægt på 1060,50 mark; men også dette foretagende standsedes af krigen.

I krigen mærkedes måske frugterne af skoleforeningens virksomhed stærkere end tidligere. At det danske folk i feltbrevene udefra kunde kende sin egen ånd, kan i det mindste til dels skoleforeningen fortjene tak for. Den kunde ikke vedblive at sende unge mennesker på danske skoler, men S. S. hjalp i de onde år 330 unge sønderjyder til dansk skoleophold.

Aldrig havde dog skoleforeningens ledelse så stærkt som netop da fået at vide, hvor stor taknemmelighed der rådede i Nordslesvig overfor dens gerning. Tidligere elever betalte modtagene hjælp tilbage i en målestok, man ikke før havde mødt, og ude fra fronterne kom der bud om taknemmelige tanker.

Søren Smidt fra Arnum skrev 16. august 1914 til sin fader: »Hvis forsynet vil, at jeg skal ud og spille med i det store drama for måske ikke mere at vende tilbage, da bedes dette mit sidste ønske opfyldt, hvis vort kære hjemland skal forblive under fremmedherredømmet.

Af min formue, hvis der, når enhver får sit, er nogen, bedes 1000 mark hensat til et forsamlingshus her i Arnum eller en frimenighedskirke herpå egnen. Ligeledes ønskes 1000 mark givet til skoleforeningen.«

Søren Smidt vendte ikke hjem, og de 1000 mark udbetaltes til skoleforeningen.

En af vesteregnsens håbefulde unge mænd N. P. Jensen i Vinum, der blandt sine venner gik under navnet »Jens Vesterbo«, som han også kaldte sig, når han skrev til »Flensborg Avis«, blev også derude. Han efterlod sig 600 mark til skoleforeningen. Lorenz Brodersen fra Todsøl sendte 250 mark hjem fra skyttegravene i Rusland som afbetaling på modtagene hjælp fra skoleforeningen. Lebeck skrev: »et sådant sindelag tændte lys i det mørke, der da rugede over os alle«.

Det kunde også nok tiltrænges i den tunge tid; skoleforeningens virksomhed gik nødtvungent i stå. Men den selv blev ved at bestå. Dens formand og kasserer, alle dens tusinder af medlemmer havde netop i krigstid kunnet se resultaterne af dens velsignelsesrige virksomhed. Da lyset helt trængte igennem

mørket, var skoleforeningen rede til igen at tage fat i det gamle spor. Den opstod på ny som »Sønderjydsk skoleforening«; men om hvad den har udrettet og hvorledes dens skæbne har føjet sig, fortæller dens formand i over tredive år, Hans Jepsen Christensen.

Den er stadig livskraftig og i fuldt arbejde, og der er grund til at håbe og tro, at det må blive ligeså nyttigt frugbringende for det danske Sønderjylland, som Den nordslesvigske skoleforenings virke har været det i lange år og mørke tider. Det blev så godt, som kun det arbejde kan blive, der udføres fra det reneste sindelag og i den bedste sags tjeneste, i det danske folks og fædrelands.

H. Lausten-Thomsen.

Den nordslesvigske skoleforenings bestyrelser.

Formænd:

Jens Petersen Jensen	1892—1899
Andreas Tyssen Hansen	1899—1910
Hans Jepsen Christensen	1910—

Næstformænd:

Anders P. Lund	1892—1901
Jens N. Poulsen	1910—1917
Matthias Jepsen	1921—

Kasserere:

Hinrich Thomsen	1892—1911
Anders Lebeck	1911—1926
Margrethe Lebeck, f. Hansen	1926—1930
Elers Boesen	1930—

Øvrige Bestyrelse:

Gustav Johannsen, Flensborg	1892—1901
Laurids B. Poulsen, Bovlund*)	1892—1901
Hans Jepsen, Rørkær	1892—1897
Hans Peter Hanssen, Sønderborg	1892—1901
A. Jensen, Gram	1892—1901

*) tilforordnet forretningsudvalget som rådgivende medlem med ret til at få sine udgifter dækket, hvad de andre bestyrelsesmedlemmer, der ikke deltog i så mange møder, ikke fik.

Christen Thygesen, Skærbæk	1892—1901
Andreas Andresen, Skelle	1892—1901
Axel Sabroe, Haderslev	1892—1894
Peder H. Wiuff, Sillerup	1892—1898
Falle Lildholdt, Løjt kirkeby	1892—1901
Jørgen Iversen, Svejrup	1892—1901
Hans Nissen, Viby	1892—1896
Vilhelm Muusmann, Mariasminde	1894—1898
Vesti Esbensen, Tandshede	1896—1901
Christian Michaelsen, Kastvrå	1898—1901
Andreas Petersen, Korntved	1898—1901
Hans Tychsen, Frøslev	1898—1901
Christian Madsen, Mels	1898—1901
Johan Andresen, Ullerup	1898—1901
Jes Hansen, Rinkenæs Mark	1898—1901
Adolf Sørensen, Vester Gammelby	1898—1901
Martin Lorenzen, Østerhøjst	1898—1901
Hans Poulsen, Nørre Vilstrup	1899—1901
Frits Vognsen, Skønholt	1900—1901

Den nordslesvigske skoleforenings tilsynsråd.

Jørgen Iversen, Svejrup	1902—1914
(Formand 1902—14.)	
Frits Vognsen, Skønholt	1902—
Lydik Jacobsen, Brøns	1902—
Andreas Petersen, Korntved	1902—
Falle Lildholdt, Løjt kirkeby	1902—
Johan Andresen, Ullerup	1902—
Hans Smidemand, Stolbro	1902—
Hans Tychsen, Frøslev	1902—
Hans Clausen, Havnbjerg	1910—
Nicolai Nissen, Rise	1910—
Niels Skrumsager, Toflundgård	1910—
Anne Marie Lassen, Østerby, Kegsnæs	1910—
Else Hansen, Bovlund	1910—
Bothilde Skjold, Haderslev	1910—
Lorens Alnor, Varnæs	1914—

Sønderjydske skoleforenings tilsynsråd.

Hans Clausen, Havnbjerg	1921—
Hans Smidemand, Stolbrolykke	1921—1932
Johan Andresen, Ullerup	1921—1931
Falle Lildholdt, Løjt kirkeby	1921—1926
Nicolai Nissen, Rise	1921—1936
Christian Michaelsen, Kastvrå	1921—1926
Niels Skrumsager, Toftlundgård	1921—1929
Hans Iversen, Svejrup	1921—
Boy Jessen, Frøslev	1921—1926
Peter Gad, Hejsel	1921—
Åge Jacobsen, Brøns	1921—1936
H. Lausten-Thomsen, Tønder	1921—
Peter Jensen, Stenderupgård	1921—
Konrad Jørgensen, Kolding	1921—1922
Alfred Hey, Alminde	1921—1931
Thomas Thomsen, Kolding	1922—1931
Jacob Appel, Askov	1925—1931
Jørgen Brag, Undelev	1926—
Olav Fink, Brændstrup	1926—
Hans Chr. Martensen, Løgumgård	1929—
O. D. Schack, Schackenborg	1926—
Hans Alexandersen, V. Sottrup	1931—
Helge Skovmand, Kolding	1931—1936
Hans Bladt, Mindebjerg	1932—
Ingeborg Appel, Askov	1932—
Peter Jessen Nissen, Strandelhjørn	1936—
Holger Skovmand, Løgumkloster	1936—
Asmus Keller, Rødekro	1936—

Sønderjydske skoleforenings æresmedlemmer.

Johan Andresen, Ullerup	1931—1941
Hans Smidemand, Stolbrolykke	1932—

Den nordslesvigske skoleforenings revisorer.

Chr. Thygesen, Skærbæk	1894—
Hans Jepsen, Rørkær	1894—

Derefter altid 2 af foreningens i nærheden af kassereren boende kredsformænd, fra 1901 tillidsmænd.

Den nordslesvigske skoleforenings generalforsamlinger.

1892	30. Novbr.	Stiftende møde i Skærbæk
1894	28. Marts	Skærbæk
1895	8. Marts	Vojens
1896	6. Marts	Aabenraa
1897	27. Marts	Skærbæk
1898	25. Marts	Sønderborg
1899	23. Marts	Skærbæk
1900	19. April	Aabenraa
1901	13. April	Aabenraa
1902	27. Juli	Aabenraa
1903	7. Juni	Aabenraa
1904	17. Juli	Sønderborg
1905	16. Juli	Haderslev
1906	10. Juni	Skærbæk
1907	10. Juni	Aabenraa
1908	13. Juni	Rødding
1909	12. Juni	Nørborg
1910	11. Juni	Graasten
1911	10. Juni	Toftlund
1912	8. Juni	Broager
1913	7. Juni	Brede
1914	13. Juni	Haderslev

Den nordslesvigske skoleforenings medlemstal var den 1. januar

År	Medlemmer	År	Medlemmer
1893	106	1904	3 794
1894	4 002	1905	3 935
1895	4 319	1906	4 248
1896	4 461	1907	4 703
1897	4 600	1908	4 720
1898	4 741	1909	5 475
1899	4 781	1910	7 212
1900	4 745	1911	8 222
1901	3 916	1912	8 772
1902	3 717	1913	10 004
1903	3 750	1914	10 853

Af Den nordslesvigske skoleforenings
regnskaber 1893—1914.

	Balance		Skolehjælp		Admini- stration		Hjemme- undervisning
	M.	Pf.	M.	Pf.	M.	Pf.	M.
1893	9.010	53	971	22	596	35	300,00
1894	20.590	59	12.076	65	610	31	430,00
1895	10.968	19	10.011	96	489	70	58,00
1896	14.377	00					
1897	15.741	38	12.910	96	720	03	
1898	14.165	04	11.536	90	613	11	
1899	18.129	24	16.988	75	782	52	
1900	15.490	32	14.124	04	887	28	
1901	20.066	45	18.561	26	1262	56	
1902	22.198	93	20.843	46	1074	08	
1903	18.810	09	17.589	67	1181	05	
1904	16.473	50	15.194	82	1013	32	
1905	18.184	35	16.847	44	1129	02	
1906	19.930	41	15.833	85	1008	71	
1907	21.349	39	19.155	62	970	66	
1908	30.721	21	28.559	83	1045	41	
1909	31.836	01	29.699	41	1087	31	
1910	35.962	83	33.801	75	1207	92	
1911	38.956	71	36.567	41	1197	85	
1912	41.975	19	33.264	58	1379	94	
1913	48.113	17	37.589	12	2051	65	
1914	48.568	32	45.514	12	1740	57	

Kun i årene 1901 og 1903—05 er administrationsomkostningerne nået op til 6 % og derover.

SKOLEFORENINGENS LEDENDE MÆND

Firserne i forrige Aarhundrede var for Sønderjyllands danske Befolkning en mærkelig Brydningstid i national og folkelig Henseende. Man kan vistnok sige, at i dette Tiaar lagdes i Hovedsagen den Grund, hvorpaa det danske Forsvar kunde bygges op. Den Forsagthed, der havde grebet Sindene ved Landsdelens Indlemmelse i Preussen, og den Danskhed, som alene holdtes i Live ved Haabet om en snarlig Genforening, afløstes efterhaanden af en Udvikling, der vidnede om vaagnende nyt Liv og spaaede om, at bedre Tider var i Vente efter en kortere, men ret ildevarslende Nedgangsperiode. For den, der sysler med Landsdelens Historie og søger at finde Aarsagerne til Danskhedens spirende Vækst, er disse Aar derfor særlig betydningsfulde.

Vilde man bedømme Forholdene paa Grundlag af den politiske Situation i Europa, var der ikke Tvivl om, at man burde være forberedt paa en længere Ventetid. Havde man da Tid til at vente? — Dette Spørgsmaal fremsatte den unge Bondesøn H. P. Hanssen fra Nørremølle i disse Aar, og ved at sysselsætte sig med alt, hvad der paa dansk Side var i Gære, mente han at kunne besvare Spørgsmaalet med et Ja. Lad os i Korlighed danne os et Billede af den danske Del af Sønderjylland i Datiden: I Slutningen af Halvfjerdserne og omkring 1880 var den Udvandring, der baade med Hensyn til Mennesker og Kapital havde udmarvet Landsdelen, endnu ikke ophørt, og Befolkningen levede i politisk Henseende i bitter indbyrdes Strid i Forbindelse med Edsspørgsmaalet. Den tyske Magthaver fulgte med Opmærksomhed disse Foreteelser, som han dog til Dels misforstod, og han ansaa Tiden for moden til lidt efter lidt ved indgribende Forholdsregler at bringe det danske Nordslesvig, et Omraade uden kraftig Ungdom og svækket i økonomisk Henseende, ind under Kejserrigets almindelige Udvikling.

Allerede i 1876 blev Forvaltningssproget tysk. To Aar senere skete der et stærkt Skridt i Retning af Skolens endelige Fortyskning. Senere forhindrede man efterhaanden al dansk Privatundervisning. Der droges Omsorg for, at Folkeskolens Lærere modtog deres Uddannelse paa udpræget tysk-politisk Grundlag. I stadig stigende Grad anvendtes Politiforholdsregler mod danske Tilkendegivelser, ikke mindst mod Pressen, samtidig med at Udvisningerne steg i Tal fra Aar til Aar, og for at hæmme Danskhedens Indflydelse i det offentlige Liv udstedtes i 1889 en ny Kredsordning, hvorved der sikredes de større tyske Grundejere paa Landet Afgørelsen i vigtige økonomiske Anliggender. Fortyskningen havde for Alvor begyndt at faa Vind i Sejlene, og for hurtigt at naa det endelige Maal: den danske Befolknings Afnationalisering, udsendtes den 18. December 1888 det Skole-reskript, hvorefter Dansk som Undervisningssprog skulde ophøre med 1. April 1889.

Imidlertid var, som antydet, under det voksende Tvangssystem stærke Kræfter begyndt at røre sig paa dansk Side. De gik i Retning af dansk Folkevækkelse og dansk Dygtiggørelse. De gav sig Udslag i et alvorligt og planmæssigt Arbejde for Samling, for Modersmaalets Bevarelse og for Folkelivets yderligere Udvikling paa det fra Fædrene nedarvede Grundlag. I 1880 oprettedes »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse«. Dansk Læsning spredtes ud over Sognene ved Bogsamlinger, Boggaver som A. D. Jørgensens »Fyrretyve Fortællinger« og »Den blaa Sangbog«. Pressen fik større Udbredelse og derved større Indflydelse. Med Dagbladene fulgte »Nordslesvigsk Søndagsblad« og »Illustreret Børneblad«. Frimenighederne opnaaede voksende Tilslutning. Vandre-lærere gik fra Hus til Hus. Der dannedes Foredragsforeninger i de fleste Egne. I 1888 stiftedes »Vælgerforeningen«, som hidførte den Samling af politisk Arbejde, som var haardt tiltrængt. De danske Stemmetal var i Stigning. Endelig samledes de forskellige Landbeforeninger til »en fælles Landboforening«, hvilket i høj Grad virkede til Fremme af det økonomiske Liv efter dansk Mønster. »I hver Landsby angiver den tyske Flagstang ved hver Skole, at hvad der læres derinde, er tysk. Men i hvert Sogn rager ogsaa en Mejeriskorsten op som et Vidnesbyrd om, hvad Befolkningen har nemmet i Kongeriget«, skrev H. P. Hanssen den Gang.

Saaledes var Tilstandene, skildret i korte Træk, paa det Tidspunkt, da vore Modstandere greb til den for dem selv saa skæbnsvangre Forholdsregel at fjerne Befolkningens Modersmaal fra Folkeskolens Undervisning.

Det Barn, der som den, der skriver dette, kom i Skole omkring 1880, fik der i de ugentlige 30 Timer en ret glædesløs Tilværelse. Mange af Lærerne nærrede endnu danske Sympatier; men de maatte skjule deres nationale Sindelag og i Modstrid med deres egen Overbevisning følge Myndighedernes Valg af Emner, og denne Undervisning foregik paa Trods af det elementære pædagogiske Krav om, at al Begynderundervisning bør foregaa paa Modersmaalet. Det fremmede historiske Stof kunde ikke fængsle vor Interesse. Vi havde en Fornemmelse af, at de tyske Sanges Indhold var os uvedkommende, og skønt vi havde en god dansk Læsebog, virkede de idelige Sprogøvelser kedeligt. Selv om Lærerne i Regelen var skikkelige Mennesker, som under andre Kaar vilde have gjort Fyldest, kunde der under de raadende Omstændigheder ikke være Tale om noget godt Forhold mellem Hjem og Skole. Tværtimod! Vi var en Flok, som hurtigt fandt Vej til den danske Bogsamling. Vi stiftede snart Bekendtskab med »Den blaa Sangbog«s Indhold, som nu blev flittigt benyttet i Hjemmene, og ved Hjælp af danske Læsebøger og Historiebøger søgte vi at indhente det, som Skolen forsømte. Hvad Ingemanns Romaner og Carit Etlars Fortællinger betød for Datidens Skoleungdom, kan man vanskeligt forestille sig i vore Dage. Dette gjaldt naturligvis først og fremmest, efter at dansk Sprogundervisning fra 1. April 1889 var bandlyst fra den offentlige Skole. Det bør dog tilføjes, at det naturligvis kun var et ringe Antal af Eleverne, som forstod udenom Skolen at opnaa nogen Færdighed i skriftligt og mundtligt Dansk og Kendskab til danske Forhold i Fortid og Nutid.

Allerede engang i Halvfjerdserne havde den ledende Skolemand i Preussen, Gehejmeraad Dr. Schneider i det berlinske Kultusministerium udtalt, at om tyve Aar vilde Nordslesvig være tysk. Det var denne Pædagog, som sammen med Ministerialraad Dr. Kügler alene bærer Ansvar for den indgribende Bestemmelse, ved hvilken man haabede at naa det saaledes tydeligt udtalte Maal. For Nutidens Mennesker maa det næsten være umu-

ligt at fatte, at Befolkningens Modersmaal saaledes fra en bestemt Dag at regne ved Lovbud udslettedes i Folkeskolen paa et Par Religionstimer nær, og at et fremmed Sprog sattes i Stedet. Derimod vil enhver forstaa, hvilken Fare der ved denne Forholdsregel i Fremtiden truede den opvoksende Slægt, baade moralsk og med Henblik paa dens Dygtiggørelse i det praktiske Liv. Da alle Indsigelser syntes ørkesløse, greb et Antal danske Mænd til Selvhjælp, og »Den nordslesvigske Skoleforening« blev dannet. De Mænd, som i Aarenes Løb stod i Spidsen, og hvem der saaledes var betroet en national Opgave af stor Rækkevidde, tog i hele deres offentlige Optræden saa jævnt, alvorligt og praktisk paa Løsningen, at deres Arbejde maa vække Efterslægtens Beundring. Naar man nu skuer tilbage over denne Virksomhed, er det næppe for meget at sige, at det ved Foreningens Stiftelse var noget af en Stordaad i vor Landsdels Historie, som blev indledet. Mindet om disse Mænds Liv og Gerning fortjener derfor at blive bevaret. Dette er Formaalet med de følgende Oplysninger, som er nedskrevet ved Hjælp af trykte Kilder, ved mundtlige Bidrag fra Nulevende og ved egne Erindringer.

JENS PETERSEN JENSEN

Særlig i forrige Aarhundrede fandtes der paa Vesteregnen og i Midterlandet i de fleste Sogne Hjem, som frem for andre dannede Midtpunktet i det nationale Arbejde, og hvorfra Tilskyndelse udgik til de nærmeste Omgivelser. Disse Hjem, ofte gamle Slægtsgaarde, havde i Datiden stor Betydning for Hævdelsen af den danske Folkesag. De fulgte ikke blot med i alle nationale Rørelser, men drog andre med ind under deres Paavirkning. Et saadant Hjem var Jens Petersen Jensens i Lovrup i Døstrup Sogn. Paa fædrene Side er Slægten meget gammel. Ifølge et af den tidligere Sognepræst i Døstrup, Pastor Jørgensen, udarbejdet Slægtsregister har Gaarden været i Familiens Eje fra 1494 til 1925, da den desværre maatte afhændes.

Jens Petersen Jensens Fader var den indflydelsesrige Gaardmand Peter Jensen, født 1811. Da han døde i 1874, rejste Døstrup Sogn, »for hvilket han«, som det hedder i Indskriften,

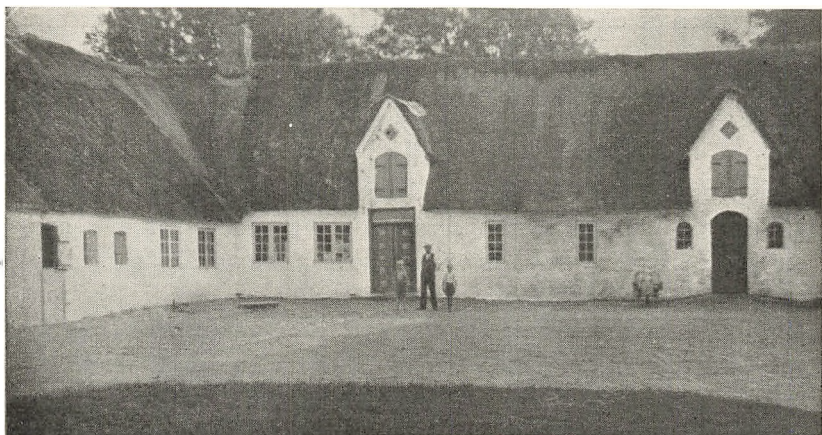

Jens Petersen Jensen.

»havde virket ligesaa uegen-
nyttigt som nidkært«, han
en Mindesten paa Døstrup
Kirkegaard. »Han var en
god Mand«, slutter Ind-
skriften. Hans Søn Jens
Petersen Jensen blev født
paa den gamle Slægtsgaard
den 24. Februar 1841. Han
giftede sig med Kirsten
Marie, født Petersen, fra
Nabogaarden. I Ægteska-
bet var der otte Børn, fire
Sønner og fire Døtre. Ved
Faderens Død overtog han
— 25 Aar gammel —
Gaarden, der var veldreven,
og der raadede efter Om-
stændighederne gode øko-
nomiske Forhold. Den unge

Bonde var udrustet med et lyst og frejdigt Syn paa Livet, i Besid-
delse af gode Kundskaber og et rigt Lune, der virkede smittende i
Samkvem med andre Mennesker. En lille poetisk Aare, der ofte
gav sig Udslag ved Sammenkomster, gjorde ham velset i Vennelag.

Hans Interesse for det offentlige Livs Forhold tog han for-
mentlig i Arv efter sin Fader, og den havde til Følge, at han i en
ung Alder kom til at beklæde en Række Tillidshverv. I mange
Aar var han Skoleforstander, indtil han paa Grund af sit danske
Sindslag blev afskediget af Myndighederne. Han valgtes ind i
Døstrup Sogns Kirkeforstanderskab og blev Medlem af Nørre
Tønder Provstisynode, hvor han havde Lejlighed til at optræde
mod Modersmaalets Forurettelse i Kirke og Skole. Han var efter
Datidens Forhold en duelig Landmand. Han nævnes saaledes
som en af de første i Sognet, der gik i Lag med Roedyrkning, An-
vendelse af Kraftfoder til Kobesætningen med mere. Derved blev
han noget af en Foregangsmand med Fremsyn og Initiativ. Men
det tilføjes, at Forsøgene vistnok blev for kostbare for ham, saa
Eksperimenterne lærerede paa hans oprindelige Velstand.

Jens Petersen Jensens Gaard i Lourup.

Først og fremmest var det dog den nationale Sag, som tidlig og silde optog hans Tanker. Han blev snart en af de ledende Mænd paa Egnen i alle nationale Anliggender. Da det haardt tiltrængte Oplysningsarbejde tog Fart Landsdelen over, dannedes »Foredragsforeningen for Skærbæk og Omegn« med Jens Petersen Jensen som Formand. Derved kom han i Forbindelse med mange Mennesker, og hans Hjem blev hurtigt et Samlingssted for danske Tillidsmænd og et Centrum for nationalt Arbejde. Det var derfor næppe en Tilfældighed, at Tanken om Skoleforeningens Opretelse fødtes og planlagdes paa dette Sted, og det vil af ovenstaaende fremgaa, at det næsten var selvfølgeligt, at han valgtes til Foreningens første Formand. Som Følge af sit udstrakte Kendskab til Egnens Beboere, af sin vennesele Optræden, hvorved han let kom paa Talefod med Store og Smaa, med Gamle og Unge, maatte han synes at gøre god Fyldest paa denne Plads. Det blev ved hans Død skrevet, at Skoleforeningen var hans kæreste Barn. Sammen med Hinrich Thomsen udførte han det store og vanskelige forberedende Arbejde, der snart gav sig Udslag i uventet Tilslutning til »Den nordslesvigske Skoleforening«. Dertil kom hans ret enestaaende Uselviskhed og Offervilje for Sagen.

Jens Petersen Jensen viede denne Opgave alle sine Evner; men han maatte som mange andre i tilsvarende Stillinger sande, at

Varetagelsen af offentlig Virksomhed koster Penge. I en Beretning, indhentet fra hans Fødeby og nedskreven efter Oplysninger fra Mænd, der nøje har kendt Jens Petersen Jensens Virksomhed i de faa Aar, han stod som Skoleforeningens Formand, hedder det: »Utallige var de Sammenkomster, til hvilke han aabnede sit Hjemms Døre. Ellers var han stadig undervejs fra Møde til Møde. Han deltog i talrige Forhandlinger, snart her, snart der, snart i en snæver Kreds, snart hvor mange var mødt. Dette medførte ogsaa en udstrakt Selskabelighed, der sled paa hans Økonomi. Han var ikke bange for at bringe Ofre for Sagen uden tilstrækkeligt at tænke paa sine egne Forhold. Det kan derfor med Rette siges, at hans nationale Virksomhed undergravede hans økonomiske Stilling. Gælden voksede. Omkring Aarhundredskiftet søgte han ved Salg af Jord at skabe et bedre Grundlag for sin Eksistens. Men det lykkedes ikke.«

Hjemme sad hans Hustru og tog sig trofast af den store Børneflokk. Hun skildres som en stilsfærdig, sparsommelig og flittig Kvinde, der saa vidt muligt levede med i sin Mands Gerning. Hun blev ham en værdifuld Støtte. De mange Gæster, der kom i deres Hjem, mødte stor Gæstfrihed og megen Hjertelighed.

Af foran nævnte Aarsager saa Jens Petersen Jensen sig imidlertid nødsaget til at fratræde Formandsposten i 1899. Han kunde ikke mere tillade sig at bringe det store Offer af Tid og Penge, saa gerne han end vilde.

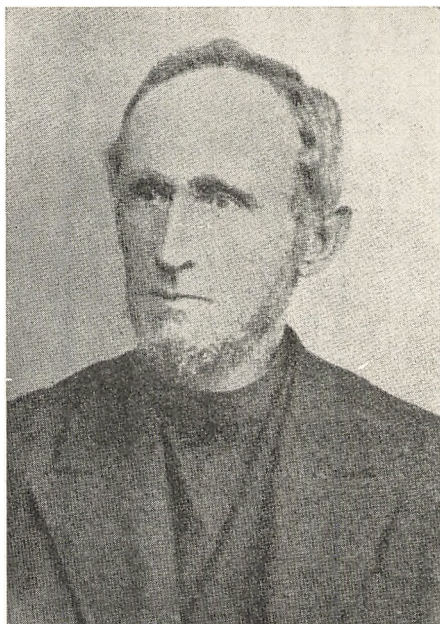
Men ogsaa i Tiden, der fulgte efter, deltog han ved hver Lejlighed ivrigt i Arbejdet for den nationale Sags Fremme ved Møder, Drøftelser og Virksomhed for de store danske Foreninger. Der stod Respekt om hans Navn og Indsats. Da han mange Aar senere, i 1911, fyldte syvti Aar, var han Genstand for megen Hyldest. Det blev ham forundt at opleve Genforeningen, og han modtog kort efter en velfortjent Udmærkelse, idet han blev dekoreret med Ridderkorset. Hvad der staar paa hans Faders Gravsten, kan ogsaa siges om Jens Petersen Jensen: »Han var en god Mand!«

Han døde den 4. Juli 1923, gammel og mæt af Dage. Et meget stort Følge ledsagede ham den 10. Juli til hans sidste Hvilested paa Døstrup Kirkegaard.

ANDREAS TYSSEN HANSEN

I første Halvdel af det nittende Aarhundrede laa paa Randen af Gest og Marsk i den lille Landsby Forballum i Mjolden Sogn to store Gaarde, hvis Ejere var kendte og indflydelsesrige Mænd paa Egnen. Den ene tilhørte Knud Lausten Knudsen, der i 1826 ægtede den rige Arving Gyde Marie Oksen, som efter Overleveringen ejede et Jordareal repræsenterende 48 Tønder Hartkorn og dertil en hel Tønde Guld. Naboen Niels Andersen Hansen ejede tre Gaarde, deraf de to i Randerup. Begge Gaarde og deres Ejere kom til at betyde meget for deres Samtid. Knud Lausten Knudsen, der senere købte Trøjborg Gods, var Søn af det mærkelige Ægtepar Værtshusholder og Kreaturhandler Kresten Lauridsen Knudsen og hans Hustru Maren af Ribe, begge barnefødt og opvokset i Rejsby. Deres Sønnesøn, Forfatteren Jakob Knudsen, har i sin bekendte Bog »To Slægter« søgt at give en Skildring af dette Par. Naboen Niels Andersen Hansen nedstammede fra Herredsfogeden Jens Lauritzen i Barsbøl ved Skærbæk, som efter hvad Vesteregnens kendte Slægtsforsker, Pastor Jørgensen i Skærbæk, har oplyst, blev Stamfader til en Mængde fremragende Familier paa Vestkysten, med talrige Sognefogeder, Sandemænd og Kirkeværger blandt deres Medlemmer.

Paa Knud L. Knudsens Gaard var der 2 Sønner og 5 Døtre, paa Niels Andersen Hansens Gaard 5 Sønner og 5 Døtre. Af denne Flok er navnlig de tre bleven kendte Mænd, nemlig Hans Oksen Knudsen paa Trøjborg, hans Broder Kresten Knudsen paa Hedegaard og Andreas Tyssen Hansen, Søn af Niels Andersen Hansen. Det er hans Levnedsløb, her skal fortælles. Faa Børn har som Tyssen og hans Søkende og Knudsens Børn faaet en saa vækkende og betydningsfuld Undervisning, som prægede dem for hele Livet. I 1835 kom den unge Ludvig Daniel Hass, kun 27 Aar gammel, som Præst til Mjolden. Som en af Grundtvigs første Disciple optraadte han straks med stor Nidkærhed i sit Kald. Da man et Par Aar senere manglede en Huslærer til den store Børneflokk i Forballum, var det ved hans Medvirken, at den nordjydske Seminarist Christen Kold fra Thisted blev antaget som Lærer for Børnene fra de to Gaarde. Hans Virksomhed her blev for ham selv vel nærmest kun et Eksperiment. Varigere og større Betydning fik hans Gerning blandt de Voksne, som han

Andreas Tyssen Hansen.

samlede til Sang og Oplæsning. Gennem Christen Kolds og de to grundtvigske Præster Hass's og Hagens Arbejde skabtes der en kristelig og folkelig Vækkelse i Sognet, som mærkedes i flere Slægtled og indtil den Dag i Dag. Det fortsattes blandt andet af den mærkelige Sigfred Ley, der havde en stor Virksomhed paa Egnen gennem en lang Aarrække.

Under disse Forhold fik de Unge deres Opvækst.

Andreas Tyssen Hansen var født den 21. Juli 1834. Selv om han end kun i et Par Aar havde

gaaet i Skole hos Kold, mindedes han dog alle Dage denne mærkelige Mand og hans Undervisning. Hans Fader, Niels Andersen Hansen, var Folketingsmand for Enklaverne og maatte derfor ofte være fraværende. Et uforglemmeligt Indtryk bevarede Tyssen, som han blev kaldt, af sin Moder, Kjesten Hansdatter, der skildres som en meget begavet Kvinde. I de sidste tyve Aar, hun levede, var hun fuldstændig blind. Men til Trods derfor kunde hun karte, spinde og udføre en Husmoders Gerning. Paa hendes Ligsten paa Mjolden Kirkegaard findes følgende Indskrift: »Gudsordet for Dig lyste, mens Synet sluktes ud, i Tro og med Gudsfreden Du vandred hjem til Gud«. Den modtagelige Dreng følte sig ogsaa inderligt knyttet til sin fromme Mormoder i Randerup, som han jævnlig besøgte, og hvis Gaard han senere arvede. Forinden var han dog i Tiden fra 1853 til 1855 i halvandet Aar Elev paa Rødding Højskole, hvor det Syn, han medbragte fra Hjemmet saavel paa det kristelige som paa det nationale og folkelige udvidedes og fæstnedes.

Det har været nødvendigt saa udførligt at dvæle ved hans

Barndom og Ungdom for at kunne forstaa hans omfattende og rige Manddomsgerning. I 1861 giftede Tyssen Hansen sig med sit Søskendebarn Margrethe fra Forballum. Det unge Par satte derefter Bo paa Gaarden i Randerup; der levede de, og der døde de.

Livet i Enklaverne formede sig i Tiden mellem Krigene rigere end i de tilgrænsende slesvigske Sogne. De friske aandelige Strømninger nord fra havde lettere ved at finde Vej til disse Distrikter end til den omliggende Egn. Enklaverne var jo rent danske, og de havde derfor ogsaa en direkte Forbindelse med det øvrige Kongerige, som det øvrige Slesvig ikke ejede.

Da Treaarskrigen var endt i 1850, stod Vestslesvig i det store og hele velforberedt til at gaa ind i Fredens Dage under dansk Udvikling og Junigrundloven. Denne fik dog herved kun Gyldighed i den kongerigske Del af de blandede Distrikter, det vil altsaa sige: i Hovedsagen i Enklaverne som en Del af Kongeriget. Det laa i Sagens Natur, at de Mænd, der hidtil havde staaet i Spidsen for alle offentlige Anliggender, gik ind i de parlamentariske Forsamlinger som Befolkningens kaarne Mænd. Knud Lausten Knudsen valgtes ind i Landstinget, men forblev der kun kort Tid. Niels Andersen Hansen varetog, som nævnt, i en Aarrække et Folketingsmandat, og hans Broder Jens Andersen Hansen havde Sæde i Viborg Stænderforsamling. Gennem dem droges den unge Gaardmand Tyssen Hansen med ind i Løsningen af de Opgaver, der meldte sig ved Nyordningen af Forholdene i Landsdelen.

De to Venner, Knud Lausten Knudsen og Niels Andersen Hansen, hører sammen med forannævnte Sigfred Ley og andre til en lille Kreds af Mænd, der med Lærer Cornelius Appel af Tønder som Fører fik Navnet »Klosterbrødre«, fordi de i Aarene 1861—63 samledes til Møder i Løgumkloster for der at drøfte Regeringens Politik og vanskelige Stilling i Sydslesvig. I disse Møder deltog ogsaa den næppe trediveaarige Tyssen Hansen, og det var formentlig hans første Optræden i det offentlige Liv. I usvigelig Tro til Danskhedens Livskraft under uhemmet Udførelse krævede disse Mænd større sproglig Frihed for de tysksindede Medborgere.

Det var saaledes for Tyssen Hansens Vedkommende Begyn-

delsen til den offentlige Virksomhed, der snart lagde Beslag paa alle hans mangeartede Evner. Han maatte tage sig af Vejsager og Digeprojekter. Han blev, kort sagt, Egnens Tillidsmand baade naar det gjaldt økonomiske Anliggender, og naar det drejede sig om aandelige Spørgsmaal. I 1867 var han en af de 47 danske Slesvigere, der som Deputation tog til Berlin for at takke for Tilblivelsen af Pragfredens § 5, men ikke opnaaede at faa Foretræde hos daværende Kong Vilhelm. I ikke mindre end 36 Aar var han Formand for »Dansk Samfund«, stiftet i Forballum 1849. Det omdøbtes senere til »Foredragsforening« og gik derpaa over til at blive »Frimenighed for Forballum og Omegn«, et kirkeligt Samfund, der stod udenfor den tyske Statskirke og virkede til stor Velsignelse for Egnen. I 20 Aar sad han som Medlem af Lø og Møgeltønder Herredsråd og i 24 Aar af Tønder Kredsraad. Hans Indsigt og Erfaring vedrørende økonomiske Forhold værdsattes ogsaa højt af Modstanderne. Efter at Tysk i 1876 var blevet Forhandlingsprog i alle offentlige Anliggender, vedblev Tyssen Hansen som den eneste at tale Dansk. Landraaden og de tyske Kredsraadsmedlemmer satte saa megen Pris paa hans Mening, at de hellere lod ham bruge sit Modersmaal, end at han skulde tie. I en lang Aarrække var han Formand for Randerup Sogneraad, hvormed der fulgte adskillige andre Bestillinger og Tillidshverv. I 1893 valgtes han til Medlem af Bestyrelsen for Sparekassen for Skærbæk og Omegn, en Post, som han beklædte indtil sin Død.

Trods alt dette forsømte han ikke sit eget. Hinrich Thomsen, som kunde være tilbøjelig til at bedømme Folk efter deres økonomiske og praktiske Dygtighed, fremhævede ofte, at Tyssen Hansen var en efter Datidens Forhold meget dygtig Bonde, som drev sin Gaard med stor Omtanke og godt Udbytte. Bedre end mange af hans Jævnaaldrende fulgte han med i Udnyttelsen af sunde Fremskridt, som havde staaet deres Prøve.

Det maa her være tilladt at gentage, hvad jeg engang tidligere har skrevet om Tyssen Hansen: Skulde man pege paa en Skikkelse, der var typisk Repræsentant for den vestslesvigske danske Befolkning i Tiden mellem 1864 og 1914, vilde der nok hos alle, der har kendt ham, blive Enighed om at vælge denne sindige, støtte og begavede Mand med den dybe kristelige Alvor og det

bløde, barnlige Sind, følsomt og rigt paa Lune. Det er imidlertid trods alt, hvad han fik Held til at udrette, hans Virksomhed som Formand for »Den nordslesvigske Skoleforening« i Tiden fra 1899 til 1910, der vil bevare hans Navn for Efterslægten. Sammen med sin Ven Hinrich Thomsen, der var Foreningens Kasserer, stod han i Spidsen for Foreningen i de vanskelige og brydsomme Aar under Køllerpolitikken, et Arbejde, der er skildret udførligt andet Steds i dette Skrift.

Ved et Par Smaatræk skal jeg søge at tegne et Billede af Tyssen Hansen, som jeg har kendt ham:

Min Fødegaard ligger ved den gamle Landevej, som fra Skærbæk fører ned til Enklaverne. I min Barndom var denne Vej næsten kun farbar i de tørre Tider af Aaret. Ellers, ved Efteraar, Vinter og Foraar med Tøbrud, henlaa den i et Morads af Sand og Klæg. Det var besværligt at færdes ad den.

Men jeg husker en Mand, som trods Vind og Vejr og Uføre jævnlig kom dernede fra. Det var Tyssen fra Randerup i sit Enspænderkøretøj. Han havde saa uendelig meget at tage Vare paa, ogsaa i de nordlige Sogne. Hans Medborgere gav ham det ene Tillidshverv efter det andet, og han røgtede dem alle med en sjælden Trofasthed, saa man næsten skulde synes, at han maatte segne under Byrden.

Derfor taltes der ogsaa alle Vegne med Ærbødighed om Tyssen og hans Arbejde. Naar denne Mand i sit grove Vadmestøj i en Vogn, der var slidt af Færdsel, og med en Hest, der var stivbenet af de mange Ture ad den plørede Vej, kørte forbi vore Vinduer, lød der ofte fra dem, der sad derinde, ærlige Lovord om denne brave Bonde, som med usvigelig Redelighed uselvskk paatog sig Varetagelsen af Egnens offentlige Anliggender. Ham kunde man stole paa. Det var en Mand, i hvem der ikke var fundet Svig.

Et andet Træk: Det er henimod Midsommertide. Et eller andet Sted i Nordslesvig har man rejst Fælleslandboforeningens store Telt, der kan rumme Tusinder af Mennesker. Der er dansk Aarsmøde, og fra alle Egne af Nordslesvig strømmer Folk til for at være med i det aarlige Opgør med Modstanderen.

De nationale Foreningers Bestyrelse aflægger Beretning om deres Virksomhed. Nu er Turen kommen til Skoleforeningen.

En ældre bondeklædt Skikkelse med sort Krave, med et fint Slægtsansigt, med milde Træk blandet med Fasthed, gaar sindigt op paa Talerstolen og fremlægger ædrueligt, nærmest stilfærdigt, sine Tal. Saa skubber han Papiret til Side, og alle lytter. Han taler paa udpræget Vesterbomaal om vor Folkesag. Det sker med jævne Ord; men der er noget naturvokset over hans Fremtræden og den Maade, hvorpaa han lægger Tilhørerne Sagens Alvor paa Sinde. Det lyder saa selvfølgelig, saa helt ligetil, saa kortfattet i Formen, som skulde Ordene mejsles i Sten, og tillige saa virkningsfuldt, at alle Sind føler sig grebet af hans Tale.

Det er Tyssen Hansen, Skoleforeningens Formand. Man mærker, at der staar en Mands faste Overbevisning bagved, og det er hans eget Livs Indsats, han giver Udtryk for. »Det man holder af, gør man alt for,« sagde han ofte, og det var ikke tomme Ord i hans Mund.

Et tredie Minde: Det er en Efteraarsaften i Haderslev. Familien har Fremmede, og Gæsterne er Tyssen Hansen og Hinrich Thomsen. Det er i Køllerpolitikkenes trange Dage, og man taler om de Genvordigheder, som de nationale Foreningers ledende Mænd er udsatte for fra Myndighedernes Side. Ofte grænser det til det latterlige; men det medfører ogsaa mange mærkelige Oplevelser.

Hinrich Thomsen veed, hvilken skarp Iagttager hans Ven er, og hvilket Talent i Retning af det komiske, han er i Besiddelse af. Det lykkes ham at faa Tyssen tørt op og formaa ham til at fortælle. Det gør han mesterligt og med faa Midler. Han opruller Situation efter Situation fra sin tilsyneladende ofte saa bedrøvelige Formandstilværelse, hvor han heldigvis møder megen Trofasthed og Offervilje, men til Tider ogsaa Sløjhed og lunkne Sind, og om sine Ture til Amtsforstanderen i Bredebro med Medlemslisten. Hans Fremstilling er givet med et saa vidunderligt rigt Lune, at alle morer sig over disse Forhold og nu ser dem i en helt anden Belysning, baade dansk Selvhævdelse, de Svages Usselhed og Myndighedernes meningsløse Optræden.

Han veed selv, at naar en Ting er bleven latterlig, saa har den tabt sin Magt. Det har han maaske lært af gamle Fader Holberg, om hvem hans Skildring minder, og det gør, at hans Gang

til Forhandling og Forhør bliver ham en Kilde mere til Morskab end til Plage.

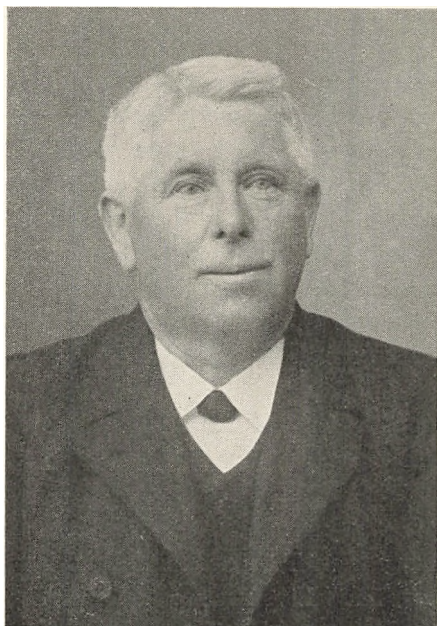
I de sidste Aar af hans Formandskab bandt Sygdom ham som oftest til Hjemmet. Men han fulgte stadig Skoleforeningens Anliggender med Varme. Kun en enkelt Gang viste han sig i disse Aar paa Aarsmødets Talerstol. I hans Fraværelse oplæste ellers hans trofaste Virkefælle Hinrich Thomsen hans Beretning, som altid var baaren af den stærke Overbevisning og af en velgørende Tillid til Fremtiden. Han led en Del under den langvarige Sygdom; men med sjælden Opofrelse blev han plejet af sin Svigerdatter og den Søn, til hvem han i 1907 havde afstaaet sin Gaard.

Andreas Tyssen Hansen døde den 4. April 1914. En Solskinsdag, mens Lærkens Slag lød hen over den vide Slette, blev han, fulgt af en stor Venneskare, stedt til Hvile udenfor den lille Brorson-Kirke i Randerup. Forinden havde Frimenighedspræst Pastor J. Jørgensen i Hjemmet holdt en Tale over det Vers, som kan staa som Overskrift over hele hans Livsførelse:

Min Mund og mit Hjerte
de gjorde en Pagt
i Fryd og i Smerte
af al deres Magt
hinanden at følge
og aldrig fordølge,
hvad i dem er levende lagt.

HINRICH THOMSEN

Mens det kun forundtes Skoleforeningens to første Formænd, som det fremgaar af foranstaaende, kort Tid at virke i, fik Gaardejer Hinrich Thomsen fra Roost Lov til at arbejde i Foreningens Tjeneste i tyve Aar som dens Kasserer, i Begyndelsen ogsaa som dens Sekretær. I disse tyve Aar var denne stærke Personlighed i Virkeligheden den, som prægede Arbejdet og bar Dagens Byrde og Hede. Derfor kunde hans Efterfølger, Anders Lebeck, ogsaa ved hans Fratræden i 1911 i en lille Redegørelse for Skoleforeningens Udvikling skrive om ham, at ingen Enkeltmand indtil da tilnærmelsesvis havde gjort saa meget for Skole-

Hinrich Thomsen.

foreningen som han. Det skyldtes ham mere end nogen anden enkelt Mand, at Foreningen var bleven det, som den paa dette Tidspunkt var.

Af Hinrich Thomsens Levnedsløb skal følgende meddeles: Hans Slægt stammede paa fædrene Side i lige Linje fra Valsbøl. Hans Tipoldefar flyttede til Øster Højst, hvor hans Oldefar blev Sognefoged i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede. Hans Bedstefar købte i 1789 den store og gode Bondegaard i Roost, hvor Slægten siden har levet. Jørgen Fausbøl kalder

i sine Erindringer denne Landsby for et sønderjyds Gosen, hvor navnlig Folk fra Tønder-Egnen slog sig ned. Ejerne blev meget velstaaende Folk ved Studeopdræt og Handel. I gamle Dage saa man stadig syv til otte Vogne køre fra Roost til Markederne i Tønder.

Hinrich Thomsens Far, Hans Thomsen, der døde 1880, ejede to af de Roost Gaarde, som laa lige overfor hinanden. Han var en meget formuende og velanset Mand i Sognet, som ligesom Faderen beklædte Embedet som Sognefoged i Arrild. Han ægtede Hanna Jessen, Datter af Bydeputeret Hinrich Andersen Jessen i Tønder. Det er om ham, Jørgen Fausbøl fortæller følgende: En Dag kom den senere saa bekendte Præst Jens Lassen Knudsen fra Ribe, Bror til Knud Lausten Knudsen og Far til Jakob Knudsen, drivende med 20 til 30 af de sværeste og bedste Køer og tog ind i Bevtoft Kro, hvor Enken Ellen Krokone, Hans Krügers Mor, var Værtinde. Han vilde overnatte her for senere at fortsætte med Driften den lange Vej til København. Han kom snart i religiøs Ordstrid med Værtinden, der var af den gamle

Skole, om gudelige Forsamlinger, Balles Lærebog, Tro og gode Gerninger. Det førte til lidt højroestet Mundhuggeri. Imidlertid kom Jessen fra Tønder ind ad Døren. Han hørte lidt paa Samtalen og gik derpaa hen og klappede Jens Lassen paa Skulderen, idet han paa sit Tønder Maal sagde: »Bescheidenheit, Bescheidenheit, det klær aaltins et ungt Minnesk godt!«

Sidstnævnte Ægtepars Søn, Hinrich Thomsen, blev født den 1. August 1845. Da han var tre Aar gammel, fik han sin Hofte af Led. En Lægprædikant var Skyld i, at han fik fejl Behandling. Følgen var, at han siden for Livstid maatte gaa med en høj Støvle. Han gik i Roost Skole, hvor han blev undervist af Thomas Knudsen fra Vester Vedsted, der var Elev fra Snedsted Seminarium, hvor Ludvig Chr. Müller den Gang var Forstander. Thomas Knudsen var en dygtig Lærer og nidkær Fædrelandsven. Som ung Mand havde han deltaget i Træfningen ved Brøns i 1849. Her blev han saaret, taget til Fange og ført til Rendsborg. Han fik sin Afsked i 1867, da han nægtede at aflægge Ed til den preussiske Konge. Hinrich Thomsen følte hele sit Liv igennem, at han stod i Taknemmelighedsgæld til denne Lærer. Efter endt Skoletid i Roost blev Hinrich Thomsen konfirmeret hos Pastor Mühlensteth i Bjolderup, der var gift med hans Moster. Her skal han have modtaget en stærk Paavirkning, ligesom han ogsaa siges at være kommen i Forbindelse med Herrnhutterne fra Christiansfeld, hvor en anden Moster havde været paa Skole. Ifølge Udtalelser fra H. Jepsen Christensen i Bogen »Haabets Mænd« menes denne Paavirkning i Barndoms- og Ungdomsaarene at være Forklaringen til, at Hinrich Thomsen i Førstningen stod afvisende overfor selve Højskolebevægelsen i Kongeriget og den grundtvigske Frimenighedsbevægelse i Sønderjylland. Han tilregnede sig forøvrigt tidligt solide Kundskaber. Han skrev et ulasteligt og klart Dansk og næsten fejlrit Tysk. Imidlertid var det dog ikke saa meget paa Skolebænken som i Livets Skole, at han udviklede sig til at blive en ualmindelig Dygtighed.

I Aaret 1874, 25 Aar gammel, overtog han den ene af Gaardene i Roost og giftede sig med sin Kusine Mette Kirstine Hansen fra den store Gaard »Sandet«, ligeledes i Arrild Sogn. De Evner, som denne unge begavede, myndige og uafhængige Storbonde sad inde med, gjorde ham hurtigt til en Mand, der

i første Linje blev taget i Brug paa Omraader, hvor netop hans særlige Anlæg kom til deres Ret, først hjemme i Sognet; men snart lagde ogsaa Amt, Synode og Landsbrandkasse Beslag paa hans Dygtighed. Han røgtede ligesom sin Ven Tyssen Hansen disse Hverv med den største Interesse og Redelighed. Hans skarpe Forstand og klare Tankegang gjorde, at han kunde overkomme det. Vrøvl, Forvirring og Uorden var ham inderlig imod. Som det skulde have sin Rigtighed i Pengesager, som han skulde have med at gøre, krævede han ogsaa i offentlig Drøftelse Orden i Tanke og Tale. Det var ikke Ærgerrighed, som drev ham til at træde offentligt frem, men naar han ved enkelte Lejligheder tog Ordet, kunde det ske med Fynd og Klem og med en Saglighed, der var vanskelig at imødegaa.

Fra 1879—94 var han Forligskommissær, fra 1880—86 Medlem af Haderslev Kredsrag, Kirkeværge, Medlem af Provsti- og Provinssynoden fra 1882—1911, desuden Sekretær for Den nordslesvigske Landboforening, Medlem af »Lygumkloster Bank«s Tilsynsraad og af »Jernfondet«s Bestyrelse og endelig Kommissær for Landsbrandkassen, indtil han i 1895 fik sin Afsked, fordi han »havde drevet en ivrig Agitation i dansk Retning og derved vakt Anstød«. Man erkendte imidlertid, at han havde ført sine Bøger og Regnskaber mønsterværdigt. Efterhaanden blev han mere draget ind i det nationale Arbejde, bl. a. ogsaa som Tillidsmand for de nationale Foreninger. Ofte har han fortalt om sine Besøg hos den aldrende Hans Krüger. Han stod helt paa dennes Side i Edsspørgsmaalet, et Standpunkt, som han formentlig fastholdt til sin Død.

Det var kun naturligt, at denne Mand med den udprægede og stærkt udviklede Interesse for offentlige og nationale Spørgsmaal i 1892 blev valgt til Sekretær og Kasserer for den ny-stiftede Skoleforening. For ham selv og for de fleste kom Forslaget maaske nok som en Overraskelse. Tanken er oprindelig opstaaet hos H. P. Hanssen og hos Peter Timmermann i Skærbæk, der paa flere Maader stod i godt Samarbejde med Hinrich Thomsen, og det fremsattes paa Mødet af H. P. Hanssen. Bedre Valg kunde der ikke være truffet. Dermed voksede han ind i den store Gerning for den danske Ungdom i Nordslesvig, et Arbejde, der stillede alle de andre Tillidshverv i Skyggen, saa

betydningsfulde de end maatte være. For Hundreder af vore Unge har de af Hinrich Thomsen udstedte Skolebeviser givet Adgang til den Verden, som den danske Højskole og Efterskole rummer, og som ellers var bleven ukendt for dem. I Kampen mod det preussiske Tvangsherredømme er der øvet faa saa lysende Bedrifter som hans. I denne Forbindelse er det værd at mindes, hvad Foreningens Formand, H. Jepsen Christensen, skrev ved hans Død: »Hinrich Thomsens personlige økonomiske Forhold tillod ham at udføre denne Gerning; men de, der har kendt hans store Indsats paa nært Hold, maa ogsaa forstaa at bedømme det Maal af Kærlighed til Arbejdet, der laa bagved det daglige Slid, for at det kunde øves saa dygtigt og samvittighedsfuldt, som han formaaede det. Lykkeligvis gav det ham igen en Livsglæde af Fyldighed i Tilværelsen, som han var taknemmelig for.« For at give et rigtigt Billede af hans Personlighed bør denne Udtalelse suppleres med følgende Ord, nedskrevet ved samme Lejlighed af hans Efterfølger som Foreningens Kasserer, Anders Lebeck: »Efter sit Livssyn stod Hinrich Thomsen ikke Højskolen nær, navnlig ikke til at begynde med. Han var af den gamle Skole og hørte ikke til den Linje, der nedstammede fra Rødding Højskole. Han følte sig altid bedst hjemme i den gamle Sognekirke. Alligevel fik han Øjet opladt for Betydningen af den Aandsmagt, der bærer den danske Højskole, som en Støtte for vor Befolkning i dens Kamp for Modersmaal og Danskhed. Den arbejdende og lødige Højskole fik i ham en trofast Ven.« Da han senere lærte Forstander Dr. Nørregaard paa Testrup Højskole og hans Arbejde at kende, bidrog dette Forhold ogsaa til at ændre hans Syn paa den danske Højskole, mens han indtil da havde tillagt Kundskabsmeddelelsen paa Efterskoler og Fagskoler den største Betydning.

I den gamle Gaard i Roost, hvor der baade var Husrum og Hjerterum, mødtes gennem Aarene og indtil H. P. Hanssens Dage de ledende Mænd fra hele den danske Landsdel til alvorlig Raadslagning. Blandt hans egne Standsfæller var der særlig fire, som han satte Pris paa. Ved Samarbejdet med Tyssen Hansen kom han til at staa i et særlig hjerteligt Forhold til denne Mand, der ellers i flere Henseender og i Opfattelsen af indgribende Spørgsmaal nærrede andre Anskuelser end Hinrich Thomsen. Landdags-

mand Anders Hørlück i Rurup satte han meget højt. Bunde Refslund den Yngre og Frimenighedspræst L. B. Poulsen af Bovlund blev hans nære Venner og var med til at vække hans Forstaaelse for den grundtvigske Frimenighedsbevægelse. Saa konservativ han end kunde være i Livsopfattelse, var han saaledes dog med Hensyn til aandelige Spørgsmaal inde i en Udvikling, efter som Aarene gik, og hans Arbejde mere og mere bragte ham i Forbindelse med de paagældende Kredse. Et Par Gange aarlig tog han til København for at drøfte Virksomheden med indflydelsesrige og interesserede Mænd. Det har sikkert været en Berigelse for ham, at han her navnlig knyttede Forbindelse med fremtrædende Personligheder af forskellig Afskygning, Mænd som Professor Høffding, A. D. Jørgensen, Fysikus Ulrik, Direktør N. Bang og Tømrermester Kayser. De værdsatte hans Gerning og ydede ham al den Støtte, de formaaede.

Man kan vanskeligt i vore Dage forstaa, hvad en Mand som Hinrich Thomsen betød for en hel Landsdel. Han lignede slet ikke vor Tids Folkeførere. Lad mig søge at tegne et Billede af ham, saaledes som jeg har kendt ham i hans Velmagtsdage, ikke blot i den Tid, da han sad paa Gaarden i Roost, men ogsaa i de Aar, han levede som Rentier i Haderslev, hvor han tog Ophold i 1903 og kunde regnes til mine daglige Gæster paa »Dannevirke«s Redaktionskontor:

I Kraft af sin Stilling holdt han mange Traade i sin Haand. Han stod i nært Forhold til talrige betydelige Personer. Det var nødvendigt, at han selv skrev Tusinder af Breve og Beviser. Store Summer gled gennem hans Hænder. Hundreder af Unge sendtes ved hans Hjælp paa danske Skoler og bevarede denne Haandsrækning i taknemmelig Erindring, saalænge de levede. Dette Arbejde krævede Omtanke, Forstaaelse for de særlige Forhold og Kendskab til et stort Antal Mennesker.

Men det var hans Livssag, hans Stolthed, hans Ærgerrighed og hans Maal at udføre dette næsten overvældende Arbejde i al Stilfærdighed, uden at der skulde lægges alt for meget Mærke dertil.

Han rejste ikke fra Møde til Møde. Han ejede ingen Telefon, havde intet Jernpengeskab, ja, intet Kontor, endsige Skrivemaskine med Betjening. Alt foregik i hans Dagligstue ved et almindeligt Skrivebord. I dette gemte han hele sit Administrations-

apparat, et Par smaa Protokoller, nogle Regnskabsbøger og et Par Æsker, formentlig ogsaa Arkivet, som han holdt i den smukkeste Orden.

Det var saamænd det hele, og han fik ikke en Øre i Vederlag i de tyve Aar, han saa uselvsk varetog denne store Virksomhed. Han har aldrig krævet noget. Han vilde heller aldrig have modtaget noget, saa nøjeregnende han ellers kunde være i Penge-sager. Det var for ham Løn nok, at Arbejdet lykkedes, og — som det fremgaar af andre Oplysninger i dette Skrift — lykkedes det over Forventning.

Han drev sin Gaard uden at forsømme noget, men heller ikke som Foregangsmand. Det tillod hans Tid ikke. Han skilte sig ikke ud fra andre Bønder paa Egnen i nogen Henseende. Kun hans nærmeste, hans Venner og Medarbejdere kendte den Kæmpeindsats, han ydede med saa smaa og faa Midler, saa det næsten lyder utroligt.

Hans Indstilling var som Tyssen Hansens: Magthaverne satte alt, hvad Øvrigheden i Datiden raadede over af Myndighed og Tvang, ind paa at vinde Ungdommen og dermed Fremtiden for Tyskheden. Der kunde ikke være Tale om at gaa paa Akkord med Uretten. I disse de allervanskeligste første Aar under Køllerpolitikken stod to jævne nordslesvigske Bønder, Tyssen og Thomsen, i Kampstilling overfor Hærskaren af preussiske Skolelæreres og Underofficerers Paavirkning af dansk sønderjydske Ungdom. Ved et utroligt primitivt ydre Apparat, men ved at være i Pagt med Ungdommens danske Æt og nationale Arv var Sejren dem vis, da de, efter at Stormen var stilnet noget af, overlod Ledelsen til yngre Kræfter.

Hinrich Thomsen nærrede en stærk Slægtsfølelse. Selv om han end fandt sig godt til Rette de sidste Aar i Haderslev, svækkede det ikke de stærke Baand, der knyttede ham til Fødehem og Egn. Han elskede frem for alt den nordslesvigske Landbefolkning. Han kendte den til Bunds og forstod at værdsætte den med alle dens rige Egenskaber. Der var maaske ingen i hele Landsdelen, der ejede et saa stort Personalkendskab som han. Ved Siden af havde han megen Forstaaelse for Folkelivets talrige Foreteelser, for Sæd og Skik og Kristentro i ældre Tid, for Sagn og Sange, Leg og Lune, Rim og Ramser. Han kunde fortælle om Fortiden med

et Vid, med en Præcision i Karakteristik og med en Vederhæftighed, som en Folklorist maatte misunde ham. Den Rod, hvoraf han var runden, fornægtede sig ikke.

Hinrich Thomsen døde den 25. Februar 1919 efter længere Tids Svagelighed og blev den 4. Marts stedt til Hvile i Familiens Gravsted paa Arrild Kirkegaard.

Budskabet om hans Død blev modtaget med Vemod i vide Kredse. Der var jo saa mange, som skyldte ham Tak. Med ham blev kaldt bort en typisk dansk-slesvigsk Personlighed af den selvstændige og ukuelige Bonderace, som helt fra Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede og til Begyndelsen af det indeværende førte an i vort politiske og økonomiske Liv.

HANS JEFSEN CHRISTENSEN

Paa Aarsmødet i Graasten i 1910 fratraadte Andreas Tyssen Hansen som Formand for »Den nordslesvigske Skoleforening«, og i hans Sted valgtes den 30-aarige Hans Jepsen Christensen fra Høgsbro, som allerede paa dette Tidspunkt havde et kendt Navn. Han var vestslesvigsk Bonde ligesom Jens Petersen Jensen, Tyssen Hansen og Hinrich Thomsen. Disse tre var fødte og opvoksede under dansk Herredømme før 1864 og havde deres Rod i denne Tid. Den nye Formand var derimod født under preussisk Styre. Han havde gaaet i tysk Skole og var fra Barndommen af paavirket af de Forhold, som den nationale Kamp førte med sig. Da han blev den første indenfor det ny Slægtled, som ved Befolkningens Tillid sattes paa en saa ansvarsfuld Post, og da han nu under skiftende Forhold i henvend en Menneskealder har røgtet denne Gerning paa en Maade, der ikke blot har gjort hans Navn landskendt, men hvorved han desuden som ingen anden har bidraget til sønderjysk Ungdoms Dygtiggørelse, har jeg bedt ham at faa Lov til for Læserne af Skoleforeningens Festskrift at offentliggøre de Oplysninger, som han paa Opfordring har sendt mig om sit Levnedsløb indtil Verdenskrigens Slutning. De er saa oplysende og indholdsrige med Hensyn til, hvad dette Slægtled har oplevet, at det har blivende Betydning, at de kommer frem.

I dette saa udførligt fortalte Levnedsløb genspejler sig hele det unge kæmpende sønderjyske Slægtled fra Begyndelsen af

dette Aarhundrede. Det er denne bevidst danske Ungdom, udgaaet fra gode Hjem og præget af Højskolen, hvis Historie til Dels er skrevet i denne Bog.
N. S.

Selvb i o g r a f i.

Paa Opfordring af Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen i Tønder, der har faaet til Opgave at skrive om de ledende Personligheder indenfor »Nordslesvigsk Skoleforening« (fra 1921 »Sønderjydsk Skoleforening«) til »Sønderjydsk Skoleforenings Historie gennem 50

Hans Jepsen Christensen.

Aar«, skal jeg herved prøve paa at tegne et Billede af det, jeg selv mener har præget min Udvikling og Tilværelse og drevet mig til Deltagelse i dansk offentligt Liv.

Jeg er født i Nørby i Visby Sogn den 28. Februar 1880 og opvokset i et Landmandshjem, stort nok til at være fuldt selvstændigt ude og inde, men dog ikke større, end at Landbruget, bortset fra nogen Pigehjælp og Daglejerhjælp, kunde klares uden fremmed Folkehold. Det sidste er af stor Betydning, for at Forældre og Børn helt kan leve sig sammen og danne deres Hjem, uberørt af fremmed Indflydelse, saa de kan dele Glæder og Sorger, Taknemmelighedsfølelse, naar det lykkes i Bedriften, og Sundhed er til Huse, og fælles Bekymringer og Afsavn, naar Sygdom og Vanheld melder sig. Børnene lever med i og oplever Mors og Fars daglige Sindsrørelser overfor Livets praktiske og udadvendte Side, men Hovedværdien i et saadant Hjem bestaar dog i, at Forældre og Børn kommer til at dele paa en egen fortrolig Maade, hvad der aandeligt bærer Hjemmet, saa der virkelig, hvor Forholdet er godt, bliver et Hjem, hvor alle indenfor Hjemmets Mure vil det samme.

Far var kommet til Nørby fra Oxby Sogn i Vestjylland som Sommerkarl hos min Morfar. Han var vokset op i et Landmandshjem, hvor der, set paa Baggrund af det fattige Hede- og Klitsogns Vilkaar, var relativ Velstand til Stede. Vilkaarene var dog ikke anderledes, end at Sønnerne i Hjemmet drog paa Fiskeri om Foraaret og Efteraaret, medens de skiftevis tog paa fremmed Høstarbejde i Sommermaanederne fra Midsommer til Mikelsdag.

Baade Farfars og Farmors Slægt var forholdsvis velstillede Folk, der paa den ene eller den anden Maade enten som Søfolk eller Landmænd nød almindelig Anseelse paa deres Egn og enkelte af dem længere ud. Kystlivets Alvor prægede dem og dannede Baggrunden for et religiøst Liv i Hjemmene, der var bestemmende for deres Færd.

Mor var Datter af en af mit Fødesogns mest velstillede Gaardmænd og en fattig Pige fra Bryndum mellem Varde og Esbjerg. Mormor var kommet til Sønderjylland i Tjeneste hos min Morfars Broder. Mormor var fattig paa jordisk Gods, men rig og stærk i sit religiøse Liv, der gav sig Udslag i Salmesang under Dagens Syssel, saa Farfar, der som en meget tungsindig, yngre Enkemand besøgte sin Broder paa Gaarden, hørte sig saa glad paa Mormors Sang og stille frimodige Tale, saa det endte med, at hun blev hans Kone og hans Hjems stærke og gode Aand, saalænge hun var til.

Denne fattige Pige, der selv havde prøvet at gaa med Tiggerposen, da hun var lille, kunde ikke lade en Fattig gaa uhjulpel fra sin Dør. Hun hjalp ikke alene med timelige Gaver, man hun gav Trøst og Styrke med hjem i Fattigdommen gennem frimodig, trøsterig Tale (somme Tider sang hun for de Fattige, før de gik med deres Gaver), saa hendes Navn nævnes endnu i Visby Sogn af de allerældste med Ærbødighed og Tak.

Ved hendes Begravelse var de mødt frem fra de fattigste Hjem til Herregaardene i Sognet, hvilket ikke var sket før i Mands Minde.

Mors Slægt (Jefsen-Slægten) var ellers af udpræget slesvigsk Art, stejl og noget herskende af Karakter. Især gaar der Frasnagn om Oldefars, Jens Jefsens noget despotiske Væremaade paa sin Gaard og i sin Færd. Han ejede en stor Gaard, som han senere

delte mellem 5 Børn, hvoraf Morfar fik Hovedejendommen. Oldemor var, før hun blev gift med Oldefar, Husjomfru paa Trøjborg og kommet fra Gjesten nord for Vejen.

Jeg finder Anledning til at nævne, at medens min Moders Slægt paa fædrene Side har hele Grænselandets stejle Sind i sig, saa har disse Fædre i Generationer tilbage faaet deres Koner nord fra. Min Fader var ogsaa nord fra, og jeg har tit følt det som noget værdifuldt og betydningsfuldt paa een Gang at eje Grænselandets nødvendige Stejlhed, Agtpaagivenhed og Vagtsomhed i Sindet, men alligevel parret med den mildnende, folkelige, religiøse Tone, der giver vort Folks Liv Indhold og spørger om Menneskeligheden og det værdifulde i de nationale Forskelligheder, samtidig med at det bærer i sig Forstaaelsen for Udviklingsvilkaarene baade i Sønderjylland og i det gamle Land gennem de svundne Aar.

Baade Far og Mor havde en god Slægtsarv at tage med ind i deres fælles Hjem, og de havde en egen stilsfærdig Evne til paa alle Maader at give den igen til os Børn (10 ialt) ved at dele alt med os og ved at give os Respekt for og Kærlighed til Fædrenes Minde gennem hele den pietetsfulde Maade, de fortalte os om deres Barndomshjem og Slægt paa.

Der var en Tryghed og Fred i Barnesindet og over Hjemmets Stuer, hvad der end maatte være hændt i Dagens Løb, og hvorledes Kaarene end skiftede i Hjemmets Liv, naar Far eller Mor læste Dagens Epistel højt, og der blev sunget en Aftensang eller Salme, før vi Børn sov ind, der ikke kan beskrives.

Dette var det egentlige — —, det var og er Hemmeligheden ved Hjemmets og Søkendeflokkens ubrydelige Sammenhold, saa længe den er til. Det var det, der samlede os indenfor Hjemmets Mure op i Fars og Mors høje Alderdom, saalænge og saa tit der var Mulighed derfor, uanset hvad vi hver for sig fik at tumle med i vor Manddomsgerning.

Næst efter det religiøse, tvundet sammen med vore danske Morgen- og Aftensange, var det, der bevægede Mors og Fars Sind stærkest, det nationale. Mor havde oplevet Indkvarteringen af de fremmede i 1864 og bar paa et uudsletteligt Minde derfra. Far blev konfirmeret det Aar. Begge var de levende optaget af vort Fædrelands Ulykke fra den Tid. Der var stor Forskel i Mors og

Fars Temperament paa det Punkt. Paa Mor virkede Grundretten fra 1864 og enhver senere tilkommen Tvangsforanstaltning som en Forargelse, der aldrig kunde forliges med hendes Retsans og aldrig kunde blive det sidste Ord i Sagen. Det samme var Tilfældet for Fars Vedkommende, men noget mere afdæmpet i sit Udtryk og ligesom mere taalmodigt afventende! Begge gav de os et levende Sind, en Arv paa det nationale Omraade, underbygget ved Højtlesning i Hjemmet af dansk og nordisk Litteratur og ved at lære os danske Sange, saa det at læse danske Bøger, fra jeg magtede det, blev en Livsens Lyst for mig og for flere af mine Søskende. Vi har meget at sige vort Barndomshjem Tak for, og vi er i det lykkelige Tilfælde, at vi ikke veed, hvem af vore Forældre vi skal være mest taknemmelige i Mindet.

Af Minder fra Barndomshjemmet maa ogsaa nævnes, at min Mors eneste Broder lod sig overskrive til Danmark, da han var 17 Aar, for at slippe for at blive tysk Soldat. Baade Morfar og Mormor døde i en ret tidlig Alder. Hjemmet blev solgt til Fremmede, da Mor og Far allerede paa det Tidspunkt havde bygget deres eget mindre Hjem, og Fars og Mors Hjem blev derved Hjem for Mors Søskende, baade de gifte og de ugifte.

Derfor har jeg fra 4—5 Aars Alderen et levende Minde om Morbror, der kom hjem i Kvindeklæder fra sin Læreplads i Manufaktur hos Købmand Kaysen i Holstebro, og om den Legen Kispus med den tyske Gendarm, der kom for at kontrollere, om Morbror var hos os. Dette var Drengens første Møde med de preussiske Myndigheders menneskeligt bedømt urimelige Optræden overfor nogen, man holder af. Et helt andet Minde skabte en Søster til Mor, der vilde være dansk Lærerinde, og som Forberedelse hertil gik i Frk. Lindbergs Pigeskole i Visby gamle Herredsfogedbolig, der laa mellem Visby og Nørby i en stor gammel Have.

Mosters unge Medlæserinder fra dette Kursus kom Gang paa Gang sammen med hende og fyldte mit Barndomshjems Stuer med Latter, Livslyst og Sang paa den danske Tone, saa vi Børn, der kom i Skole før 1888, kunde mange danske Børnesange og Fædrelandssange allerede i 4—5 Aars Alderen gennem Moster og hendes lystige Kammerater. Moster vedblev hele sit Liv at komme i vort Hjem i alle sine Ferier. Hendes Fortælleevne og ypperlige

Sangstemme fik stor Betydning for os Børn, og vi holdt meget af at have hende i Ferierne baade i Barndomshjemmet og senere i vore egne Hjem, hvor Børnene i andet Slægtled havde stor Glæde af hendes Besøg. Moster var levende, helt til hun døde!

Naar Talen er om drivende Kræfter frem imod en Manddomsgerning, der rakte længere end til Virke i eget Hjem, har jeg en stor Tak at bringe mit Hjem og min Slægt, baade paa mødrene og fædrene Side.

Far var i mange Aar hemmet i Mulighederne for direkte Deltagelse i nationalt Arbejde, ja blot som Medlem af danske Foreninger, fordi han var dansk Undersaat. I 1892 lod han sig naturalisere. I den Anledning maatte han søge sig løst fra sit danske Statsborgerforhold. Den Dag, da Brevbæreren kom med Meddelelsen om, at dette var sket, græd Mor og Far og var stærkt bevægede, fordi de begge følte det som en smærtelig Sønderrivelse af et kært Baand og maaske ogsaa under Forudfølelse af, at dette kunde blive skæbnsvangert for deres Dreng, der for Fremtiden blev pligtig til at være tyske Soldater.

Far vandt sine borgerlige Rettigheder inden for den tyske Stat, men 6 Dreng fik Pligter, der under Verdenskrigen fra 1914 til 1918 blev tunge nok at bære for de da levende af dem.

Ved Siden af Barndomshjemmet boede en Optant, der hele sit Liv følte sig hemmet i sin Danskhedshævdelse, fordi en direkte Deltagelse i dansk nationalt Arbejde vilde have haft hans Udvisning til Følge. Han var ugift og boede sammen med en ligeledes ugift Søster paa sin Fødegaard. Far og han var meget gode Venner, de havde i mange Aar samme Vilkaar, men medens Far søgte og fik tysk Statsborgerret, turde Naboen ikke gøre det samme, fordi han engang paa et hængende Haar var blevet udvist, grundet paa, at han havde kritiseret, at man havde stukket det tyske Flag ud gennem et af Kirkens Glughuller under en høj preussisk Embedsmands Besøg i Byen.

Af den Grund mente han det bedst at holde sig helt i Ro nationalt set Livet igennem, selv om det mange Gange faldt ham haardt, da han var en i den Henseende meget interesseret Mand, og en Mand, der saa at sige brugte al sin Fritid til Læsning.

Jeg har høstet meget Udbytte af at lytte til Samtaler mellem Far og gamle Mathias Hansen i Nørby. Jeg kom til at tjene hos

ham fra mit 15. til mit 19. Aar, og han gav mig i lange Vinteraftener en saadan Interesse for at læse, ikke blot Skønlitteratur, men Danmarks og Nordens Historie, saa jeg ogsaa Sommer-søndag Eftermiddag hellere lagde mig paa Græsplænen i Haven med en Bog, end jeg søgte Selskab med andre Unge, et Selskab, der den Gang ofte endte paa Kroen. Husbond købte og betalte Hæfterne vedrørende »Danmarks Riges Historie«, og jeg læste dem, ja slugte dem, efter som de kom frem.

Det varede adskillige Aar, før det gik op for mig, hvor værdifulde disse 4 stilfærdige Aar havde været for mig i Retning af ganske ubevidst Tilegnelse af historisk Viden og en naturlig Sans, underbygget gennem Læsning, for Tilegnelse af Ordbillederne i mit Modersmaal paa Skriftsproget, saa jeg, trods min tyske Skolegang i Barndomsaarene, blev fremhævet af Dr. Nørregaard paa Testrup Højskole som den, der skrev den mest fejlfri Prøvestil ved Begyndelsen af Vinteropholdet i 1899.

Omkring 1894—95 besluttede nogle behjertede Mænd i Visby og Daler Sogne at købe det gamle Tinghus i Visby til Forsamlingshus og Kirkesal, for hvem der vilde slutte sig til fra de omliggende Sogne. Der blev begyndt med Afholdelse af Gudstjenester ved Frimenighedspræsterne L. B. Poulsen i Bovlund, Lycke i Rødding og senere Jørgensen i Skærbæk. Fra første Færd var vi med i dette fra mit Barndomshjem, og vi Børn var, selv om vi var ude at tjene, selvskevne Deltagere. Nu var Fader blevet tysk Statsborger; nu kunde han være med, medens Naboen stadig var Optant og maatte blive hjemme, men han lyttede med Glæde til mine Referater af Mødernes Indhold.

I dette store, efter Datidens Forhold imponerende Forsamlingshus mødtes nu Ældre og Unge fra de mest nationalt og folkeligt vaagne Hjem, særlig fra Visby og Daler Sogne, til folkelige Møder. Det faldt ganske naturligt, at det i det væsentligste blev de samme Hjem, der sluttede sig til den grundtvigske Forkyndelse ved Gudstjenesterne, der ret snart regelmæssigt blev afholdt i Huset. Selv om langt den største Del af Ungdommen baade i Visby og Daler Sogne ikke kom med til disse Møder, og de, der deltog i dem, derfor blev udsat for Kritik og Drillerier (fordi de vilde være bedre end andre), saa var Modstanden imod Mødelivet fra den største Part af Beboernes Side mere af passiv end af

aktiv Karakter. En enkelt Episode fra den Tid er dog kommet til at staa fast i Mindet hos mig, fordi den blev af bevidst skel-sættende Karakter for mig. Der var kommen en Karussel til Visby Kro (en aarlig tilbagevendende Begivenhed i min Barn-dom), og den skulde til at gaa for fuldt Drøn Kl. 4 en Søndag Eftermiddag, da der samtidig skulde være Gudstjeneste i For-samlingshuset med L. B. Poulsen som Præst. Jeg skulde forbi Kroen paa Vej til Gudstjeneste og blev raabt an af en stor Flok unge Mennesker med Udtryk som »Bliv du hellere her«, »Hvad vil du der efter« o. s. v. Da det ikke hjalp, gik det paa en anden Tone: »Hellige Profet, der vil være bedre end vi andre.«

Det var ikke saa helt let for en 16—17-aarig Knægt at staa for en saadan Skylle, selv om Tilraabene kom fra Personer, hvis Mening jeg ikke lagde synderlig Vægt paa. Humøret stod noget lavt, da jeg naaede ind i Kirkesalen, der ikke laa længere borte fra Kroen og Karusselmusikken, end at denne Musik tydelig kunde høres derind, saa den i nogen Grad forstyrrede Gudstjene-sten. Dette foranledigede L. B. Poulsen til i sin Prædiken at komme ind paa at tale om »Livslarmens Disharmoni« paa en saadan Maade, saa jeg ikke for Fremtiden har været i Tvivl om, hvilke Toner jeg vilde lytte til, ganske uanset, hvad andre mente. Jeg gik derfra og hjem til min Søndagslæsning i Gaardens Have, glad og sikker paa, at det var mig, der i Fremtiden havde Ret til at haabe paa de andres Følge og ikke omvendt. — — —

Forsamlingshuset og Kirkesalen i Visby blev mig til megen Glæde, indtil Køllerpolitikken kom med dens Udvisningsperiode og sin Ængstelse for mange danske Statsborgere, ogsaa for min Husbond, der jo var Optant og ikke mere turde give mig Til-ledelse til at deltage i Møderne i Forsamlingshuset. — — —

Det var mig, trods mine unge Aar, ikke muligt at være med til at give de tyske Myndigheder den Triumf, at den skarpe Poli-tik skulde bringe Frugt i Retning af Frafald ved danske Møder eller i de danske Frimenigheders Rækker, og jeg gav ham da Valget imellem, at enten maatte jeg rejse, eller ogsaa maatte vi træffe den Ordning, at jeg gik til Møderne, naar disse fandt Sted, uden at spørge om Forlov. Gamle Mathias Hansen valgte det sidste, saa han altid med frelst Samvittighed kunde sige, at jeg ikke gik til Møder og Gudstjenester i Forsamlingshuset med

hans Tilladelse, hvis Gendarmen skulde komme og rette Bebrejdelser imod ham i den Anledning. Paa disse Betingelser blev jeg hos ham paa fjerde Aar fra 1898 til 31. Oktober 1899, medens jeg allerede havde meldt mig ind i baade Sprogforeningen og Skoleforeningen paa min 18-aarige Fødselsdag den 28. Februar 1898 for at yde mit til at raade Bod paa det Frafald, som Køllerpolitikken afstedkom indenfor de nationale Foreninger. Den saakaldte Køllerperiode virkede demoraliserende paa nogle, forholdsvis faa i den vaagne danske Befolkning, men den virkede staalsættende paa mange flere og bidrog for mit Vedkommende til, at jeg gik paa dansk Højskole, før det egentlig havde været min Agt, nemlig Vinteren 1899—1900, blandt andet for at være med til at imødegaa vigende Tilbøjeligheder i visse danske Hjem overfor Køllertidens Krig imod nordlesvigske Unges Besøg paa danske Ungdomsskoler paa den Tid.

Var der end en ikke ringe Portion viljebestemt nationalpolitisk Kamplyst i mit unge Sind, da jeg drog paa Testrup Højskole ind under Dr. Nørregaards og Christoffer Baagøs Paavirkning, midt under et haardhændet Politiregimente i Sønderjylland, saa mødte der mig under dette Skoleophold en saadan Rigdom af positive Værdier i dansk Aand og Tanke og i dansk Kristendomsbekendelse i næsten hvert eneste af Dr. Nørregaards Foredrag og i hele Skolens Indstilling og Tone, der paavirkede mit Sind med Indtryk af en positiv Rigdomsfylde i dette at være Dansk, som jeg aldrig glemmer. Disse Indtryk kaldte paa een Gang paa Forstaaelsen af den Rigdom af aandelig Art, der ligger gemt i dette at fordybe sig i det Fællesskab, som det danske Folk ejer, og paa Mandigheden og Værdigheden i Fremtræden under dets Kamp for at bevare sin Selvhævdelsesevne, selv om Nationen er lille. Foredragene mundede ud i en utrættelig Appel til Ungdommen om at lade Retten og Retfærdighedsgrundlaget være Bæreren af den danske Nations Krav paa at leve sit selvstændige Liv i Frihed.

Der var intet sødladent Føleri i denne Skoles Fædrelands- og Kristendomsforkyndelse eller i dens Paavisning af Modersmaalets dybe Betydning for et Folk; men der var en inderlig Kalden paa, Forstaaelse for og Fordybelse i vore fælles Værdier, paa Sindets Offervilje, om galt skulde være en mandig Kampvilje

til Værn om folkelig Frihed og Selvstændighed. Samtidig blev der kaldt paa Mandigheden i Enerens Sind og Tanke, saa han blev et ydende, villende, dygtigt og handlekraftigt Medlem af sit Folk, trofast i det Smaa som i det Store.

Det faldt i min Lod samme Vinter at komme til at læse Pastor Rosenstands lille Pjece »Aandelige Forhold i Sønderjylland«, der skildrer hans Opfattelse af Fattigdommens Kaar for dansk Aand, Tanke og Modersmaal i den sønderjydske Folkekirke. Denne lille Pjece kom til at bane Vej for Forstaaelse hos mig for den langt dyberegaaende Fare end Politiregimentet for Danskhedens Fremtid i Sønderjylland, der laa i Bagholdsangrebet paa det danske Sprog og dansk Aand gennem Fortyskningen af Skolen og Kirken.

Denne Pjece indbragte Pastor Rosenstand en Udvisningsordre fra de tyske Myndigheder, der gav det tyske Politi Lov til at paa-gribe og fængsle ham, hvis han skulde vise sig syd for Grænsen.

For mig blev denne Pjece samtidig med mit Højskoleophold paa Testrup og i Forening med dette en Vækkelse til Forstaaelse af, hvad vort nationale Virke først og fremmest maatte tage Sigte paa, om vort særprægede nationale Liv skulde bevares og vor folkelige og nationalpolitiske Selvhævdelseskamp lykkes.

Det var mig derfor en Glæde allerede i Efteraaret 1900 at faa Lejlighed til at lære denne Mand nærmere at kende ved at følge med min vordende Svoger Jes Sørensen fra Daler Mølle til Høgsbro, hvor han købte en Gaard af en ældre Mand, hvis 3 Sønner alle havde ladet sig overskrive til Danmark i Syttenaarsalderen for ikke at blive tyske Soldater.

Det var med Tanken henvendt paa at komme i Pastor Rosenstands Nærhed, at jeg tog Plads hos Jes Sørensen det første Aar, han var i Høgsbro, fra 1. November 1900 til 31. Oktober 1901. Det blev et Aar rigt paa Oplevelser, ikke mindst ved hver Søndag næsten Aaret rundt at sidde under Rosenstands Prædikestol, men ogsaa ved at knytte personlige Ungdomsvenskaber med en Kreds af unge Mænd baade i V. Vedsted, Raahede og Høgsbro, der er holdbare for hele Livet.

Jeg vendte hjem til Visby Sogn i Efteraaret 1901 for at hjælpe en anden vordende Svoger, N. J. Gotthardsen, der den Gang var Forpagter paa »Nørmark«, med at begynde et Ungdomsarbejde i den i Sommeren 1901 rejste Gymnastiksal i Visby, som jeg

havde ydet mit økonomiske Bidrag til ved at være Medgarant for Byggesummen ved Hjælp af min sammentjente Sparekapital. Vi var 14 unge Mennesker i Visby Sogn, der sammen med gamle Frederik Høyberg rejste denne Gymnastiksal.

Ved Salens Indvielse holdt jeg min første lille offentlige Tale, der gik ud paa, at Ungdomsarbejdet i denne Sal i den kommende Tid maatte slette det sociale Skel, der var mellem saakaldte »Sønner og Døtre« og »Karle og Piger« i Sognet, saa hver maatte blive vurderet efter sin Menneskeværdi og ikke efter sin Pengepung eller det Hjemms sociale Position, han eller hun var født i. Det var ikke Skel, der skulde tilstræbes, men Fællesskab, der skulde skabes gennem Ungdomsarbejdet i den kommende Tid.

Det var en dristig Tale i de Tider fra en enogtyveaarig ung Mand, og den indbragte mig sure Miner fra adskillige ældre Gaardmandskoner. Talen vakte Sympati hos adskillige Unge, der hidtil havde følt sig udenfor Gaardmandsbørnenes Kreds og nu forstod, at der aabnede sig et Slags Hjem for dem, hvor de kunde faa Lov at komme, saa de ikke i Fremtiden behøvede at være henvist til Krostuerne, naar de søgte Adspredelse uden for Karlekamrene.

Dette gav Haab om god Tilslutning til Fremtidens Arbejde i Gymnastiksal og Ungdomsarbejde; men det gik nu alligevel ikke saa flot de første Par Maaneder. Vi var fra 7 til 10 Karle til Gymnastik og 10—12—14 til de ugentlige Ungdomsaftener, hvor der blev dyrket Oplæsning og Sang ved de Unges egen Hjælp. Henimod Jul drøftede vi, om vi skulde holde Julegilde i Forsamlingshuset. Dette var der Enighed om, indtil vi naaede Spørgsmaalet, om der skulde være fri Adgang for alle, der ønskede at være med. Gotthardsen og jeg holdt paa det sidste.

Saa ung jeg var, følte jeg, at her maatte det briste eller bære, og vi blev et betydende Flertal for, at der skulde være Adgang for alle Unge ved den Lejlighed.

Julegildet blev holdt med stuvende fuldt Hus af Ungdom fra Visby og Daler Sogne. Det viste sig at være rigtigt at tage Ungdommen der, hvor den stod paa det Tidspunkt, og lære den at holde Gilde uden Spiritus og andre hidtil brugte Virkemidler i private Hjem eller Krostuer. Jeg var personlig klar over, at her var en Skranke, der skulde brydes, baade af almen folkelig og

social Karakter. Her kom det mig tilgode, at jeg var vokset op i et Hjem med stærk Rod i Gaardmandsstanden, men dog saaledes økonomisk stillet, at jeg selv var Tjenestekarl, daglig hørte paa Arbejderstandens, Smaaahusmændenes og Tjenestefolkenes Tale og Synspunkter, der igen affødte et levende Ønske hos mig om at være med til at løfte disse Lag op paa et saadant Oplysningens og Ligeberettigelsens Grundlag, der kunde gøre den sønderjydske Befolkning til et fællesfølende og fællesvillende Folk. Det var ikke blot en national, men ogsaa en fælles menneskelig og social Opgave, der skulde løses, om vi skulde blive stærke, livsglade og uovervindelige som Folk.

Vinteren 1901—02 og 1902—03 var fulde af Oplevelser paa Ungdomsarbejdets og det nationalpolitiske Livs Omraade derhjemme i Visby Sogn. Der var mange Episoder med Amtsforstanderen og Politimyndighederne vedrørende Forenings- og Forsamlingsrettigheder. — Køllerpolitikken Vigen for en mere forstandig Optræden fra de tyske Myndigheders Side begyndte imidlertid at gøre sig gældende, da jeg for anden Gang tog til Høgsbro i Efteraaret 1903 med det Formaal for Øje at købe den Gaard i Vinterens Løb, som senere blev mit Hjem og er det endnu.

Mit Samarbejde med N. J. Gotthardsen havde ført mig i nær Forbindelse med hans Søskendeflok, og hans yngste Søster var paa det Tidspunkt blevet min Forlovede. Naar vi mente det rigtigt at købe Gaard oppe ved den gamle Grænse, var det, fordi Eftervirkningerne af, at de Unge i Grænsesognene i langt højere Grad end Ungdommen længere syd paa havde ladet sig friste af at gaa nord paa, havde til Følge, at mange Ejendomme var uden Arvtager, og Tyskerne havde stærkt begyndt at kolonisere langs med den daværende Grænse.

Vi var klare nok over, at egentlig burde vi købe Ejendommen i Slogs Herred — men den omgaaende Bevægelse fra anden Side maatte imødegaaes. Det blev vore Drenges forbeholdt at gøre det, Forholdene ikke var modne til for os i 1904.

Jeg overtog Gaarden den 1. April 1904. Den 31. Marts 1905 blev min Kone og jeg gift, og næsten samtidig dermed begyndte mine to gode Venner Mads Warming i Raahede og Søren Smidt i Lundsmark og jeg at arbejde for Opførelsen af et Forsamlingshus i Hviding Sogn.

Vel havde Hviding Sogns Beboere V. Vedsted med Kirken, Forsamlingshuset og Efterskolen nær ved, men Grænsen var inel-lem, og der var alt for faa af Sognets Beboere, der gjorde saa jævnligt Brug deraf, som ønskeligt var, men særlig følte det som et stort Savn, at Ungdommen ikke havde Adgang til Gymnastik og dansk Samvær, som Tiden i høj Grad krævede.

Det viste sig at være saaledes i Hviding Sogn, at Opgaven egentlig bare laa og ventede paa, at nogen skulde tage sig af den. Mads Warming og Søren Smidt mente, at Trangen til et saadant Hus skulde have givet sig synlige Udslag, før man kunde gaa til Folk om at være med til at bygge. Jeg mente at have Erfaring for, at saadan noget kom kun i Gang, naar de, der havde Øje for Sagens Betydning, gik i Færd med Opgavens Løsning. Dette blev afgørende. Mads Warming og Søren Smidt gik i Fællesskab til Folk i den nordlige Del af Sognet, og Gaardejer Niels Hansen i Høgsbro og jeg gik i den sydlige Del. I Løbet af nogle faa Dage var Kapitalen sikret paa et saadant Beløb nær, saa vi turde binde an med Restbeløbet som Gæld paa Huset. Sommeren 1905 og Vinteren 1906 gik imidlertid med Forberedelser, Licitation o. s. v., saa Byggeriet kom først i Gang i Foraaret 1906.

Samme Sommer døde Redaktør Jens Jessen i Flensborg forholdsvis pludselig efter en Operation i København. Dette Dødsfald greb mange Sind dybt, ikke mindst paa Vesteregnet, hvor Jessen var født, og hvor Befolkningen i sit langt overvejende Tal daglig læste »Flensborg Avis«. Dette Blad var jeg vokset op med som en daglig Gæst i vort Hjem. Dette Blad havde ved sin frimodige Tale gennem Køllerperiodens og Tvangsfortryknings-tiden holdt det moralske Mod paa fuld Højde i sin Læsekreds og kaldt paa Ungdommens Retsind, saa der var en Længsel i Sindet efter at give det Udtryk. Dette Blad havde mere end noget andet holdt Genforeningskravet frem baade for Venner og Modstandere og dermed — dette var for mig det afgørende — fastholdt den nationale Ide i Renkultur. Menneskeret og Folkeret skal danne Staternes Grænse uanset Jura og geografiske Begreber og paa Trods af alle Statsmagtslyster. Kun paa dette Grundlag kan Magten komme til at vige for Retten — ikke en Ret bundet hverken i § 5 eller nogen anden Paragraf, men i selve Folkets Ret til at leve sit særegne, selvstændige Liv med Evne til at hævde sig, som

det nu kan det paa det økonomiske Livs Omraade. Derfor var det for mig en Selvfølge at være paa Vagt overfor enhver Ændring i den nationalpolitiske Kurs, der blev proklameret, t. Eks. af »Politiken«, da H. P. Hanssen skulde være Rigsdagsmand efter Jessens Død.

Netop fordi denne Sag laa mig saa stærkt paa Sinde, og ogsaa fordi jeg haabede, at fremsatte Paastande om en villet Kursændring fra H. P. Hanssens Side ved en personlig Samtale med ham skulde vise sig at være forkert, var jeg med til sammen med Lausten Thomsen, N. J. Gotthardsen, Andreas Grau og Hans Jensen fra Tyrstrup at søge en saadan med ham en Tid efter Jessens Død.

Samtalen, der begyndte meget venskabeligt, fik efter en uheldig Vending fra Hans Jensens Side (der dog blev misforstaaet mere end nødvendigt af H. P. Hanssen) et saa dramatisk Forløb, saa den førte til det modsatte af Klarhed og Forstaaelse, til stor Skuffelse for mig og vistnok ogsaa til Skade for den fremtidige rolige Udvikling i Landsdelen imellem Danske indbyrdes.

Jeg rejste fra denne Sammenkomst med en Følelse af, at den danske politiske Ledelse i vor Landsdel i Fremtiden for meget kunde blive afhængig af Vilkaarene, saaledes som det tyske Herredømme bød os dem, og for lidt af en stadig Appel i Retning af Krav om Sejr for Tanken om Folkenes Selvbestemmelsesret, der for mig var hele Hovedsagen i Spørgsmaalet, ikke alene vedrørende vor nationale Ret, men ogsaa vedrørende vor nationale Pligt til aabent at vedkende os dette Krav, hvis vi vilde staa i den nationale Ides Tjeneste videre ud.

Opfattelsen af, at der skulde drives Konjunkturpolitik, syntes at bekræfte sig ved H. P. Hanssens Afstemning i Rigsdagen i det sydvestafrikanske Spørgsmaal den 6. Dec. 1906. Denne Afstemning og de offentlige Forklaringer for den bragte mig til at skrive min første Artikel i Dagbladene under Titlen: »Hvad skal vi tro og gøre?« Her havde vi daglig ikke mindst gennem »Hejmdal« faaet Beretninger om den tyske Guvernørs hensynsløse Optræden overfor den indfødte afrikanske Befolkning, en Optræden, der havde bidraget sit til at fremkalde Oprør i den tyske Koloni, og saa faar vi pludselig den Besked, at den danske Befolknings Repræsentant i Berlin havde stemt for en Efterbevilling, der skulde

dække de militære Udgifter, der havde været ved at slaa det Oprør ned, som man fra tysk Side selv var Skyld i; dette kunde kun have med Taktik og ikke med en nationalt undertrykt Befolknings Retsind at gøre. Her blev rokket ved det bærende Grundlag for vor egen folkelige Eksistensberettigelse, nemlig R e t t e n kontra M a g t e n.

Derfor blev der Uro, Usikkerhed og i nogen Grad Mangel paa Tillid indenfor den nationalpolitiske Ledelse i egne Rækker helt ind til det danske Aarsmøde i Haderslev i 1914, da H. P. Hanssen holdt en Tale, der blandt andet ved sit Citat af Rigskansler Bethmann Hollwegs Brev til den tyske Historiker Lamprecht trak Skellet klart op imellem Usikkerhedsfølelsen ved Magtbrynden hos Magthaverne og Tryghedsfølelsen hos Mindretallet ved at bygge paa Rettens Grundlag, saa hele Nordslesvigs Befolkning sagde Ja dertil.

Min første Artikel i »Flensborg Avis« i 1906 blev efterfulgt af en hel Polemik, der vakte nogen Opsigt. »Flensborg Avis« var straks ude efter at knytte mig nærmere til Bladet ved at bede mig om at skrive om Spørgsmaal, der laa mig paa Sinde, naar som helst jeg følte Trang dertil.

Jeg blev bedt om at tale ved Møder, hvilket jeg dog kun fik Mod til een Gang under den Valgperiode, der fulgte i Begyndelsen af 1907. Man indbød mig til at deltage i de sønderjydske Foreningers Foraarsmøde i København i Maj Maaned 1907. Jeg blev draget ind i dansk Ungdomsorganisationsarbejde, var med til Møder i Vonsild, V. Vedsted, Hejls, Askov o. s. v., holdt Taler ved Ungdomsmøder og senere i større Kredse og Forsamlinger forskellige Steder og skrev jævnlig offentligt om forskellige Spørgsmaal. Vor nationale, folkelige og aandelige Opgave laa mig stærkt paa Sinde. Dette maa vel være fremgaaet paa en saadan Maade af mine offentligt fremsatte Tanker, saa Tanken er blevet henledt paa mig, da der, efter at Tyssen Hansen ikke mente at kunne være Formand for Nordslesvigsk Skoleforening længere, skulde finde Valg af ny Formand Sted ved Foreningens Aarsmøde den 11. Juni 1910 i Graasten.

Det var mig en overraskende Glæde, at baade H. P. Hanssen, J. N. H. Skrumsager og P. Grau stærkt anbefalede mit Valg til denne Gerning, og at der ved skriftlig Afstemning om For-

mandsposten faldt 162 Stemmer paa mig, medens der faldt 40 Stemmer paa Jens N. Poulsen fra Drenghed, der i flere Aar havde deltaget i Bestyrelsens Møder paa Grund af Tyssen Hansens Sygdom og var enstemmig indstillet af Foreningens Bestyrelse og Tilsynsraad til Formandsposten.

Selv om jeg var klar over, at det kunde komme til at volde visse Vanskeligheder, at jeg blev valgt i Modstrid med den øvrige Bestyrelses og Tilsynsraadets Ønske, saa tvivlede jeg dog ikke om, at disse Vanskeligheder kun vilde blive af forbigaaende Art paa Baggrund af det overvejende Flertal, hvormed Generalforsamlingen havde valgt mig, og ud fra et allerede i den unge Alder af 30 Aar vundet Kendskab til mange af mine vordende Medarbejdere, ikke mindst til Jens Poulsen selv.

Det var derfor med en dyb Glæde og Taknemmelighed i Sindet, at jeg drog fra Aarsmødet i Graasten i 1910 med Udsigt til i Fremtiden at faa Lov til at tumle med den kæreste Opgave, der kunde betros mig: at virke med til at raade Bod paa Folkeskolens og Folkekirkens Fortyskning i vor Landsdel ved paa ledende Maade at virke for, at større og større Skarer af Ungdom fandt Vej til den danske Ungdomsskole, der havde betydet saa meget for mig personlig.

Det gik, som jeg haabede. Jeg fandt i mine Medbestyrelses- og Tilsynsraadsmedlemmer saa venlige og forstaaende Medarbejdere, som jeg kunde ønske mig, ikke mindst i Foreningens Kasserer Hinrich Thomsen, der var Ordfører paa Bestyrelsens og Tilsynsraadets Vegne for Jens Poulsens Valg ved Aarsmødet i Graasten.

Mine økonomiske Kaar var saa fattige paa det givne Tidspunkt, saa jeg havde kun Raad til at anvende min Fritid paa Arbejdet vedrørende Skoleforeningen. Jeg opdagede snart, at Opgaven var saa omfattende, at jeg maatte besvare Post, medens jeg burde have haft min Middagssovn, og jeg sad ved Skrivebordet om Aftenen om Sommeren længe efter, at Gaardens Folk var gaaet til Sengs, om Vinteren, naar Naboer og Venner gik paa Gæsteri hos hinanden, og tit og ofte om Søndagene med; men jeg følte bare Glæde over at virke i mit Folks Tjeneste, og over at der var stor Fremgang baade i Medlemstal og Elevtal fra Aar til Aar, saa det var synligt, at Arbejdet bar Frugt. Medlemstallet

steg fra 7272 i 1910 til 11,392 i 1914. Jeg opdagede snart, at det lønnede sig udmærket i de Tider at holde Tillidsmændene i Aande gennem dette at gøre Brug af dem Aaret rundt. Naar f. Eks. Medlemmerne flyttede, da at opnaa, at Tillidsmændene i den Kreds, hvorfra de flyttede, straks skulde meddele mig, hvor de flyttede hen, hvorefter Tillidsmanden i den Kreds, som de flyttede til, straks fik Opfordring til at føre Vedkommende paa sin Liste og holde ham eller hende fast som Medlem. En saadan jævnlig Brevveksling førte med sig, at Tillidsmændene Aaret rundt var vaagne og agtpaagivende, ogsaa naar der meldte sig Mulighed til enhver Tid paa Aaret for at skaffe nye Medlemmer. Hele denne Side af Foreningens Virksomhed sorterer under Formanden, der tillige er Sekretær.

Fremgangsmaaden voldte megen Ulejlighed for mig, men den lønnede sig i høj Grad for Foreningen.

Skoleforeningen havde den Gang en intim Forbindelse med »De samvirkende sønderjydske Foreninger«, der ejede Efterskolen i Hejls. Elever, der kom paa denne Skole med Støtte fra Skoleforeningen, fik Ophold og Undervisning for halv Pris paa denne Skole. Dette førte en Forpligtelse med sig til at holde Foredrag i en Del af disse Foreninger. Dette førte igen med sig, at jeg knyttede Forbindelser Landet over med mange Kredse og Enkeltpersoner paa en Maade, saa det kom Skoleforeningen til Gode ogsaa i Henseende til Lempelse i Betalingen paa Skolerne, ved hvis Efteraarsmøder jeg talte i betydende Tal.

Om Vinteren kunde jeg nogenlunde ofre Tid dertil. Om Sommeren gik megen Nattesøvn i Løbet paa Rejser, naar jeg skulde ud og tale ved Sommerfester baade her og der. Der var imidlertid Udvikling i det for mig, mange Baand blev knyttede, megen Kendskab til Land, Folk og Egnsf forhold blev vundet, der senere er kommet mig til Gode ogsaa i mit Arbejde paa Rigsdagen, fordi jeg paa Forhaand havde Tilknytningspunkter til Folk og Forhold i alle Egne af Landet.

Samtidig med alt dette offentlige Arbejde, der dog for Størstedelens Vedkommende havde direkte eller indirekte Forbindelse med Skoleforeningen og dens Interesser, lykkedes det at holde Interessen saa stærkt knyttet til mit Landbrug, saa det vedblev at være Dagliglivets Hovedgerning og det Omraade, overfor

hvilket jeg altid følte og føler den Dag i Dag, at glipper det her, saa glipper det hele.

Det lykkedes gennem Held og Lykke, Flid og Paapasselighed og Evne til Handel og Omsætning at bringe Gælden ned fra Aar til Aar, saa jeg ved et ekstraordinært stort Salg af Besætning og af Avl i Efteraaret 1915 kunde gøre min daværende Ejendom gældfri. Det var en stolt Dag, selv under den daværende Krigs tunge Tryk.

Fra det Øjeblik følte jeg mig staaende med nok saa god Samvittighed i min offentlige Gernings Tjeneste, set i Forhold til Hjem og Familie, end den Gang, man i nogen Grad havde Følelsen af, at det, man gav til den ene Side, var, som om man tog det fra den anden. Dette var jo ikke rigtigt i og for sig, og dog var det en stor Lettelse, da man naaede frem til at have Raad til at have saa megen Hjælp i Landbedriften, saa der var Raad til at bruge Dagtimer til den offentlige Gerning, en Gerning, der i sig selv gav økonomiske Tab.

Krigsaarene fra 1914 til 1918 er der ikke meget at berette om i Forbindelse med Skoleforeningen. Hinrich Thomsen, Lebeck og jeg sørgede for at overføre Foreningens Markformue til Kolding og fik den omsat i Kroner endnu, medens Kursen paa Mark var i Pari.

Iøvrigt var jeg mest Landmand i de Aar med ringe Folkehold til Hjælp. Alle voksne Karle var indkaldt. Hjælpen bestod i 15—16 Aars Dreng. Fanger kunde vi ikke faa, da vi boede for nær ved Grænsen. Maskinkraft var ved at gaa i Staa. Der maatte tærskes med Plejl og høstes med Slaamaskine, der var somme Tider mere fysisk Arbejde, end Hjertet havde godt af, men maaske hjalp netop dette til, at man blev fri for at være Soldat i de Tider. I hvert Fald var man lykkelig, bare man kunde faa Lov til at blive hjemme.

Ikke saa snart var der Udsigt til Fred, før et nyt forceret offentligt Arbejde begyndte. Jeg var med til H. P. Hanssens Møde i Borgerforeningen i Flensborg i Begyndelsen af Oktober 1918, fik straks derfra en betydelig Opgave at røgte, var i København umiddelbart derefter, førte Forhandlinger til mange Sider, gav maaske ved en Samtale med J. C. Christensen Stødet til Afstemningen i Folketinget den 23. Oktbr. 1918. Efter Hjemkomsten derfra en Tur til Berlin til Forhandling med H. P. Hanssen,

derefter hjem og i Gang med at besøge mange Tillidsmænd paa Vesteregnet for i snævre Kredse at fortælle om, hvad der forestod, og for at forberede paa at give Penge til de forestaaende Opgavers Løsning o. m. a. Før man saa sig om, stod jeg igen i offentligt Arbejde næsten i alle Døgnets Timer.

Efter Møderne paa »Folkehjem« den 16. og 17. November 1918, hvor Landsdelens Genforening med vort Fædreland blev stillet i Udsigt som sikret, tog det Fart paa mange Maader. — — Det gjaldt om at faa fri Passage ved Grænsen — — — —!

Juledag 1918 skrev jeg efter en meget besværlig Kirketur til V. Vedsted til Forsvarsministeren om andre Passageforhold ved Grænsen. Dette Brev affødte et Møde mellem Forsvarsminister Munch, Indenrigsminister Ove Rode, Oberstløjtnant Birke, Oberstløjtnant Rømling fra Grænsegendarmeriet, Statspolitichef Mensen og Grænsegendarmerikaptajn Kofoed i Ribe Dagen efter det store Møde om Grænsespørgsmaalet paa Askov Højskole i Januar 1919.

Ved dette Møde blev Grunden lagt til Ordningen med de røde og grønne Passersedler. Et Par Dage efter havde vi et lignende Møde i Vejen, hvor Kloppenborg-Skrumsager og et Par enkelte andre var til Stede saavel som de før nævnte Militær- og Grænsegendarmerirepræsentanter, medens Ministrene ikke var til Stede ved det sidste Møde.

Ordningen udbyggedes med særlige Repræsentanter i Grænsesognene og Vælgerforeningens Tilsynsraadsmedlemmer som Udstedelsesberettigede af Passersedler i den øvrige Landsdel.

Foruden forskellige andre Hverv, betroet mig af de nævnte Myndigheder, fik jeg ogsaa Hvervet som lokal Tillidsmand ved Grænsen. I denne Sammenhæng har jeg udstedt over 2000 grønne og røde Passersedler til Vesteregnet Folk. Kom Folk til Grænsen uden at have deres Papirer i Orden, spurgte baade danske og tyske Myndigheder, om de kendte mig. Svaret var altid Ja, hvad enten de kendte mig eller ej. Ja, hvis de kunde komme med en skriftlig Anbefaling fra mig, saa skulde de slippe igennem. Gaarden har somme Tider været fuld af Folk helt nede fra Tønder- og Tinglevegnet, der bad om min Hjælp til at komme over Grænsen efter Levnedsmidler. Ingen slap dog igennem, som jeg ikke kendte, eller som ikke kunde nævne mig Navne paa

Folk i deres Hjemegn, som jeg kendte godt og kunde føre Kontrol med ved at ringe dem op i Telefonen.

Snart meldte der sig store Opgaver indenfor Skoleforeningen. Det nordslesvigske Skoleudvalg kom i Gang med sit Arbejde o. m. a., men derom skal berettes i det Afsnit, jeg skal skrive af Sønderjydske Skoleforenings Historie.

Saavidt H. Jepsen Christensens egne Optegnelser.

Det var en Selvfølge, at man ved Ordningen af de mange nye Opgaver, som hurtigt skulde løses allerede i Overgangstiden, var henvist til den sønderjydske Befolknings Tillidsmænds Erfaringer og Indsigt. Til dem hørte i første Række H. Jepsen Christensen, bl. a. som Følge af sin Tankes Klarhed og den Handlekraft, han allerede i en Aarrække havde lagt for Dagen. Hans udprægede Sans for det rigtige og hans uhildede realistiske Bedømmelse af Forholdene var medvirkende til, at han under Nyordningen snart traadte frem i Forgrunden. Til de nævnte Opgaver hørte ogsaa det vigtige sønderjydske Skolespørgsmaal. Paa et tidligt Tidspunkt blev der truffet en Aftale, hvorefter Lærere nord for Grænsen, der ønskede at begynde en dansk Skolegerning paa sønderjydske Omraade, endnu før Landsdelen var overgaaet til Danmark, skulde melde sig til Højskoleforstander Jacob Appel i Askov, og de Kredse, der manglede Lærerkrefter her-nede, til H. Jepsen Christensen, som skulde være Formidler mellem Parterne. Dette medførte en meget omfattende Korrespondance til mange Sider og talrige Besøg i Hjemmet i Høgsbro, saa man bagefter næppe forstod, hvorledes han uden nogen-somhelst Kontorhjælp kom igennem det, navnlig naar man husker, at han samtidig maatte foretage mangfoldige Rejser ved Dag og Nat, og baade til første og anden Zone, for at drøfte Stillingen og for at dæmpe Lidenskaberne, der blussede op i Forbindelse med Grænsespørgsmaalet.

Det af Vælgerforeningen nedsatte Skoleudvalg, som med H. Jepsen Christensen som Formand og Jacob Appel som erfaren Raadgiver i disse Maaneder skulde fremsætte Forslag til en endelig Ordning, løste Opgaven til almindelig Tilfredshed. Det var navnlig de to nævnte Mænds Grundtanker, som i Hovedsagen blev fulgt og kom til at præge den bekendte kortfattede Lov af

30. Juni 1920 om »en midlertidig Ordning af Folkeskolens Administration i de sønderjydske Landsdele«. Det maa i denne Forbindelse betragtes som et stort Held, at H. Jepsen Christensen straks efter Genforeningen blev valgt som Medlem af Tønder Amts Skoledirektion, saa han fra Begyndelsen af og indtil den Dag i Dag har været med i det for Skolevæsenets Grundlæggelse paa bar Bund og videre Udvikling gennem Aarene saa vigtige Arbejde. Man faar en Forestilling om, hvor omfattende denne Opgave var, naar man veed, at det for hele Landsdelens Vedkommende drejede sig om Besættelse af ca. 700 Embeder, foruden om talrige andre Spørgsmaal. I flere Aar havde han desuden Sæde i Tønder Amts Skoleraad.

Da der i 1920 holdtes Valg til den danske Rigsdag, var det givet, at Venstre i Tønderkredsen udpegede H. Jepsen Christensen som Kandidat. Han fulgte Opfordringen, og det endte med, at han kom ind i Landstinget som tingvalgt Medlem. Herved blev det ham muligt i endnu større Udstrækning end hidtil at gavne det nationalt kulturelle Arbejde ved at søge Samling om nødvendige Bevillinger paa Rigsdagen til disse Opgavers Løsning baade nord og syd for Grænsen. Det blev af Betydning for hans fremtidige Arbejde med Skolesager, at han i 2^{1/2} Aar sad som Medlem af den store Skolekommision, hvorved han kom dybere ind i dansk Tankegang og Lovgivningens Grundsætninger paa Skolens Omraade. Selv om dette Emne og Spørgsmaalene vedrørende Skoleadministrationen i de sønderjydske Landsdele straks blev betragtet som hans Speciale fra de sønderjydske Rigsdagsmænds Side, saa var der dog ogsaa den Gang overdraget ham talrige andre Hverv, i Særdeleshed vedrørende Overgangen fra tysk til dansk Lovgivning. Det vilde føre for vidt her at gaa i Enkeltheder.

Her skal blot endnu nævnes, at da Statsminister Neergaards Løfte paa Dybbøl Banke til de Danske syd for Grænsen blev indfriet ved en Bevilling til Fremme af kulturelle Formaal dernede, dannedes der et Udvalg til Støtte for Administrationen med H. Jepsen Christensen som Formand, en Post, han stadig beklæder med stor Takt og Forstaaelse for Opgaven. Han valgtes ogsaa ind i Bestyrelsen for »Den sønderjydske Fond« og har saaledes været med til at bevilge de store Beløb, der er bleven udbetalt til

Unge fra Hjem, hvor Faderen havde været tysk Soldat i forrige Krig, og i hver enkelt Sag at indstille i Spørgsmaalet om Hjælpens Størrelse til den enkelte Elev. Endvidere kom Administrationen af Midlerne til Støtte for dansk Skolevæsen i Landdistrikterne syd for Grænsen ret snart til at gaa gennem »Sønderjydske Skoleforening«, ligesom al Støtte til Ungdommens Ophold paa danske Skoler dernede fra blev ydet gennem denne Forening fra første Færd. Foreningens Budget alene, der i 1914 var paa 66,000 Mark, ligger nu omkring 170—200,000 Kr. aarlig. I Tiden fra 1911 til 1942 har Skoleforeningen understøttet 12,380 Elever paa danske Skoler. Dette Tal sammen med alt det øvrige, som her er nævnt, giver en lille Forestilling om det uegennyttige Kæmpearbejde, som er udført af Skoleforeningen med H. Jepsen Christensen som Formand og Sekretær, uden at der er ydet ham et blot tilnærmelsesvis tilsvarende økonomisk Vederlag derfor. Naar man overfor ham nævner dette Forhold og al den Tid, han har ofret i Offentlighedens Tjeneste, faar man det Svar, at han er taknemmelig for, at det har kunnet være Æreshverv, da dette giver Uafhængighed under Arbejdets Udførelse, der ogsaa hidtil er blevet respekteret fra alle Sider. Befolkningens Paaskønnelse af denne enestaaende Livsgerning gav sig saaledes stærke Udslag, da han for et Par Aar siden fyldte 60 Aar.

For Fuldstændigheds Skyld maa endnu nævnes, at han er Medlem af Rigsretten og af det udenrigspolitiske Nævn, Formand for Skærbæks Vurderingskreds, Medlem af Laanekassen for Sønderjylland, af Bestyrelsen for H. P. Hanssens Mindefond og Næstformand i »Landeværnet«. Det bør heller ikke glemmes, at han har været medvirkende ved og gennem sine Forbindelser og Hverv har kunnet støtte Opførelsen af et stort Antal af vore danske Forsamlingshuse.

Han er en søgt Taler ved folkelige Møder, ikke blot i sin Hjemstavn, men over hele Landet. Mange af hans Tillidshverv skyldes hans økonomiske Dygtighed, der nærmest er enestaaende, ved Siden af hans Evne til at sætte sig ind i en Sag, at finde dens Kerne og tage velbegrundet Stilling til den.

Afdøde Landstingsmand Gunnar Fog-Petersen, som forøvrigt ikke hørte til H. Jepsen Christensens Parti, tegner i Bogen »Vor Regering og Rigsdag, politiske Biografier og Portrætter« følgende

Billede af H. Jepsen Christensen: »Paa hans Plads i Rigsdagen ophobes hver Formiddag en Bunke Breve, som maa besvares i Dagens Løb. De mange Sager, som han har med at gøre, giver ham idelige Opringninger og Konferencer. Han er altid paa Vej mellem Rigsdagen og Sønderjylland, og naar han er hjemme, kaldes der paa ham fra mange Sider. Faa Rigsdagsmænd er saa optagne som han, faa bestiller mere. Han anspænder sig til det yderste, hen til Grænsen af, ja, til Tider ud over, hvad Nervesystemet kan bære. H. Jepsen Christensen er et af Rigsdagens gode Hoveder. Han har en skarp kritisk Forstand og sætter sig grundigt ind i, hvad han har med at gøre. Han er dygtig, veed grundig Besked og kan gøre Rede for en Sags Sammenhæng. Som Politiker er han behændig og smidig. Bag hans lidt træge, lukkede, kolde Væsen bor en naturlig Munterhed, en udviklet Sans for Livets Komik, og ofte befrier han sig i en hjertelig og sund Latter.«

Alle, der kender Hans Jepsen Christensen, vil finde, at dette Portræt er helt rigtigt.

Man kunde maaske bedst slutte med at sige, at han trods alle sine Hverv dog først og fremmest er Landmand med udpræget vestjydsk Bondesind, der aldrig er bedre tilfreds, end naar han færdes paa sin Mark og i sit gode Hjem i Høgsbro, hvorfra der er udgaaet en Flok dygtige Børn, og naar han ser, hvorledes alting trives omkring ham. Utallige er de Mennesker, som mellem Aar og Dag søger Hjælp hos ham her, og han yder den villigt og saa godt som altid med det ventede Resultat.

Hans Landsmænd i snævrere Forstand og i Særdeleshed hans Venner og vistnok ogsaa hans Familie synes, at han burde skaane sig noget mere og give Afkald paa det ene eller det andet. I denne Forbindelse lyder hans Svar: Der er Sammenhæng i alle disse Opgaver, baade paa økonomisk og kulturelt Omraade, og det har Betydning af Hensyn til Sagerne og Menneskene at bevare denne Sammenhæng, at have Overblik over og Kontrol med dem, selv om det medfører et stort Arbejde for den enkelte, der paatager sig det. Han tilføjer, at det er hans Haab, naar Krigen er forbi, at kunne spænde fra paa visse Omraader med Sindsro og god Samvittighed.

At det vil kunne ske med god Samvittighed, er alle enige om.

ANDERS LEBECK OG MARGRETHE LEBECK

Paa Aarsmødet i Toftlund den 10. Juli 1911 valgtes Redaktør Anders Lebeck af Haderslev til »Nordslesvigsk Skoleforening«s Kasserer som Efterfølger for Hinrich Thomsen. Denne blev dog ved at være Raadgiver og Hjælper helt indtil sin Død.

Anders Lebeck var født i Bovlund i Agerskov Sogn den 15. August 1868 som Søn af Gaardejer J. O. Lebeck og Hustru. Hans Hjem laa i det sydvestlige Hjørne af Haderslev Amt ved Nordranden af den store Slette, som mod Syd grænser ind til Bedsted Sogn i Aabenraa Amt. Der er i national Henseende stor Forskel paa de to Sogne nord og syd for den udstrakte Lavning, og denne Forskel har sin Oprindelse i den historiske Udvikling. Kong Frederik den Anden havde i sin Tid udkøbt saa godt som alle store Ejendomme i Haderslev Amt og overladt Gaardene til Bønderne i frit og behageligt Arvefæste, som nærmede sig Selveje, hvilket havde til Følge, at der her tidligt skabtes en ret uafhængig Befolkning. »Denne Udvikling var en Lykke for Nordslesvig, hvis Bondestand fra nu af hævede sig til den Velstand og Selvstændighedsfølelse, som senere Tider i saa rigt Maal har befæstet og udviklet,« skriver A. D. Jørgensen i sine »Fyrretyve Fortællinger«. Lige syd for, i Aabenraa Amt, havde Udviklingen været anderledes.

Bedsted Sogn hørte til det gottorpske Omraade af Sønderjylland, en Landsdel, som ganske vist i Begyndelsen af det attende Aarhundrede indlemmedes i det kongerigske Omraade; men en ikke ubetydelig Del af Befolkningen her ved-

Anders Lebeck.

blev at være tyskpræget, da Nationalitetskampen opstod. Disse Forhold maatte paavirke Menneskene, som boede i disse Egne. I Haderslev Amt gjorde de aandelige og økonomiske Strømninger nordfra sig gældende, og dette har efterladt tydelige Spor indtil vore Dage. For at betegne Forskellen sagde gamle Folk i Agerskov Sogn endnu for et halvt Aarhundrede siden, naar de talte om Naboerne mod Syd, at de boede »øver i æ Fyrstendom«.

I første Halvdel af forrige Aarhundrede var Agerskov Sogn saaledes ligesom andre Egne stærkt paavirket af, hvad der rørte sig i Kongeriget. Den bekendte Præst og Provst Knud Aagaard i Agerskov, der i 1815 udgav en ypperlig Beskrivelse af Tørninglen, opnaaede i denne Henseende stor Indflydelse. Men det er dog i den følgende Tid særlig Bovlund, hvor de nye kirkelige og aandelige Rørelser mærkedes. Her stiftedes allerede i 1855 »Dansk Samfund« hos Bunde Refslund den Ældre, en af Rødding Højskoles ældste Elever. Der blev i denne Forbindelse afholdt nationale Møder og oprettet en dansk Bogsamling. Da den tidligere Lærer i Rangstrup, L. B. Poulsen, blev gift med en Pige fra Bovlund, købte han i 1870 et Husmandssted paa Bovlund Bjerg, hvor han byggede et nyt Stuehus med en Mødesal, og her kom i lang Tid kongerigske Præster som Talere. Da dette blev forbudt, dannedes i 1879 en Frimenighed med L. B. Poulsen som Præst. Den lille Landsby blev dermed Udgangspunkt for en grundtvigsk Bevægelse, som efterhaanden paavirkede mange Mennesker paa Egnen. Blandt Frimenighedskredsens fremtrædende Medlemmer var bl. a. saa stoute og særprægede Mænd som Anders Hørlick fra Rurup, Chresten Lautrup fra Gestrup, Laust Arnum og de to Fætre Bunde Refslund fra Bovlund, Jørgen Fausbøl fra Branderup Mølle, Henrik Thiim fra Mellerup og Thomas Refslund fra Vellerup. I denne Kreds hørte ogsaa den unge Anders Lebeck hjemme. Man vil ikke kunne forstaa hans Levnedsløb og Virke uden Kendskab til disse Forhold.

Det er et smukt Træk i »Sønderjydsk Skoleforening«s Historie, at dens ledende Mænd ikke gik ind i Arbejdet for at opnaa et Embede eller nogen vellønnet Stilling. De fulgte et indre Kald og optog en Gerning fuld af Besværligheder, som Befolkningens Tillidsmænd paa udsat Post. De vedblev at være uafhængige Bønder og satte, som H. Jepsen Christensen har fremhævet det,

en Ære i at dyrke deres Jord ved Siden af, at de uegennyttigt varetog den folkeligt set saa livsvigtige Opgave. Derfor er der ogsaa i denne Fremstilling dvælet saa udførligt ved dette Forhold, da det betegner en bestemt Linie i Foreningens Historie. Anders Lebeck danner for saa vidt en Undtagelse, som han ved hele sin Livsgerning ofrede sig for dette indre Kald og lagde alt det, han evnede, ind i Arbejdet. Men han var som de, der virkede før ham, og de, der fulgte efter, af sønderjydske Bondeæt og vilde sikkert ogsaa være blevet Bonde som de, hvis ikke Ønsket om at deltage i Kampen for Bevarelsen af Landsdelens Dankhed havde grebet ham saa stærkt allerede i de unge Aar.

Naar han som moden Mand talte om sine Barndomsminde, gik Tankerne tilbage til den Tid, da han som ung Bondekns færdedes ude paa den ensomme vidtstrakte Slette og grublede over alt det, der fyldte hans modtagelige Sind ved at være med i Mødelivet i Bovlund. Til at begynde med synes der at have været noget uklart higende og søgende over Tilværelsen. Han besluttede sig til at forlade Ploven, kom paa Askov Højskole og tog derfra til København, hvor han blev i tre og et halvt Aar, i Førstningen vistnok med et Brødstudium for Øje. Med det opvakte og lydhøre Sind, der var saa stærkt udpræget, fængsledes han imidlertid mere og mere af, hvad der i aandelig Henseende rørte sig i den store By. Han kom i Forbindelse med flere af Datidens ledende Mænd paa Kunstens, Litteraturens og Politikens Omraade og blev klar over, at skulde han gøre helt Fyldest i sin Hjemstavn, som han gerne vilde, burde han yderligere se sig om i Verden for at faa et større Udsyn og søge flere Kundskaber. Dette skete ved Ophold i Oxford, Berlin og Paris.

Paa dette Tidspunkt havde H. P. Hanssen, hvis Livssyn han delte, købt og begyndt Udgivelsen af Bladet »Hejmdal« i Aabenraa. Samme Aar, 1893, blev han Medarbejder ved dette Blad, og dermed begyndte det første, langvarige og omfattende Afsnit af hans Levned, Virksomheden som Pressemand i Aabenraa. Da dette dog, saa betydningsfuldt det end blev, ikke direkte vedrører Skoleforeningens Historie, maa Omtalen af denne Gerning begrænses noget i denne Forbindelse.

Det var for ham som for os alle, der den Gang gik i den danske Presses Tjeneste, smaa og beskedne Forhold, samtidig med

Margrethe Lebeck.

at Stillingen krævede et ret opslidende Arbejde.

I 1895 giftede han sig med Margrethe, f. Hansen, fra sin Fødeby Bovlund. Hans Hustru, der var ud-gaaet fra et godt gammelt Bondehjem, blev ham en interesseret og trofast Støtte under alle Livets Forhold. Derfor kan Anders Lebecks Levnedsløb heller ikke skildres, uden at hans Hustru omtales, i Særdeleshed da Fru Lebeck blev hans Medarbejder og efter hans Død hans Efterfølger som »Sønderjydske Skoleforening«s Kasserer.

Bladet skulde først op-arbejdes. Alle vi, der efterhaanden blev medvirkende i »Hejmdal«s Redaktion, begyndte paa bar Bund uden Kendskab til Blad-virksomhed. Dette gjaldt ogsaa for H. P. Hanssens Virksomhed. Hans Gerning spændte desuden over et større Omraade end Dagens Journalistik, idet han jo allerede den Gang stod i forreste Række blandt Befolkningens Førere og saa tidligt som i 1896 blev valgt som Medlem af den preussiske Landdag. Under skiftende Forhold og med skiftende Medarbejdere var Anders Lebeck derfor fra 1893 til 1908 Bladets bærende Kraft, den, der fastholdt en bestemt Linie i nær Føling med H. P. Hanssens Opfattelse og prægede »Hejmdal«s politiske Kurs. H. P. Hanssen kom ikke ofte paa Kontoret. Det var overladt os yngre Medarbejdere at behandle Døgnets lokale sønderjydske Emner efter Evne og Skøn, mens Lebeck helst vilde staa i Ro ved sin Pult og skrive den politiske Leder, som skulde være vejledende for Læserne. Rollerne var for saa vidt godt fordelte, og Bladets Udbredelse og Anseelse voksede, omend langsomt. H. P. Hanssen nøjedes i Regelen med at gribe til Pennen, naar en vigtig politisk Situation krævede det. — [

nævnte Tidsrum rasede Køllerpolitikken, og det var somme Tider haardt nok for de sønderjydske Presse-mænd at ride Stormen af. Anders Lebeck havde sin egen Maade offentlig at revse denne Politik paa.

Han ejede nemlig en særlig Evne til i smaa sarkastiske Artikler at skildre Modstandernes taabelige Færd saaledes, at den kom til at staa i Latterlighedens Lys. Ældre Læsere vil sikkert endnu mindes disse Smaastykker, undertegnet Jesper Oldfux. De kastede, som det er blevet skrevet, et Skær af Lune og Humor over Kampen, der faldt saa fortrinligt i Traad med den sønderjydske Befolknings Karakter, og som bidrog til, at vi kunde bære de onde Dage med godt Humør og afværge Modstandernes Angreb med et lyst Smil. Hans alvorlige Artikler var kortfattede og let-læselige. De indeholdt netop det, som danske Folk tænkte. Men det kunde næppe undgaas, at Dag ud og Dag ind, gennem mange Aar at øve samme Gerning, i Længden maatte virke trættende.

Det havde helt fra Ungdommen af været Anders Lebecks Drøm engang at blive knyttet til »Dannevirke«. Da vi i 1909 trængte til en Udvidelse af Bladets Redaktion, rettede jeg med Direktionens Billigelse en Henvendelse til min gamle Ven og Kollega, idet jeg kunde tilbyde ham en Stilling som fri Arbejder ved Bladet, der formentlig fuldtud svarede til hans Evner og Ønsker. Han modtog Tilbudet, og dermed begyndte i Haderslev for ham et nyt Livsafsnit, hvor han fik Lejlighed til uden smaaligt Hensyn til et bestemt Pensum at udfolde sig efter sine særlige Anlæg.

Da han havde levet sig ind i haderslevske Forhold, blev der snart paa mange Maader Brug for hans gode Vilje til paa fremtrædende Plads at deltage i Løsningen af Byens nationale Op-gaver, ogsaa udenfor Redaktionen.

Af hjemlige Emner behandlede han paa sagkyndig Maade Spørgsmaal vedrørende Landbruget. Han skrev blandt andet en lille Bog om »Haderslev Amts Landboforening« og en Række Artikler af blivende Værdi om Domænerne i Haderslev Amt. Han fik Tid til at gaa paa Rejser og opsøgte f. Eks. Svejts og Østrig for paa Stedet at sætte sig ind i Mindretalskaar. Engang fandt Domstolene, at han ved en kritisk Omtale af »Den tyske Forening«s Formand Dr. Hahn havde overskredet Grænserne for Ytringsfriheden. Dette medførte en Fængselsstraf paa en Maa-

ned, som han under lempelige Kaar afsonede i Haderslev. Han var ogsaa blandt dem, som ved Verdenskrigens Udbrud blev arresteret og ført ud paa en lille Odysse med et længere Ophold paa Øen »Dänholm« mellem Stralsund og Øen Rygen.

Anders Lebeck opnaaede efterhaanden en smuk Position som dansk Tillidsmand i Haderslev. I 1912 blev han valgt til Formand for »Kommunalforeningen«, den gamle danske Sammenlutning, hvis Historie gik langt tilbage i Tiden, og som ved Siden af »Dannevirke« varetog det nationale og dansk-kommunale Arbejde. Det var derfor en betydningsfuld Opgave, som han røgtede med stor Nidkærhed. Man mærkede navnlig denne Virksomhed ved danske Drøftelser, ved Valgene og frem for alt i Overgangstiden efter 1918, da de store Folkemøder blev afholdt, og danske Mænd og Kvinder jævnlig samledes til Varetagelse af Enkeltheder med Hensyn til Løsningen af den fremtidige Ordning. Da gik Anders Lebeck i Spidsen. Han blev sammen med Andreas Grau Hjælpesekretær i Vælgerforeningens Bestyrelse og deltog saaledes i meget af det vigtige politiske Arbejde, der skulde udføres. Samtidig var han Medlem af det af sidstnævnte Forening nedsatte Udvalg, der skulde udarbejde Forslag til Nyordningen af Folkeskolens Forhold.

Det nationale Arbejde foregik i Hovedsagen paa »Højskolehjemmet« i Haderslev. Her holdt ogsaa »Kommunalforeningen« sine Møder, og det laa derfor Lebeck paa Sinde at faa denne Bygning udvidet saaledes, at den kunde blive et værdigt og hyggeligt Samlingssted for det meget omfattende Foreningsliv i Byen. Dette lykkedes efterhaanden, og det var ogsaa hans Værk, at der i denne Bygning indrettedes et efter Datidens Forhold righoldigt Bibliotek med en smukt udstyret Læsestue. Under Krigen udførte Lebeck endelig som Leder sammen med nogle andre danske Borgere et dansk Hjælpearbejde for Fattige, navnlig i Form af en daglig Bispisning af flere Hundrede Skolebørn. Det blev en vel-signelsesrig Gerning, som fandt almindelig Paaskønnelse. Han forestod ogsaa i denne Tid sammen med sin Hustru og andre af Byens danske Kvinder en Uddeling af Tøj til Trængende.

Men det, der ellers ved Siden af Bladvirksomheden optog hans Tid og Tanker, var hans mangeaarige Virksomhed som Kasserer for Skoleforeningen. Paa dette Omraade havde han, som nævnt,

en fortræffelig Støtte i sin Hustru. Fru Margrethe Lebeck førte det daglige Regnskab, og det var stort, naar Medlemsbidragene skulde indgaa. Hun holdt Protokollen i den skønneste Orden, skrev Skolebeviserne og lignende, mens hendes Mand bl. a. førte den udstrakte Korrespondance, for saa vidt den paahvilede Kassereren. Til ham skulde Begæring om Hjælp og anden Vejledning indsendes. I deres hyggelige Hjem holdtes der i Aarenes Løb mange Sammenkomster med Foreningens ledende Mænd til Drøftelse af dens Anliggender. Det var ofte travle Dage for Fru Lebeck, da hun foruden at passe Kødgryderne saa vidt muligt ogsaa skulde være til Stede ved Forhandlingerne for at være inde i Sagerne. I denne Forbindelse bør fremhæves det gode Samarbejde, som fandt Sted mellem Ægteparret Lebeck og Formanden H. Jepsen Christensen samt med de kloge Raadgivere som Hinrich Thomsen, Jens N. Poulsen og L. B. Poulsen.

Anders Lebeck udgav i 1912 en oplysende Redegørelse for Skoleforeningens Virksomhed, og det var ham, der efter udenlandsk Mønster og efter en Tegning af Kunstnerparret Slott-Møller tog Initiativet til Udsendelse af Skoleforeningens Tændstikæsker, der af Bestyrelsen blev bragt i Handelen ved Hjælp af Grosserer Lorens Poulsen i Flensborg.

Under Verdenskrigen hvilede Skoleforeningens Arbejde; men da den var endt, genoptoges Virksomheden, i det hele og store under samme Form og ved den samme Ledelse, dog — som det turde fremgaa af Dr. med. H. Lausten-Thomsens og H. Jepsen Christensens udførlige Redegørelse i dette Skrift — ogsaa med nye Opgaver. Arbejdsmarken kunde allerede i Overgangstiden udvides til Egnene i Mellem- og Sydslesvig. Med Glæde saa Lebeck paa den voksende Tilslutning dernede fra.

Paa den anden Side blev Afstemningskampen og den derpaa følgende Tid i visse Henseender en bitter Oplevelse for ham. Det var hans Væsens Kendemærke, at han — uanset hvad Virkningen end kunde blive — maatte aflægge Vidnesbyrd om det, som han efter sin bedste Overbevisning fast og afgjort troede paa. Han ytrede uforfærdet sine Meninger om Betydningen af Befolkningens Selvbestemmelsesret, og hvad der stod i Forbindelse dermed. Hans Modstandere hævdede, at han fremsatte disse Anskuelser med unødigt Skarphed. Han blev derfor Genstand for stærke An-

greb, og der skabtes en Tidlang en Stemning imod ham af Mennesker, som i Virkeligheden misforstod denne ærlige Mands Hensigter. Hans Overbevisning kostede ham Stillingen ved det gamle Blad. Men hvor smertelig end Modgangen kunde være, den overvandt altid af hans ukuelige Vilje, hans utrættelige Arbejde og hans varme Kærlighed til Danmark og til alt, hvad dansk er.

I 1920 valgtes han til Folketingsmand for Aabenraakredsen i Tilslutning til Venstre; men 1924 trak han sig tilbage for at give Plads for H. P. Hanssen. Som nyvalgt Rigsdagsmand havde Anders Lebeck maaske sit Livs største Oplevelse ved Modtagelsen hos Kongen paa Amalienborg. Kongen udtalte her sin Glæde over at se de sønderjydske Rigsdagsmænd som sine Gæster og ytrede bl. a.: »Jeg vil overfor Sønderjyderne fremhæve, at indenfor disse Mure har de varmeste Ønsker og de inderligste Bønner været opsendt for dem; thi her levede jo deres gamle Konge, der altid havde Sønderjylland i sine Tanker og i sin Bøn.«

Det blev overdraget Anders Lebeck som den Ældste at svare Kongen. Han sluttede saaledes: »Tak, Kong Christian, for Velkomsten i Dag! Tak for Riddet over Grænsen, som Tusinder af Hjem i Sønderjylland havde forberedt ved deres Troskab mod Danmark! Tak for de venlige Tanker under Krigen og i de Tider, der gik forud! Gid det, der nu staar tilbage, maa bringe Kongehus og Fædreland Lykke!«

Hans Ord greb alle, og midt under Talen rakte Kong Christian X Lebeck Haanden, og saadan stod de to Mænd, indtil Talen var holdt.

Efter Genforeningen blev Anders Lebeck valgt til Formand for Skolekommissionen i Haderslev. Det var et Arbejde, som havde hele hans Hjerter. Det var ham en Glæde at gaa omkring i Skolerne, navnlig for at høre paa Danskundervisningen.

Imidlertid aabnede der sig snart en ny Arbejdsmark for ham. Han flyttede til Aabenraa, hvor han fik en Stilling ved Landsbiblioteket, hvis Opgaver navnlig tager Sigte paa Grænsesognene, og her var det Meningen, at han skulde skabe sig en Virksomhed til Fremme af Danskheden i de nationalt blandede Egne. Med den største Optagethed færdedes han paa dette Strøg. Han undersøgte Forholdene fra Sted til Sted og offentliggjorde om Tilstandene paalidelige Oplysninger, der var præget af hans ædruelige

Syn paa Forholdene. Ved dette Arbejde blev han i stigende Grad draget med ind i Forholdene syd for Grænsen, hvilket efterhaanden kastede et forsonende Skær over Förtiden. Sine Tanker ved Udførelsen af denne Virksomhed paa begge Sider af Grænsen har han bl. a. givet Udtryk i følgende Ord: »Vor Opgave maa være at tilføre alle modtagelige Sind al den Næring, vor rige folkelige Kultur raader over, for derved at knytte dem inderligere til os. Hvad der her skal gøres, er et Pionerarbejde for dansk folkelig og social Kultur, for dansk Virke i Skole og Kirke, for dansk Dygtighed i Gaard og Værksted og paa Arbejdsplads.«

Kort efter at han havde skrevet dette, døde han pludselig efter en Operation paa Aabenraa Sygehus den 26. April 1926, kun 58 Aar gammel.

Af en længere Tale, som H. P. Hanssen holdt ved hans Baare i Sct. Jørgens Kirke, skal her gengives følgende Sætninger: »Faa Mænd har vundet et bedre Eftermæle end det, Anders Lebeck har faaet. Da Efterretningen om hans uventede Død spredtes ud over Landet, satte hundrede Penne sig straks i Bevægelse for i den Hast, hvormed ogsaa et saadant Arbejde udføres i vor rastløse Tid, at riste nogle Minderuner over ham. Det viste sig da, at hans Billede, upaavirket af Overgangstidens Brydninger og heftige Meningskampe, allerede i Hovedtrækkene havde fæstnet sig rigtigt i hans Samtids Bevidsthed. Tidligere Modstandere, danske som tyske, sænkede ærbødigt Kaarden og anerkendte, ligesom hans Venner, hans ærlige Stræben, hans redelige Vilje, hans dybe Trang til at øve Retfærdighed og gøre Ret og Skel til alle Sider.

Hvad der tilsyneladende har gjort stærkest Indtryk paa alle, er hans Trofasthed i alle Livets Forhold. Men han kendetegnes endvidere som en flittig Arbejder, en retlinet Karakter, aaben og ærlig i al sin Færd, som en sandhedskærlig og samvittighedsfuld Mand, der uden at søge sit eget modigt traadte i Skranken for, hvad der efter hans dybeste Overbevisning var ret og rigtigt og tjente vort Folk og Fædreland bedst. Og denne Karakteristik passer. Saadan var Anders Lebeck.

Til Tider var han dog stærkt trykket af, at der under Overgangstidens stærke Brydninger var vakt en Mistillid til ham blandt vore sydligste Landsmænd, der i en Tid lang hæmmede

ham i Arbejdet for Danskheden i vore Grænseegne, som han fra Ungdommen af havde omfattet med den varmeste Interesse.

Men Tiden er den store Læge. Efterhaanden afdæmpedes Modsætningerne. Arbejdet gled mere og mere ind i den gamle Gænge. Afbrudte Forbindelser genoptoges, nye blev knyttet. Arbejdets Omfang voksede, og med dette hans Arbejdsglæde. Mange Arbejder var planlagte. Fra denne Maaned af skulde han efter Undervisningsministeriets Ønske overtage en Stilling som Bibliotekskonsulent i vore Grænseegne. Det var en Gerning, som i høj Grad tiltalte ham, ikke mindst fordi den ogsaa gav ham en god Basis for andet nyttigt Arbejde. Fremtiden laa saaledes lys for ham, da hans Livstraad uventet brast.

Mange vil savne ham i de kommende Tider, alle, som har staaet ham nær, hans Hustru og hans Børn, hans Venner og Meningsfæller, Skoleforeningen, i hvis Tjeneste han har udført et saa dygtigt Arbejde, Befolkningen i Grænseegnene, som han især viede sine Kræfter, og vort Folk, som har mistet en af sine bedste Sønner. Men det gode Eftermæle, som han har vundet, vil blive knyttet til Sønderjyllands Historie og leve længe efter, at hans Støv er stedt til Hvile.«

Hans Gravsted paa Bovlund Kirkegaard bærer følgende, af H. V. Clausen forfattede korte Indskrift: »Sanddru og for Sandhedens Skyld modig.«

Efter menneskelig Beregning alt for tidligt var Anders Lebeck blevet bortkaldt fra et indholdsrigt Liv. Men hans Hustru fortsatte endnu i fire Aar den Gerning som Skoleforeningens Kassererske, som Ægteparret saa trofast havde røgtet i Fællesskab i de mange Aar.

ELERS BOESEN

Den 6. Juli 1930 valgtes Gaardejer Elers Boesen i Astrup til Kasserer, da Fru Margrethe Lebeck ikke ønskede at fortsætte. Dette Tillidshverv har han indtil den Dag i Dag ligesom sine Forgængere udført med Omhu og Pligtopyldelse.

Elers Boesen er født den 25. Juni 1870 i den lille Landsby Lunde i Randerup Sogn som Søn af Gaardejer Hans Mattesen Boesen og dennes Hustru Ane Cathrine, født Brodersen, fra Ballum. Han fik sin Skolegang i en Friskole og blev konfirmeret hos

Frimenighedspræst Pastor L. B. Poulsen i Bovlund. Han besøgte den udvidede Højskole i Askov i to Vintre og aftjente derefter preussisk Værnepligt i Altona. Aaret derefter giftede han sig med Maren Brodersen fra Mjolden, yngste Datter af Ægteparret Fedder og Kjerstine Brodersen, der hørte til de faste Støtter indenfor Frimenighedskredsen i Forballum. Han overtog derpaa en Gaard i Søndernæs i Brøns Sogn, som hans Fader havde arvet.

Elers Boesen.

Elers Boesen blev en dygtig Landmand, men fik desuden Tid til aktivt at deltage i det nationale Forsvar for dansk Sprog og Kultur. Under den første Verdenskrig var han indkaldt i 2 Aar og gjorde Tjeneste som ældre Vagtmand. I Overgangstiden beklædte han Embedet som Kommuneforstander i Astrup—Søndernæs Kommune. I 1920 var han Medlem af Vælgerforeningen. Politisk sluttede han sig til H. P. Hanssens Opfattelse. I 1930 afstod han Gaarden til sin ældste Søn og købte en mindre Ejendom i Astrup. Det blev saaledes muligt for ham at varetage det ansvarsfulde Hverv som Skoleforeningens Kasserer. Hans Hustrus Ungdom forløb parallelt med hans. De er begge udgaaede fra gammel-grundtvigske Hjem indenfor en sønderjydske Frimenighedskreds og har alle Dage været trofaste overfor den kristelige og folkelige Livsanskuelse, som de i Ungdommen nemedede. Deres Hjem blev fra første Færd et trygt og godt Grosted for dansk Sind.

Elers Boesens Styrke er ikke offentlig Optræden. Hans Styrke har altid ligget i hans usvigelige Tro paa Danskhedens selvskrevne Ret og i hans Troskab imod Æt og Arv. Det er beteg-

nende for denne Mand, at han har frabedt sig yderligere Omtale i dette Skrift. Det maa dog være tilladt at slutte med følgende faa Sætninger, meddelt af en af dem, der i mange Aar med Forstaaelse har fulgt hans Færd: »Den, der ikke kender Elers Boesen, vil ved første Møde med ham let faa Indtryk af noget stejlt og tilknapet. Den slanke Mand med det lange skarpe Aasyn under den høje Pande, hvis strenge Mine kun sjældent oplives af et Smil, kan synes afvisende og utilnærmelig. Det rummer i Virkeligheden en Blanding af Beskedenhed og Selvfølelse, den vestslesvigske Bondes Karakterstyrke ved Siden af et aandeligt bevæget Sind. Der er Skarphed i Meninger og Standpunkter; der er Aabenhed overfor og Optagethed af aandelige Spørgsmaal. Og saa er der en uomtvistelig Danskhed, som har vokset sig rigere under Tvangens Aar og i grundtvigsk Livssyn, men er stadig lige selvsagt.«

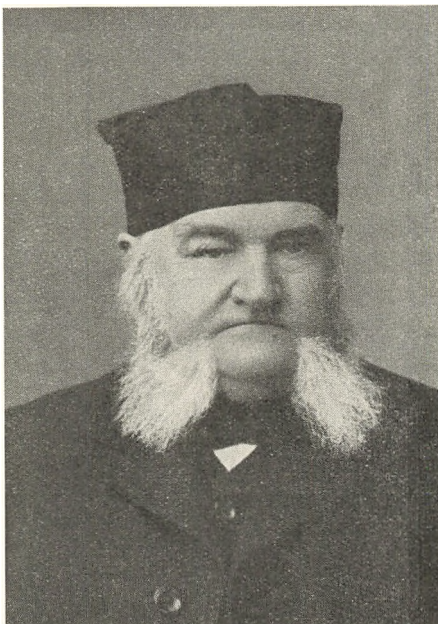
NÆSTFORMÆND OG RAADGIVERE

Endelig bør endnu omtales nogle Mænd, som i deres Egenskab af Næstformænd og Raadgivere har været knyttet til Skoleforeningens Virksomhed. Gaardejer Anders Petersen Lund fra Rejsby-Ballum blev ved »Den nordslesvigske Skoleforening«s Stiftelse den 30. November 1892 i Skærbæk valgt til Næstformand. Han var født den 7. Juni 1842 som Søn af Niels Sørensen Lund i Højebro ved Emmerlev og arvede den store Gaard i Ballum efter en Onkel paa mødrene Side. Efter fire Aars Skolegang hos Herrnhuterne i Kristiansfelt blev han konfirmeret der i Byen 1857 og kom senere paa Rødding Højskole. I 1869 giftede han sig med Amalie Martine Godskesen fra Skærbæk.

Anders Petersen Lund var en meget anset Mand paa sin Egn, men stilfærdig og kun lidt fremtrædende. Han skildres som en aandeligt og særlig kirkeligt meget interesseret Mand, præget af det grundtvigske Livssyn. I 1880 blev han valgt som Medlem af Fællessynoden i Rendsborg, i hvilken han havde Sæde i mange Aar. Som eneste Barn og ved Arv efter Faderen var han bleven en rig Mand, som gjorde meget godt i Stilhed.

Som Medlem af Skoleforeningens Bestyrelse fik han næppe større Indflydelse. I 1901, da man af Hensyn til Forfølgelsen fra Myndighedernes Side besluttede at begrænse Bestyrelsen til 2

Medlemmer, udtraadte Anders Petersen Lund. Han havde nærmest virket ved den Anseelse, som han nød i vide Kredse. Han kunde lade alle sine seks Sønner faa en god Uddannelse og hver af dem en Bondegaard. Slægten er som Følge deraf udbredt paa Egnen. Anders Petersen Lund henlevede de sidste Aar af sit Liv i Skærbæk. Her døde han i 1921 og blev begravet i Ballum.

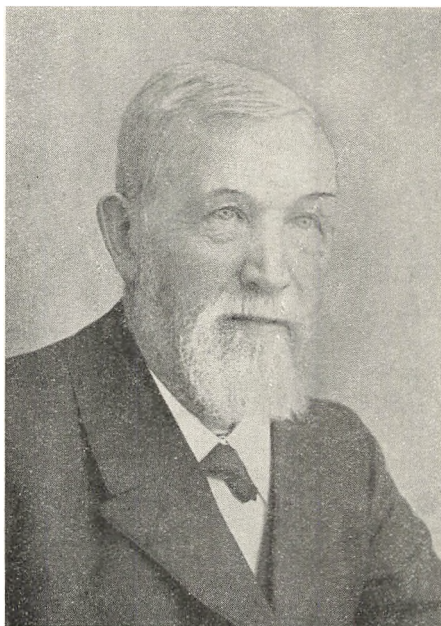

Anders Petersen Lund.

Paa et Møde i Aabenraa den 18. Maj 1893 valgtes den kendte Frimenighedspræst Pastor L. B. Poulsen til sammen med Falle

Lildholdt fra Løjt at fremme Vandrelærervirksomheden. Det var en gammel Skik, som man dermed genoptog. Af dem, der virkede paa denne Maade, maa nævnes Kasper Jensen og den tidlig afdøde Henriette Gubi. De opholdt sig et Par Uger i hver Gaard, og da der ikke krævedes andet Vederlag end Kosten, mente man ikke, at Øvrigheden kunde skride ind. Det varede dog ikke længe, før Regeringen ogsaa forbød denne Undervisning.

Den 8. Marts 1894 vedtoges det, at L. B. Poulsen skulde have Sæde i Forretningsudvalget, og 9. August samme Aar valgtes han til sammen med Kassereren, Hinrich Thomsen, at behandle og bevilge for sent indkomne Andragender. Som Følge af sin praktiske Sans og sit udstrakte Kendskab til Befolkningen baade nord og syd for Grænsen var han særlig egnet til dette Hverv. Morten Eskesen har i en af sine Bøger, »Paa Rejse«, fortalt, hvorledes han var medvirkende til, at Hinrich Thomsen og L. B. Poulsen lærte hinanden at kende. Det var kort før Skoleforeningens Dannelse, at Morten Eskesen kom kørende med Poulsen ind paa Gaarden i Roost, »og jeg blev ikke skuffet,« skriver han, »inden

L. B. Poulsen.

vi kørte tilbage til Bovlund, havde de to Mænd fundet hinanden saa grundigt, at baade de selv og vort Folk med dem kunde prise deres Lykke. Da Skoleforeningen blev dannet, var det godt, at de to Mænd kunde lægge deres Evner sammen.«

Det fremhæves ved dette Samarbejde, at L. B. Poulsen ved sine Evner til at bedømme den aandelige og nationale Virkning ved Valg af Skoleform for Eleverne var en værdifuld Støtte for Bestyrelsen. Helt ind til Verdenskrigens Udbrud deltog han jævnlig i

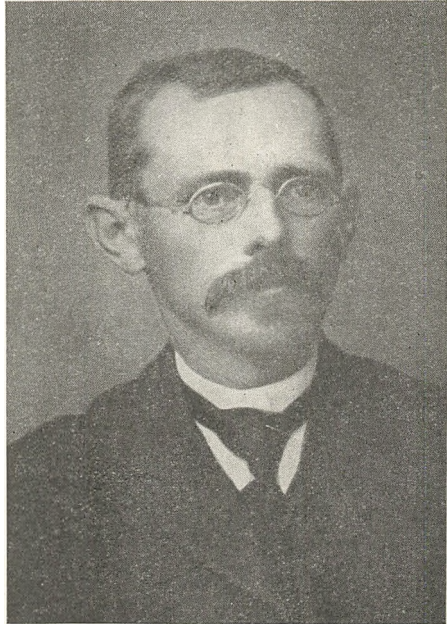
Bestyrelses- og Tilsynsraadmøder, afholdt af alle paa Grund af sine kloge og kyndige Raad.

Hans vidtomspændende og velsignelsesrige Livsopgave laa jo ellers paa andet Omraade og er saa kendt, at den ikke skal omtales nærmere i denne Forbindelse. Laurids Bertelsen Poulsen var født i Hundebøl ved Rødding den 20. Februar 1840 og døde i Bovlund i Genforeningens Morgengry i 1919.

Som omtalt foran var Andreas Tyssen Hansen saa svagelig af Helbred, at han de sidste Aar, han beklædte Formandsposten, vanskeligt kunde forestaa dette meget krævende Tillidshverv. Dette var Aarsagen til, at en i nationale Spørgsmaal meget interesseret Mand fra Egnen, Gaardejer Jens N. Poulsen af Drenghed, blev taget med i Arbejdet som Raadgiver og deltog i flere Tilsynsraadmøder. Paa Aarsmødet i Graasten i 1910 valgtes han til Næstformand.

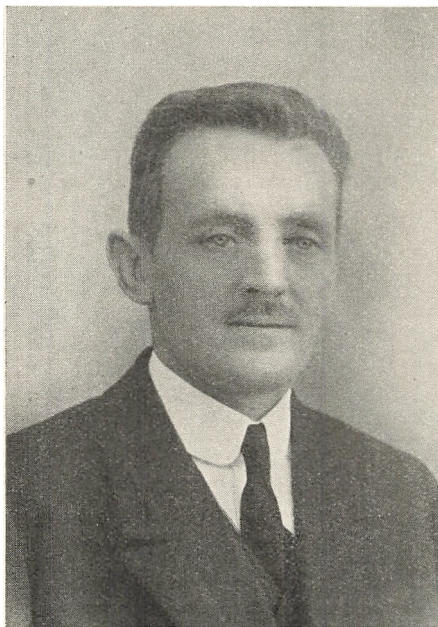
Hans Bedstefar og Far var Sømænd. Førstnævnte, Skipper Christen Madsen Poulsen, var bosat i Ballum, men flyttede senere til Abterp i Brede Sogn. Sønnen, Hans Ditlev Poulsen, blev Skibs-

fører fra København. Han havde eget Skib og sejlede paa Grønland og Island. Flere Gange gik Farten ogsaa til Italien. Hans Hustru, Bothille Petersen, født Winther, var en Nabo-datter fra Hjemmet i Abterp og havde først været gift med en ældre Mand ved Navn Jens Nielsen Petersen, der var Gaardejer i Drengsted. Efter Giftermaalet med den unge Enke forlod han snart Søen og begyndte som Landmand i Drengsted. Han viste sig at være baade foretagsom og dygtig. Det fortællles, at han var den første i Døstrup Sogn, som gik i Gang med at tilføre Jorden Mergel.

Jens N. Poulsen.

I dette Ægteskab fødtes to Sønner. Den ene af dem var Jens Nielsen Poulsen, født 1869. Efter Faderen, der som Sømand havde set sig om i Verden, havde han arvet et større Udsyn, end det plejer at være Tilfældet med Folk af hans Stand. Hans Lyst stod til Lægegerningen, men Faderen vilde, at han skulde være Bonde, og for dette Krav maatte han bøje sig. Hele sit Liv igennem var han dog en god Raadgiver ved en Sygeseng. Han kom paa Mellerup Højskole og uddybede senere til Stadighed gennem flittig Læsning sin Trang til særlig at sætte sig ind i vort Lands Historie. Jens N. Poulsen ægtede Marie Andersen fra Harris, som var ham en god Hustru baade i praktiske Spørgsmaal og i det nationale Arbejde. Paa dette Omraade blev Jens N. Poulsen en af de ledende Mænd paa Egnen. Det skyldtes saaledes ham, at der byggedes et Forsamlingshus i Døstrup, og han blev Formand for den Foredragsforening, som her holdt sine Møder. Han var ogsaa stærkt kirkeligt interesseret. Da Fri-

Mathias Jepsen.

menighedskredsen i Skærbæk dannedes, sluttede han sig helt til denne og bar en god Del af de Byrder, der var forbundet med Oprettelsen. Hjemmet i Drengsted var gæstfrit og gennem Aarene et Samlingssted for alle dem, der stillede sig i det nationale Forsvars Tjeneste. Poulsen var altid selv villig til at yde en rigelig Skærv til Sagens Fremme.

Han hørte til dem, som blev anholdt ved Verdenskrigens Udbrud og sad interneret i Flensborg. I de sidste Aar var han mærket af Sygdom. Han døde den

13. December 1917, kun 48 Aar gammel. Med ham gik bort en god og gæv dansk Mand, der i al sin Færd havde udvist en sjælden Trofasthed og Offervilje — i Særdeleshed i folkelig og i kirkelig Henseende. Som saadan lever han i Eftermælet paa Egnen.

Efter Genforeningen blev Skoleforeningens Vedtægter ændrede under Hensyntagen til den Omstændighed, at Elever, der søgte Støtte til Ophold paa Højskoler og Fagskoler af enhver Art, nu kunde opnaa Amts- og Statshjælp, og da Hovedvægten i Fremtiden skulde lægges paa Støtte til det i national Henseende blandede Omraade nord for Grænsen og til de Dansksindede syd for Grænsen, var det naturligt at søge Foreningens Næstformand i et af de paagældende Sogne i Tønder Amt. Valget faldt i 1921 paa Gaardejer *M a t h i a s J e p s e n* af Jejsing, hvis hele Slægt altid havde været fremtrædende dansksindet og aabent vedkendt sig det. Hans Farbror, Gaardejer Hans Jepsen i Rørkær, var saaledes Medlem af Skoleforeningens første Bestyrelse, valgt paa dens stiftende Møde i Skærbæk 1892.

Mathias Jepsen er født den 14. Maj 1883 i Jejsing som Søn af Gaardejer Theodor Jepsen. Han besøgte Folkeskolen derhjemme og derefter Skibelund Efterskole. Sin tyske Værnepligt aftjente han i Itzehoe som Artillerist i to Aar. Senere deltog han i Verdenskrigen i over tre Aar.

Faderen døde tidligt, og det var Aarsagen til, at han i en ung Alder maatte overtage Gaarden og ikke kom paa andre danske Skoler. I Aaret 1914 giftede han sig med Merry Mathiesen, Datter af Gaardejer Nis Mathiesen fra Bylderup.

Mathias Jepsen er Medlem af Hostrup Sogneraad og har i Aarenes Løb beklædt og beklæder stadig et større Antal andre Tillidshverv. Han har fra Ungdommen af været kendt som en god dansk Mand, der særlig er optaget af Ungdomsarbejdet. Han møder altid interesseret ved Bestyrelsens og Tilsynsraadets Sammenkomster angaaende Foreningens Virksomhed og følger vaagent med i Danskhedens Udvikling i det i national Henseende blandede Omraade ved vor Sydgrænse.

Nicolai Svendsen.

SKOLEFORENINGENS VIRKSOMHED OG FORBINDELSER MED UDVIKLINGEN I SØNDERJYLLAND

FRA DEN 31. DECEMBER 1914 TIL DATO

Amtslæge Lausten Thomsen skriver henimod Slutningen af sin Beretning om »Den Nordslesvigske Skoleforening« i Tiden fra 1892 til 1914 efter en Omtale af Formands- og Kassererskiftet henholdsvis i 1910 og 1911: »Udadtil mærkedes der ikke meget til, at Foreningens Ledelse havde skiftet, selve det daglige Arbejde gik uforandret videre, og Foreningen var i god Vækst, til Krigen kom.«

Dette er rigtigt og i og for sig ogsaa ligetil og naturligt. Op-gaven var ikke i de Tider at finde paa nye Ting at anvende For-eningens Midler til. Den danske Ungdom i Sønderjylland var inde under Afnationaliseringsforsøget fra tysk Side. Kun en Brøk-del af den fik raadet Bod derpaa gennem Besøg paa Skoler nord for den daværende Grænse. Ethvert Fremskridt, som Ledelsen maatte være i Stand til at hidføre i Retning af større Medlemstal og større Indtægter, maatte anvendes til den almenfolkelige Op-gave at søge at faa en stadig større Skare af Unge ind under Mo-dersmaalets Paavirkning gennem Besøg paa danske Ungdoms-skoler og til at søge udviklet en dygtig Borger- og Bondestand gennem Støtte til faglig Undervisning i Moderlandet, der heldigvis ikke stod tilbage paa noget Omraade inden for Erhvervslivet i Forhold til det Land, hvis Statsborgere vi den Gang var.

Det manglede ikke i Aarene efter 1910 paa Opfordringer til i højere Grad end forud for den Tid at bruge Midler til speciel Ud-dannelse af Føreremner paa forskellige Omraader nede hos os.

Nogle skrev, at man ventede noget saadant af den nye og yngre Ledelse. Vi var imidlertid fra Ledelsens Side klar over, at vi ikke under de givne Forhold burde lade os friste til at anvende Skoleforeningens Midler til Støtte for Enkeltes akademiske Uddannelse i Danmark t. Eks. Til saadanne Formaal maatte Midlerne skaffes ad andre Veje. Vor Opgave var klar og ligetil. Den var at støtte den størst mulige Skare af Ungdom fra mindrebemidlede Hjem i Sønderjylland til almen folkelig dansk Uddannelse i vor fælles folkelige velforstaaede Interesse, saa denne Skare sammen med den Del af dansk Ungdom i Sønderjylland, der søgte Uddannelse og aandelig Styrke gennem Skoleophold i Danmark med Evne til selv at betale for deres Ophold, kunde danne det modstandsdygtige og evnerige Grundelement i den danske Befolkning nede hos os, der ejede Mulighederne for paa alle Livsomraader at bevare dansk Selvhævdelsesevne i Grænselandet paa dygtig og værdig Maade.

Gav Brevene fra danske Sønderjyder fra Skyttegravene under Krigen fra 1914 til 1918 Udtryk for det rige aandelige Udbytte af Ophold paa danske Ungdomsskoler, som sønderjydsk Ungdom havde høstet, saaledes som Lausten Thomsen allerede har skildret, saa gav det danske Aarsmøde i Haderslev i 1914 Udtryk for en vaagen, viljekraftig, dygtig Befolkning, der kendte sin Vej og sine Maal, og Udtryk for en Nationalfølelse og en folkelig Livsvilje, der i væsentlig Grad var Frugten af dansk Livs Vekselvirkning over den daværende Statgrænse og som et meget væsentligt Led i denne Vekselvirkning dansk sønderjydsk Ungdoms Besøg paa danske Ungdomsskoler.

Jo stærkere dette Besøg paa danske Ungdomsskoler kunde øges, des rigere vilde Udviklingen blive nede hos os paa alle Omraader, uden at denne Udvikling behøvede at hvile paa et stærkt Modsætningsforhold til det tyske Styre, medmindre man fra den Side selv kaldte dette Modsætningsforhold frem ved Foranstaltninger og Lovbestemmelser, der æggede Befolkningens Retsfølelse til stærk Modstand og bitter Reaktion.

Men var Opgaven for Ledelsen af »Den Nordslesvigske Skoleforening« klar og ligetil indtil Udgangen af Verdenskrigen i 1918, saa blev den mangfoldig og fik Berøringspunkter til mange Sider dels straks efter denne Krigs Afslutning og dels senere.

Vaabenstilstanden indtraadte den 11. November 1918. Allerede den 16. November samme Aar blev der ved Vælgerforeningens historiske Møde i Aabenraa stillet Forslag om Nedsættelse af et Udvalg til at udarbejde Retningslinier for den sønderjydske Folkeskoles Overgang fra tysk til dansk Lovgivning. Til Medlemmer af dette Udvalg valgtes ikke færre end 5 af Skoleforeningens Bestyrelses- og Tilsynsraadsmedlemmer, nemlig: H. Jepsen Christensen og A. Lebeck af Bestyrelsen og Johan Andresen fra Ullerup, Falle Lildholdt fra Løjtkirkeby og Frk. Else Hansen fra Bovlund af Tilsynsraadet. Dermed var det givet, at Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad paalagde Skoleforeningens Ledelse Hovedopgaven med at finde disse Retningslinier i Forbindelse med andre gode Raadgivere og Undervisningsministeriet og Lovgivningsmagten i vort Fædreland. Vælgerforeningen valgte tillige Lærer Andresen i Broager, Lærer Clausen i Aastrup, Overlærer Eskildsen i Tønder og Overlærer Hansen i Flensborg som Medlemmer af Udvalget, medens man valgte Redaktør Niels Hansen ved »Hejmdal« som Udvalgets Sekretær.

Jeg var principielt imod Valget af disse 4 Lærere. (Personerne kendte jeg ikke paa dette Tidspunkt.) Mænd i Funktion i tyske Embeder skulde efter min Mening ikke være med til at bestemme det nationale Mindretals og de afgaaede Læreres Fremtidskaar.

Nu var det den danske Befolknings Retfærdighedssans og nationale Aandskultur i Sønderjylland, der skulde staa sin Prøve ved Medarbejderskabet paa den kommende Lovgivning, saa der ikke bagefter kunde siges, at Mindretalsrettighederne t. Eks. var afpresset os af de Medlemmer af Udvalget, der hidtil havde været Embedsmænd i fremmed Tjeneste; derfor burde Udvalget alene bestaa af Mænd i frie og uafhængige Livsstillinger.

Udvalget kom da heller aldrig til at virke i den foreslaede Sammensætning, blandt andet fordi det viste sig ikke at være muligt, at Embedsmænd, der som tyske Statsborgere endnu virkede indenfor den tyske Stats Grænser, kunde være med til at forberede en Lovgivning, der tog Sigte paa et Skolevæsen under en anden Stats Overhøjhed.

Udvalgets endelige Sammensætning, Arbejde og Stilling til den sønderjydske Skolelovgivning skal jeg senere komme tilbage til i

meget begrænset Omfang. Naar jeg har gjort disse Bemærkninger allerede her, hænger det sammen med den Rækkefølge, hvori de nye Begivenheder mødte Skoleforeningens Ledelse umiddelbart efter Vaabenstilstanden i November 1918.

Hvad selve Skoleforeningens almindelige Virksomhed angik, da havde den været stillet i Bero i Krigsaarene. Et Par Maaneder efter dens Udbrud i 1914 enedes A. Lebeck og jeg i Samraad med H. Thomsen ved et Møde i Haderslev om at overføre vor daværende Markbeholdning til »Den danske Landmandsbank«s Afdeling i Kolding og omsætte den i Kroner. Dette var heldigt, eftersom den tyske Mark som bekendt tilsidst blev helt værdiløs.

Foreningen havde derved en Kassebeholdning paa godt 20,000 Kr., dertil paaløbne Renter disponible, da Krigen var forbi, saa vi allerede i Vinteren 1918—19 kunde hjælpe en Del Elever til at komme paa Skoler, der delvis opholdt sig nord for Grænsen, og delvis opnaaede Adgang over Grænsen efter Vaabenstilstanden.

Under Verdenskrigen tog vor gamle Hjælpeorganisation S. S. i Kolding sig af at hjælpe unge Sønderjyder, der opholdt sig i Danmark, til Skoleophold.

I 1914—15	ydede S. S. Hjælp til 11 Elever med 600,66 Kr.
I 1915—16	— 42 — 3583,50 -
I 1916—17	— 50 — 5017,00 -
I 1917—18	— 120 — 14845,00 -
I 1918—19	— 105 — 16968,00 -
I 1919—20	— 3 — 700,00 -

Den Bestyrelse, som S. S. havde, da Udvalget mente det rigtigt at ophæve sin Virksomhed i Efteraaret 1920, skriver følgende beskedne Linier om en Virksomhed af stor Betydning for mange Sønderjyder, ikke mindst forud for Dannelsen af »Den Nord-slesvigske Skoleforening«:

»Da Udvalget S. S., hvis Mærke bedst kan forklares som »Sønderjydernes Skolehjælp«, traadte sammen i Aaret 1877 efter Tilskyndelse af Gaardejer Jep Fink i Hejls for at skaffe Støtte til Sønderjydsk Ungdoms danske Skolegang, viste det sig nødvendigt at have Venner af Sagen fra de forskellige Egne af Sønder-

jylland med paa Raad ved Midlernes Anvendelse, hvorfor en Kreds af Mænd dernede fra et Par Gange aarlig indkaldtes til Møde med Udvalget i Kolding. Vi mindes med Taknemlighed disse vore Raadgivere, hvoraf nu de allerfleste er døde og borte. En enkelt, og sikkert den mest benyttede af dem, lever dog endnu, nemlig J. N. H. Skrumsager i Københoved. Vi sender ham vor Hilsen og Tak, fordi han altid var tilrede, naar vi trængte til gode Raad.

En Lettelse for begge Parter i Arbejdet blev det, da Sønderjyderne selv tog Part i Sagen ved at stifte »Den Nordslesvigske Skoleforening«. Vel var der fremdeles god Brug for Pengehjælpen fra S. S., der mægtigt øgedes gennem de mange Tilskud i Form af fri Undervisning, som de danske Folkehøjskoler gav S. S. Fuldmagt til at tilsige de unge Sønderjyder, og vi vedblev derfor med vore Indsamlinger, men der blev nu truffet den Ordning, at vor Støtte først og fremmest ydes de danske Undersaatters Børn i Sønderjylland, der sammen med de øvrige Sønderjyder søgte Hjælpen gennem Skoleforeningen, og hvis Ansøgninger sendtes umiddelbart til S. S., ledsaget af den stedlige Skoleforenings-Tilsynsmands Vidnesbyrd, medens den Støtte, vi iøvrigt kunde yde, indbetaltes af os i den Bank, der opbevarede »Skoleforeningen«s Midler, og kunde bruges af denne Forenings Forretningsfører ved Betaling paa Højskoler og Efterskoler for de øvrige sønderjydske Elever.

Ved Krigens Begyndelse maatte »Den Nordslesvigske Skoleforening« standse sin Virksomhed. S. S. overtog da for en Del denne, idet efterhaanden et stort Tal af unge Sønderjyder søgte til os om Hjælp. Med vore sædvanlige Indtægter evnede vi ikke at løse Opgaven, men ved større Bidrag fra vore aarlige Bidragydere og ved store Bidrag fra forskellige Institutioner lykkedes det os at imødekomme den forhaandenværende Trang. Vi skylder alle Bidragyderne en varm Tak for, at dette blev os muligt.

Nu, da vi har oplevet den store Glæde at se Grænsen flyttet mod Syd — en Glæde, som det forøvrigt kun blev en enkelt af Udvalgets oprindelige Medlemmer forundt at opleve — og Skoleforeningen derved er kommet paa dansk Grund, er det atter bleven nødvendigt at tænke paa en Nyordning. Skoleforeningen agter jo at vedblive med sit Arbejde for at støtte den sønderjydske Ungdoms Højskole- og Efterskolebesøg, og samtidig vil alle de unge Sønderjyder, der er kommet nord for Grænsen, jo nu have Ret til at søge Statshjælp af de Midler, der uddeles gennem Amterne. Endvidere har »Den Sønderjydske Fond« kundgjort, at en Part af dens Midler tænkes brugte i lignende Øjemed. S. S. har derfor fundet, at det Tidspunkt nu er naaet, da vi bør slutte vor særlige lille Virksomhed, og ved et Udvalgmøde den

23. August blev det enstemmigt vedtaget at overgive Udvalgets Restmidler til »Sønderjyds Skoleforening« (som vist bliver dens Navn) samt henvise vore Kredse og vore enkelte Indsamlere og Bidragydere til fremtidig at støtte Sagen gennem denne Forening.

Vi ønsker at tilføje, at Tiden jo nu endelig er kommen, da der frit kan tages et Arbejde op blandt vor gamle Forretningsfører Morten Eskesens Venner paa begge Sider af Kongeaen for at rejse ham det Mindesmærke, som der fra mange Sider er fremkommet Ønske om at være med til, og som han fuldelig har fortjent under sit trofaste Arbejde i S. S. for den sønderjydske Ungdoms Sag. Det vilde være os kært, om vore gamle Kredse og Indsamlere vilde støtte den nu begyndte Indsamling til denne Sag. Lister hertil kan faas fra »Højskolebladet«s Kontor.

Og saa slutter vi denne vor sidste Aarsberetning fra S. S. med at bede vore Medarbejdere om for Eftertiden at sende deres Aarsbidrag — som der jo vedblivende er god Brug for — til »Skoleforeningen«s Kasserer, f. T. Folketingsmand, Redaktør A. Lebeck, Haderslev. En Tak til alle Hjælpere for Støtten gennem de 43 Aar, Udvalget har arbejdet.

Kolding i Oktober 1920.

I Forretningsudvalget:

Konrad Jørgensen. H. H. Nissen. Th. Thomsen.

Udvalget bestaar for Tiden af følgende Medlemmer:

Agnis Fink.
Bogbinder, Kolding.

Ingeborg Hansen.
Stavnsbjerg, Hejls.

A. Hey.
Provst, Alminde.

Konrad Jørgensen.
Redaktør, Kolding.

H. H. Nissen.
Lektor, Kolding.

A. Nørgaard.
Valgmenighedspræst, Vejstrup.

Helge Skovmand.
Redaktør, Kolding.

I. Thomsen.
Præst, Birkerød.

Th. Thomsen.
Lærer, Kolding.

E. K. Thyssen.
Provst, Sønderborg.

Thyra Topsøe.
Sorø.«

Det er i høj Grad velfortjent, naar »Sønderjyds Skoleforening« i Fremstillingen af sin Historie tager dette lille Mindeblad om S. S. i Kolding med og knytter en hjertelig Tak for stilfærdigt, uselvsk, virkningsfuldt og velsignelsesrigt Arbejde dertil. Det er betydelige Beløb, denne Sammenslutning har skaffet til Veje til Støtte for dansk Ungdom fra Sønderjylland gennem 43

Aar, ikke mindst til Optantbørn og danske Undersaatters Børn hernede fra, som det var vanskeligt for Skoleforeningen at yde Hjælp under det strænge Polititilsyn i visse Perioder under Fremmedherredømmet. S. S. stod Skoleforeningen saa nær, saa det var en Selvfølge for Ledelsen at slutte Virksomheden med at sende os sin Restkapital 1,400,— Kr. og med at opfordre alle hidtidige Medarbejdere i S. S. til at sende deres fremtidige Bidrag til Formaalet til »Sønderjydske Skoleforening«. — Det var iøvrigt en Selvfølge for Skoleforeningens Ledelse, at Gerningen skulde fortsættes straks efter Krigens Sammenbrud i 1918 for at røgte den gamle Opgave videre, at støtte Ungdommen hernede fra til Ophold paa Ungdomsskoler i Danmark. Trangen til denne Støtte var større end nogen Sinde. Ansøgningerne om Hjælp til Sommerskolen i 1919 og til Vinterskolen i 1919—20 strømmede ind som ingen Sinde før.

Den danske Befolkning i Sønderjylland viste sig at være fuldt ud enig med Bestyrelsen i at fortsætte Arbejdet. Der var den Vanskelighed ved at udsende Medlemslisterne til Tillidsmændene til Optrækning af Medlemsbidraget i Begyndelsen af 1919, at Bestyrelsen ikke vidste, hvormange af Medlemmerne der var falden i Krigen, hvormange eller hvem af Foreningens øvrige Medlemmer der var gaaet bort i de Aar, da vi ingen Kontrol havde med Begivenhederne i de enkelte Kredse.

Vi besluttede derfor at udsende blanke Medlemslister til Tillidsmændene, for ikke at komme til at saare Slægtningene ved at sætte Navne paa, der ikke var mere, med Bøn om at faa saa mange tegnet som Medlemmer, som det var muligt. Listerne kom tilbage med et nyt tegnet Medlemstal paa 14,102 og et Bidrag saa stort i Mark som aldrig før; men Marken var desværre for lidt værd som Betalingsmiddel i Danmark nu.

Den sønderjydske Befolknings Ønske om, at Skoleforeningen skulde fortsætte sin Gerning, var klart og tydeligt. I 1914 standse vi Virksomheden, medens Krigen stod paa. Vi havde den Gang et Medlemstal paa 11,392. I 1919 svarede den danske Befolkning nede hos os paa vort indirekte Spørgsmaal om Foreningens fremtidige Bestaaen med at udfylde de blanke Medlemslister med 14,102 Navne. Dette var en stor Opmuntring for Bestyrelsen.

Medens der kun indkom et mindre Antal Ansøgninger om Hjælp til Vinterskolen i 1918—19, ialt 45, hvoraf de 40 blev bevilget, saa indkom der 502 Ansøgninger om Hjælp til Sommer-skolen 1919, hvoraf 400 fik Hjælp. Selv om der var indkommet et stort Medlemsbidrag i Mark, stort i Forhold ogsaa til Befolkningens Ydeevne saalænge Mark var Betalingsmiddel og gangbar Mønt som Arbejdslønninger og i alt Forretningssliv, saa forsløg Markbeløbet kun lidt som Betaling for det store Elevtal, der nu skulde hjælpes paa Skole til Maanedsbetalinger i Kroner, der laa over det dobbelte af, hvad det kostede før Krigen.

Bestyrelsen overvejede først at gaa til en landsomfattende Indsamling i hele Danmark til Formaalet. Vi var jo vante til, at Midlerne til Foreningens Arbejde skulde indgaa ved frivillige Bidrag. Her stødte vi imidlertid paa den Vanskelighed, at der netop samtidig blev samlet ind hele Landet over til en Fond til Støtte for at lindre Eftervirkningerne af Krigen og dens Nød i Sønderjylland, indtil den danske Stat kunde overtage Forsorgen for Saarede og Syge, Invalidere og de Faldnes Efterladte, saavel som for alle andre, der trængte til Hjælp, efter at Krigen havde hærget i over 4 Aar. Man saa, fra Indsamlingskomitéen for den fremtidige »Sønderjydske Fond«, nødig, at Skoleforeningen startede en sideløbende Indsamling til sit særlige Formaal, men vi maatte og skulde skaffe Kroner til Veje. Markværdierne forsløg ikke. Hvor lidt Mark var værd til Støtte for Foreningens Arbejde i de Tider viser en Skrivelse som denne:

»Hr. Landstingsmand H. Jepsen Christensen,

Høgsbro pr. Hviding.

I Fortsættelse af min Skrivelse af 4. September f. A., hvori meddeles, at der ved afdøde Rentier Peter Petersen Becks Testamente var tillagt »Den nordslesvigske Skoleforening« et Legat af 6,000,— Mark, tillader jeg mig herved at meddele, at Boet er sluttet den 3. d. M. og at der ved Boslutningen blev udbetalt mig i Henhold til Fuldmagt fra »Den nordslesvigske Skoleforening« det omtalte Beløb af 6,000,— Mark efter Kursen paa Opgørelsesdagen den 1. Oktober d. A. 5,30 Kr. = 318,00 Kr. med Fradrag af Arveafgift af Beløbet, afrundet til 300,— Kr., hvilken Arveafgift ved Skattedepartementets Skrivelse af 30. November 1920 er nedsat til 6 % eller 18,— Kr.

Restbeløbet: 300,— Kr. tillader jeg mig herved at fremsende i Check paa Københavns Diskontobank og Revisionsbank til Hr. Landstingsmandens Ordre.

Tilstaaelse for Modtagelsen udbedes.

København, den 5. December 1921.

Deres ærbødige

O. Lessow,
Overretssagfører.«

Seks Tusinde Mark, testamenteret Foreningen i 1920, blev til 300,— Kr. ved Udbetalingen Aaret efter —!

Kunde Skoleforeningen ikke selv foranstalte en offentlig Indsamling i hele Landet til Støtte for sønderjydsk Ungdomsskolebesøg paa danske Ungdomsskoler, saa maatte vi have Del i de Midler, der blev indsamlet til sønderjydske Formaal gennem »Den sønderjydske Fond«.

Den 25. Februar 1919 blev der sendt Ansøgning til Fonden herom under Henvisning til det store Antal Elever, der havde indgivet Ansøgning om Hjælp til Sommerskoleophold i Danmark, paa dette Tidspunkt 400, før Afslutningen af Ansøgningsfristen 502 alene til Efter- og Højskoler, deraf blev bevilget 423.

Samtidig blev der ansøgt om et Beløb til Studiehjælp til ubemidlede Elever, fra direkte krigsramte Hjem gennem Faderens eller gennem Elevens egen Indkaldelse til tysk Militærtjeneste under Verdenskrigen, til Ophold paa Handelsskoler, Seminarier, Gymnasier og Fagskoler af enhver Art. Dette førte til, at »Den Sønderjydske Fond« bevilgede 30,000,— Kr. til Støtte for Betalingen af Sommerskoleholdet i 1919 til Efterskole- og Højskoleelever og 10,000,— Kr. til faglig Uddannelse af Unge fra de nævnte krigsramte Hjem. Derved klaredes Betalingen for Sommerskolen nogenlunde ved Hjælp af vor opsparede Kassebeholdning fra 1914, som vi jo heldigvis havde faaet omsat i Kroner.

Men havde Ansøgnernes Antal været stort til Sommerskolen 1919, saa blev det endnu langt større til Vinterskolen 1919—20. Ansøgningerne om Støtte til Vinterskoleophold begyndte at strømme ind allerede først paa Sommeren. Det blev klart, at nu maatte der tages ekstraordinære Skridt. »Den Sønderjydske Fond« ønskede i Fremtiden at begrænse sin Skolehjælp til faglig Uddannelse for Ungdom fra direkte krigsramte Hjem for at være

i Overensstemmelse med Hovedindholdet af det Opraab, der var udsendt som Grundlag for Indsamlingen af Fondens Midler. Vi vidste da intet andet Raad end at gaa til den danske Regering og Rigsdag gennem det af H. P. Hanssen ledede Ministerium for sønderjydske Anliggender i København. Selv om vi var klare over, at her var betydende formelle Vanskeligheder at overvinde.

Den 15. Juni blev der afsendt følgende Skrivelse fra Foreningen:

»Da Sønderjydske Skoleforening i Efteraaret genoptog sin Virksomhed efter den lange Krig, meldte der sig omtrent det tredobbelte Antal Ansøgere. Bestyrelsen maatte derfor se sig om efter særlige Indtægter. Til Sommerskolen lykkedes det at skaffe Dækning for Udgifterne ved et betydeligt Tilskud fra »Den Sønderjydske Fond«. Efter Nytaar iværksatte Skoleforeningen i Nordslesvig en Indsamling, som i de følgende Maaneder indbragte rigelig 70,000,— Mark. Samtidig hermed forberedte Kassereren en Indsamling i Danmark i Tillid til, at Skoleforeningen ikke forgæves vilde henvende sig til det danske Folk om Hjælp til et saa nødvendigt Arbejde som den sønderjydske Ungdoms Adgang til at lære Dansk. Den planlagte Indsamling blev imidlertid standset fra første Færd af til Fordel for »Den Sønderjydske Fond«, man lod alle den Slags Indsamlinger indgaa under Fonden og afskar herved ikke blot Skoleforeningen fra nye Indtægtskilder, men optog samtidig nogle af de bedste af Skoleforeningens tidligere Indtægtskilder. Dette skete under Henvisning til, at Skoleforeningens Arbejde maatte opfattes som en Statsopgave, som den danske Stat meget snart vilde overtage efter lignende Regler som i Danmark.

Dette er Grunden til, at Skoleforeningen nu midt under Arbejdet med Ansøgningerne til Vinterskolen staar uden nødvendige Midler i Forhold til Opgavens Størrelse, men med foreløbig behandlede Ansøgninger til et samlet Beløb af 113,000,— Kr. og med flere Hundrede Ansøgninger i Vente. De indkommer daglig i stort Antal, og der ydes ingen Hjælp, uden at Bestyrelsen finder gyldig Grund dertil.

I talrige Tilfælde er Fædrenes økonomiske Kaar saadanne, at der overhovedet ikke kan blive Tale om Skoleophold uden Friplads. Saa vidt gørligt maa Ansøgeren eller Ansøgerens Forældre betale en større eller mindre Del af Opholdet.

Under disse Forhold ser vi os nødt til at tage særlige Skridt for at hindre, at et for vor Ungdom ganske nødvendigt nationalt Arbejde ikke hemmes eller standses. Da Skoleforeningen kun mener midlertidigt at forvalte en Gerning, som senere bliver Sta-

tens, da Arbejdet for at aabne særlige Hjælpekilder er vanskeliggjort af anførte Grunde, og da den sønderjydske Ungdoms Adgang til Ophold paa danske Skoler efter Vanrøgten under preussisk Styre og efter den lange Krig maa betragtes som en uomgængelig national Nødvendighed, andrager »Den Nordslesvigske Skoleforening«s Bestyrelse og Tilsynsraad ærbødigst paa, at der tilsikres Skoleforeningen en saadan Kredit, at den efter de hidtil fulgte Regler for Ydelse af Skolehjælp sættes i Stand til at bevilge sønderjydske Ungdom Støtte til at komme paa Efter-, Høj- og Landbrugsskoler i den kommende Vinter.«

Man vil lægge Mærke til, at vi ikke bad om at faa et bestemt Beløb bevilget til Dækning af de kommende Udgifter, men om en »Kredit«. Dette havde to Formaal. For det første kunde vi ikke paa dette Tidspunkt overse Beløbets Størrelse, for det andet var det os klart, at det kunde volde Betænkeligheder paa den danske Finanslov at optage en Bevilling til Støtte for en Ungdom, der endnu ikke var danske Statsborgere.

Det viste sig da ogsaa ved Behandlingen af Andragendet i det af Rigsdagspartierne i 1919—20 nedsatte sønderjydske Udvalg, at den sidstnævnte Betænkelighed kom til Orde fra et fremtrædende Medlem af Udvalget, der sagde:

»Rigsdagen kan naturligvis nok stille et Beløb til Det sønderjydske Ministeriums Raadighed til et saadant Formaal, men saalænge Genforeningen ikke har fundet Sted, kan man dog ikke lade Pengene gaa videre. Jeg synes ikke, man kan offentliggøre noget om, at vi giver en Bevilling til Skoleunderstøttelser forud for Genforeningen.«

Den paagældende Taler mente, at der maatte føres Forhandlinger med »Sønderjydske Fond« om at yde Beløbet, indtil Genforeningen havde fundet Sted.

Disse Udtalelser, baaret af en fuldkommen korrekt Holdning fra den danske Rigsdags og Regerings Side, (end ikke Afstemningen havde fundet Sted endnu paa dette Tidspunkt), førte til Nedsættelse af et Underudvalg til nærmere Behandling af Sagen. Efter at Udvalget havde forhandlet med »Sønderjydske Fond«, indstillede det, at Rigsdagspartiernes sønderjydske Udvalg opfordrer Ministeriet til at stille den ansøgte Bevilling »i Udsigt« for »Den Nordslesvigske Skoleforening«. Bevillingen, der

blev stillet i Udsigt, var paa 250,000,— Kr. Paa denne Baggrund kunde Foreningen nok skaffe den fornødne Kredit.

Den 6. August 1919 kunde H. P. Hanssen tilskrive Skoleforeningens Kasserer saaledes:

»Kære A. Lebeck!

Jeg har nu faaet Rigsdagens Tilslutning til, at der stilles en Bevilling paa indtil 250,000,— Kr. til Raadighed for Skoleforeningen til Understøttelse af Elever i Vinteren 1919—20. Understøttelserne skal bevilges efter de Regler, der hidtil er anvendt fra Skoleforeningens Side.

Af Højskoleforstander Bredsdorff hørte jeg forleden, at det var meget vanskeligt for Højskolerne under den nuværende Dyr tid at bevilge fri Undervisning eller andre Lempelser i Betalingen. For Roskilde Højskoles Vedkommende har dette haft til Følge, at Højskolen har meddelt Skoleforeningen, at den kun kan tage et begrænset Antal Elever. Hvis der ydes fuld Betaling for et Antal udover det, der allerede er givet Tilsagn om, vil Højskolen kunne modtage dem. Forholdet ligger maaske noget lignende paa andre Højskoler, og det vil sikkert ikke blive let at skaffe Plads til de mange Elever, hvorfor jeg meddeler Dig dette til Efterretning.

Efter at denne store Bevilling er stillet i Udsigt, er det jo muligt, at Skoleforeningen er i Stand til at yde fuld Betaling for Elever udover dem, der faar Moderation i Betalingsvilkaarene fra Skolens Side. Jeg henstiller dette til Overvejelse.

Med venlig Hilsen

Din hengivne
H. P. Hanssen.«

Denne Meddelelse var paa een Gang glædelig og trist, glædelig fordi vi nu med Tryghed kunde modtage, bearbejde og bevilge et meget stort Antal Ansøgninger til den kommende Vinter, vel vidende, at der kunde blive Dækning for Udgifterne, men trist, fordi man samtidig fik Følelsen af, gennem H. P. Hanssens Referat af Samtalen med Forstander Bredsdorff, at lige saa snart Statsmagten traadte hjælpende til paa sin upersonlige Maade, saa gav det Anledning til, at et fortroligt Samarbejde mellem Skolerne, deres Forstandere og Sønderjydske Skoleforenings Bestyrelse blev brudt. Vor fælles fortrolige Omsorg og Offervilje (Skolerne havde jo i mange Aar ydet fri Undervisning til Elever, støttet af Skoleforeningen) for den ubemidlede danske Ungdom stod Fare for at gaa i Stykker og dermed noget højst værdifuldt Fare for

at gaa tabt. Saaledes virkede Slutningen af H. P. Hanssens Brev paa mig, og min Forudanelse om, hvad der vilde komme, lod ikke vente længe paa sig.

Allerede den 21. August samme Aar fik Skoleforeningen et Brev fra den daværende Formand for Sømmenslutningen af Høj- og Landbrugsskoler, Forstander Jacob Appel i Askov, hvorefter følgende har Interesse i denne Forbindelse:

»Paa Styrelsens Møde blev Spørgsmaalet om Understøttelse til sønderjydske Elever for den kommende Vinter behandlet, og vi enedes om at meddele Skolerne, at vi finder ikke Anledning til at anbefale, at Skolerne i den kommende Vinter giver den hidtidige Lempelse til sønderjydske Elever. Vi har nemlig den Opfattelse, at »Den Nordslesvigske Skoleforening« allerede gennem det slesvigske Ministerium har faaet Statshjælp.«

Dette uddybede yderligere Følelsen hos mig af, at den tilstundende statslige Genforening paa dette Omraade var ved at indlede en Bortføring fra Ungdomsskoleforstandernes personlige Medansvarfølelse, Offervilje og Omsorg for Grænselandets Ungdom. En Følelse, der hidtil havde været værdifuld for alle Parter, var ved at gaa tabt, og dette vilde ogsaa indlede en Opløsning af et hidtil fortroligt og personligt Samarbejde imellem de enkelte Skolers Forstandere og Skoleforeningens snævrere Bestyrelse. Dette vilde, efter mit Skøn, ikke blot afstedkomme en Forskydning i hidtidige Følelser og Stemninger, men en reel Forringelse af Skoleledernes Medansvarfølelse for Udviklingen blandt Grænselandets Ungdom i den kommende Tid, saa det, der hidtil havde været langt mere, i Fremtiden alene vilde blive til et økonomisk Mellemværende mellem Parterne.

Der var paa ingen Maade noget at sige til Skolernes Handlemaade paa Baggrund af de økonomiske Kaar, de den Gang havde paa Ungdomskostskolerne. Udgifterne til Driftsomkostningerne steg ustandseligt, saa stærkt, saa det blev en Nødvendighed for dem ikke alene at ophæve den hidtidige Lempelse i Betalingen for Skoleforeningens Elever, men Skolerne maatte gaa til en yderligere Forhøjelse i Betalingen paa 10 Kr. maanedlig, hvad der førte med sig, at Skoleforeningens Kasserer den 25. September 1919 paa Foreningens Vegne skrev et saalydende Brev til Formanden for Skolernes Sømmenslutning:

»Hr. Forstander J. Appel.

Et Antal Højskoler har meddelt mig, at Betalingen til Vinterskolen er forhøjet til 80 Kr. maanedlig. Hele Forhøjelsen falder paa Skoleforeningen. Nu yderligere at forhøje Elevernes allerede fastsatte Betaling vilde paa Grund af den slette Markkurs fremkalde en Række Udmeldelser og bringe Skuffelser ind i mange Hjem, hvor de Unge og deres Forældre glæder sig til det forestaaende Skolebesøg. Jeg synes, det er Synd. Mon det er muligt at finde andre Udveje? Vi havde gjort os fortrolige med, at Fler-tallet af Højskolerne vilde lade den hidtidige Lempelse af 15 Kr. pr. Maaned pr. Elev bortfalde. Derimod har det nye Paalæg af 10 Kr. pr. Elev maanedlig været os en slem Streg i Regningen.

Var det ikke muligt, at der kunde lempes noget i dette Paa-læg? Jeg spørger jo ikke for mig selv, men for den sønderjydske Ungdom og beder Dem venligst sende mig et Par Ord til Svar, for at vi kan vide, hvordan vi staar i det.«

Denne Henvendelse førte imidlertid ikke til noget positivt Resultat. Skoleforeningens Bestyrelse besluttede imidlertid at lade hele Forøgelsen i Betalingen falde paa Skoleforeningen, for det første fordi Meddelelsen fra Skolernes Side først var kommet, efter at der var sket Meddelelse til Eleverne og Hjemmene om, hvor stort et Beløb de selv skulde betale pr. Maaned for deres Vedkommende til Skoleophold i Vinteren 1919—20, og for det andet, fordi Eleverne og Hjemmene i Sønderjylland paa dette Tidspunkt kun havde Mark at betale med, der stadig faldt i Kurs, men ikke desmindre var Sønderjydernes eneste Betalingsmønt, medmindre man allerede vilde stifte Kronegæld, før Grænsen var flyttet, til Betaling af Børnenes Skoleophold, hvilket mange Hjem i Sønderjylland den Gang gjorde.

Hvor vanskeligt det var for mange Unge at overvinde Møntvanskelighederne til Betaling af det, de selv skulde yde til deres ønskede Skoleophold, fremgaar af, at der indkom 1030 Ansøgninger til Skoleforeningen om Hjælp til Skoleophold i Danmark i Vinteren 1919—20. Der blev givet Afslag paa 71 Ansøgninger, idet Ansøgenes økonomiske Forhold skønnedes at være saadanne, at Hjælp maatte anses for at være ufornöden, men ikke mindre end 266 af de Ansøgere, som der blev bevilget Hjælp, trak sig tilbage under Henviisning til, at de med den lave Markkurs ikke var i Stand til at betale Rejseudgifterne, Udgifterne til Tøj og Bøger,

eller ofte det ringe Tilskud, der krævedes, hvor der ikke blev ydet Friplads.

Der var stor Fattigdom i mange sønderjydske Hjem i de Tider. Erhvervslivet var gaaet i Staa under Krigen; der var ingen værdifuld Mønt til at sætte noget i Gang for, Raavarer kunde ikke faas syd fra, der kunde betales med den i Landsdelen gangbare Mønt. Statsunderstøttelsen syd fra til Hjemmene, hvor Manden var indkaldt under Krigen, var holdt op med denne. Fattigere Forhold i de fattigste Hjem i Sønderjylland end dem, der var netop i disse Overgangsjaar, har næppe været i Menneskealdre. Havde Ungdommen hernede fra nogen Sinde trængt til en god Vinter paa en dansk Ungdomsskole, nu da dette paany kunde lade sig gøre, saa var det i Vinteren 1919—20. Derfor kom disse stadige nye Meddelelser fra de enkelte Unge om, at de ikke kunde betale det, de selv skulde udrede, til at ligge Skoleforeningens Ledelse tungt paa Hjerte.

Vi kunde ikke ændre noget ved det, da vi, hvis vi begyndte paa at røre ved Bevillingernes een Gang fastsatte Størrelse, vilde faa en saadan Bunke af Anmodninger om yderligere Støtte, saa Ledelsen vilde være blevet stillet over for en uløselig Opgave.

Den 10. Oktober 1919 indsendte Skoleforeningens Kasserer en saalydende Beretning om Anvendelsen af de bevilgede 250,000 Kr.:

»Til
Ministeriet for de sønderjydske Anliggender,
København.

Arbejdet med Bevillingerne til Vinterskolen er nu saa vidt fremskredet, at der kan gøres nærmere Rede for Anvendelsen af den Bevilling paa 250,000 Kroner, som jeg modtog Meddelelse om den 6. August, og for hvilken jeg paa Foreningens Vegne ærbødigt takker.

Der er indgaaet ialt 1003 Ansøgninger om Hjælp til Ophold paa Efterskoler, Højskoler og Landbrugsskoler. Der er givet Afslag til 56 Ansøgere, som var saadan stillede, at Hjælp maatte anses for ufornøden. 90 Ansøgere har trukket sig tilbage, efter at der var bevilget dem Hjælp, næsten alle under Henviisning til den lave Markkurs, der gjorde det umuligt for dem at betale den ofte ringe Del af Skolepengene, de var sat til at yde.

Tilbage bliver 857 Elever, som har modtaget større eller mindre Bevillinger, Friplads, naar intet ejedes, eller et større eller

mindre Tilskud, alt efter de særlige Forhold. Hver enkelt Ansøger maa indgive en Ansøgning med Opgivelse af egne og Forældrenes Forhold og Kaar, og anbefalet af Foreningens stedlige Tillidsmand. Af saadanne Tillidsmænd har Foreningen henimod 400, fordelt paa Nordslesvigs Byer og Kommuner. Ved Fastsættelse af Bevillingens Størrelse tages der blandt andet Hensyn til Børnetal, Gæld og Sygdom i Hjemmet. Over Halvdelen af Ansøgningerne er fra Arbejder- og Husmandshjem; derefter følger Landmænd med betydelig Gæld, Købmænd, Haandværkere, Bestillingsmænd o. s. v.

I 334 Tilfælde var der særlig henvist til, at Ansøgeren eller hans Fader eller hans Brødre var ramt af Krigen. Korte Sætninger om Krigsdeltagelse forekommer atter og atter.

»Indkaldt fra 2. August 1914 til 16. Januar 1919.«

»Faderen har været 10 Maaneder ved Fronten.«

»Har deltaget 2¹/₂ Aar i Krigen, hvorfor Jord og Besætning er i Forfald.«

»Faderen og to Sønner har været med i Krigen hele Tiden, en Søn er falden.«

»Ansøgerens Fader har været indkaldt under hele Krigen.«

»Faderen faldt paa Valpladsen i Galicien d. 16. Septbr. 1916.«

»Soldat i 6 Aar, saaret flere Gange.«

»Faderen har været med i Krigen hele Tiden.«

»Faderen har været med i hele Krigen, og mistet et Øje.«

»Krigsdeltager fra 4. August 1914 til 30. Oktober 1919.«

»Og saa kom Krigen, hvor Faderen har været med foruden to Sønner.«

»4 Sønner har været med ved Fronten, L. P. er den eneste, der er kommet tilbage, de andre er faldne eller savnede.«

»Faderen har været Soldat i 4 Aar, var før meget tysksindet, men er nu ved at skifte Kulør.«

»Ansøgeren har været Soldat i 3¹/₂ Aar.«

»Vi var 7 Søkende, 2 er faldne i Krigen, jeg selv har været med i 2 Aar, og 7 Maaneder i fransk Fangenskab.«

Sluttelig denne Tragedie, fortalt i faa Ord:

»Der er 10 Sønner, 9 var med i Krigen, 4 er faldne, 2 fik Lungerne gasforgiftet, Faderen døde af Sorg.«

Af de 857 Elever kommer 568 paa Efterskoler, 231 paa Højskoler og 58 paa Landbrugsskoler. Til Besøg paa Efterskoler er der bevilget ialt 164,820 Kroner, til Højskoler 70,475 Kroner, til Landbrugsskoler 16,050 Kroner. Tilsammen 251,345 Kroner.

Paa Efterskolerne betales der 72 Kr. maanedlig, paa Højskolerne 80 Kr., paa Landbrugsskolerne 90 Kr. En Friplads paa

en Efterskole koster saaledes 360 Kr., paa en Højskole 400 Kr., paa en Landbrugsskole 450 Kr.

Til Sommerskolen har Skoleforeningen ved Hjælp af Midler stillet til Raadighed af den sønderjydske Fond, de samvirkende sønderjydske Foreninger og andre Givere ydet en Hjælp til 400 Elever. Antallet af indgaaede Ansøgninger var 502. I indeværende Aar har Skoleforeningen saaledes ialt bevilget Hjælp til 1257 unge Sønderjyder til Ophold paa danske Skoler. Skoleforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad har været glade ved at kunne fejre Genforeningsaaret paa denne Maade.«

Ansøgnernes Antal steg imidlertid før Skoletidens Begyndelse til 1030, Afslagenes Antal fra 56 til 71 og Tallet paa de Ansøgere, der trak sig tilbage, fra 90 til 266. I Sommeren 1919 og Vinteren 1919—20 blev der ydet Støtte til 672 Elever til Ophold paa Efterskoler, 366 Elever til Ophold paa Højskoler, 51 Elever paa Landbrugsskoler, og 106 Elever fik Støtte til anden faglig Uddannelse, i det væsentligste ved Støtte fra »Den Sønderjydske Fond«, der, foruden de før nævnte 10,000 Kr. til dette Formaal, ydede os en yderligere Støtte til faglig Uddannelse for Unge fra krigsramte Hjem for Vinteren 1919—20 paa 27,000 Kr. Skoleforeningens Budget balancerede i Tiden fra den 1. Januar 1919 til den 31. Maj 1920 med over en halv Million, indkommet fra mange forskellige Kilder, derunder 130,406,40 Mark i Medlemsbidrag og Gaver fra den sønderjydske Befolkning. Et stort Beløb under de herskende Forhold. Endnu var Kronemønten ikke indført.

Alle de mange Elever, særlig det store Tal af Efterskoleelever, maatte spredes over det ganske Land for at faa Plads til dem. Mange af Landets Efterskoler, der normalt kun har deres Elever fra det nærmeste Opland, fik i de Aar sønderjydske Elever paa deres Skoler. Der var et stort og mangfoldigt Arbejde knyttet til at fremskaffe Midlerne og til at anbringe de mange Elever paa et saa stort Tal af Skoler, som vi ikke havde været i Forbindelse med før. Det sidste Stykke Arbejde faldt særlig paa Kassereren, medens han og jeg var fælles om at bruge vor Indflydelse og vore personlige Bekendtskaber til Fordel for Fremskaffelsen af de fornødne Midler.

Det blev desværre ret hurtigt saaledes, efter at Grænsespørgsmaalet for Alvor blev sat paa Dagsordenen ikke alene i Sønderjylland, men i hele det øvrige Land, at Mening kom til at staa

mod Mening i den private Drøftelse med Hensyn til Grundlaget, hvorpaa det skulde løses, og Linierne for, hvor den fremtidige Statsgrænse skulde gaa. Det var paa ingen Maade ligegyldigt, hvem af Skoleforeningens Bestyrelse der henvendte sig til private Folk og i private Kredse om Bidrag til Skoleforeningens Formaal. Foreningens Kasserer, Redaktør A. Lebeck, kom ud for særlig haarde Angreb i mange Kredse, fordi han ikke nøjedes med positivt og uden Udfald til anden Side at stille sig paa Selvbestemmelsesrettens Grund i Grænsespørgsmaalet og derudfra virke for det størst mulige Stemmetal for Danmark ved den kommende Afstemning i de Omraader, hvor Afstemning skulde finde Sted. Han traadte til Tider meget skarpt op imod enhver, der kæmpede for en sydligere Grænse end den, vi fik, ved Artikler baade i »Dannevirke« og »Hejmdal«. Hvem der har oplevet, hvilke stærke Følelser, for ikke at sige Lidenskaber, denne Meningsudveksling om den kommende Grænse afstedkom i de Aar, og længe efter at Grænsen var sat og Genforeningen fuldbyrdet, vil ogsaa vide, at det kneb for mange at holde det saglige og det personlige ude fra hinanden, saa de skarpe Standpunkter ikke kom til at skade det nødvendige nationale Arbejde, der maatte gøres, medens Meningsudvekslingen om den kommende Grænse stod paa.

Et meget talende Eksempel derpaa var Foreningens Forhold til »De samvirkende sønderjydske Foreninger« i Danmark. Disse Foreninger havde ydet sønderjydsk Ungdom økonomisk Støtte gennem Skoleforeningen i mange Aar under Fremmedherredømmet paa den Maade, at de havde købt og drev Efterskolen i Hejls. Alle de Elever, der gennem Aarene fik Støtte gennem Skoleforeningen til at komme paa Hejls Efterskole, krævede Skolen kun halv Betaling for, Restbeløbet blev betalt af »De samvirkende sønderjydske Foreninger«. Selvbetalende Elever fra Sønderjylland betalte fuld Pris, den Gang 30 Kr. om Maaneden. Bevilgede Skoleforeningen en Elev 15 Kr. om Maaneden til Ophold paa Hejls Efterskole, saa kostede en saadan Elev ikke Skoleforeningen noget, de manglende 15 Kr. skulde Eleven selv betale, og de 15 Kr., som vi skønnede, Eleven trængte til at hjælpes med, betaltes af de nævnte Foreninger. Ydede vi fuld Friplads paa denne Skole, da opstod der en Udgift paa 15 Kr. pr.

Maaned for Skoleforeningen. Skønnede vi, at Eleven trængte til en Hjælp paa 20 Kr. pr. Maaned, kostede det Skoleforeningen 5 Kr. pr. Maaned o. s. v. Dette var en meget stor Hjælp til Skoleforeningens Arbejde den Gang, fordi der altid var Forstandere paa Hejls Efterskole, der ledede Skolen paa en saadan Maade, saa Hjemmene gerne vilde have Børnene dertil. Den sidste Forstander for Hejls Efterskole var den nu pensionerede Overlærer Ravn, der efter Genforeningen fik sin Gerning i Nordborg.

Dertil støttede »De Samvirkende« Skoleforeningen yderligere paa den Maade, at de gav Efterskolerne i Skibelund, Skanderup, Holsted, Bramminge og Vester Vedsted et aarligt Tilskud paa 10 Kr. for hver Elev, som kom paa disse Skoler med Støtte fra »Den Nordslesvigske Skoleforening« paa Betingelse af, at denne Støtte skulde ydes som Rabat til Skoleforeningen. Denne Ordning var af stor Værdi for sønderjydske Ungdom og en stor Hjælp for »Den Nordslesvigske Skoleforening« til økonomisk at klare de Krav, der blev stillet til os. Den medførte et fortroligt og intimt Samarbejde med »De samvirkende sønderjydske Foreninger«s Ledelse og en Forpligtelse for os, der ledede Skoleforeningens Arbejde, til at tage ud i »De Samvirkendes« lokale Kredse og holde Møder for at bidrage til at holde Hjerterne varme for Sagen.

»De Samvirkende« holdt hvert Aar et Aarsmøde, skiftende fra den ene Landsdel til den anden med Hensyn til Mødestedet. Bestyrelserne og mange af disse udpegede Tillidsmænd indenfor de forskellige kulturelle og upolitiske Sammenslutninger i Sønderjylland blev indbudt til disse Møder. Vore politiske Repræsentanter i Berlin derimod ikke af formelle Grunde. Disse Møder, der strakte sig over flere Dage, ofte med Indkvarteringer i private Hjem omkring Mødestederne, havde altid en festlig Karakter. Mange Talere ved disse Møder havde gennem Aarene dvælet ved Sønderjyllands berettigede Krav paa og Haab om Genforening med Moderlandet og den usigelige Lykkefølelse, der vilde gribe os alle, naar den Dag maatte oprinde. — Striden om Grænsen medførte, at det kom helt anderledes end man havde drømt om. Da det første Aarsmøde inden for »De samvirkende sønderjydske Foreninger« kunde holdes paa sønderjydske Grund, i Forsommeren 1920, kom deres daværende Formand, Dr. Axel Carstens fra Hørsholm, hvis Fader havde været Præst i Sønderjylland før

1864, og Pastor Simon Hansen, Formand for Efterskolens Skoleudvalg i Hejls, ned til mig for at klage deres Nød over de herskende Stemningsforhold under Striden om Grænsen.

De berettede, at Grænsestriden havde affødt en stærk Opposition imod den hidtidige Ledelse af »De samvirkende sønderjydske Foreninger«, fordi denne ikke havde grebet tilstrækkeligt aktivt ind i Grænsespørgsmaalets Afgørelse til Fordel for en sydligere Grænse end den, vi fik. Sindene staa stærkt imod hinanden derhjemme. I Sønderjylland er det lige saa galt. Indbyder vi H. P. Hanssen til Mødet i Sønderborg og ikke Redaktør Christian- sen fra Flensborg, vil det være galt, indbyder vi dem begge, vil Spændingen i Forsamlingen blive uudholdelig og Tilkendegivelserne ikke til at beherske. Hvad skal vi gøre, maa vi høre din Mening?

Ja, det maa I, sagde jeg. I skal gøre, som I altid har gjort, undlade at indbyde de nationalpolitiske Repræsentanter og holde Jer til at indbyde Repræsentanterne for det nationalt kulturelle og dansk aandelige Arbejde baade i første og anden Zone. »Amen«, sagde den noget impulsive Dr. A. Carstens, før Ribe- præsten kunde faa Tid til at sige noget. Vi er et Par gode Tosser, at vi ikke selv kunde hitte paa denne selvfølgelige Udvej af en Vanskelighed, som vi har lavet os selv ved at ville gaa uden for de hidtidige Rammer.

Mødet fandt Sted i Sønderborg. Bølgerne gik meget højt. Man forlangte de gamle Rammer sprængte og nye dannede. Der blev nedsat et Udvalg til at forberede Overgangen til en ny Forening. Umiddelbart derefter blev der i »Flensborg Avis« slaet til Lyd for, at alle, der vilde være med til at støtte Danskheden syd for Grænsen, burde slutte sig sammen til een stor Forening med en fælles Overledelse, da en Samling af Kræfterne maatte være Vejen frem til den kraftigste Støtte. Der blev senere holdt et Møde i Officerskasinoet i København og et i Kolding den 8. Oktober, hvor »De samvirkende sønderjydske Foreninger« opløstes paa en ekstraordinær Generalforsamling, og der nedsattes et Likvidationsudvalg paa 14 Medlemmer og der til Professor Vinding Kruse som Formand.

Jeg havde Indbydelse til alle Møderne og overværede dem alle, dels ud fra en almindelig Interesse for, hvilken Fremtidsskæbne

»De samvirkende sønderjydske Foreninger« gik i Møde, der havde været Skoleforeningens Støtte helt fra denne Forenings Dannelse og indtil Genforeningen, og dels for at medvirke til, hvis muligt at en eventuel ny Forening fik et Formaal, hvis væsentligste Indhold laa paa samme Linie over for Fremtidens Opgaver i Sønderjylland som dem, de hidtidige Foreninger havde haft, saa vi i Skoleforeningen stadig kunde have godt Samarbejde med dem til Gavn for sønderjydsk Ungdom og sønderjydske Børn paa begge Sider af den nye Grænse. Bestræbelser fra visse Sider i de Tider for ogsaa at drage Sprogforeningen og Skoleforeningen ind under en fælles Ledelse i København sammen med de sønderjydske Foreninger i det øvrige Land, har jeg aldrig kunnet tage alvorligt og altid afvist som fuldkommen urimeligt. Disse to Foreninger har ikke blot skaffet Penge til det nationale Arbejde, men de har selv i høj Grad været Arbejdets Udøvere, paa Arbejdsmarken, saa her var intet Sammenligningsgrundlag, og her tiltrængtes ingen Overledelse.

Dagen efter Mødet i Kolding skulde jeg give Møde for første Gang som Medlem af den danske Rigsdag og rejste derfor fra Mødet, uden at der paa dette Tidspunkt var truffet nogen Afgørelse. Jeg erfarede senere, at Generalforsamlingens Resultat var blevet Nedsættelsen af det nævnte Likvidationsudvalg.

Derefter stod det mig klart, at en direkte økonomisk Støtte for Skoleforeningens Fremtidsarbejde, som »De samvirkende sønderjydske Foreninger« havde været det hidtil, kunde en ny Sammenslutning under en ny Ledelse ikke blive, og Likvidationen af de gamle Foreninger vilde derfor komme til at betyde en Afsvækkelse af Skoleforeningens Muligheder for frivillig økonomisk Støtte fra den Side til sønderjydsk Ungdoms Uddannelse paa danske Ungdomsskoler i Fremtiden.

»De samvirkende sønderjydske Foreninger« havde imidlertid forud for Beslutningen om Opløsning og Likvidation paa Mødet i Kolding solgt Hejls Efterskole til Kommuneskole i Hejls for 100,000 Kr. De ejede dertil en Kassebeholdning paa 32,600 Kr. Redaktør C. Willemoës i Ribe har gjort følgende Optegnelser om Likvidationsudvalgets første Møde i København den 3. November, som med hans Tilladelse tilføjes Skoleforeningens Historie som et smukt Udtryk for det gode Samarbejde, der gennem

Tiderne havde været mellem Skoleforeningens Ledelse og de likviderende sønderjydske Foreninger om Skolen i Hejls:

»Den 3. November 1920 holdt Likvidationsudvalget sit første Møde i »To Løver«s Lokale Kl. 4. Alle Medlemmer var mødt.

Professor Vinding Kruse præsenterede sig og bød Velkommen.

Redaktør Willemoës, der forud havde anmodet Professoren om at faa Ordet først, foreslog, at de samv. sønderjydske Foreningers Formue i Stedet for at splittes forblev samlet, og at de ved Salget af Efterskolen i Hejls indkomne Midler, 100,000 Kr., anvendtes til Oprettelse af en ny Efterskole ved den nye Grænse. Skolen bør være en selvejende Institution, og de i Midlerne interesserede Organisationer bør sætte Repræsentanter ind i dens Styrelse. En saadan Ordning vilde være en smuk og passende Indledning til et fremtidigt godt Samarbejde mellem de to Grupper, Grænseforeningen og Sønderjydske Foreningers Fællesraad.

Rentier Carstens udtalte sin Glæde over dette Forslag, som han varmt vilde anbefale. Han anbefalede Frøslev som Stedet for en ny Efterskole. Andr. Grau havde lovet at støtte dette Forslag.

Pastor Simon Hansen sluttede sig ogsaa til Forslaget. Skoleforeningens Formand, H. Jepsen Christensen burde have Sæde i et kommende Udvalg.

15 Mands-Udvalget vedtog efter forskellige anbefalende Udtalelser det af Redaktør Willemoës stillede Forslag, saaledes at der for de ved Salget af Efterskolen i Hejls indkomne Midler oprettes en selvejende Institution, hvis Formaal er Oprettelse og Drift af en ny Efterskole. — Endvidere vedtoges:

Til Styrelse for den selvejende Institution vælges et Udvalg paa 8 Medlemmer, deriblandt Formanden for »Sønderjydske Skoleforening«, et Medlem af den slesvigske Skoleforening, et Medlem af den slesvigske Forening, et Medlem valgt af Grænseforeningen, et Medlem valgt af Sønderjydske Foreningers Fællesraad. Disse 5 Medlemmer vælger yderligere tre Medlemmer. Ved eventuel Sammenslutning af Grænseforeningen og Fællesraadet vælges de tre Medlemmer af den nye Organisation.

Paa Udvalgets første Møde vælges en Formand, hvis Stemme i Tilfælde af Stemmeligbed gør Udslaget.

Pastor Simon Hansen takkede for den smukke Maade, Sagen var afgjort paa.

Det oplystes, at De samvirkende sønderjydske Foreningers Kassebeholdning var 32,600 Kr.

Paa Forslag af Pastor Simon Hansen vedtoges det af denne Beholdning at afholde de nødvendige Likvidationsudgifter samt Udgifter ved Rejsning af Mindesmærket paa Skamlingsbanken for P. Skau.«

Jeg tog med Glæde imod Opfordringen til at være Medlem af det nedsatte 8 Mands Udvalget, der nu kaldtes »Hejlsfondens Bestyrelse«. Om Udvalgets Bestræbelser for ved Hjælp af »Hejlsfondens«s Midler at faa bygget en ny Skole ved Grænsen, lader jeg igen Redaktør Willemoës' Notater tale, han var jo Udvalgets Formand og har opbevaret dem:

»8 Mands-Udvalget — Hejlsfondens Bestyrelse, som den senere kaldtes — traf straks Forberedelser til en Forhandling med Beboere i Frøslev, og den 30. November 1920 holdt Udvalget Møde, hvor det konstituerede sig med Redaktør Willemoës som Formand og Pastor Simon Hansen som Formand for et særligt Skole- og Forretningsudvalg, hvortil tillige valgtes Købmand Have og Havnemøller Petersen.

Ved en Forhandling med en Landmand i Frøslev blev der forlangt 3000 Kr. pr. Td. Land for Grund til en Efterskole. Forhandlingerne med ham førte ikke til noget positivt Resultat ved denne Lejlighed saa lidt som senere.

Efter Forhandlinger til hen i Marts 1921, hvorunder der ogsaa kom Tilbud om Grund til en Skole i Krusaa, hvor Godsejer Hansen, Krusaa, vilde stille 4 Td. Land gratis Grund til Raadighed (omtrent der, hvor Kong Christian X mødtes med Flensborgerne), hvis man vilde bygge Skolen der, og yderligere Jord til en billig Pris, om det ønskedes.

Skoleudvalget og »Hejlsfondens Bestyrelse« vedtog den 9. Maj 1921 at opføre en Skole i Krusaa.

Der blev taget energisk fat paa at faa udarbejdet Planer med Tegninger og Overslag, og der blev foretaget Licitation. Denne viste, at der til Opførelsen af Skolen vilde medgaa en Sum af 250,000 Kr. foruden at der maatte skaffes en betydelig Driftskapital tilveje.

Bestyrelsen besluttede derefter i sit Møde den 11. August 1921 at udsætte Opførelsen til Foraaret 1922 og i Mellemtiden søge de manglende Midler tilvejebragt gennem en Landsindsamling eventuelt ved et mindre Laan.

En Maanedstid senere, just som en Landsindsamling begyndte, fremkom et den 13. September 1921 dateret Tilbud fra Grosserer Joh. Hansen i København om at stille Nordborg Slot kvit og frit samt 100,000 Kr. til Raadighed for Oprettelsen af en Efterskole paa Slottet, saafremt Hejls-Udvalget vilde stille sine Midler til Raadighed for samme Formaal.

Efter en Række Forhandlinger sluttede disse den 28. Oktober 1921 ved et Møde paa Paladshotellet i København med en Ordning som foreslaaet af Grosserer Hansen, dog saaledes, at de af Hejls-Udvalget forvaltede Midler forbliver selvstændig Kapital,

der ogsaa fremtidig administreres af Udvalget, men af hvis Renter aarlig tilskydes Nordborg Slots Efterskole 4000 Kr. til Hjælp for Elever fortrinsvis fra Egne Syd for Grænsen, der opnaar Skolehjælp gennem »Sønderjydske Skoleforening«. Desuden indtræder Medlemmer af Hejls-Udvalget i Skolens Bestyrelse.

Endeligt bestemtes, at Hejlsfonden til enhver Tid kan hæve Forbindelsen med Nordborg Slots Efterskole, saafremt den f. Eks. finder det nødvendigt at opføre en Efterskole andet Steds.

Nordborg Slots Efterskoles Indvielse fandt Sted den 6. Maj 1922 ved en storstilet og meget vellykket Fest paa Skolen.«

Naar »Hejlsfondens Bestyrelse«, som jeg som »Sønderjydske Skoleforening«s Formand altsaa var blevet Medlem af, i hvert Fald foreløbigt kunde fravige sin oprindelige Beslutning om at bruge Midlerne indkommet ved Salg af Hejls Efterskole til Opførelse af en Skole direkte ved den nye Grænse til Fordel for Sammenslutningen med Efterskolen i Nordborg under de nu skildrede Former, saa hang det sammen med, at det ind imellem var besluttet fra anden Side at opføre en Efterskole i Rens lige op ad Grænsen blot noget længere imod Vest, med det dansk-talende Ladelund Sogn syd for Grænsen lige over for.

Det var mig bekendt, idet jeg ogsaa var Medlem af Udvalget, der arbejdede med at rejse Efterskolen i Rens, at denne Skoles Gennemførelse var sikret. Det maatte være betænkeligt med Hensigt paa Fremtiden, at lægge to Efterskoler saa nær ved hinanden opad den nye Grænse af mange Grunde. Det danske Mindretal syd for den nye Grænse vilde ikke være nær saa talstærk i den kommende Tid, som den danske Befolkning i Nordslesvig havde været det fra 1864 til 1920. Eleverne fra syd for den nye Grænse vilde ikke komme fra saa rent dansk-talende Omraader, som de nordslesvigske Elever hidtil havde gjort det; dette kunde let i Fremtiden resultere i, at man dernede fra kunde ønske Børnene længere nord paa under deres Skoleophold, end just paa en Skole lige ved Grænsen. Desuden maatte der tænkes paa, at det ikke kunde nytte at bygge alt for mange Ungdomsskoler efter Grænsens Flytning, da Omraadet, hvorfra Eleverne skulde komme, jo ikke blev større i Fremtiden, end det havde været indtil 1920, medens man ikke kunde vide noget om, hvorvidt dette, at danske Hjem i Nordslesvig i Fremtiden kunde faa deres Børn undervist paa Dansk i Folkeskolen, vilde have en af-

svækkende Indflydelse paa Fremtidens Efterskolebesøg eller ikke.

Ordnningen imellem »Hejlsfonden« og Nordborg Slots Efterskole maatte derfor ogsaa efter mit Skøn anses for heldig, medens det ikke behøver at være nogen Hemmelighed, at jeg satte meget energisk ind paa, at der kom til at staa i Overenskomsten, at »Hejlsfonden« til enhver Tid kan hæve Forbindelsen med Nordborg Slots Efterskole, hvis dens Bestyrelse finder det mere formaalstjenligt at anvende Midlerne andet Steds.

Skoleforeningen gik ved »De samvirkende sønderjydske Foreninger«s Omdannelse til den nuværende »Grænseforening« og »Sønderjydske Foreningers Fællesraad« tabt af en betydelig aarlig økonomisk Støtte, idet den store Lempelse for de Elever, der kom paa Hejls Efterskole, faldt bort, og samtidig faldt den Lempelse bort, som de gamle Grænse-skoler hidtil havde givet os, fordi de modtog 10 Kr. ialt (ikke pr. Maaned) for hver Elev, støttet af Skoleforeningen gennem de sønderjydske Foreninger. Dette sidste faar sit Udtryk i et Brev fra Forstander Kr. la Cour Pedersen i Skibelund af 17. August 1920, undertegnet ogsaa af Forstanderne for Holsted, Skanderup og Vester Vedsted Efterskoler. Det Afsnit i Brevet, der her har Interesse, lyder:

»Ved et Møde om Fastsættelse af Vinterprisen for Elever paa nedennævnte Skoler er der opnaaet Enighed om følgende Udtalelse om Betalingsvilkaarene:

1) Med de ændrede Forhold, »De samvirkende sønderjydske Foreninger«s Opgivelse af at støtte vore Skoler med 10 Kr. pr. sønderjydske Elev, er vi ikke længere i Stand til at give »Den Nordslesvigske Skoleforening« Rabat, men maa have samme Betaling for selvbetalende og understøttede Elever. Dette er ogsaa begrundet i, at en enkelt Skole ellers med mange understøttede Elever ikke vil være i Stand til at give sine Elever lige saa god Kost, som en Skole med overvejende selvbetalende Elever.

Da »Den Nordslesvigske Skoleforening« nu sikkert, om Understøttelserne kræver det, vil faa forhøjet Statstilskud, anser vi det ikke for nødvendigt at give ubemidlede Sønderjyder en Understøttelse, som vi ikke er i Stand til at give ubemidlede Elever fra andre Egne af Landet.«

Ogsaa her løsnedes værdifulde Baand imellem private samarbejdende Kredse og Personligheder til Fordel for en Henvi-sning

til den mere upersonlige Statskasse. Embedsmænd og Statskasse havde hidtil været os fjerne og uvedkommende Begreber i Forbindelse med vort Arbejde inden for »Den Nordslesvigske Skoleforening«. Foreningens Økonomi havde hidtil været bygget alene paa nationalt vaagne, forstaaende Menneskers frivillige Indsats til Opgavens Løsning. Det hjalp svært paa Overgangen, at Skoleforeningens gode Ven, Højskoleforstander Jacob Appel fra Askov blev Landets Undervisningsminister fra 1920 til 1924 i Foraaret.

Resterne af »De samvirkende sønderjydske Foreninger«s direkte Samarbejde med og praktiske Støtte til Skoleforeningens Gerning den Dag i Dag er bevaret gennem »Hejlsfonden«, hvis Renteindtægt for en Del kommer Foreningen til Gode gennem Lempelser til Foreningen i Betalingen for nogle af de Elever, der med dens Støtte nu kommer paa Nordborg Slots Efterskole.

I Bestyrelsens Andragende af 15. Juni 1919 gennem Ministeriet for sønderjydske Anliggender om Støtte fra den danske Stat til at hjælpe det store Tal af sønderjydske Ungdom, der søgte derom, til at komme paa danske Skoler i Vinteren 1919—20, antydedes, at en væsentlig Del af denne Opgave efter Genforeningen vilde gaa over paa Staten.

Genforeningen trak imidlertid ud. Skoleforeningen maatte paany tage sig af at skaffe Elever, der søgte om Hjælp til Sommerskole i 1920, en saadan til alle Skoleformer. Gennem Undervisningsministeriet fik Foreningen en Hjælp hertil paa 50,000 Kr., medens der opnaaedes en Støtte paa 15,000 Kr. gennem »Den sønderjydske Fond« til Krigsdeltagere, der som Følge af Krigsskade maatte uddanne sig til andre Erhverv, eller til faglig Uddannelse for Børn, hvis Forsørgere havde lidt særlig under Krigen. Hermed var Begyndelsen gjort til et fremtidigt intimt Samarbejde mellem Fonden og »Den Nordslesvigske Skoleforening«s Bestyrelse, hvorom der senere skal berettes.

Da endelig Genforeningen fandt Sted hen paa Sommeren 1920, var det for sent at faa gennemført administrative Muligheder for, at Støtten til Ungdommens Ophold paa Høj- og Landbrugsskoler kunde finde Sted gennem Amtsskoleraadene som i det øvrige Land. Ansøgningerne om Hjælp til Vinterskolen laa allerede i stort Tal hos Skoleforeningen. Staten ydede et Beløb paa 225,000 Kr. til dette Formaal og til Støtte for Efterskoleelever. Dette Be-

løb dækkede ikke Udgifterne, grundet paa det store Elevtal, der meldte sig, ogsaa til denne Vinter.

Om Anvendelsen af de bevilgede Midler til Sommerskolen 1920 og Vinterskolen 1920—21 afgav Foreningens Kasserer en saalydende Beretning til Undervisningsministeriet:

»Undervisningsministeriet,
København.

Herved tillader jeg mig at fremsende til det høje Ministerium en Redegørelse for Anvendelsen af Statstilskuddene til Sønderjydsk Skoleforening for Sommeren 1920 og Vinteren 1920/21 paa henholdsvis 50,000 Kr. og 225,370 Kr. Fordelingen er sket efter den ogsaa altid tidligere fulgte Grundsætning, at der ydes Friplads til helt ubemidlede Elever og ellers et større eller mindre Tilskud, alt efter som Bestyrelsen anser det for paakrævet i det enkelte Tilfælde. Ingen Ansøgning bevilges uden Anbefaling af den stedlige Tillidsmand, af hvilke Foreningen har ca. 350. Der tages altid Hensyn til, om Ansøgeren eller Ansøgerens Paarørende har lidt særlig under Krigen.

I Aaret, der omfatter Sommeren 1920 og Vinteren 1920/21, blev der ydet Hjælp til efterstaaende Antal unge Mennesker med ialt vedføjede Beløb.

589 Efterskoleelever fik en samlet Hjælp af.....	160,020 Kr.
362 Højskoleelever —	106,155 -
37 Landbrugsskoleelever —	12,100 -
<hr/>	
988 Elever	Ialt: 278,275 Kr.
<hr/>	
Det samlede Statstilskud androg	275,000 Kr.

Det manglende Beløb blev dækket af andre Indtægtskilder. Det samme var Tilfældet med de betydelige Beløb, der gennem Skoleforeningen er tilflydt Krigsdeltagere, der som Følge af Krigsskade har maattet uddanne sig til andre Erhverv, eller Hjælp til faglig Uddannelse af Børn, hvis Forsørger har lidt særlig under Krigen.

Det høje Ministerium vil lægge Mærke til, at Størstedelen af Beløbet er anvendt til Efterskoler, altsaa til en Undervisning, der er særlig egnet til at bøde paa den tyske Folkeskoles Forsømmelser, navnlig hvad Undervisningen i Modersmaalet angaar.

Langt de fleste af Eleverne var fra Smaakaarshjem. En Fordeling paa Amterne giver følgende Billede:

Haderslev Amt (i dets gamle Omfang)	535	Elever
Aabenraa Amt	146	—
Sønderborg Amt	124	—
Tønder Amt (i dets gamle Omfang)	142	—
Flensborg og Mellemslesvig	41	—

Ialt 988 Elever

Foreningens Aarsregnskab vil i Lighed med i Fjor blive fremsendt, saa snart det foreligger revideret og trykt.

Sluttelig tillader jeg mig paa Bestyrelsens Vegne at overbringe det høje Ministerium og Bevillingsmyndighederne en ærbødig Tak for den ydede Hjælp.«

Hermed var »Den Nordslesvigske Skoleforening«s Bestyrelse naaet frem til Løsningen af Overgangstidens store Opgaver i en Tid, da glædeligvis en vældig Strøm af sønderjydske Ungdom vendte sig imod Danmark med Ønske om at faa Del i dansk Skole- og Aandsfællesskab saa hurtigt som muligt, efter at Forholdene paany tillod det, men tillige i en Tid, da den sønderjydske Befolknings egen Betalingsmønt var af ringe Værdi, og Betalings- evnen i mange Hjem hernede lig Nul, og uden at Skoleforeningens egne opsparede og i Danmark hengemte Midler fra 1914 rakte ret vidt, medens en Dyretid var indtraadt i Betalingsvilkaa- rene, der endte med at ligge paa det tredobbelte af, hvad et Skole- ophold kostede før Krigen.

Opgavens Løsning saa til Tider haabløs ud. Mange Rejser maatte foretages, mange Forhandlinger føres til forskellig Side, baade med Rigsdagsmænd og Ministre, med Bestyrelsesmedlem- mer i »Den sønderjydske Fond« og med private Kredse, for at hidføre dens Løsning, men det, der blev tilbage i Sindet, efter at Overgangstidens Opgave var løst, baade hos Foreningens afdøde Kasserer, A. Lebeck, og mig, var en dyb Taknemlighedsfølelse paa sønderjydske Ungdoms Vegne, for al den Forstaaelse og Hjælpsomhed, vi havde mødt fra mange Sider i vort Folk. Op- gaven i de Aar var af en saadan Karakter, saa vi ikke som under normale Forhold kunde dele den med Foreningens Tilsynsraad, idet det var afhængig af Faktorer, der boede uden for Sønder- jylland, om det kunde lykkes at løse den eller ej.

Den anden Opgave, der var blevet lagt paa Formanden og Kassereren for »Den Nordslesvigske Skoleforening«, afdøde A. Lebeck og mig sammen med de tre Medlemmer af Foreningens Tilsynsraad: Johan Andresen i Ullerup, Falle Lildholdt i Løjt-kirkeby, Hans Tychsen i Frøslev, og uden for Skoleforeningens Kreds Gaardejer Hans Lorenzen i Ballum og daværende Redaktør N. Svendsen ved »Modersmaalet« i Haderslev, var Udarbejdelsen af Retningslinier for Overgangen fra tysk til dansk Lovgivning paa Folkeskolens Omraade. Jeg har allerede gjort Rede for Grundene til, at Udvalget ikke beholdt den Sammensætning, som det oprindeligt havde faaet den 16. November 1918 ved Vælgerforeningens Møde i Aabenraa.

Den Tid, der gik med Forsøget paa at faa de nævnte Lærere med i Udvalget, og Afklaringen af, om dette kunde lade sig gøre, førte imidlertid den store Ulempe med sig, at Skoleudvalget først fik paabegyndt sit Arbejde et Par Maaneder senere end alle de andre Udvalg, der var nedsat, om kirkelige Spørgsmaal, Erhvervsforhold af enhver Art, kommunal Administration o. s. v. Først den 28. Januar 1919 anmodede Vælgerforeningens Bestyrelse Udvalget om at træde sammen for at konstituere sig og paabegynde sit Arbejde. Da de ved Mødet den 16. November 1918 som Udvalgsmedlemmer foreslaaede Lærere ikke kunde opfordres til at tiltræde, havde Vælgerforeningens Bestyrelse efter Samraad med de fra Skoleforeningen indvalgte Medlemmer opfordret Gaardejer Hans Lorenzen i Ballum og Redaktør N. Svendsen i Haderslev til at tiltræde Udvalget. Begge de to Herrer ejede, som tidligere Lærere, megen skolemæssig Sagkundskab og Erfaring fra tysk Skolevæsen, men var samtidig et saa fuldgældigt Udtryk for dansk Sind og Tanke overfor de Spørgsmaal, som Udvalget skulde behandle, saa de var os særdeles velkomne som Udarbejdere ved Løsningen af den os betroede Opgave.

Vælgerforeningen havde i Forvejen udpeget Formanden for »Den Nordslesvigske Skoleforening«, H. Jepsen Christensen, som Formand og Foreningens Kasserer, Redaktør A. Lebeck, som Sekretær. Ved Udvalgets første Møde vedtoges følgende Forretningsorden, som godkendtes af Vælgerforeningens Aktionsudvalg:

»Udvalgets Møder sammenkaldes af Sekretæren paa Foranledning af Formanden, som leder Møderne. Indbydelsen skal inde-

holde Meddelelse om Dagsordenen. Udvalget har Ret til at tilkalde Sagkyndige og Ret til at nedsætte Underudvalg, som afgiver Beretning til Hovedudvalget. Udvalgets Beslutninger tages ved simpel Stemme flertal, ved Stemmeligbed gør Formandens Stemme Udslaget. Mindretallet kan kræve deres Forslag taget til Protokols. Protokollen underskrives af Formanden, Sekretæren og et Medlem og oplæses ved det paafølgende Mødes Begyndelse.

2) Skoleudvalget har samme Grundregler som Vælgerforeningens øvrige Udvalg. De lyder:

- a) Udvalgets Arbejde er af rent forberedende Art.
- b) Vælgerforeningen udnævner Udvalgets Formand og Sekretær. Det faar en Forretningsorden, som Udvalget og Vælgerforeningens Aktionsudvalg i Fællesskab vedtager paa det konstituerende Møde.
- c) Udvalgets Opgave er at udfinde, fremdrage, oplyse og klarlægge alle Spørgsmaal inden for dets Virksomhedsomraade, som maa ordnes ved Afstaaelsen til Danmark.
- d) Udvalget fører Protokol over sine Møder. Det kan gøre Indstillinger og maa, naar det afslutter sine Arbejder, afgive en skriftlig Betænkning.
- e) Udvalget sorterer under Vælgerforeningen. Saa snart Genforeningen har fundet Sted, opløses det, idet Vælgerforeningens Myndighed paa dette Omraade dermed gaar over til Regeringsmyndighederne, hvem alle Afgørelser forbeholdes.
- f) Ved Udvalgets Opløsning afleveres dets Protokol og dets indsamlede Materiale til Vælgerforeningen, som atter stiller det og Udvalgets skriftlige Betænkning til Regeringsmyndighedernes Raadighed.
- g) Udvalgets Medlemmer faar deres Rejsseudgifter godtgjort og 20 Mark i Diæter, hver Dag Udvalget holder Møder. Ved Rejsseudgifter forstaaes Dækning af Udgifter til Jernbane- og Dampskibsbilletter.«

Det sidste med 20 Mark i Diæter lød ikke daarligt, men var i Realiteten saare lidt med Datidens Markkurs og dens Købekraft i Minde, særlig naar man skulde færdes nord for Grænsen, hvad Formanden i hvert Fald skulde Gang paa Gang, medens Forhandlingerne mellem Udvalget, Ministeriet for sønderjydske Anliggender og Undervisningsministeriet stod paa.

Det vilde falde noget uden for Rammen af den Opgave at skrive Skoleforeningens Historie, indenfor denne at ville give en indgaaende Beskrivelse af Skoleudvalgets Arbejde og dets Resultat, men da Skoleforeningens Ledelse var saa stærkt repræsenteret

i Udvalget, som Tilfældet var, er det rimeligt at fæstne de Ting i dens Historie, der falder inden for det nationalt psykologiske Omraade og berører Skoleforeningens direkte Medarbejderskab i praktiske Ting. Der kunde maaske med noget Ret spørges, med hvilken Begrundelse Vælgerforeningen valgte saa mange af Skoleforeningens ledende Mænd ind i dette Udvalg, som den gjorde, da disse Mænds hidtidige Gerning mere havde bestaaet i at søge at afbøde Virkningerne af den store Brist, som de tyske Myndigheder havde tilføjet den sønderjydske Folkeskole ved at give den et for Børnene fremmed Undervisningssprog og ikke i at erhverve sig Kendskab til selve den danske Folkeskoles Arbejde og Maal eller den bestaaende Lovgivning om den. En saadan Betragtning kunde have sin Berettigelse, hvis Udvalgets Arbejde skulde være af rent lovgivningsmæssig og skoleteknisk Karakter.

Noget saadant var jo imidlertid ikke Hovedopgaven for det nedsatte Udvalg. Det var klart for alle baade i Vælgerforeningen og i Skoleudvalget, at den almindelige danske Lovgivning vilde kunne danne den grundlæggende Basis for Fremtidens Skolevæsen i Sønderjylland. Men der maatte paa visse Omraader træffes særlige Bestemmelser, t. Eks. hvad den kommende Tilsynslov angik, og hvad angik Afviklingen af de bestaaende Forhold med Tanken henvendt paa de daværende og fremtidige Lærere, men dog først og fremmest paa Undervisningssprogets og Mindretalsrettens Omraade, hvor det nationalt psykologiske Moment i Sagen spillede en stor Rolle. Det var let at faa Hjælp til det lovtekniske, hvis Udvalget kunde finde og enes om de Grundlinier for dansk Lovgivning, der ikke alene, som de fleste mente, skulde løse *O v e r g a n g s t i d e n s* Vanskeligheder paa lempelig Maade, men som, det stod i hvert Fald mig personlig klart, vilde blive af vidtrækkende og varig Karakter, dersom Opgaven lykkedes.

Paa disse Omraader havde maaske Mænd, der kom fra det frie nationalt-folkelige Arbejde fra Fremmedherredømmets Tid, bedre Betingelse for at forstaa Aarsag, Virkning og Rækkevidde, end de, der hidtil havde været vante til at behandle de fleste Spørgsmaal rent national-politisk med ydre Vinding eller Tab for Øje i Forholdet til den nationale Modpart.

De, der under Fremmedherredømmet havde med det natio-

nalt opbyggende Arbejde at gøre, som Ledere af de dertil stiftede Foreninger, kom Virkningerne af Tvangsforty skningen af Skolen og Kirken i Nordslesvig nær ind paa Livet, ogsaa i Forbindelse med Spørgsmaalet om dens Indflydelse paa de enkelte Menneskers sjælelige Liv og aandelige Udviklingsmuligheder. Erfaringerne herfra belærte os om, hvor Grænserne for Statsmagtens Indblanding i Menneskers nationale og aandelige Frihed og Selvstændighed bør gaa.

Hovedopgaven for det nordslesvigske Skoleudvalg var selvfølgelig at forberede Indførelsen af den danske Skole i Landsdelen, dernæst at hjælpe med til at forme en Lovgivning i Forholdet til det tyske Mindretal, der paa een Gang hævdede dansk Suveræniteten i Landsdelen, men gav Menneskene hele den aandelige og sproglige Bevægelsesfrihed, som selvstændige Mennesker har Krav paa. Det gjaldt derfor om at finde Lovgivningsformer, der kaldte paa Befolkningens selvstændige Medarbejderskab i Almindelighed og i dette vigtige Spørgsmaal i videst mulig Udstrækning.

Der var ingen Uenighed i Udvalget om dette af mig fremførte grundlæggende Synspunkt, men der var megen Diskussion og Uenighed til at begynde med om dens praktiske Udformning, og om, hvad der var tilstrækkeligt Hensyn i saa Henseende og hvad ikke, og om, hvad Samfundet, Statsmagten, med Rette kunde kræve af sine fremtidige Undersaatter med Hensyn til Kendskab til Landets Sprog.

Det var en altfor udbredt Opfattelse, baade i Sønderjylland og i visse Kredse i København, at det, som det gjaldt om, var at finde nogle Overgangsbestemmelser, for saa senere at skabe en fælles Lovgivning af blivende Karakter for hele Landet, blot med lidt særlig Hensyntagen til Mindretalsproblemet i Landsdelen. Den store Skolekommission, nedsat af Rigsdagen, sad jo midt i sit Arbejde. Snart maatte der vel derfra komme til at foreligge et Resultat for hele Landet, hvad Opdelingen af Myndigheden og Indflydelsen paa Skolens Administration imellem Kommunalbestyrelser, Skolekommissioner, Forældrekredse og mere administrative Organer og hvad al øvrig Skolelovgivning angik, saa det, der var Opgaven, var at løse Overgangstidens Problemer paa en heldig Maade.

Personlig var jeg klar over, at Betragtningen med Hensyn til det foreløbige ikke holdt Stik paa afgørende Punkter i de Bestemmelser, som Udvalget skulde medvirke til at udarbejde. Det gjaldt Bestemmelserne om, hvem der skulde have Adgang til at vælge de fremtidige Lærerkårer straks efter Genforeningen, det gjaldt de Rettigheder og fremtidige Levevilkaar, som der maatte blive fastlagt for det tyske Mindretal i Nordslesvig, og det kunde ingen paa det Tidspunkt vide noget om, maaske for det danske Mindretal i Mellemslesvig. Afstemningen om Grænsen havde jo ikke fundet Sted, medens Udvalget arbejdede, og fandt ikke Sted før længe efter, at Udvalget havde afsluttet sit Arbejde med Hensyn til Lovgivningen.

Et Spørgsmaal som dette, hvorledes man skulde stille sig over for de Lærere, der paa det givne Tidspunkt virkede i Skolekredsene, maatte ogsaa ordnes paa en Maade, saa Afgørelsen kunde bestaa for Fremtidens Dom.

Man kunde, for det rent danske Nordslesvigs Vedkommende, optage akademiske Diskussioner om Skolelovgivningen og Skolevæsenets Styrelse i al Almindelighed og afvente, hvilke Muligheder der kom til at byde sig for en fremtidig fælles Lovgivning med hele Landet paa Skolens Omraade, men det var givet, at Sagens nationale Problem i sin Hovedsag maatte finde sin Løsning straks i den Lovgivning, der blev skabt paa Grundlaget af Samarbejdet mellem Udvalget og Lovgivningsmagten i København. Her skal bemærkes, at de, der i Fremtiden vil søge Arkivstof i Skoleudvalgets Protokol eller i forskellige Indstillinger i Overgangsaaarene, maa huske paa, at adskilligt i Referaterne tog Sigte paa Skolegangsforholdene i Tiden indtil Genforeningen.

Til at begynde med stod jeg ret ene i Udvalget med den Tankegang, at nu gjaldt det om at bekæmpe den Opfattelse, at Statsmagten havde Ret til at spille Formynder for Befolkningen i væsentlige Spørgsmaal paa Folkeskolens Omraade. Vi maatte finde Former, saa Befolkningen selv og ikke Lovgivningsmagten eller Administrationen delte Omraaderne op, indenfor hvilke Mindretalsretten og Spørgsmaalet om Undervisning i eller paa Tysk skulde have sine Grænser i Landsdelen. Drøftelserne i Udvalget kom ret hurtigt til at staa om, hvorvidt Indstillingen til de kaldende Myndigheder af Fremtidens Lærere skulde lægges ud

i de enkelte Skoledistrikter, saa Forældrene kunde faa saa stor en Indflydelse paa, hvem der skulde være Lærere for deres Børn, som det inden for den offentlige Skole var muligt, om hvorvidt der i Byerne og Flækkerne maatte være fri Adgang efter Ønske til en dansk- eller tysksproget Skole, og om der maatte gives Adgang inden for den offentlige Skole til Oprettelsen af selvstændige tyske Skoleafdelinger i Landdistrikterne, hvor en vis Procentdel af Befolkningen ønskede dette, (de to sidste Spørgsmaal var hele Udvalget enige om allerede ved vort tredje Møde den 28. Marts 1919, altsaa kun to Maaneder efter at Udvalget havde begyndt sit Arbejde), dog var der ikke Enighed om, hvorvidt der skulde være Undervisningstvang i Dansktimer inden for eventuelle tysksprogede Skoler eller Skoleafdelinger. Personlig holdt jeg afgjort paa, at Undervisningen i Dansk i tysksprogede Skoler skulde være tvangfri af psykologiske Grunde, idet jeg var overbevist om, at Spørgsmaalet ikke vilde komme til at spille nogen Rolle i Praksis, da man næppe inden for nogen tysk Skole vilde finde det rimeligt at lade Børnene vokse op uden Undervisning i det Lands Sprog, hvis Statsborgere de var. Hvorfor skulde vi indføre noget pr. Tvang, som alle ansvarsbevidste Forældre vilde kræve frivilligt af Hensyn til Børnenes Fremtid.

Spørgsmaalet om de i Embede værende Lærere og Muligheden for at beholde Embederne i Fremtiden uden Afsked og Embedsopslag, hvis Befolkningen ønskede det, drøftedes ret indgaaende. Den nordslesvigske Lærerforening med Lærer Clausen i Dybbøl som Formand gik stærkt ind for denne Tanke, endogsaa saa stærkt, at han formaade Viceskoleinspektør Svane i København til gennem sønderjydske Blade at opfordre Befolkningen til at beholde saa mange som muligt af de hidtidige Lærere.

Der blev tillige fra Lærerforeningens Side hernede, der jo havde baade dansk- og tysksindede Medlemmer, fremsat Krav om, at der skulde oprettes Kursus ved Lærerhøjskolen i København og maaske andre Steder for de i Embede værende Lærere, der ønskede det, saa de kunde faa det Mindstemaal af Kendskab til Dansk, der var nødvendigt for, at de kunde beholde Embedet efter Genforeningen, hvis Befolkningen ønskede det, eller søge hen andet Steds i Landsdelen.

Dette Røre mellem Lærerne maatte mødes med ikke ringe

Betænkelighed. Imødekom man her paa et for tidligt Tidspunkt Lærernes Ønske, der trængte paa af Hensyn til deres egen Fremtid, saa kunde det let føre til den Opfattelse i Befolkningen, at det var et Ønske fra ledende dansk Side, at man helst skulde beholde de flest mulige af de hidtilværende Lærere. Efter Skoleudvalgets Mening maatte og skulde det formes saaledes, at Befolkningen blev stillet fuldkommen frit i Valg af Lærerkræfter efter Genforeningen, saa den danske Skole kunde gennemføres ved nationalt paalidelige og veludrustede danske Læreres Hjælp i alle rent danske Egne i Landsdelen og det tysksindede Mindretal faa Indflydelse paa, hvem der skulde være Lærere for deres Børn.

For at skaffe Udvalget Oplysninger om, hvorledes Stillingen var i de enkelte Skolekredse Landsdelen over, Omraader, der i det væsentligste faldt sammen med Skoleforeningens Tillidsmandskredse, blev der udsendt et Spørgeskema til alle Skoleforeningens Tillidsmænd, hvori man søgte oplyst dels Lærernes og Lærerindernes Personalier, deres Lønforhold, Egnethed til at træde i dansk Tjeneste og Skøn over Skolekredsens Stilling til dette Spørgsmaal, dels Antallet af Skoler i Nordslesvig, Antallet af Klasser og Skolebørn i de enkelte Skoledistrikter, Skolens Tilstand og økonomiske Forhold m. m.

Det kom til at fremgaa af Svarene, at der herskede stærk Opløsning i Skolevæsenet i mange Kommuner i Landsdelen. Adskillige Steder var Læreren falden i Krigen, endnu mange flere Steder havde Lærerne travlt med at søge Embede syd paa, idet de selv var klare over, at de ikke egnede sig til at være Lærere i Danmark, nogle ogsaa over, at selv om de ønskede at blive, saa vilde Befolkningen ikke finde dem egnede til Fremtidens Opgave i den danske Folkeskole. Adskillige Embeder havde ingen Lærere, og Børnene vilde alle saadanne Steder komme til at savne Skolegangsmuligheder, saalænge Afstemningen ikke havde fundet Sted og Grænsen var flyttet.

For at bøde paa det Anarki, der var ved at opstaa paa Skolens Omraade i Tiden fra Vaabenstilstanden i November 1918 og indtil Genforeningen var fuldbyrdet, saa Sagen kunde lægges i faste Rammer under Skoledirektionernes og Ministeriets Administration, blev der truffet den Ordning, at alle de Skoledistrikter

i Nordslesvig, der savnede Lærere, kunde henvende sig til mig som Skoleudvalgets Formand, medens de Lærere og Lærerinder, som kunde tænke sig at rejse til Sønderjylland nord fra, endnu inden Grænsen var flyttet, kunde melde sig til Højskoleforstander Appel i Askov. Jacob Appel var hurtigt blevet det nordslesvigske Skoleudvalgs gode Ven og Raadgiver, kyndig og varmt interesseret som han var i Forholdet til Sønderjylland og kyndig i Skolelovgivning og i alt, hvad der rørte sig paa Skolevæsenets Omraade ogsaa indenfor Folkeskolen som Formand for den i 1919 nedsatte store Skolekommission.

Jeg skulde være Formidler imellem de Skolekredse, der manglede Lærere, og de Lærerkrafter, der bød sig til under de givne Vilkaar. Dette endte hurtigt med, at mange Lærere og Lærerinder fra hele Landet skrev direkte til mig og ønskede Oplysninger om Skoleforholdene og Embederne nede hos os, ikke blot med Henblik paa Overgangstiden, men med Fremtiden for Øje, hvad enten de for Alvor vilde herved eller ej. Dette førte til en meget omfattende Korrespondance til mange Sider. Der maatte indhentes Oplysninger under Haanden, før Svar kunde gives paa mange af de stillede Spørgsmaal. Jeg kunde ikke skrive til de dasiddende Kommueforstandere omkring i Skoledistrikterne, for det første, fordi jeg ikke kendte dem, for det andet, og det var det væsentligste, fordi jeg ikke kunde have Tillid til, at jeg fik uhildede Oplysninger fra dem, grundet paa, at ingen kunde blive Kommueforstander i den tyske Tid, uden at hans Valg kunde blive godkendt af den tyske Landraad. Selv om dette langt fra førte til, at man med Rette kunde sige, at samtlige Kommueforstandere i Nordslesvig var tysksindede i de Tider, saa hørte de, der var danske, dog i de fleste Tilfælde til en Type, der saa godt som aldrig havde taget aktiv Del i dansk nationalt Arbejde eller lagt noget varmt dansk Sindelag for Dagen, medens mange af de daværende Kommueforstandere var tysksindede, særlig i de nationalt blandede Egne.

Derfor blev det Skoleforeningens Tillidsmænd, hvis danske Sindelag og rolige Ligevægt jeg kendte, som jeg henvendte mig til om Oplysninger af forskellig Art, og det var gode og objektive Fremstillinger af Forholdene, jeg fik fra de fleste af dem. Jeg har en stor Tak at bringe Skoleforeningens Tillidsmænd og

Tilsynsraadsmedlemmer for godt Samarbejde i disse vanskelige Overgangsaaer paa de fra de tilvante helt nye Omraader, som vi her var inde paa. Mændene fra Folkets brede Lag viste i Overgangsaaene en Evne til saglig Bedømmelse af den offentlige Skoles Forhold, der bestyrkede mig i Troen paa Befolkningens Evne til selv at styre og lede den lokale Skoles Sager.

Skoleudvalget vidste paa dette Tidspunkt ikke noget om, hvorledes man i Fremtiden vilde ordne den almindelige kommunale Administration og Inddelingsomraade. Vi kendte ikke noget til Tanken om Sammenlægningen af de hidtil smaa kommunale Omraader, der paa det Tidspunkt nærmest alle Vegne faldt sammen med Skoledistrikterne, til de større sognekommunale Enheder, som vi nu kender. Skulde vi gaa ud fra de bestaaende Forhold og regne med Valg af Kommunalbestyrelser indenfor de daværende Kommuner, maatte man efter mit Skøn regne med, at mange af de hidtidige af Landraaderne godkendte Kommuneformandere vilde komme til at fungere videre. At lægge den indre Styrelse af Folkeskolens Anliggender og Indstillingen til Lærere embederne i Kommunalbestyrelsens Hænder med noget saadant i Udsigt var for mig en ganske urimelig Tanke.

Offentlighedens Indblanding overfor Forældre og Lærere i Spørgsmaalet om Børnenes Undervisning og Opdragelse til at blive gode og dygtige Mennesker var mig imod, hvorimod jeg erkendte, at Samfundet selvsagt havde Krav paa at faa Indseende med, at Børnene i den af det Offentlige betalte Skole fik Undervisning i visse praktiske Fag paa forsvarlig Maade. At finde den praktiske Form for Folkeskolens Styrelse paa den indre Linie paa en Maade, der stod Forældretanken i Skolens Styrelse saa nær som muligt under Hensyntagen til, at det var en offentlig Folkeskole og ikke en privat Skole, Talen var om, følte jeg var Opgaven. Det tog nogen Tid at finde den praktiske Udformning for disse Tanker inden for Skoleudvalget, og de krydsedes ogsaa en Overgang inden for Udvalget af den Opfattelse, at Folkeskolens Arbejde i saa høj Grad var et offentligt Anliggende, saa man godt kunde lade Kommunalbestyrelserne alene være den lokale Myndighed i Skolespørgsmaal eller det Organ, der ligesom i det gamle Land valgte Skolekommissionens Medlemmer. Dette Spørgsmaal var et af Kardinalpunkterne i Skole-

udvalgets Drøftelser, men der var adskilligt flere. Det var derfor ikke underligt, at vi ikke havde faaet tilendebragt Drøftelserne om alle i Betragtning kommende Spørgsmaal, da Vælgerforeningen efter knap et Fjerdingaar efter Udvalgets Nedsættelse krævede en Betænkning fra os, omkring Midten af April Maaned 1919.

Da Udvalget afleverede en rent foreløbig saakaldt Betænkning i Vælgerforeningens Møde den 30. April 1919, fremhævede jeg, som Udvalgets Formand, at det kun var nogle skitsemæssige Ønskemaal, vi havde at fremsætte paa det nuværende Tidspunkt, der nærmest kun tog Sigte paa en ukendt Overgangstid, da ingen paa dette Tidspunkt vidste, hvornaar den endelige Overdragelse af Landsdelen vilde finde Sted og dansk Lovgivning af blivende Karakter kunde indføres. Paa Udvalgets Vegne ankede jeg over den urimelige korte Tid, der havde været levnet os til Behandlingen af et saa vigtigt Spørgsmaal, som Lovgivningen om Folkeskolen i Grønland var og nævnte, at den afgivne Betænkning ikke maatte betragtes som det sidste Ord i Sagen fra Udvalgets Side.

Naar jeg finder Anledning til at nævne dette her, er det, fordi disse af mig paa Udvalgets Vegne gjorde Bemærkninger ved Vælgerforeningens Møde den 30. April 1919 ikke mig bekendt findes anført i Vælgerforeningens Referat af Mødet, og fordi den eneste Indstilling, der findes optrykt i Referatet af det af Rigsdagen nedsatte Udvalg til Bearbejdelse af de sønderjydske Anliggender, kun har medtaget denne rent foreløbige Betænkning under Former, saa det giver Indtryk af, at dette var det nordslesvigske Skoleudvalgs eneste og sidste Ord i Sagen. Rigsdagsreferatet har ikke medtaget Oplysninger om Skoleudvalgets fortsatte Arbejde og Medvirken til den endelige Udformning af den Lov, som hele Offentligheden kender. Jeg ønsker ogsaa at nævne dette af Hensyn til, at jeg er vidende om, at særlig interesserede Historikere i sønderjydske Anliggender allerede har været inde paa at nævne Skoleudvalgets foreløbige Betænkning af 30. April 1919 som Udvalgets eneste Indstilling i Sagen. Noget saadant er ganske misvisende. Skoleudvalgets fortsatte Medvirken foregik paa den Maade, at Repræsentanter for det eller dets Formand alene blev kaldt til København til Samraad om Lovens gradvise Udform-

ning, hvorefter Udkastene blev taget med hjem til Behandling i hele Skoleudvalget. Forstander Appel i Askov, der efter en kort Tids Forløb blev Skoleudvalgets søgte Raadgiver og senere officielt udnævnt til vordende Skoledirektør for de genforenede Landsdele for Overgangstiden efter eenstemmig Indstilling fra det nordslesvigske Skoleudvalg, var til Stede ved adskillige af de Møder, hvor de forskellige Udkast blev forelagt og behandlet.

Det hedder saaledes i Indledningen til et af de nævnte Lovudkast:

»Efter af Vælgerforeningen i et Bestyrelses- og Tilsynsraads-møde den 30. April 1919 havde drøftet Skoleudvalgets foreløbige Betænkning og vedtaget enkelte Ændringer i den, blev Skoleudvalgets Formand og Sekretær H. Jepsen Christensen, Høgsbro, og Anders Lebeck, Haderslev, kaldt til København, hvor de i Dagene 7. og 8. Maj sammen med Departementschef Aagesen i Undervisningsministeriet drøftede et af Departementschefen udarbejdet Lovforslag til en midlertidig Ordning af Nordslesvigs Skolevæsen efter Overgangen til dansk Styre. Efter disse Drøftelser omarbejdede Departementschefen det første Udkast. Det saaledes omarbejdede Udkast behandledes derefter paa et Skoleudvalgsmøde, som den 12. Juni 1919 afholdtes paa »Højskolehjemmet« i Haderslev, hvor samtlige Udvalgets Medlemmer var til Stede.

H. Jepsen Christensen, Høgsbro. Anders Lebeck, Haderslev. Nicolai Svendsen, Haderslev. Falle Lildholdt, Løjtkirkeby. Johan Andresen, Ullerup. Hans Tychsen, Frøslev. Hans Lorenzen, Ballum.

Desuden deltog Formanden for den store danske Skolekommission Forstander Jakob Appel, Askov, efter særlig Indbydelse i Mødet.

Paa dette Møde blev der ført indgaaende Forhandlinger om Departementschef Aagesens andet Udkast, der blev ændret paa forskellige Punkter. Det lykkedes ikke overalt at opnaa Enighed om en enkelt Indstilling, men Udvalget delte sig i et Flertal og et Mindretal. Meningsforskellen drejede sig væsentlig om, hvorvidt de stedlige Skoleudvalg (de senere Skolekommissioner) skulde vælges af Kommunalbestyrelserne eller fremgaa af direkte Folkevalg, samt hvorvidt Amtsskolekonsulenten skulde føre Tilsyn med private Skoler.«

Her burde være føjet til, »og ikke mindst, om der skulde være fakultativ eller obligatorisk Undervisning i det danske Sprog i de fremtidige tysksprogede Folkeskoleklasser«.

Det i Citatets Indledning nævnte Samraad med Medlemmer af Skoleudvalget i Undervisningsministeriet blev efterfulgt af flere særlig med Formanden snart om det ene Spørgsmaal Skolevæsenet vedrørende, snart om det andet, men særlig da om Lovforslaget, indtil det blev forelagt Rigsdagens sønderjydske Udvalg i den Skikkelse, det senere fik, dog med Undtagelse af en Bestemmelse om, at Deltagelsen i Danskundervisningen i tysksprogede Skoler og omvendt skulde være frivillig.

Dette var mig og flere Medlemmer i Udvalget en Skuffelse. Vi opgav da heller ikke Haabet om, at det endnu skulde kunne lykkes gennem Sagens Behandling i Rigsdagens sønderjydske Udvalg at faa ryddet den sidste Hindring af Vejen for en gennemgribende frisindet Mindretalsordning inden for den offentlige Skoles Rammer. Det er meget interessant at læse om, hvorledes Meningsudvekslingen er foregaaet i Rigsdagens sønderjydske Udvalg næsten kun om dette ene Spørgsmaal, hvorvidt danske Sprogundervisningstimer i tysksprogede Klasser skulde være tvungne eller ej og omvendt i dansksprogede Klasser, hvis Skolekommissionen maatte ønske en saadan Undervisning paa Timeplanen. Drøftelserne endte med, at de eneste Ændringer et nedsat Underudvalg foreslog Rigsdagens sønderjydske Udvalg til det af Forhandlingerne mellem det nordslesvigske Skoleudvalg, den vordende Skoledirektør, Vælgerforeningen og Undervisningsministeriet fremgaaede Forslag, var Bestemmelser, der stillede Børnenes Forældre og eventuelle Værger ganske frit med Hensyn til Børnenes Deltagelse i en saadan Undervisning, der dog i tysksprogede Skoleklasser skulde staa som et Tilbud paa Undervisningsplanen. Denne endelige Udgang af Sagen glædede mig meget, da jeg altid havde ønsket dette uden at kunne opnaa et Fler-tal i Skoleudvalget derfor. Det glædede ogsaa andre af Udvalgets Medlemmer og ikke mindst Forstander Appel i Askov.

Den 3. Februar 1920 vedtog Rigsdagens sønderjydske Udvalg Lovforslaget i den Skikkelse, der kom til at gælde de tre første Aar efter Genforeningen, da Loven skulde revideres i Henhold til en i Loven af 1920 indeholdt Revisionsbestemmelse. Det nationale psykologiske Synspunkt havde sejret i det nævnte Spørgsmaal over en i og for sig berettiget Ordenssans fra deres Side, der i Spørgsmaalet om Forholdet mellem Borger og Stat krævede,

at alle vordende Borgere skulde tilegne sig et Mindstemaal af Kendskab til Landets Skrift- og Talesprog, og at noget saadant maatte kunne fordres paa enhver offentlig Skoles Undervisningsplan. Til Trøst for dem, der havde Betænelighederne, viste det sig straks efter Genforeningen, at der ikke blev foreslaaet en eneste Undervisningsplan fra de lokale Skolekommissioners Side, der ikke indeholdt det Mindstemaal af Undervisningstimer i Dansk, som Drøftelserne havde staaet om at lovfæste som obligatoriske. Dette Spørgsmaal har aldrig voldt Vanskeligheder i Praksis hverken den Gang eller siden.

Spørgsmaalet om, hvorvidt de i Embede værende Lærere skulde afskediges efter Landsdelens Overdragelse til Danmark, foreslog Skoleudvalget ikke nogen direkte Lovgivning om, men en Bestemmelse i Skolelovsforslaget lød saaledes:

»Lærere og Lærerinder, der er udgaaet fra Seminarier i Sønderjylland, og som er i Stand til at yde den paakrævede Undervisning i Dansk, har samme Adgang til Lærerembeder som de ovenfor nævnte Lærere og Lærerinder.«

Denne Bestemmelse fastslog i Virkeligheden, at alle, der efter Landsdelens Overdragelse til Danmark vilde være Lærere og Lærerinder i et sønderjydske Folkeskoleembede, maatte indgive Ansøgning derom, uanset om de Paagældende hidtil havde virket i nordslesvigske Embeder eller ej. Befolkningen kom til at staa fuldstændig frit i Valget af Lærerkræfter baade til de dansk- og tysksprogede Embeder, hvoraf der i hvert Fald i Byerne og Flækkerne straks vilde være en Del at besætte.

De Oplysninger, som Skoleudvalget laa inde med om Tilstanden omkring i Skoledistrikterne i Landsdelen indsamlet gennem Skoleforeningens Tillidsmænd gjorde, at vi med Tryghed kunde gaa til denne over for Befolkningen eneste rigtige og overfor de hidtil virkende Lærere i Folkeskolen forsvarlige Fremgangsmaade at opslaa Embederne ledige efter Suverænitets Overgang til Danmark. Hvor Tillidsforholdet mellem Skolekreds og Lærer var godt baade nationalt og paa anden Maade, kunde Læreren kun være tilfreds med en ny Indstilling til Embedet fra den lokale Skolekommissions Side; hvor Tillidsforholdet ikke

var det og ikke kunde blive det, var det kun i alle Parters Interesse, at Loven bestemte, at Parterne ikke var bundet til hinanden. Der blev intet Grundlag for berettiget Bitterhed fra de i den tyske Skole virkende Lærerkraefter ved Overgangen til Danmark.

At Skoleforeningens Tillidsmænd og dens Rammer og Organisation kunde bistaa det nordslesvigske Skoleudvalg i dets Arbejde i Overgangsaaene paa forskellige Omraader saa godt som Tilfældet var, bør med Rette nævnes i dens Historie.

Et Spørgsmaal, der ogsaa vedrørte det aandelige og nationale Liv i Sønderjylland, er det berettiget at nævne endnu, og det er Spørgsmaalet, hvorfor Skoleudvalget ikke mente det rigtigt at foreslaa en Lovgivning, der gav Præsterne Adgang til at blive selvskrevne Formænd i Skolekommissionerne, som de var det i det gamle Land.

For det første vanskeliggjorde den stærke Decentralisation af Skolestyret med en Skolekommission i saa godt som hvert Skoledistrikt Mulighederne for at give Præsten Sæde i hver Skolekommission, for det andet gik Stemningen i Lærerkredse baade i Nordslesvig og i hele Danmark stærkt imod en saadan Ordning, og for det tredie, og det var afgørende, kunde ingen paa det givne Tidspunkt vide, hvor mange af de tyskuddannede Præster, der forblev i Embederne i Nordslesvig, og disse vilde i hvert Fald ikke være velegnede til at være stærkt bestemmende Medarbejdere og Tilsynsførende for Lærere kommende nord fra med en hel anden Indstilling i Skolespørgsmaal end de tyskuddannede Præster, selv om mange af disse maatte være danske af Sind. Det, Befolkningen higede imod i hele Hovedomraadet af Landsdelen, var saa hurtigt som muligt at faa en ren dansk Børneskole gennemført.

Det var Opgaven at føre Fremtidens Lærere og Hjemmene i nært Samarbejde med hinanden gennem den Lovgivning, der skabtes, selv om dette maatte føre til, at Præsten maatte nøjes med den samme Stilling som alle andre, at han var valgbar til Skolekommissionen og kunde vælges ind alle Vegne, hvor Befolkningen havde et Ønske derom, i hvert Fald i det Skoledistrikt, hvor han boede, saa kunde der altid ved Lovens Revision paa et

senere Tidspunkt tages Hensyn til de i Mellemtiden indhøstede Erfaringer. Disse Synspunkter deltes ikke alene af det samlede Skoleudvalg, men ogsaa af Vælgerforeningens Tilsynsraad, der havde Lovforslaget til Behandling hen paa Sommeren 1919, da det var ved at nærme sig sin endelige Form og senere af samtlige Partier paa den danske Rigsdag gennem det af denne nedsatte sønderjydske Udvalg, der gav alle principielle Spørgsmaal i Lovforslaget en grundig Behandling. Naar Lovforslaget kom til at afvige fra Bestemmelserne i det øvrige Land med Hensyn til Skoledirektionernes Sammensætning, saa hang det sammen med Ønsket om, samtidig med, at man fik Skolekommissioner fremgaaet af direkte Valg, at faa et Medlem ind i Skoledirektionen, der var valgt af Befolkningens Tillidsmænd i Amtsraad og Skoleraad.

Befolkningen i Sønderjylland havde været umyndiggjort paa Skolens Omraade gennem Embedsmandsstyre under tysk Fremmedherredømme, nu skulde den frigøres og myndiggøres gennem Medarbejderskab og Medansvar ved frit Valg af Repræsentanter til de bestemmende Organer baade i den lokale og mere centrale Styrelse.

Der var paa ingen Maade noget kirkefjendsk i dette, hverken i Spørgsmaalet om Præstens Medvirken i Skolekommissionerne eller Provsternes i Skoledirektionerne. Det stod Befolkningen frit for at vælge baade Præster og Provster til hver sin Gerning, der hvor de havde Befolkningens Tillid dertil. At have Embedsmænd siddende som bestemmende Faktorer over Vilkaarene for den sønderjydske Befolknings aandelige Liv i Skole og Kirke i Modstrid med Befolkningens Ønske, havde vi haft længe nok. Paa-stande om, at Ordningen blev truffet under Indflydelse af kirkefjendtlige Kredse i det gamle Land, har intet som helst med Virkeligheden at gøre. At der blandt Lærerne baade i Sønderjylland og i hele Landet var et stærkt Ønske om at faa Amtsskolekonsulenter knyttet til Folkeskolens Gerning og dens Administration, et Spørgsmaal, der ogsaa var stærkt paa Bane i den siddende store Skolekommission i de Tider, er en Sag for sig, der ikke falder inden for Skoleudvalgets nationale og aandelige Motiver i dets Medarbejderskab om Retningslinierne og Detajludformningen af det Lovforslag, der kom til Verden under Titlen:

Forslag til Lov
om
nogle Bestemmelser med Hensyn til en
midlertidig Ordning af Folkeskolens Admi-
nistration i de i Kongeriget indlemmede
slesvigske Landomraader.

Man var saa forsigtig endogsaa i Titlen at antyde Lovforsla-gets midlertidige Karakter. Det kom imidlertid til at gaa, som jeg personlig havde ventet det. Loven bestod indtil 1939 med ganske uvæsentlige Ændringer, da man, for at imødekomme Ønsker fra tysk Side om helt at faa deres eget Styre i de lokale Skolekredse, gik bort fra Valg af Skolekommissioner valgt af samtlige kommunale Vælgere til Valg af Skolenævn valgt af de skole-søgende Børns Forældre, supplerende sig med et Medlem af en i hver Kommune noget kunstigt anbragt Skolekommission. Denne Ændring burde have været begrænset til de Kommuner, hvor der findes baade danske og tyske Skoleklasser. I rent danske Kom-muner virker Ordningen tungt og besværliggørende, men dette er en anden Historie.

Naar jeg har ment det berettiget at tage denne sidste lille Passus med som Afslutning paa mine Bemærkninger om det ned-satte Skoleudvalgs Motiver og Arbejde paa Omraader, der ved-rørte de nationale og aandelige Spørgsmaal i Sønderjylland i den kommende Lov, saa er det naturligt, at den sidste Ændring ogsaa nævnes, da Begrundelsen for dens Fremkomst var et Forsøg paa at finde en Form, der yderligere udbyggede den Mindretalsfrihed, der var grundlagt i Lovforslaget af 1920 under en lempelig Appel til Parternes gode Vilje til Samarbejde i kommunale Organer i det nationalt blandede Omraade.

Med Afslutningen af Skoleudvalgets Arbejde i 1920 var en af Overgangstidens Opgaver løst af Mænd, der alle stod Skolefor-eningen nær. Derfor er disse Linier om visse Omraader af Ud-valgets Arbejde taget med i Skoleforeningens Historie.

Da Genforeningen endelig var fuldbyrdet i Løbet af Sommeren 1920 og Skoleforeningen med Støtte fra Staten havde gennemført Bevillingerne ogsaa for Vinteren 1920—21, fordi som tidligere nævnt Amtsskolefondene ikke kunde naa at komme saa tidlig i Funktion i Sommeren 1920, saa Ansøgninger om Støtte til Høj- og Landbrugsskoleophold kunde indgaa til disse, kunde der jo være Grund til at overveje, om der var nogen Anledning for Skoleforeningen til at fortsætte sin Gerning. Man maatte spørge sig selv, om de Beløb, der i Henhold til gældende Bestemmelser i Fremtiden kunde ydes sønderjydsk Ungdom som Støtte til deres Skoleophold, i nogen Maade dækkede det Behov, som de fattigste Elever blandt denne Ungdom havde Brug for efter de økonomiske Omvæltninger, som sønderjydske Hjem og sønderjydsk Erhvervsliv havde været ude for under Verdenskrigen og efter denne.

Trangen til at besøge danske Ungdomsskoler var stor nede hos os. Helt fra 1914 til Genforeningen havde Børnene faaet en daarlig og usammenhængende Skolegang i Landsdelen. Mange Lærere havde været indkaldt, de største Børn havde maattet forsømme Skolegangen i stort Tal for at hjælpe særlig i Landbrugsbedrifterne. Et Barn, født i 1906, kommet i Skole i 1912 efter Datidens Skolegangsorden, havde kun faaet normal Skolegang i de første Skoleaar, dertil i en tysksproget Skole, hvor disse to Aar var gaet med at begynde at forstaa Undervisnings sproget. Barnet bliver konfirmeret i Foraaret 1920 uden at have faaet dansk Skolegang. Her var stor Trang til at komme paa en Efterskole, og saaledes vilde det være med alle Aargange født saa langt tilbage som i 1904—05. Men har Hjemmene Raad til med den Statsstøtte, som de efter gældende Lovregler i Danmark kunde opnaa, at sende deres Børn paa Efterskoler?

Erhvervslivet i Sønderjylland var paa alle Omraader ude af normal Funktion, Raastoffer manglede, Landbrugsproduktionen laa langt under normal Ydeevne, Bygninger, Besætninger, Maskiner og Jord trængte til Kapitalanbringelse, før Ydeevnen kunde komme op igen; i andre Erhverv skulde Lagre fyldes, Raastoffer skaffes, Maskiner sættes i Stand o. m. a., før et normalt Erhvervsliv kunde komme til at pulsere og give den Beskæftigelse, der skulde medføre, at Hjemmene kunde yde deres Bidrag til Børnenes

Uddannelse baade paa det almenmenneskelige og faglige Omraade. Sparekapitalen var forsvundet, Landsdelens Mønt værdiløs.

De i det øvrige Land fra Staten ydede Understøttelser til Efterskoler var og har helt til Foraaret 1942 været ret minimale.

Det samlede Beløb, der for hvert Halvaarskursus har været til Disposition til Fordeling blandt ubemidlede Elever, har været 6 Kr. pr. Elev pr. Maaned, beregnet efter hele det Elevtal, en Skole havde. Ansøgningen om Støtte indsendtes samlet til Ministeriet af vedkommende Forstander, der i en Følgeskrivelse indstillede de paagældende Elever til Understøttelse i den Rækkefølge, i hvilken han mente de maatte komme i Betragtning.

Hver enkelt Ansøgning blev gennemgaaet i Ministeriet, der derefter paa Grundlag af Forstandernes Indstillinger og ved Sammenligning med det af Ansøgerne anførte og de af vedkommende Sogneraad attesterede Oplysninger traf Afgørelsen med Hensyn til de enkelte Understøttelser.

Hvor stor var saa disse Understøttelser i 1920 og siden hen? I 1926—27 om Vinteren (jeg har netop en Statistik til min Raadighed for dette Tidsrum) var det samlede Elevtal paa Landets Efterskoler 1094; heraf var 695 Kostskoleelever, og 399 fik Kosten hjemme. Af disse 1094 Elever opnaaede 359 Elever Statsstøtte, deraf var 220 Kostskoleelever, og 139 fik Kosten hjemme. Statsstøtten blev bevilget med 30 Kr. ialt pr. skolesøgende Elev, det vil sige $30 \times 1094 = 32,820$ Kr. Dette Beløb fordelt paa de 359 Elever, der fik Støtte (medens 735 Elever maatte betale det hele selv) gav en gennemsnitlig Understøttelse pr. understøttet Elev paa 91,40 Kr. eller 18,28 Kr. pr. Maaned. I samme Tidsrum bevilgede Sønderjydsk Skoleforening en gennemsnitlig Understøttelse paa 240 Kr. til hver Elev, der søgte dens Hjælp til at komme paa Efterskoler, under Hensyntagen til de økonomiske Forhold i Hjemmene og varierende Støtten fra omkring 20 Kr. pr. Maaned og helt op til en lang Række Fripladser, alt efter indhentede Oplysninger om Hjemmenes Trang og Behov gennem vore lokale Tillidsmænd, der bor tæt over hele Landsdelen.

Undersøgte man, hvor store Understøttelser Ungdommen kunde faa gennem Amtsskolefonden til Ophold paa Høj- og Landbrugsskoler, laa ogsaa den betydeligt under, hvad Hjemmene og

de Unge under de herskende økonomiske Forhold i Landsdelen trængte til. Selv om man fra Undervisningsministeriets Side under Forstander Appels Ledelse var villig til at afsætte et ret stort Beløb i 1921 til hvert af de sønderjydske Amter som Begyndelsesgrundlag set i Forhold til Elevunderstøttelserne i det øvrige Land, saa vilde der under de herskende økonomiske Forhold i Landsdelen komme en vanskelig Overgangstid med Hensyn til Elevernes og Hjemmenes egen Betalingsevne, der let kunde føre til en betydende Tilbagegang i Elevtallet i de sønderjydske Amter. Dette vilde automatisk sænke de Beløb, som de sønderjydske Amter fremtidig vilde faa til Fordeling, idet Systemet var, at Amterne fik sin Aarstildeling i Forhold til Forbruget i det forudgaaende Regnskabsaar.

Skulde den sønderjydske Ungdoms store Trang til at komme paa Efterskoler, Højskoler og Fagskoler imødekommes under nødvendig Hensyntagen til Befolkningens økonomiske Ydeevne, da kom det til at staa Skoleforeningens Bestyrelse klart, at Opgaven en lang Tid fremefter paa ingen Maade kunde løses ved Hjælp af de lovbundne Hjælpemidler, der stod til Raadighed for samtlige Borgere i Landet, dertil vilde Kaarene paa alle Felter blive for ulige i sønderjydsk Ungdoms Disfavour under de hos os herskende Forhold, baade paa det skolemæssige og økonomiske Omraade.

Paa det skolemæssige Omraade vilde Eftervirkningerne af den tyske Skoles Indflydelse i Landsdelen vare længe endnu. I det nationalt blandede Omraade, hvor der oprettedes baade dansk- og tysksprogede Børneskoler, var det dansksindede Element mange Steder det økonomisk svagest stillede, her var Brug for særlig Støtte paa forskellig Maade. Alle saglige og nationale Forhold talte for, at der ogsaa i Fremtiden ikke alene var Brug for, men at det var en national Nødvendighed, at Skoleforeningen opretholdtes i Fremtiden, saa den ved sine frivilligt tilvejebragte Midler og som Formidler mellem den lovbundne Administration og de mange forskellige Opgaver i et Grænseland kunde øve sin Gerning som en fri og selvstændig Organisation, og yde sin Støtte, hvor denne fandtes ønsket og paakrævet. Dertil kom det store Hensyn til det danske Mindretal Syd for Grænsen. Ingen kunde paa det givne Tidspunkt vide noget om, hvilken Stilling den tyske

Statsmagt i Fremtiden vilde tage til dette Mindretal, om man nu som før vilde udelukke alle Muligheder for Undervisning i og paa Dansk dernede, saa vi maatte nøjes med at hjælpe dansk Ungdom fra disse Egne paa Ungdomsskoler nord for Grænsen, efter at Børneskolegangen var endt, eller der kunde oprettes danske Skoler indenfor Tysklands Grænser. Hvorledes disse Spørgsmaal end maatte blive besvarede, saa maatte og skulde der være danske Organisationer nord for Grænsen, der kunde yde det økonomisk svagt stillede Mindretal dernede al den nationale og økonomiske Støtte, som det var muligt at fremskaffe.

Ja, men af den sidstnævnte Grund var det vel ikke nødvendigt at opretholde Skoleforeningen? Med disse Forhold for Øje var man jo ved at omdanne de samvirkende sønderjydske Foreninger og samtlige sønderjydske Foreninger i Landet til en langt stærkere og økonomisk mere ydedygtig Sammenslutning end nogen Sinde.

Dette er rigtigt, men den Proces, der her fandt Sted, foregik i den Grad i Grænsestridens Tegn, saa store Dele af det danske Folk blev betænkelig derved. Taler, der blev holdt af enkelte ubesindige og mere eller mindre klare Hoveder ved Møder i København og Kolding, stødte mange besindige Mennesker og skabte en Mistillid om Grænseforeningens Maal og Hensigter, som dens mest indsigtfulde og arbejdsvillige Elementer, der lidt efter lidt naaede frem til at faa Ledelsen, ikke fortjente.

Men den sønderlemmende Kritik imod Ledelsen indenfor de gamle sønderjydske Foreninger for, at de ikke havde været aktive nok for en sydligere Grænse den Gang, dette Spørgsmaal skulde løses, et Spørgsmaal, som disse Foreninger ikke kunde faa Indflydelse paa og i Henhold til deres upolitiske Arbejdsmaade ikke havde nogen Forpligtelse eller Berettigelse til at tale med om som Organisation, skabte en Mistillid over for den nydannede Forening i Spørgsmaalet om Hensigter og Maal ikke mindst i indflydelsesrige politiske Kredse i vort Land, som det tog lang Tid at udrydde, en Mistillid, der paa et senere Tidspunkt kom til at volde betydende Vanskeligheder under Bestræbelserne for Samling paa Rigsdagen om Statsbevillingen til det danske Mindretal syd for Grænsen. Adskillige af de Folk, der, besatte af Grænsestridens Lidenskaber, førte den ubesindige Tale under

Grænseforeningens Tilblivelse, havde meget lidt med det sønderjydske Spørgsmaal at gøre før Verdenskrigen 1914—1918. De oversaa, at en Forening i Danmark aldrig kunde yde Landsmænd uden for Landets Grænser national-politisk, endsige grænsepolitisk Støtte, men kun yde Hjælp til sproglige, kulturelle og aandelige Bestræbelser af upolitisk Karakter i Henhold til hidtil gældende internationale Regler.

Det blev klart, at Omformningen og Nydannelsen af de sønderjydske Foreninger i Landet ikke kunde føre til, at dette Organ alene kunde blive Formidler af den Støtte for Mindretallet syd for Grænsen, som det danske Folk gerne skulde naa frem til at ville yde, ogsaa af den Grund maatte Skoleforeningen oprettholdes.

Der var selvsagt kun Spørgsmaal om at nedlægge Foreningen eller at opretholde den som en i alle Maader selvstændig Forening med sine egne Formaal og Virkemidler. Taler ved de ovennævnte Møder som den, at Foreningen selvfølgelig skulde oprettholdes, men gaa ind paa lige Fod med de lokale sønderjydske Foreninger i hele Landet under en fælles Hovedledelse med Sæde i København, blev afvist fra min Side som fuldkommen urimelig, ikke blot af prestigemæssige, men af rent saglige, arbejdsmæssige og erfaringsmæssige Grunde.

Sommeren 1920 forløb i Skyggen af Grænsestridens Bitterhed ogsaa efter, at al Strid om dette Spørgsmaal i Praksis var nytteløs. Personlig søgte jeg snart ved den ene Lejlighed, snart ved den anden og gennem Indlæg i Bladene at paapege det usaglige og nytteløse i at lade Grænsestridens Skillelinier gribe ind t. Eks. i Personspørgsmaalene, naar Valg skulde finde Sted snart paa det ene, snart paa det andet Omraade nede hos os. Mæglende Bestræbelser syntes imidlertid paa dette Tidspunkt forgæves.

Da vi naaede frem til Folketingsvalget, som danske Sønderjyder for første Gang skulde deltage i efter Genforeningen, slæbte man endogsaa Grænsestridens Synspunkter med ind i Personspørgsmaalet ved Kandidatopstillingen indenfor den Del af Befolkningen, der sluttede sig til Partiet Venstre, saa indflydelsesrige Folk traadte sammen for at dele Kandidatopstillingen i Kredsene efter »Aabenraa-« og »Flensborgfolk«.

Dette førte til Forslag om Opstilling af Gaardejer Mads Gram

i Røddingkredsen, J. P. Refshauge i Haderslevkredsen, Skoleforeningens Kasserer A. Lebeck i Aabenraakredsen og Christen Ernst Christensen i Augustenborgkredsen som saakaldte »Aabenraamænd«, Andreas Grau i Sønderborgkredsen, N. J. Gott-hardsen i Løgumklosterkredsen og Kloppenborg Skrumsager i Tønderkredsen som saakaldte »Flensborgmænd«. Venstre-mændene i Tønderkredsen delte imidlertid min Opfattelse af, at man ikke skulde slæbe Grænsestridens Skillelinier ind i dansk politisk Liv, og de bad mig om at ville stille mig til Valg som Venstres Kandidat i Tønderkredsen. Jeg havde ikke megen Lyst til at gaa ind i politisk Virksomhed. Der var sønderjydske Opgaver nok at arbejde med hernede. Overgangsaaene havde været saa arbejdsrige, saa der var Trang til et Pusterum. Omlægningen af Gaardens Drift havde sine berettigede Krav at stille; adskillige nye Opgaver havde jeg allerede paataget mig som Medlem af Skoledirektionen og Skoleraadet for Tønder Amt, Vurderingsformand for Skærbæk Vurderingskreds, det store Arbejde med Skoleforeningen havde jeg fortsat o. m. a.

Naar jeg gav efter for Henstillingen, var det hovedsagelig, fordi Ønsket kom stærkt frem fra Folk i mit eget Sogn, fordi der kom Anmodninger til mig derom paa Tværs af alle Partiskel, begrundet med det Kendskab, man havde til mig som Formand i Skoleforeningen, og fordi jeg med min Kandidatur kunde bryde den Forestilling, at Valget af Rigsdagsmænd i de genforenede Landsdele skulde foregaa efter unyttige og over for Fremtidens Opgaver skadelige grænsepolitiske Delingslinier. Jeg regnede ikke med at blive valgt til Folketinget, saaledes som Valgloven og Valgmulighederne var i de forskellige Kredse. Det tyske Mindretals Stemme procent vilde komme til at gøre sig stærkt gældende i Tønder og Løgumkloster Opstillingskredse. Kandidaterne i de mere rent danske Opstillingskredse vilde have de bedste Muligheder for Valg. Dette slog ogsaa til. J. P. Refshauge fik 200 Stemmer mere i Haderslevkredsen end jeg fik i Tønderkredsen, dog kun derved, at der blev overført et betydende Stemmetal til ham fra Røddingkredsen. Hvis dette ikke var sket, var jeg blevet valgt ind i Folketinget den Gang. Jeg følte det som en Lettelse, at det ikke skete.

Men dette, at jeg med min Kandidatur havde brudt Grænse-

stridens Baggrund for Valg til den danske Rigsdag, affødte paa een Gang en vis Respekt i sagligt indstillede Kredse henede, men ogsaa en vis Mistillid indenfor ledende Kredse hos de to noget kunstigt skabte Fraktioner. Jeg havde kun een Bekymring i denne Forbindelse, og den gjaldt Sammenholdet om Skoleforeningen. Foreningens Kasserer A. Lebeck var udsat for stærke Angreb fra Flensborgfraktionen paa Grund af sine ogsaa efter min Mening unødigt skarpe Standpunkter, medens det nationale Hvervearbejde stod paa forud for Afstemningen, altsaa paa et Tidspunkt, da de forskellige Standpunkter og Meningstilkendegivelser havde og kunde faa praktisk Betydning; det var ikke utænkeligt, at min Modstand imod at lade Grænsestriden faa Indflydelse paa Fremtidens Forhold, kunde fremkalde en vis Reaktion ogsaa imod mig, men dette fik være. Splittelsen burde under ingen Omstændigheder have Lov til at organisere sig.

Det var ganske interessant i de Tider Gang paa Gang at blive bedt med til fortrolige Møder fra begge Sider og alligevel at blive behandlet med et vist Forbehold, fordi jeg ikke ønskede at tage Stilling hverken til Sager eller Personer ud fra et saakaldt »Aabenraa-« eller »Flensborgstandpunkt«.

Saaledes ved Valgmandsvalget til Landstinget i Herning i September 1920. Her blev jeg taget med paa Raad fra begge Sider. Flensborggruppen ønskede at vælge Kloppenburg Skrumsager, Aabenraagruppen en i politisk Liv helt ny Mand, Dr. Karberg i Sønderborg, medens nogle enkelte uden for disse Grupper, derunder den daværende Undervisningsminister Jakob Appel, søgte at virke for mit Valg, fordi han mente, at det vilde have Betydning for et fremtidigt værdifuldt Samarbejde mellem Undervisningsministeriet og Skoleforeningen om mange forskellige Opgaver, om Skoleforeningens Formand blev Medlem af Rigsdagen. Jeg havde paa dette Tidspunkt stadig ikke noget Ønske om at blive Medlem af Rigsdagen og holdt paa i Samtaler med Appel, at Skoleforeningen selvfølgelig med Tak og Glæde vilde træde i Forbindelse med Undervisningsministeriet om Løsningen af ethvert nationalt og sagligt Spørgsmaal, som Foreningen kunde være med til at tjene Udviklingen med, saalænge jeg var dens Formand, uanset om jeg var Medlem af Rigsdagen eller ej.

Man lod mig indirekte forstaa baade i »Aabenraa-« og »Flens-

borggruppen« af Valgmænd i Herning, at jeg med min Kandidatur til Folketinget i Tønderkredsen havde sat mig mellem to Stole. Dette udelukkede min Kandidatur ved Valgmandsvalget til Landstinget. Jeg lod begge Parter vide, at Stole, der var bygget af saa forældet Materiale som Grænsestridens, ønskede jeg ikke at sidde paa. Grænsen var fastlagt. Fremtidens Opgaver laa for, og de krævede Samling, ikke Splittelse.

De sønderjydske Valgmænd havde ikke Stemmer nok til 2 Kandidater. Jeg gik gerne med til at virke for, at der blev afgivet saa mange Stemmer fra de jyske Kredse, saa baade Kloppenborg Skrumsager og Karberg kunde vælges, de havde begge to gode Forudsætninger for rent sagligt og fremtidspolitisk, om man kan bruge et saadant Udtryk, at fylde en Plads i Landstinget.

Da Valghandlingen i Herning var forbi, kom jeg til at følges med J. C. Christensen fra Valglokalet. Ja, sagde han, det blev jo ikke dig denne Gang, men Du maa ikke opfatte det som en villet Tilsidesættelse. Som Stemningsforholdene laa, maatte det jo faa den Udgang, Valget fik, og saa føjede han til, vi er jo ikke færdige endnu.

Jeg forstod, at han mente, jeg var skuffet over Valgets Udfald; jeg kunde kun meddele ham, at Udfaldet svarede helt til de Tanker, jeg havde gjort mig om Valgets Resultat, da jeg rejste hjemmefra.

Det varede ikke længe, før jeg fik at vide, hvad J. C. Christensen havde tænkt paa, da han sagde i Herning: »Vi er ikke færdige endnu.« Der kunde i Henhold til de nye Bestemmelser i Grundloven vælges et tingvalgt Medlem mere til Landstinget efter at Valgmandsvalgene var afholdt i 1920, end det Antal, der var valgt forud for disse. Da jeg fik Besked om, at Valget var faldet paa mig, og jeg samtidig fik Anmodning fra betydende Mænd paa Rigsdagen om nu endelig at sige Ja til Opfordringen, raadførte jeg mig med mine to gode Kolleger i Skoledirektionen, Grev O. D. Schack og Amtsskolekonsulent N. Svendsen, saavel som med mine nærmeste Naboer derhjemme, der alle tilskyndede mig til at sige Ja, ikke mindst af Hensyn til den Mulighed for direkte Indflydelse paa Lovgivning om og Administration af skolemæssige og kulturelle Opgaver i Sønderjylland, som dette at være Medlem af Rigsdagen gav Adgang til. Saaledes var da

baade Skoleforeningens Kasserer og Formand traadt ind som Medlemmer af den danske Rigsdag, før det endnu havde været muligt at naa frem til at afholde Generalforsamling i Foreningen efter Krigens Afslutning. Vi havde haft et Møde i Bestyrelse og Tilsynsraad den 3. August 1920 for at behandle de indkomne Ansøgninger om Hjælp til Vinterskolen 1920—21. Der var det blevet besluttet at afholde Generalforsamling den 10. Oktober. Rigsdagen aabnedes imidlertid i Begyndelsen af Oktober. Jeg blev Medlem af Rigsdagen den 12. Oktober 1920, Lebeck noget før. Der var saa mange Ting til Hinder for Generalforsamlingens Afholdelse i Efteraaret, saa denne trak ud til den 5. Januar 1921.

Om denne Generalforsamling har jeg ganske kort i Forhold til de betydende Spørgsmaal, der var paa Dagsordenen, skrevet i Foreningens Forhandlingsprotokol:

»p. t. Aabenraa, den 5. Januar 1921.

Den nordslesvigske Skoleforening holdt i Dag Generalforsamling paa »Folkehjem« i Aabenraa med følgende Dagsorden:

- 1) Beretnings- og Regnskabsaflæggelse.
- 2) Foreningens Fremtid (eventuelt Ændring af dens Navn og Vedtægter).
- 3) Valg.
- 4) Forskelligt.

Der var mødt forholdsvis faa Medlemmer, men der blev ført en meget livlig Forhandling om Foreningens Anliggender.

Foreningens Formand, H. Jepsen Christensen fra Høgsbro, afgav Beretning om Foreningens Virksomhed fra Krigens Begyndelse i 1914 indtil 1. Januar 1921. Han dvælede særlig ved de mange Dødsfald, der havde fundet Sted i de mellemliggende Aar iblandt Foreningens Medlemmer saavel som blandt Tillidsmænd, Tilsynsraads- og Bestyrelsesmedlemmer. Til Trods for alle de Tab, som Krigen havde bragt i vore Rækker, saa stod Foreningen dog med et større Medlemstal nu end nogen Sinde, nemlig 14,102 Medlemmer.

Kassereren, Redaktør A. Lebeck fra Haderslev, aflagde det omfattende Regnskab, pegede paa det omfattende Arbejde, der havde været med det store Tal af Ansøgere, der efter Krigens Slutning havde meldt sig, og bragte Foreningens Tak til den danske Stat saa vel som til Den sønderjydske Fond for al den Støtte, der var blevet ydet Befolkningen derfra ved Skoleforeningens Mellemkomst.

Kassereren dvælede med særlig Glæde ved, at der fra Faldnes

Side var oprettet Testamenter til Fordel for Skoleforeningen og oplæste smukke Træk fra Breve, hvori der udtaltes Tak til Skoleforeningen fra unge Mennesker, der nu var faldne i Krigen, for ydet Støtte til deres Uddannelse, og Glæde over den store Hjælp under Krigens Kaar, som Oplevelserne under Skoleopholdene havde været for dem.

Der blev af tidligere Minister H. P. Hanssen udtalt Tak til Foreningens Bestyrelse for dens dygtige Arbejde og en særlig Tak, fordi Bestyrelsen havde taget saa energisk fat straks efter Krigens Afslutning.

Ved Drøftelsen om Foreningens Fremtid blev det vedtaget, at Foreningen skulde fortsætte sin Virksomhed til særlig Støtte for de nationalt vanskelige Egne nord for Grænsen, men først og fremmest for at støtte og hjælpe den dansksindede og dansk vilende Ungdom syd for denne.

Foreningens Navn blev ændret til »Sønderjydsk Skoleforening«, og dens Vedtægter blev ændret med det Formaal for Øje, at den i Fremtiden skulde omfatte hele Danmark.

Som Bestyrelsesmedlemmer genvalgtes Gaardejer Hans Jepsen Christensen fra Høgsbro som Formand, og Redaktør A. Lebeck fra Haderslev genvalgtes som Kasserer, medens Gaardejer Mathias Jepsen fra Jejsing valgtes som Foreningens Næstformand i Stedet for afdøde Jens N. Poulsen fra Drengsted.

Som Tilsynsraadsmedlemmer genvalgtes: Hans Clausen, Hagenbjerg, Hans Smiedemann, Stolbrolykke, Johan Andresen, Ullerup, Falle Lildholdt, Løjt kirkeby, Nicolaj Nissen, Rise, Christian Michaelsen, Kastvraa, og Niels Skrumsager, Toftlundgaard. Nyvalgte blev: Hans Iversen, Svejrup, Boy Jessen, Frøslev, P. Gad, Hejsel, Aage Jacobsen, Brøns Mølle, Dr. Lausten Thomsen, Skærbæk, Peter Jensen, Stenderupgaard, Redaktør Konrad Jørgensen, Kolding, og Provst Hey, Alminde.

Efter at disse Valg havde fundet Sted, overlodes det Bestyrelsen endelig at affatte Lovene i Overensstemmelse med de trufne Beslutninger, hvorefter Folketingsmand Mads Gram endnu en Gang rettede en Tak til Bestyrelsen.«

Hermed var det givet, at Skoleforeningen skulde fortsætte sin Virksomhed, og Tyngdepunktet for dens Arbejde var med Tilslutning fra alle Sider lagt i det stærkt nationalt blandede Omraade nord for den nye Grænse, men først og fremmest burde der ydes Hjælp til danske Børn og unge syd for denne ad de Veje og paa de Maader, som det maatte blive muligt at yde i den kommende Tid.

Dernæst var det blevet besluttet at udvide Omraadet for Ad-

gang til at blive Medlemmer af Foreningen til hele Landet. Man havde besluttet, at man kunde gaa frem paa to Maader under Arbejdet for at hverve Medlemmer i det øvrige Land, dels ved, at der blev fundet Tillidsmænd, der fik tegnet Medlemmer i sin By og sin Bekendtskabskreds og sendte Medlemslisten direkte til Formanden, naar Aarsopkrævningen var tilendebragt, og Bidraget til Kassereren, ganske som Tillidsmændene gjorde det i Nord-slesvig, dels ved at danne lokale Kredse som Underafdelinger af Hovedforeningen med sin lokale Bestyrelse, der saa sendte det Bidrag, en saadan Bestyrelse kunde afse til Hovedforeningen, ind til denne. Denne sidste Fremgangsmaade var Skoleforeningens Bestyrelse ikke særlig glad for, dels fordi den i Praksis vilde komme til at virke ikke blot som en lokal Støtteforening for »Sønderjydsk Skoleforening«s praktiske Arbejde, men ogsaa som en Slags lokal Foredragsforening om sønderjydske Emner, hvortil Hovedparten af Midlerne, der maatte blive indsamlede, saa vilde medgaa, uden at saadanne Lokalafdelinger derved kom til at gøre den Nytte til Støtte for det praktiske Arbejde i Sønderjylland, som var Formaalet med saadanne Kredses Dannelse. Vi underkendte ikke den Værdi, det kunde have med Foredrag i saadanne Kredse om sønderjydske Forhold, men Hovedformaalet var, at de Kredse, der dannedes, samlede sig om Støttee arbejdet til Opgavernes Løsning i Sønderjylland. Det direkte Tillidsmands-system var at foretrække.

Der var imidlertid sat et stærkt Agitationsarbejde i Gang fra Grænseforeningens Side for at samle den frivillige Tilslutning i det gamle Land om denne Forening. Det vilde fra den Side føles som en ukærkommen Konkurrence, om Skoleforeningen vilde gaa ud i en Agitation af lignende Art. Folk i det gamle Land vilde formentlig ikke kunne forstaa en saadan Konkurrence, selv om den var fuldt berettiget, idet de to Foreninger røgtede og stadig røgter hver sine Opgaver. Skoleforeningen nøjedes derfor med i det væsentligste at skaffe sig Tillidsmænd og -kvinder ud fra Formandens og Kassererens personlige Bekendtskaber Landet over. Dog kom en Kreds i København her til at danne en Undtagelse.

Det skal aabent indrømmes, at en af Grænsestridens Virkninger var, at »Sønderjydsk Skoleforening«s Ledelse betænkte sig

paa at gaa ud i et omfattende Agitations- og Organisationsarbejde for at danne lokale Underafdelinger af denne i hele Landet, da noget saadant maaske som sit Hovedresultat vilde have en uheldig Indvirkning paa Folks Offervilje over for det nationale Arbejde i al Almindelighed, saa meget mere som »Flensborg Avis« og dermed andre Blade Landet over stærkt kritiserede, at A. Lebeck var blevet genvalgt som »Sønderjyds Skoleforening«s Kasserer ved Generalforsamlingen i 1921. Medens Overgangsaaarene fra 1918 til Efteraaret 1920 med det meget store Arbejde indenfor Foreningen var gaaet under det allerbedste Samarbejde mellem Bestyrelsen og Skoleforeningens Tillidsmænd og Tilsynsraadsmedlemmer, saa begyndte en Del Tillidsmænd at melde fra i Efteraaret 1920 og en Tid ind i 1921 med den Begrundelse, at de ikke vilde være Tillidsmænd for Foreningen med A. Lebeck som Kasserer, fordi han under Grænsestriden efter deres Mening havde skadet de Danske syd for Grænsen ved sin Skrivemaade.

Jeg imødegik i en kort Polemik med »Flensborg Avis« i Bladets egne Spalter det uberettigede i disse Angreb paa Skoleforeningens Kasserer og paaviste, at ingen havde angrebet ham, fordi man mente, at han ikke magtede sin Opgave som Skoleforeningens Kasserer. Enhver, som kendte det omfangsrige Arbejde, som ikke mindst han havde haft med Anbringelsen af det store Elevtal, der støttedes gennem Foreningen i Overgangsaaarene, maatte sagligt set komme til det modsatte Resultat; at kræve ham fjernet som Medarbejder i Skoleforeningens Tjeneste paa Grund af Avisartikler, der slet ikke kom dette hans Arbejde ved, men var Udtryk for hans Opfattelse af en ganske anden Sag, var at rette Smed for Bager. Angrebene skadede Sammenholdet om Skoleforeningens Gerning, der med god Vilje fra alle Sider, ogsaa fra A. Lebecks, for en væsentlig Del kom Danskheden syd for Grænsen tilgode, de havde intet sagligt Formaal og kunde ikke ændre den af Generalforsamlingen truffne Beslutning om at genvælge A. Lebeck som Kasserer i Skoleforeningen.

Det var for mig noget af en Lidelse paa een Gang helt at forstaa den dybe Skuffelse, det blev for de Danske i Flensborg og for mange Mennesker i de dansktalende Sogne Syd for Grænsen, at de ikke kom med til Danmark, og samtidig at maatte erkende, at Lebecks Motiver til at skrive, som han gjorde, bundede i en

dyb Overbevisning om det rigtige i hans Handlemaade, selv om han til Tider kunde have valgt en hensynsfuldere Form, men Stemningerne gav sig jo i de Tider voldsomme Udslag til begge Sider.

Saadanne Episoder fristede ikke til muligvis at volde ny Strid ved at gaa ud i et stærkt konkurrerende Hvervningsarbejde imellem Grænseforeningen og Skoleforeningen. Derfor nøjedes vi med et stilsfærdigt Tillidsmandssystem, hvor der var naturlig Lejlighed dertil. De sønderjydske Foreninger havde jo haft deres Organisation Landet over før 1914, havde dem fremdeles under noget ændrede Former. Grænseforeningens Hovedopgave med sin Hovedledelse siddende i København var at skaffe Penge til Veje til de Opgaver syd for Grænsen, som de lokale Kredse dernede skulde løse hver paa sit Omraade. »Sønderjydsk Skoleforening« havde sit Sæde i selve Arbejdsomraadet og levede saa nær op ad Opgaverne syd for Grænsen, saa den paa en Gang kunde være en udførende, af egne Midler finansierende Forening og samtidig et formidlende Organ for de Midler, som den danske Stat og eventuelt ogsaa »Den sønderjydske Fond« maatte være i Stand til at yde til Opgaver, der maatte komme til at ligge indenfor Omraader, hvor en saadan Støtte kunde ydes, uden at komme internationale Regler for nær. Derfor skulde det tilstræbes, at »Sønderjydsk Skoleforening« ikke blev omstridt, men anerkendt fra alle Lejre i vort Folk for det saglige, positive Arbejde, den ydede.

Grænsen var draget efter Folkenes Selvbestemmelsesret. Fra dansk Side havde vi vedtaget en Lovgivning, der gav det tysk-sindede Mindretal i Nordslesvig en vidtrækkende Frihed paa Skolens som paa andre Omraader. Det var vort Haab, at man ogsaa fra tysk Side vilde imødekomme Ønsker fra det danske Mindretal syd for Grænsen. Vi maatte i saa Tilfælde støtte efter Evne.

Medens Skoleforeningen indtil Genforeningen kun havde arbejdet med at yde Støtte til unge Menneskers Ophold paa danske Ungdomsskoler, saa gik dens Bestyrelse allerede i Eftersommeren 1920 med ind i et Arbejde for at rejse en Efterskole i Rens. Pastor N. A. Jensen havde rejst Spørgsmaalet offentligt, efter at han og jeg havde haft en Samtale om Sagen paa Hjemvejen fra Genforeningsfesten paa Dybbøl. Det gjaldt om at faa et dansk nationalt

Arbejde i Gang i det nationalt stærkt blandede Omraade ned imod Grænsen. Det gjaldt om at lægge en dansk Ungdomsskole saa nær opad den nye Grænse, saa den kunde ligge som et Tilbud til dansksindede Mennesker lige syd for den, saa de kunde sende deres Børn derover, efter at de var konfirmerede, og selv komme derover til forskellige Møder, som vi, der boede op ad den gamle Grænse, havde gjort det i Udlændighedstiden paa Skolerne særlig i Vester Vedsted, Skibelund og Hejls.

Det traf sig saaledes, at A. Lebeck var med ved den første Sammenkomst om denne Sag, medens jeg ikke kunde komme til Stede. Der mødte ham imidlertid en saa stærk modvillig Stemning blandt Danske i disse Egne, saa han for Sagens Skyld maatte holde sig uden for under det fremtidige Arbejde med den. Dette smertede Lebeck dybt. Var der noget Omraade, hvis fremtidige nationale Udvikling laa ham stærkt paa Sinde, saa var det Udviklingen i det nationalt blandede Omraade ned imod Grænsen, hvilket ogsaa senere fandt Udtryk i den af ham skrevne lille Pjece: »Vor nationale Arbejdsmark«. Det blev herefter mig, der udsendte Tegningslister til Skoleforeningens Tillidsmænd Landsdelen over med Opfordring til at søge tegnet Bidrag til Opførelse af en Efterskole i Rens, at indbetale i nærmere bestemte Rater. Det var en Glæde at opleve, at det danske Nordslesvig var saa stærkt interesseret i dette Spørgsmaal, saa Listerne vendte tilbage med tegnede Bidrag, der samlede blev til 55,000 Kroner. Dette til Trods for alle Overgangstidens økonomiske Vanskeligheder. Den danske Befolkning i Nordslesvig viste sig at være fuldt ud klar over, at Grænsens Flytning ikke fritog den for offervilligt Medarbejderskab om nationale og folkelige Opgaver i Fremtiden. Selv om de økonomiske Forholds Udvikling med den svingende Møntværdi blev af en saadan Art, saa ikke hele det tegnede Beløb kom ind (der naaedes ikke helt 50,000 Kr.), saa var det dog et meget lille Tal af dem, der havde tegnet sig, der ikke fuldt efterkom de frivilligt paatagne Forpligtelser. Denne Sags smukke Forløb i de genforenede Landsdele viste allerede før Generalforsamlingen i Januar 1921 den store Værdi, der bestod i at bevare Skoleforeningens Organisation intakt i Fremtiden med mange Slags Opgaver for Øje, der maatte falde indenfor Foreningens naturlige Arbejdsomraade.

Samtidig med, at Skoleforeningen gerne vilde strække sin Hjelpevirksomhed og sin formidlene Virksomhed imellem Statsmagten og de sønderjydske Opgavers Løsning saa langt ud som muligt, saa maatte der samtidig afsættes ret skarpe Grænser for dens Virksomhedsomraade. Foreningen havde saaledes ikke Raad til at understøtte Elever fra Nordslesvig til faglig Uddannelse af nogen Art. De maatte henvises til de offentlige Hjelpekilder, der stod til Raadighed paa disse Omraader, og til de Lempelser, der her kunde gives. Foreningen kunde saaledes ikke yde Støtte til Elever, der besøgte Statsskoler og Realskoler, Landbrugsskoler, Mejeriskoler, Handelsskoler, Haandværkerskoler, Teknologisk Institut, Universitetet, Landbohøjskoler, Polyteknisk Lærestanstalt, Tandlægeskolen o. s. v.

Netop derfor var det glædeligt, at vi kunde træde i Samarbejde med »Den sønderjydske Fond« efter dennes Ønske om Støtte til Unge fra krigsramte Hjem til faglig Uddannelse paa alle disse Omraader. Dog blev det vedtaget inden for Fondens Bestyrelse, at Støtte til Læsning ved Universitetet og de højere Lærestanstalter burde ydes gennem Stipendieudvalgene ved disse Skoler, naar det gjaldt Ungdom fra krigsramte Hjem fra den genforenede Landsdel. Men selv om der saaledes var Muligheder for Støtte til Unge fra direkte krigsramte Hjem til faglig Uddannelse paa næsten alle mulige Omraader, saa var det dog ikke alle Unge fra ubemidlede Hjem i de genforenede Landsdele, der kunde komme i Betragtning i saa Henseende. Dette Forhold havde vi Opmærksomheden henvendt paa fra Skoleforeningens Side uden at være i Stand til at raade Bod derpaa, hvor gerne vi end vilde medvirke til, at sønderjydsk Ungdom fra mindrebemidlede Hjem kunde faa en god Uddannelse ogsaa paa faglig Omraade, selv om Faderen ikke havde deltaget i Verdenskrigen. Det var mig derfor en Glæde, kort efter at jeg var blevet Medlem af Landstinget, at faa Besøg paa Rigsdagen af Grev Brockenhus Schack fra Gram. Greven meddelte mig, at han efter Tilskyndelse fra sin Hustru ønskede at oprette et Legat til Støtte for sønderjydsk Ungdoms Uddannelse. Han vilde gerne tale med mig, der jo var Formand for »Sønderjydsk Skoleforening«, om Sagen og høre min Mening om, hvilke Omraader Legatet burde samle sin Fundats om. Han bad mig tiltræde den kommende Legatbestyrelse. Jeg til-

raadede straks, at det paatænkte Legat skulde yde Støtte til faglig Uddannelse til unge Mennesker fra mindrebemidlede Hjem i de genforenede Landsdele uanset om Faderen eller de Unge selv havde været indkaldt under Verdenskrigen. En saadan særlig Hjælpekilde trængte Landsdelen til. Greven takkede meget for den givne Anvisning. Vi var enige om, at Legatportionerne skulde være saa store, at de betød en gennemgribende Hjælp for den, der fik Gavn af dem. Jeg maatte imidlertid sige Nej til at tiltræde Legatbestyrelsen, da jeg havde for meget at bestille i Forvejen. Vi blev enige om, at Amtsskolekonsulent N. Svendsen i Tønder burde tiltræde Bestyrelsen med mig som Stedfortræder, og saaledes blev det. Dette Legat har allerede gjort megen Gavn i Landsdelen, idet det har en aarlig Afkastningsevne paa 5000 Kr., det vil sige 500 Kr. til hver, der kommer i Betragtning.

Medens »Den sønderjydske Fond« i Vinteren 1919—20 gik med til at yde Skoleforeningen en Støtte paa 30,000 Kr. til Foreningens almindelige Formaal, uden Hensyn til, om Ungdommen, der fik Hjælp, var fra direkte krigsramte Hjem eller ikke, grundet paa, at den gennem sin Indsamling havde afskaaret Skoleforeningen fra at søge frivillig Støtte i hele Landet paa dette Tidspunkt, saa blev der i 1921 sat den begrænsende Klausul paa Fondens Støtte til Ungdommens Uddannelse fra de genforenede Landsdele, at en saadan kun kunde opnaas for Unge fra Hjem, hvor enten deres Fader eller de selv havde deltaget i Verdenskrigen, og tillige, at Støtten kun kunde faas til faglig Uddannelse med deres fremtidige Livsgerning for Øje.

De enkelte Ansøgninger skulde gennemgaas og bevilges i Samraad med Skoleforeningens Bestyrelse, men Beløbene skulde udbetales direkte fra Fonden til de paagældende Skolers eller Virksomheders Ledere. I det første Aars Tid derefter tog baade A. Lebeck og jeg Stilling til hver enkelt Ansøgning, som Fonden sendte os til Erklæring, efter at der forelaa Oplysninger i Sagerne fra Fondens Lokalkomitéer i de sønderjydske Byer, Oplysninger, der ret ofte maatte suppleres yderligere gennem Skoleforeningens Tillidsmænd i den Søgendes Hjemby.

Fremgangsmaaden med, at baade Skoleforeningens Formand og Kasserer skulde votere i Sagerne, blev for besværlig, og det endte med, at Fastsættelsen af Hjælpens Størrelse i hver enkelt Sag blev overladt til Kontorchef Louw og mig som Formand for Skoleforeningen.

Fra og med Aaret 1921 er der indenfor de enkelte Aar under »Den Nordslesvigske Skoleforening« = »Sønderjydsk Skoleforening«s Medvirken ydet følgende Understøttelser fra »Den sønderjydske Fond« til Studiehjælp (faglig Uddannelse) til fattige unge danske krigsaaavirkede Elever fra de sønderjydske Landsdele paa Handelsskoler, Seminarier og andre Skoler udenfor Universitetet og de højere Lærestalter:

1921	Kr. 16,323,10
1922	- 19,580,00
1923	- 13,729,72
1924	- 14,791,00
1925	- 17,815,00
1926	- 12,725,00
1927	- 10,505,00
1928	- 8,375,00
1929	- 8,785,25
1930	- 9,605,00
1931	- 8,845,00
1932	- 9,210,00
1933	- 12,110,00
1934	- 13,125,00
1935	- 12,949,25
1936	- 15,025,42
1937	- 18,500,00
1938	- 10,039,95
1939	- 11,620,00
1940	- 11,160,00
1941	- 11,960,00

Ialt til Elever fra de
sønderj. Landsdele. . . . Kr. 266,778,69

En Fortegnelse over det samlede Antal af de paagældende Elever, ialt 1949, med Angivelse af, hvilke Skolearter m. v. de har besøgt, udviser, at der i Tiden fra 1. Januar 1921 til 31. December 1941 er ydet Støtte til følgende Mangfoldighed af faglig Uddannelse:

Haandværkerskoler	129	Elever
Handelsskoler	166	—
Husholdningsskoler	199	—
Landbrugsskoler	126	—
Maskinistskoler	52	—
Navigationsskoler	66	—
Seminarier	439	—
Statsskoler og Realskoler	338	—
Tekniske Skoler	169	—
Sy- og Tilskærerkursus	66	—
Væveskoler	7	—
Officersskoler	8	—
Gymnastikhøjskoler	9	—
Jordemoderskoler	3	—
Musikkonservatorier	20	—
Mælkeriskoler	17	—
Sygeplejeskoler	30	—
Tegne- og Kunstindustriskoler	17	—
Diakonhøjskolen	8	—
Dekorations-skoler	2	—
Biblioteksskoler	2	—
Anden faglig Uddannelse af forskellig Art	76	—

Ialt 1949 Elever

»Den sønderjydske Fond«s Indsamlingskomité og senere Ledelse havde kun regnet med at bestaa i Overgangsaaarene for at hjælpe paa den øjeblikkelige vanskelige Tilstand paa mange Omraader, indtil den sønderjydske Befolkning helt kunde glide ind i det danske Samfund paa alle Livsfelter og Staten overtage Krigsinvalideforsorgen, Forsorgen for Krigsenker og Børn efter faldne Sønderjyder o. m. a. Men der var kommet saa mange Penge ind, saa det besluttedes at træde i Forhandling med de

sønderjydske Rigsdagsmænd i Spørgsmaalet om enten at likvidere allerede i 1922 og at afsætte forskellige Beløb til forskellige Formaal efter Samraad med disse, eller ogsaa at fortsætte sin Virksomhed til Supplering af Statens Forsorg til Mildnelse af Krigens Eftervirkninger paa alle de Felter, hvor det var naturligt at yde Støtte.

Alle de sønderjydske Rigsdagsmænd, baade fra Folketing og Landsting, var enige om at anbefale, at Fonden fortsatte sin Virksomhed med det Hovedformaal for Øje at yde en supplerende Hjælp til at lindre Krigens Eftervirkninger for de Hjem, der var haardest ramt af denne, og søge at hjælpe ogsaa paa Steder, hvor Statens Forsorg af formelle Grunde ikke kunde naa hen, medens der ogsaa skulde være Midler til Raadighed til at hjælpe den sønderjydske Befolkning med at løse de nationale og kulturelle Fremtidsopgaver.

Efter at denne Beslutning var taget, ønskede Fondens Bestyrelse og Centralkomité, at samtlige sønderjydske Rigsdagsmænd blev Medlemmer af Centralkomitéen, og at der valgtes enkelte Rigsdagsmænd ind i den snævrere Bestyrelse. Valgt til den snævrere Bestyrelse blev Mads Gram, Holger Andersen og Jørgen Møller. Herefter havde baade A. Lebeck og jeg Sæde i »Den Sønderjydske Fond«s Centralkomité og kunde øve nogen Indflydelse paa, at der ogsaa blev anvendt Midler til Støtte for kulturelle Formaal i Landsdelen udover Elevunderstøttelser. Dette kom i ikke ringe Grad vore nyoprettede Ungdomsskoler i Landsdelen tilgode. Der skal straks tilføjes, at vore Bestræbelser i saa Henseende fandt god Støtte hos alle sønderjydske Rigsdagsmænd, medens der ofte var afvigende Meninger iblandt Centralkomitéens øvrige Medlemmer om, hvorvidt Bevillinger af den Art var i Overensstemmelse med Fondens oprindelige Opraab og de i dette angivne Formaal.

Bestyrelsen og Centralkomitéen stod efter vor Mening efter Opraabets Ordlyd meget frit i sine Dispositionsbeføjelser. Det blev gode Opgaver, som Fonden kom til at løse i mange Aar efter Genforeningen.

Da Mads Gram ikke blev genvalgt til Folketinget i 1924, traadte han tilbage som Medlem af Fondens Bestyrelse, og jeg blev valgt i hans Sted. Da A. Lebeck heller ikke genvalgtes til

Folketinget i 1924 og Arbejdet med Ansøgningerne om Støtte til faglig Uddannelse for Unge fra krigsramte Hjem i Forvejen var blevet overladt til Kontorchef Louw og mig, skete der paa disse Omraader en gradvis Afvikling af hans Samarbejde med Fonden undtagen paa et enkelt Punkt, nemlig Samarbejdet med Fonden om Støtte til dansk Ungdom fra Syd for Grænsen. Dette skal jeg senere komme tilbage til.

Ved Likvidationen af »Den Sønderjydske Fond« og ved den dermed forbundne Fest i 1937 fik jeg overrakt en Æresplaatte i Sølv som Anerkendelse for den store Flid, jeg havde udvist i Retning af at stille Krav til Fondens Kasse til Fordel for sønderjydske Ungdom, og man var venlig nok til at føje en Tak til, for den store Hjælp, »Sønderjydske Skoleforening« som saadan og jeg som dens Formand havde ydet Fonden ved Fordelingen af de mange Midler, som den havde haft Mulighed for at yde til Ungdommens Gavn nede hos os.

Paa sønderjydske Ungdoms Vegne er der i høj Grad Grund til i »Sønderjydske Skoleforening«s historiske Mindeskrift med Tak at nævne »Den Sønderjydske Fond«s store Indsats for denne Ungdom, en Indsats, der ikke er Slut endnu, idet der ved Fondens Likvidation i 1937 efter mit Forslag blev afsat et Beløb paa 90,000 Kr. til fortsat Støtte for dansk Ungdoms faglige Uddannelse fra krigsramte Hjem i de genforenede Landsdele og 50,000 Kr. til Støtte for dansk Ungdom fra Syd for Grænsen. De 90,000 Kr. blev den 22. Januar 1938 helt overladt til Administration af »Sønderjydske Skoleforening«s Formand og Kasserer, de 50,000 Kr. til Udbetaling af Afviklingsudvalget i »Den Sønderjydske Fond« efter Indstilling af »Sønderjydske Skoleforening« og af »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« i Forening.

Er der da endnu 24 Aar efter Krigens Afslutning unge Mennesker fra Hjem, hvor Faderen har været indkaldt under Krigen, der trænger til Støtte for deres Uddannelse? Ja, det er der i ret stort Tal.

Ungdommen i Sønderjylland blev indkaldt den Gang helt ned til dem, der var fyldt 17 Aar. Mange Unge, der havde deltaget i Krigen, kom til at stifte Hjem omkring 1920—21—22—23 og fremefter til meget dyre Priser, grundet paa Kronens lave Købekraft. Faa har haft saa store økonomiske Vanskeligheder at

kæmpe med, som netop den Ungdom, der efter at have ligget paa Slagmarkerne i 4 lange Aar eller Dele af disse, fik stiftet Hjem efter Hjemkomsten under dyre Vilkaar i Forhold til Tidens senere Omskiftelser paa økonomisk Omraade. Adskillige Børn fra saadanne Hjem har endnu ikke naaet Konfirmationsalderen, der er endnu i 1942 adskillige Aar tilbage, før Børneflokkene fra saadanne Hjem alle er sat i Vej og har faaet den skolemæssige Uddannelse, som de gerne skulde have til deres Fremtidsgerning. Det er godt, at der endnu er lidt Penge tilbage af dem, som nogle allerede omkring 1920 mente at kunne likvidere. Krigens Slagskygger er lange og virker paa mange Maader —.

Ved Generalforsamlingen den 5. Januar 1921 blev det som allerede nævnt besluttet ikke alene at fortsætte Skoleforeningens hidtidige Gerning, men at udvide dens Medlemsomraade til hele Landet og at træde i nært Samarbejde med Repræsentanter for danske kulturelle Sammenslutninger syd for Grænsen, men ogsaa at søge snævert Samarbejde med danske Tillidsmænd i Omraadet nord for den nye Grænse, hvor særlig Indsats tiltrængtes i national Henseende.

Allerede den 1. Februar 1921 afholdtes et Møde i Tinglev, for at Bestyrelsen og Tilsynsraadet kunde konstituere sig med sine nye Medlemmer baade i Bestyrelse og Tilsynsraad og for at mødes med Repræsentanter for »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«, der nu var dannet.

Formanden bød Velkommen til Tilsynsraadmødet og rettede et særligt Velkommen til de to nye Medlemmer, Redaktør Konrad Jørgensen fra Kolding og Provst Hey fra Alminde, der var her som det synlige Udtryk for Grænsens Flytning. De var vel nye som Medlemmer af Tilsynsraadet, men mangeaarige Medarbejdere i Skoleforeningens Gerning gennem S. S. i Kolding. Han rettede en Tak til de to Mænd for trofast Medarbejderskab gennem de mange Aar, vi havde været under Fremmedherredømmet, og et Velkommen til nyt Samvirke for Ungdommen ved Danmarks nye Grænse.

Efter Indbydelse var der kommet Repræsentanter for »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« til Stede. Der førtes en

længere Forhandlig med dem om Formen for det fremtidige Samvirke og »Sønderjydske Skoleforening«s Tilbud om Støtte til dansk Ungdom syd fra blev modtaget med Tak og Glæde af Repræsentanterne dernede fra. Dermed var der indledet et Samarbejde mellem »Sønderjydske Skoleforening« og »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« og om Støtte til dansk Ungdoms Skolebesøg nord paa dernede fra, der i alle Aarene siden har formet sig paa bedste Maade og til gensidig Glæde.

Tallet paa dem, der ønskede at komme paa danske Ungdomsskoler syd fra, var stærkt stigende. Medens der fra Skoleforeningens Stiftelse i 1892 og indtil Krigens Udbrud i 1914 kun havde været 104 Elever ialt paa danske Skoler fra Omraadet syd for den nye Grænse ved Foreningens Hjælp, saa havde der i Aarene fra 1919 til 1921 allerede været 117 heroppe med Støtte fra »Sønderjydske Skoleforening«, og til Vinterskolen 1921—22 meldte der sig 167 Ansøgere og senere til Sommerskolen 1922 79. Der blev bevilget Hjælp til ialt 186 i Aaret 1921—22, altsammen Fripladser, da Marken saa godt som ingen Betalingsevne havde i Danmark paa dette Tidspunkt.

Naar Strømmen af Ungdom gik saa pludselig og stærkt nord paa i de Aar, saa havde dette mange Grunde. Møntforholdene var saa svingende i Tyskland i de Tider, saa en ung Karl eller Pige ikke kunde være sikker paa, at en aftalt Aarsløn havde nævneværdig Købeevne ved Tjenestetidens Udløb. Vareknapheden og dermed Dyrtiden gjorde sig stærkt gældende dernede. Forholdet imellem den indtjente Løn og Lønnens Købekraft var saa usikker, saa et stort Tal af Unge dernede saa paa dette at faa Lov til at komme til Danmark paa Skole som en Mulighed for at faa Lov til at blive en Tid i det Danmark, hvor man fik en Mønt for sit Arbejde, som der ogsaa med Sikkerhed kunde købes det nødvendige Tøj og m. a. for, naar Tjenestetiden var udløbet, som noget meget attraaværdigt.

Det var ikke let i de Aar at finde ind til Motiverne hos dem, der søgte Hjælp til Skoleophold i Danmark. En Del kunde der læses ud af Ansøgningsskemaernes Angivelse af, hvilke Skoler de Unge søgte med Hensyn til, om der laa rent danske nationale Interesser bagved Anmodningerne eller ikke. De, der søgte Støtte til Ophold paa Efterskoler og Højskoler, kunde »Sønderjydske

Skoleforening« og »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« føle sig trygge ved. De, der uden Kendskab til det danske Sprog og uanset dette manglende Kendskab kun vilde paa en Fagskole i Danmark, var vi noget mere betænkelige ved.

Allerede ved et Tilsynsraadmøde den 5. August 1921 blev der ført indgaaende Forhandlinger om Vanskelighederne ved at føre den fornødne Kontrol med Hensyn til ikke at yde Støtte til Elever, hvis nationale Interesse i at komme paa Skoler i Danmark var tvivlsomme. Det blev besluttet i god Forstaaelse med Repræsentanter for »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« at søge at paavirke Ansøgerne til at søge Støtte til Ophold paa Efterskoler og Højskoler, før de søgte Støtte til faglig Uddannelse, for at faa hele Arbejdet ind i et sundt Spor.

»Sønderjydsk Skoleforening«s Bestyrelse og Tilsynsraad vilde gerne søge fremskaffet Midler til det størst mulige Tal af Unge syd fra, men paa den anden Side forelaa der allerede Klager fra Skolerne over, at der var sluppet Elementer med, støttet af os, som hellere burde være blevet hjemme, set fra et nationalt og skolemæssigt Synspunkt. Meget var i Støbeskeen i de Tider, mange Sind ude af Ligevægt. Sønderjydsk Skoleforening«s Ledelse vilde hellere løbe Risikoen ved, at der slap enkelte Elever med over paa danske Ungdomsskoler, som maaske burde være blevet hjemme, end løbe den Risiko at stille saa stærke Krav om Kontrol fra Tillidsmændenes Side syd for Grænsen, saa de tabte Modet og fik Indtryk af, at vi ikke forstod de store Vanskeligheder, som Tiden bød paa i et Omraade, der var kommet ind i en Sindelagets Brydning, der ikke havde fundet Sted paa samme Maade nogen Sinde før. Bestyrelsen for »Sønderjydsk Skoleforening« og »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« forstod fuldtud hinanden under Behandlingen af de forskellige Vanskeligheder i disse Overgangsaar og søgte i Fællesskab at træffe de rigtige Afgørelser i de enkelte Sager. Elevtallet blev ved med at stige, i Aarene 1923 var der 264 dernede fra paa Skoler heroppe, i 1924 var der 218, saa faldt det ret stærkt, men dette hang sammen med to Ting: Den ene var Møntens Stabilisering i Tyskland i 1923, der gav tryggere Levevilkaar for Lønarbejderen, og den anden den danske Børneskoles Virkninger dernede efterhaanden som den fandt frem til fastere Former i Flensborg

By. Denne sidste Fremtoning hang sammen med en Gren af det danske Skolearbejde, der dels direkte og dels kun indirekte berørte og stadig berører »Sønderjydsk Skoleforening«, men alligevel bør skildres i dens Historie, dels grundet paa den formidlende Opgave, som Foreningen direkte har haft i denne Sag og dels paa Grund af, at jeg som dens Formand blev valgt ind i »Udvalget til Støtte for Dansk Sprog og Kultur i Udlandet«, og har været dette Udvalgs Formand indtil nu.

Det er jo landskendt, at Statsminister Neergaard i sin Tale ved Genforeningsfesten paa Dybbøl Banke i 1920 omtalte det danske Mindretal, der var blevet tilbage syd for Grænsen og sagde til dem: »I skal ikke blive glemte.«

Dette Løfte indfrieede han ved allerede paa Tillægsbevillingsloven for Finansaaret 1920—21 paa Statsministeriets Budget at søge bevilget et Beløb paa 100,000 Kr. til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet. Dette Beløb forhøjedes i 1921—22 til 200,000 Kr., den Sum, der i længere Tid blev Statens faste Bidrag dels til det nationale Arbejde syd for Grænsen, dels til Ungdommens Besøg paa danske Skoler nord for Grænsen, og dels til andre danske Formaal i Udlandet, danske Lektorers Virksomhed i Berlin, Hamborg, Paris og Polen, Dansk Kirke i Udlandet o. s. v.

De første 100,000 Kr. bevilgedes direkte fra Statsministeriet efter derom indgivne Andragender fra forskellige danske Foreninger i Flensborg og fordeltes til Drift af en dansk Realskole i Flensborg, til Indretning af Menighedshuset »Ansgar«, til Skolevirksomhed af kursusagtig Karakter i Flensborg, Oversø, Valsbøl, Medelby og Agtrup, til Støtte for Istandsættelse af Borgerforeningens Lokaler i Flensborg, St. Knuds Gilde i Flensborg, Flensborg danske Ungdomsforening, Sangforeningen o. s. v.

Efter at Bevillingen paa Finansloven for 1921—22 var blevet forhøjet til 200,000 Kr., ønskede Statsministeren imidlertid sagkyndig og lokalkyndig Bistand ved Administration af Bevillingen. Han fremdrog Sagen ved et Partimøde i Venstre paa Rigsdagen og spurgte mig, om jeg vilde tage imod Valget som Medlem af Udvalget og være dettes Formand. Han henviste til min Stilling som Formand for »Sønderjydsk Skoleforening« og mit personlige Kendskab til Forholdene syd for Grænsen og udbad

sig Partiets Tilslutning til min Udnævnelse. Tilslutningen blev givet enstemmig. Det var givet, at der skulde et Medlem ind i Udvalget fra det konservative Folkeparti, da dette Parti sammen med Venstre dannede den daværende Regerings parlamentariske Basis, og det faldt ganske af sig selv, at Venstres sønderjydske Rigsdagsmænd nævnte Folketingsmand Holger Andersen som den, der burde ske Henvendelse til. Dernæst foresloges Amtsskolekonsulent N. Svendsen i Tønder som det tredje Medlem af Udvalget, som sagkyndig paa Børneskolens Omraade.

Det saaledes af Statsministeren udpegede Udvalg traadte sammen til et formelt konstituerende Møde den 21. Marts 1921. Valget til Formand faldt paa mig, og Folketingsmand Holger Andersen blev Udvalgets Sekretær.

Allerede den 5. Maj 1920 var der blevet afholdt et stærkt besøgt Møde i Borgerforeningen i Flensborg, hvor man vedtog at oprette »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« med det Formaal »at fremme dansk Aandskultur og dansk Undervisning«. I Foreningens Bestyrelse blev de forskellige Samfundslag repræsenterede. Arkitekt Andreas Dall blev denne Forenings første Formand. I Foraaret 1921 foretoges en indre Nyordning af »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«, der som den store og betydningsfulde Sammenslutning den allerede den Gang var blevet — ønskedes opbygget paa et bredt folkeligt Grundlag. Dette skete, men man valgte saa en snævrere Ledelse med Gros-serer Cornelius Hansen som Formand, hvilket han har været siden.

»Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«s Ledelse tog sig meget energisk af at fremme Ønskerne om Oprettelsen af danske offentlige Skoleklasser i Flensborg By og i Landdistrikterne, støttede af al Evne Arbejdet for Oprettelsen af danske private Skoler dernede og henviste stadig over for tyske Myndigheder til den i Nordslesvig skabte Skolelov, hvis Bestemmelser for det tyske Mindretal i Nordslesvig de Danske syd for Grænsen vilde være meget tilfredse med at faa indført som tilsvarende Bestemmelser for det danske Mindretal i Sydslesvig.

Den første Oktober 1920 blev der oprettet en dansk Realskole

i Flensborg, af en Kreds af Forældre, med Lokaler i »Hjemmet« i Mariegade Nr. 20. Naar man besluttede sig til at oprette en Realskole, var det af forskellige Grunde, men afgørende var dog, at en privat Skole ikke kunde oprettes under de da gældende Bestemmelser medmindre den gav en Undervisning, der gik ud over Folkeskolens Maal. En saadan Skole kunde kun modtage Børn, der var over 10 Aar gamle. Den 1. November 1920 var cand. phil. J. K. Petersen foreløbig bleven ansat som Skolens Leder.

Naar man satte Kræfterne ind paa at fremme Arbejdet med en dansk privat Skole i Flensborg, var det fordi Afklaringen af, om de tyske Myndigheder vilde gaa til at etablere danske Skoleklasser inden for Kommuneskolen i Flensborg og Landdistrikterne foreløbig stod hen.

Tilgangen af danske Elever til den private Skole i »Hjemmet« i Mariegade Nr.20 blev saa stor, saa Rammerne sprængtes, og Tanken om at bygge en ny dansk privat Skole i Flensborg trængte sig meget stærkt paa. Den 20. December 1920 vedtog Skoleforeningens Bestyrelse i Flensborg at søge Midler til Opførelse af en ny Skolebygning. Man gik til det danske Statsministerium med Ønskerne om Penge til Formaalet. Dette Ønske blev drøftet indgaaende i de forskellige Partier, og det viste sig, at Tanken om, at den danske Stat ganske aabent skulde kunne betale Opførelsen af en stor dansk privat Skole uden for Landets Grænser vakte Betænkeligheder hos adskillige paa Rigsdagen.

Min personlige Stilling til Sagen var den, at det vilde være meget glædeligt, om Forholdene i Fremtiden kunde forme sig saaledes omkring Grænsen mellem Danmark og Tyskland, at man ganske aabent fra begge Sider kunde yde hinandens Mindretal økonomisk Støtte til sproglige og kulturelle Bestræbelser, hvis Formaal enten ikke kunde eller ikke ønskedes røgtet inden for de offentlige Institutioner paa de forskellige Omraader. Noget saadant vilde tage noget af Grænsens Bitterhed bort paa begge Sider. Resultatet af Forhandlingerne paa Rigsdagen blev, at en Deputation fra Flensborg kunde vende hjem fra København den 17. Marts 1920 og referere i et Møde i »Dansk Skoleforening« dernede, at nu havde de Løfte om 300,000 Kr. til Opførelse af en ny dansk Skolebygning.

Saaledes laa Forholdene, da det af Statsministeriet nedsatte Udvalget til Støtte for Administrationen af Bevillingen til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet konstituerede sig den 21. Marts 1921.

Udvalget kunde selvsagt ikke have noget med de Bestræbelser eller Forhandlinger at gøre, som gik ud paa at faa etableret danske Skoleklasser inden for den offentlige Skole syd for Grænsen. Det vi alene kunde tage op til Behandling, var Andragender om Støtte til private danske Foreningsbestræbelser syd for Grænsen inden for Skole, Kirke, Biblioteksvæsen og Ungdomsarbejde under forskellige Former.

Udvalgets Opgave blev efter Samraad med »Dansk Skoleforening«s Bestyrelse i Flensborg at gøre Indstilling til Statsministeriet om de enkelte Ansøgninger fra de forskellige danske Foreninger i Flensborg og Landdistrikterne. Efter at »Dansk Skoleforening« i Flensborg i Foraaret 1921 var blevet omdannet paa bred Basis med en snævrere Ledelse til at føre Forhandlinger paa det danske Mindretals Vegne, var det naturligt, at Udvalget nedsat af Statsministeriet tog denne Forenings Bestyrelse med paa Raad i Behandlingen af alle Ansøgninger dernede fra, saa lokal kendte Folk kunde være Raadgivere i Spørgsmaalet om, hvilke der burde bevilges og hvilke ikke. Det bevilgede Beløb paa 200,000 Kr. aarlig trak i Kraft af sin begrænsede Størrelse i sig selv en Grænse for de enkelte Bevillingers Omfang. »Dansk Skoleforening«s Bestyrelse i Flensborg og »Udvalget til Støtte for Dansk Sprog og Kultur i Udlandet« fandt hurtigt frem til et tilidsfuldt Samarbejde.

Efter at der var blevet stillet et Beløb paa 300,000 Kr. i Udsigt fra den danske Stat til Støtte for Opførelsen af en dansk Privatskolebygning i Flensborg, blev Spørgsmaalet om den kommende Skoles Maal og Karakter drøftet indgaaende ved flere Dages Møder i Flensborg i Forsommeren 1921. Anledningen til, at Statsudvalget blev draget med ind i Drøftelserne om dette Spørgsmaal var ikke givet fra vor Side, men foranlediget ved et saalydende Brev fra »Dansk Skoleforening«s Formand, Hr. Grosserer Cornelius Hansen til Udvalgets Sekretær, Folketingsmand Holger Andersen:

»Hermed skal jeg tillade mig at meddele, at Bestyrelsen for Dansk Skoleforening i Flensborg har besluttet at indstille Hr. Lektor Missfeldt i Kolding til Rektor ved den danske Realskole i Flensborg, forudsat at den Kommission, som De er Medlem af, billiger dette, samt at Ansættelsen og Lønforholdene ordnes af Kommissionen, henholdsvis af de paagældende Steder i København. Jeg skal tilføje, at det er Lektor Missfeldt magtpaaliggende at faa en hurtig Afgørelse.«

Da Holger Andersen viste mig dette Brev, gjorde jeg straks Indsigelse imod den Tankegang, der havde fundet Udtryk i Brevet, at Udvalget paa den danske Stats Vegne kunde antage og fastsætte Lønninger for Lærere ved en Skole i Udlandet. Der var al Grund til ved en Sammenkomst med »Dansk Skoleforening«s Bestyrelse i Flensborg fra første Færd at faa fastslaaet, at det var de syd for Grænsen bestaaende Foreninger og disses Bestyrelser, der alene kunde antage og træffe Lønoverenskomster med de Hjelpekræfter og Ledere, som de trængte til dernede. De Lærekræfter, der blev ansat, kunde ikke sortere under nogen dansk offentlig Myndighed eller faa sine Lønforhold fastsat derfra. Den danske Stat kunde yde »Dansk Skoleforening« i Flensborg økonomisk Støtte til dens Arbejde, »Udvalget til Støtte for Dansk Sprog og Kultur i Udlandet« kunde tages med paa Raad i alle de Spørgsmaal, som man havde Ønske om dernede fra at raadføre sig med os om, men det maatte være de danske Organisationer syd for Grænsen, der formelt og reelt havde Ledelsen, Ansvar og Ansættelsesmyndigheden over de tiltrængte Hjelpekræfter. De Lærere og andre, der tog derned, kunde ikke betragte sig som staaende i den danske Stats eller i nogen anden dansk offentlig Myndigheds Tjeneste, selv om der forhaabentlig kunde træffes en Ordning, hvorefter t. Eks. de Lærere, der en Overgang gjorde Tjeneste syd for Grænsen, kunde bevare deres Anciennitet i den danske Skole og faa Tiden i Flensborg medregnet i deres Tjenestealder.

Disse Retningslinier erklærede Holger Andersen og senere Amtsskolekonsulent N. Svendsen sig straks ganske enige i. Vedrørende den danske Privatskoles Maal og Karakter var der adskillige Spørgsmaal, der skulde overvejes i Samraad med »Dansk Skoleforening«s Bestyrelse i Flensborg.

Det var den danske Statsbevillings Formaal at støtte og styrke det danske Mindretal syd for Grænsen i videst muligt Omfang. Gjorde man dette ved at oprette et dansk Gymnasium i Flensborg, der fristede Ungdommen til at søge ind i offentlige Embeder syd paa eller nord paa eller ind i en videregaaende akademisk Uddannelse? Hvad enten Børnene fra en saadan Skole gik syd paa eller nord paa i den kommende Tid, saa vilde en Animering i den Retning gennem den kommende Skole føre til en Afsvækkelse af Mindretallet ved Bortflytning, medens det modsatte skulde tilstræbes. En almindelig dansk Realskoles Undervisning vilde nogenlunde virke paa samme Maade. »Dansk Skoleforening«s Bestyrelse erklærede sig da, under indgaaende Forhandlinger i Flensborg, hvori deltog kyndige danske Skolefolk fra København, enige i, at det gjaldt om at finde en Skoleform, der paa en Gang gav en saa fyldig og god Undervisning, saa Eleverne kunde gaa ind i Erhvervslivet i Flensborg veludrustede og kundskabsrige, naar de havde naaet Konfirmationsalderen, men samtidig burde der bygges 2 Realklasser til for de Elever, der ønskede at tage Realeksamen, og tillige en Klasse, der skulde være en Slags et-aarig Efterskole med en Undervisning anlagt for Elever, der vilde gaa ud i Erhvervslivet. Resultatet af flere Dages meget interessante, saglige og gensidigt venskabelige og forstaaende Forhandlinger i Flensborg imellem »Dansk Skoleforening«s Bestyrelse, kyndige Skolefolk og Statsudvalget blev en Slags Betænkning, indsendt fra Udvalget til Statsministeriet, saalydende:

»Det af Statsministeriet
nedsatte Udvalg til
Fordeling af Bevillingerne
til Støtte af dansk Sprog
og Kultur i Udlandet.

Kjøbenhavn, den 8. Juli 1921.

Til
Statsministeriet.

Betænkning
af det af Statsministeriet nedsatte Udvalg
til Fordeling af Bevillingerne til Støtte af
dansk Sprog og Kultur i Udlandet.

Hvad Opførelsen af den projekterede Nybygning til den udvidede danske Folkeskole med Realafdeling i Flensborg vedrører, finder Udvalget og »Dansk Skoleforening i

Flensborg« det ønskeligt, at denne foretages, saa snart Omstændighederne tillader det. Da der ved nærværende Betænkningss Afgivelse endnu ikke foreligger den fornødne Byggetilladelse fra de tyske Byggemyndigheders Side, og da det af Hensyn til en betryggende Fremtid for Skolen skønnes nødvendigt at afvente den endelige Udformning af det i den tyske Rigsforfatnings Artikel 113 givne Tilsagn, henstilles det, at der for Tiden ikke tages nogen endelig Beslutning om Tidspunktet for Paabegyndelsen af Arbejdet med Opførelsen af Skolebygningen. Udvalget henviser i denne Forbindelse til, at den preussiske Kultusminister den 27. Maj d. A. telegrafisk har meddelt Formanden for »Dansk Skoleforening i Flensborg«, Herr Grosserer Cornelius Hansen, at de danske Skolespørgsmaal var Genstand for omhyggelig Overvejelse i Ministerierne (Dänische Schulfragen werden nachdenklich betrieben), og at en snarlig Afgørelse ogsaa ønskes fra tysk ministeriel Side. Saa snart den i dette Telegram bebudede Afgørelse foreligger, henstiller Udvalget, at Spørgsmaalet om Skolebygningen tages op til ny Overvejelse.

Denne foreløbige Udsættelse af Byggeplanen maa imidlertid ikke sinke Skolesagens Fremme, hvorfor Udvalget sammen med »Dansk Skoleforening i Flensborg« anser det for paakrævet, at den fremtidige Leder af Skolearbejdet i Flensborg snarest muligt antages og optager sin Gerning. For at fremme det paabegyndte Skolearbejde anser Udvalget det for nødvendigt at omdanne Lokalerne i Mariehjemmet i Flensborg til midlertidigt Brug for Skolearbejdet, hvilket efter den flensborgske Skoleforenings Formands Skøn vil kunne lade sig gøre saaledes, at der uden større Bekostninger kan indrettes 5 Klasseværelser.

Hvad Skoleformen vedrører, er Udvalget enedes med »Dansk Skoleforening i Flensborg« om, at Skolen bør være en udvidet dansk Folkeskole for begge Køn med Realafdeling. Da den tyske Skolelovgivning kræver, at Børnene i de første tre Skoleaar besøger den almindelige fælles Folkeskole (Kommuneskolen med dansk Undervisningssprog i Flensborg), vil Børnene først være at optage i den udvidede Folkeskole i Tiaars-Alderen. Optagelsen sker efter forudgaaet Prøve — uden Hensyn til Forældrenes Stand og Stilling. Bestemmende er alene Elevernes Evner. Ved Siden af en fyldig, dansk Folkeskoleundervisning gives der Eleverne fra Ti- til Fjortenaarsalderen i en fireklasset Skole en videregaaende Undervisning i Engelsk, Fransk, Matematik og Naturfagene. Undervisningsplanen foreslaas saaledes, at de Børn, der herefter i Fjortenaarsalderen forlader Skolen, har modtaget en afrundet Undervisning. Paa denne fireaarige Stamskole bygges yderligere to Realklasser, der giver de Elever, der maatte ønske dette og har Evner til det, en Undervisning sva-

rende til den, der gaar forud for den danske Præliminæksamen.

I Henhold hertil foreslaas den som Bilag Nr. 1 medfølgende Undervisningsplan, der efter Anmodning er udarbejdet af Undervisningsinspektør Dr. phil. H. Bertelsen, Professor F. Rønning og Viceskoledirektør H. A. Svane, idet bemærkes, at denne Undervisningsplan ogsaa har vundet enstemmig Tilslutning hos Bestyrelsen for den »Danske Skoleforening i Flensborg«. Som det ses af Bemærkningerne til Undervisningsplanen, er der ved Udarbejdelsen af denne taget forskellige Hensyn til lokale Forhold, hvorfor Planen paa enkelte Punkter afviger noget fra det, man fra sagkyndig Side ud fra rent pædagogiske Synspunkter maa anse det for heldigst. At det tyske Sprog i en dansk Skole i Flensborg ikke kan behandles som et almindeligt Fremmedsprog, har der indenfor Udvalget og de tilkaldte sagkyndige været almindelig Enighed om, og dette Forhold maa selvsagt paavirke Fordelingen af de øvrige Fag indenfor Undervisningsplanen. Udvalget har sammen med »Dansk Skoleforening i Flensborg« i Overensstemmelse med hele Skolens Karakter og Formaal, baade af praktiske og ideelle Hensyn, anset det for nødvendigt at give Undervisningen i Dansk en beherskende Plads indenfor Planen, saaledes at der i alle seks Klasser gives en saa fyldig Danskundervisning som muligt, idet Parterne formener, at det maa være en af Skolens Hovedopgaver at give Eleverne det bedst mulige Kendskab til dansk Sprog og Aandsliv. Ogsaa af praktiske Grunde vil i en Forretningsby som Flensborg et nøje Kendskab til det danske Sprog være af stor Betydning for de Elever, der udgaar af Skolen. I Modsætning til Praksis ved de højere tyske Skoler, hvor Undervisningen i Fransk gaar forud for Engelsk, mener Parterne i Overensstemmelse med de sagkyndige, at man i en Handelsstad som Flensborg bør give Engelsk Fortrinet for Fransk, i Lighed med, hvad der er Tilfældet her i Danmark. Det foreslaas derfor i Undervisningsplanen, at der allerede begyndes med Undervisning i Engelsk i første Klasse, medens Undervisningen i Fransk først tager sin Begyndelse i tredje Klasse.

At Skolen ikke i nogen Maade bør have Præg af en Overklasseskole, men at den bør staa aaben for Børn af alle Samfundslag, har der indenfor Udvalget været selvfølgelig Enighed om, ligesom dette er Tilfældet indenfor alle danske Kredse i Flensborg.

Den bestaaende tyske Skolelovgivning tillader i Almindelighed ikke Oprettelsen af Privatskoler undtagen for kprofessionelle Mindretals Vedkommende. Derimod er det tilladt at oprette højere Privatskoler med en videregaaende Undervisning end Folkeskolens uden at opkræve Skolepenge — hvorved formentlig Fryg-

ten for, at Skolen skulde kunne blive en ensidig Klasseskole, maa anses for bortfalden.

Om den tyske Skolelovgivning, der i Tilslutningen til Rigsforfatningens Artikel 113 for Tiden er under Reformering, har Udvalget kun kunnet fremskaffe meget begrænsede Oplysninger, da »Ausführungsbestimmungen« til Artikel 113 endnu ikke er udstedt. Rigsforfatningens Artikel 113 garanterer de fremmedsproglige Mindretal (fremdsprachliche Minderheiten) indenfor det tyske Rige fri og uhindret Udøvelse af deres Kultur, men Artiklen er indtil videre kun et forfatningsmæssigt Program. Efter autentiske Oplysninger, der i Februar og Marts af det preussiske Kultusministerium er givet den danske Skoleforening i Flensborg, arbejdes der for Tiden paa den praktiske Udformning af det i Artikel 113 forfatningsmæssigt givne Tilsagn. Det synes, som om man fra tysk Side vil løse alle Spørgsmaal vedrørende Mindretallenes kulturelle Rettigheder under eet, for ikke ved en isoleret Behandling af Forholdene i Slesvig at skabe et Præcedens for de øvrige nationale Mindretal — Polakker, Vender og Lithauer — beboede Omraader.

Udvalget vilde af Hensyn til Skolens Fremtid have anset det for det mest betryggende, at Lederen af denne var i Besiddelse af tysk Indfødsret eller i Stand til at erhverve denne gennem Option, da man derved vilde staa sikrere overfor, hvad den fremtidige tyske Skolelovgivning maatte kunne bringe. Men da en saadan ikke har kunnet findes, bifalder Udvalget, at Hr. Dr. phil. Andr. Hanssen antages til at være Skolens Leder. Efter de i det preussiske Kultusministerium givne Oplysninger er Spørgsmaalet, om en ikke-tysk Statsborger kan anerkendes som Skoleleder, afhængigt af den paagældende Skoles Maal. Saafremt Skolen skal have tyske Rettigheder (saaledes at Examinerne giver Ret til Ansættelse i Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen eller Adgang til visse højere Læreanstalter), skal den ledes af en tysk Statsborger med tysk Examen. I modsat Tilfælde er der intet til Hinder for, at en Udlænding kan lede Skolen, saaledes som den for Tiden i Flensborg fungerende Rektor for den danske Skole ogsaa faktisk er blevet anerkendt som saadan.

Hvad Spørgsmaalet om Ejendomsretten til den paa-tænkte Skolebygning vedrører, er Udvalget af den Opfattelse, at dette paa den mest betryggende Maade løses gennem Oprettelsen af et »Selskab med begrænset Hæftelse« (G. m. b. H.), der bestaar af kendte danske Flensborgere, om hvilke det med overvejende Sandsynlighed maa antages, at de vil forblive i Flensborg, og om hvilke det tillige vides, at de i økonomisk Henseende indtager en velfunderet Stilling. Udvalget har modtaget Meddelelse fra Skoleforeningens Bestyrelse om, at et saadant G. m. b. H., bestaaende

af Grosserer Cornelius Hansen, Bankdirektør P. Thomsen, Købmand Uldall, Bankfuldmægtig Vrang og Gartner Jacobsen, er dannet og indført i Grundbogen som Ejer af Byggepladsen paa Duborg.

Udkast til Statuter for dette Selskab vil senere blive tilstillet Statsministeriet.

De af Staten til Skolens Opførelse bevilgede Midler foreslaas anbragt i Nationalbankens Filial i Flensborg, som derefter mod hypotekarisk Sikkerhed i Skolebygningen udlaaner den til det førnævnte Selskab med begrænset Hæftelse.

— — —

Med Hensyn til Bibliotekssagen i Flensborg har forskellige Løsninger været drøftede. Det har været foreslaaet at sammenbygge Biblioteket med Skolen, hvad der i forskellige Henseender vilde være fordelagtigt, men man har ikke ment at kunne anbefale dette Forslag, efter at det overfor Udvalget er oplyst, at Beliggenheden vil være for afsides og derfor utvivlsomt vilde skade Bogudlaanet, der for Tiden er meget betydeligt i Flensborg. Det vilde i Tilfælde af denne Løsning være nødvendigt at oprette et centralt beliggende Udlaanssted. Udvalget tillægger Hensynet til Bibliotekets Beliggenhed en afgørende Betydning og indstiller derfor at yde et Bidrag paa 20,000 Kroner til Købet af »Nordischer Hof«. Denne Bygning ligger i Hovedgaden, ikke langt fra den gamle historiske Nørreport, og har i sin Tid vistnok været benyttet til Raadhus. Over Porten bærer den tilvenstre Flensborgs Byvaaben, tilhøjre Kong Frederik den IV's kronede Navnetræk. Ejendommen vil være udmærket egnet til Biblioteksbrug. Foruden udmærket Plads til Bogsal og Læsesal vil der blive Rum for større Møder i en dertil fortrinlig egnet Sal, som kan rumme 6—700 Mennesker, og blive et Samlingssted for kulturelle, historiske og oplysende Foredrag.«

Efter at de nævnte Forhandlinger havde fundet Sted i Flensborg, og den citerede Betænkning var afgivet til Statsministeriet fra Udvalgets Side, var det undervisningsmæssige og pædagogiske Grundlag skabt for den fremtidige danske Realskole i Flensborg, der senere er blevet fulgt. Man kunde nu gaa til Valget af Skolens fremtidige Leder ud fra Kendskabet til den skolemæssige Linie, som der var opnaaet Enighed om at følge i Fremtiden. Valget faldt paa Dr. phil. Andreas Hanssen i Hellerup, der havde indgaaende Kendskab til Folkeskolen, de private danske Ungdoms-

skoler og til Realskoleundervisning; han blev stærkt anbefalet af Viceskolelederen Svane i København.

Elevtallet i den private Skole i »Hjemmet« i Mariegade var stærkt stigende, i April 1921: 108, 1. Juli 1921: 120, 1. Oktober 1921: 145, 1. Januar 1922: 152. Denne stigende Linie fulgtes i Aarene efter og har været oppe over 400 Elever.

Den 24. November 1921 udstedte Regeringen i Slesvig Koncession til Dr. Hanssen som Skolens Leder. Den 5. Januar 1922 forelaa den formelle Byggetilladelse til Opførelse af en ny Skolebygning fra Myndighederne i Flensborg, og den 31. Marts 1922 foregik Grundstensnedlæggelsen ved den nye Realskolebygning paa Duborg Slotsbanke, og Skolen fik Navnet »Duborgskolen, Folkelig Dansk Realskole«.

Det faldt i min Lod som Formand for »Udvalget til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet« at mure den første Sten i denne Skoles Murværk. Iblandt de forskellige Dokumenter, der indmuredes i et Hjørne af den nye Bygning, fandtes et saalydende:

Anno Domini 1922 i det ellefte Aar af Kong Christian den Tiendes Styre i Danmark og i det tredje Aar efter Folkeafstemningerne i Slesvig og Nordslesvigs Genforening med Moderlandet, paa det Sted, hvor Dronning Margrethe for over 500 Aar siden byggede Duborg Slot, rejstes denne Skole af det danske Folk til fredeligt Arbejde for dansk Sprog og Kultur i Flensborg og kaldtes »Duborg Skolen, Folkelig dansk Realskole«. Grundstenen nedlagdes Fredagen den 31. Marts 1922.

Der var kommet en stor Forsamling til Stede for at overvære Grundstensnedlæggelsen. »Dansk Skoleforening«s Formand i Flensborg, Hr. Grosserer Cornelius Hansen, murede den anden og Rektor Dr. phil. Andreas Hanssen den tredje Sten i den saaledes paabegyndte Bygning. Om Aftenen var der Indvielse af den danske Konsulatsbygning i Flensborg, hvor der herskede en ypperlig Stemning, hvor der blev udtalt Glæde over Dagens Begivenhed paa Duborg Banke og udtalt Haabet om, at der i Fremtiden maatte herske Frihed og Fred paa Sprogets og paa Aands- og Kulturlivets Omraade paa begge Sider af den nye Grænse.

Dermed var Grunden lagt til et dansk Skolearbejde syd for

Grænsen af privat Karakter, der havde som sin Forudsætning, at der i al Fremtid vilde være en redebon Vilje hos enhver kommende dansk Regering og Rigsdag til økonomisk at støtte det Arbejde, der skulde udføres i den. Det danske Mindretal syd for Grænsen vilde ikke være stærk nok til selv at kunne bære Udgifterne derved. Der var nogen Uro paa Rigsdagen om Bevillingerne til Skole og andre kulturelle Formaal syd for Grænsen, hidrørende fra Eftervirkningerne af Grænsestriden, der stadig gav sig Udslag, snart paa den ene, snart paa den anden Maade. Saa sent som ved Valget i Foraaret 1924 gav det sig stærke og bitre Udslag ved Opstilling af Kandidater i Nordslesvig. For at underbygge Tilliden til Statsbevillingernes rigtige Anvendelse, anmodedes Socialdemokraterne og det radikale Parti paa Rigsdagen om at vælge hver en Repræsentant ind i »Udvalget til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet« i Foraaret 1922. Valgt blev Folketingsmand J. P. Nielsen fra Socialdemokratiet og Landstingsmand Gunnar Fog-Petersen fra det radikale Parti. Folketingsmand Holger Andersen, Amtsskolekonsulent N. Svendsen og jeg glædede os over denne Udvidelse af Udvalget og hilste den velkommen, idet vi alle tre saa Faren ved at paabegynde at yde Støtte til et betydningsfuldt dansk kulturelt Arbejde syd for Grænsen, dersom der ikke kunde skabes Sikkerhed for, at Støtten fra den danske Stat vilde blive ydet uanset hvilke Partier, der under de skiftende Forhold maatte komme til at danne Regering. Vi var os bevidst, at vi i 1921—22 havde medvirket til Fordelingen af den danske Statsbevilling inden for fuldt forsvarlige Rammer. Hovedbeløbet var gaaet til »Dansk Skoleforening« i Flensborg til Drift af den oprettede Realskole, der var ydet 30,000 Kr. til Støtte for Elevers Ophold paa danske Ungdomsskoler nord for Grænsen gennem »Sønderjyds Skoleforening«. (Et Beløb, der slet ikke dækkede Foreningens Udgifter til disse Elever paa dette Tidspunkt). 20,000 Kr. til Ombygning af Borgerforeningens Lokaler i Flensborg, 22,000 Kr. til Dansk Kirke i Udlandet, 20,000 Kr. til Støtte for Købet af »Flensborghus« i Flensborg til Biblioteksbygning, 5000 Kr. til dansk Børnehave og Resten i mindre Beløb til danske Kursus til en Række danske Foreninger, der alle var et Led i dansk kulturelt og dansk Ungdomsarbejdes Tjeneste.

Det var da heller ikke Udvalgets Handlemaade, der var nogen som helst Uro om, men det var visse Foreteelser i Forbindelse med privat indsamlede Midler, som jævnlig gav Anledning til Drøftelser og skarpe Modsætningsforhold i Pressen og ved Møder. Der var t. Eks. stor Uenighed om det rigtige i at udgive en paa tysk skrevet dansksindet Presse i Slesvig, om Etablering af danske Skoler saa langt imod Syd som i Slesvig og Tønning o. s. v. og om det forsvarlige i, at der blev ydet Penge fra Danmark til disse Formaal, selv om de hidrørte fra private Kredse. Drøftelser om den Slags Problemer antog ofte meget skarpe Former og skabte en Uro, der gav Genlyd ind i Udvalget paa den Maade, at Spørgsmaalet rejstes om, hvorvidt det maatte være rigtigt at opretholde Statens Støtte til ganske bestemte kulturelle Formaal, da Statens Penge jo frigjorde privat indsamlede Midler til Formaal, som man fra de paagældende Udvalgsmedlemmers Side ikke ønskede fremmet. De opstaaede Vanskeligheder søgtes afbødet ved et Møde med Repræsentanter for alle Partier, og jeg fik til Opgave at tale med Statsminister Neergaard om at indbyde til et saadant Møde med ham som Mødets Leder.

Dette var han meget villig til, men da jeg under Samtalen med ham nævnte, at det vist blev nødvendigt for at hidføre større Ro og Enighed om Bevillingen til »Støtte for Dansk Sprog og Kultur i Udlandet« at flytte denne fra Statsministeriet over til Undervisningsministeriet, udbød han:

»De ved vist ikke helt, hvad det er, De forlanger af mig. Det er den kæreste Bevilling, jeg har, og den betyder Indfrielse af et Løfte jeg gav og mente at kunne give paa det danske Folks Vegne i mit offentlige Livs mest bevægede Stund paa Dybbøl Banke i 1920.«

Hertil kunde jeg kun svare, at netop fordi det var saaledes, følte jeg mig overbevist om ud fra mit Kendskab til Statsministeren, at han var rede til at bringe ethvert personligt Offer for at medvirke til, at Løftet kunde indfries i al Fremtid, hvorefter Neergaard rakte mig Haanden og sagde: »Ja, jeg skønner, at De har Ret og bemyndiger Dem til ved det kommende Møde at stille Forslag om, at Bevillingen flyttes over til Undervisningsministeriet, hvor den, det erkender jeg, mere naturligt hører hjemme.«

Det tilstræbte Møde kom i Stand den 8. November 1922 i Landstingets Ministerværelse. Til Stede var: Statsminister Neergaard, Kirke- og Undervisningsminister Jacob Appel, Landstingsmand Piper, Folketingsmand Pürschel, Folketingsmand Holger Andersen, Landstingsmand Hans Jepsen Christensen, Folketingsmand Refshauge, Folketingsmand Mads Gram, fhv. Minister Ove Rode, Landstingsmand Gunnar Fog-Petersen, Folketingsmand Lageri, Folketingsmand Hauge, Folketingsmand J. P. Nielsen, fhv. Minister H. P. Hanssen, Rektor Andreas Hansen, Flensborg, Grosserer Cornelius Hansen, Formand for »Dansk Skoleforening« i Flensborg, og Redaktør L. P. Christensen, Flensborg.

Landstingsmand H. Jepsen Christensen gjorde Rede for Grundene til Mødets Indkaldelse. Dette skyldtes et Ønske fra det af Statsministeriet nedsatte Udvalg til Fordelingen af Bevillingen til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet. Mødet tilsigter at skabe Enighed om Principperne for denne Bevillings Anvendelse. Der er indenfor samtlige i Udvalget repræsenterede Partier Enighed om, at Statens Støtte udelukkende kan ydes til kulturelle Formaal.

Ved Verdenskrigens Afslutning proklameredes Princippet om Folkenes Selvbestemmelsesret, et Princip, der tilsigter at drage Statsgrænsen paa et Retsgrundlag fremfor det Magtgrundlag, hvorpaa tidligere Tidens Afgørelse havde bygget. Den logiske Følge af denne Form for Statsgrænsedragning er blevet, at der paa begge Sider af den nye Grænse er kommet nationale Mindretal, som de paagældende Nationer bør have baade Ret og Pligt til at støtte i Bevarelsen af deres Sprog, Sindelag og folkelige Kultur. Størst er Forpligtelsen til dette Arbejde for dem, der fik den Grænse, de ønskede og ansaa for den rigtige. Det har derfor været en Glæde at være Vidne til den Enstemmighed, der hidtil har været til Stede med Hensyn til denne Bevilling, ligesom alle til de sønderjydske Landsdeles aandelige og materielle Genrejsning givne Bevillinger er tiltraadt af alle Rigsdagens Partier, bør der ogsaa stræbes hen til, at Bevillingen til de Landsmænd, der ikke kom tilbage til Danmark i 1920, gives med Tilslutning fra den samlede danske Rigsdag.

Der førtes en indgaaende og langvarig Drøftelse, under hvil-

ken Landstingsmand Gunnar Fog-Petersen, Folketingsmand J. P. Nielsen, Folketingsmand Holger Andersen, fhv. Minister H. P. Hanssen, Statsminister Neergaard, fhv. Minister Ove Rode, Rektor Andreas Hanssen, Folketingsmand Hauge, Folketingsmand Mads Gram, Undervisningsminister Jacob Appel og Gros-serer Cornelius Hansen fra Flensborg havde Ordet. Adskillige af de nævnte havde Ordet flere Gange. Der faldt ret skarpe Udtalelser til Tider, ikke som Udtryk for Uenighed om Statsbevillingen eller dens Administration fra Udvalgets Side, men dels som en Slags Efterslet fra de i Forbindelse med Grænsespørgsmaalets Løsning forekomne Fremtoninger og dels grundet paa Utilfredshed med visse private Kredses fortsatte Optræden i Forholdet til den fastlagte Grænse.

Statsminister Neergaard sluttede Mødet med at erklære, at han ikke havde noget imod at optage en Drøftelse om at flytte Bevillingen til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet fra Statsministeriets til Undervisningsministeriets Budget. Dette fandt almindelig Tilslutning. — Selv om der ved Finanslovens Behandling i Dagene 19. og 20. Marts 1923 paany rejstes nogen Diskussion om Bevillingen, saa er der ingen Tvivl om, at det ovennævnte Møde i Landstingets Ministerværelse virkede afklarende og beroligende og har bidraget betydningsfuldt til, at Sammenholdet om Bevillingen til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet kunde bevares, ogsaa efter at der skete et Regeringsskifte og Socialdemokraterne med det radikale Partis Støtte overtog Regeringen i 1924. Et saadant Resultat var det Mødets Hensigt at naa.

Der har været Episoder siden den Gang, hvor det har voldt Vanskeligheder at bevare Samling om Bevillingen, men lykkeligtvis er Følelsen af vore folkelige Forpligtelser over for det danske Mindretal syd for Grænsen slaaet saa stærkt igennem, saa det Arbejde, der er taget op dernede med Støtte fra den danske Stat, har kunnet gaa sin Gang uden økonomiske Vanskeligheder under de forskellige Omskiftelser paa Valutaens og paa andre Omraader. Dog kom der et Tidspunkt, da det kneb svært med at klare Skærene økonomisk med en Bevilling paa 200,000 Kr. til Løsningen af de Opgaver, som Udvalget havde taget op i Samraad med Dansk Skoleforening i Flensborg, det var efter at

man havde stabiliseret Mønten paa et helt nyt Grundlag i Tyskland i 1923.

Udvalget og Dansk Skoleforening i Flensborg havde været meget forsigtig i de økonomiske Dispositioner, den Gang den danske Krone var den tyske Mark overlegen. Der var truffet en Ordning, i Henhold til hvilken Lærerne, der ansattes ved Durborgskolen, fik en Markklønning, der svarede til Læreres Lønninger ved lignende Skoler indenfor det tyske Skolevæsen i Flensborg. Dertil fik alle de Lærere, der var kommet nord fra, et aarligt Kronebeløb gradueret i Forhold til deres Lønninger til Dækning af Rejseudgifter til og fra Danmark i deres Ferier, til Forrentning og Afdrag paa eventuel Læsegæld i Kroner o. s. v.

Denne Ordning førte med sig, at Lærerlønningerne ved Durborgskolen ikke krævede det samme Kronebeløb som ved lignende Skoler i Danmark paa dette Tidspunkt, og derfor opsparede der i Tiden fra 1921—23 et Beløb paa Lønningskontoen, der var meget værdifuldt til at imødegaa Overgangsvanskelighederne med, da Markens Købekraft blev Kronens overlegen efter 1923, et Beløb, der dog kun kunde dække Differencen en forholdsvis kort Tid, men heldigvis længe nok til, at Betænkelighederne ved at gaa til en Forhøjelse af Statsbevillingen fra 200,000 til 250,000 Kr. kunde overvindes.

Valutaens stærke Svingninger lige fra 1920—21 og til Dato har Gang paa Gang skabt store Overgangsvanskeligheder, som det har kostet megen god Vilje fra alle Sider at faa ryddet af Vejen. De her henhørende Forhandlinger har været mangfoldige i Aarenes Løb. Brevvekslingen mellem Dansk Skoleforening i Flensborg og mig som Udvalgets Formand (og siden 1925 tillige dets Sekretær) ligeledes, men denne Side af Sagen har sin egen Historie, der ikke nærmere skal uddybes her, kun antydes som en vanskelig Følge af Krigen fra 1914—18, der ikke naaede at blive overvunden, før en ny Krig er kommet til med yderligere Vanskeligheder paa denne Linie —.

Sideløbende med Arbejdet for Oprettelsen af en dansk Børneskole syd for Grænsen, som det ganske nye i Tiden efter 1920, gik som allerede nævnt stadig Arbejdet med at støtte dansk

Ungdom dernede fra til Ophold paa danske Skoler nord for den. Medens »Sønderjydske Skoleforening« i Aarene fra Krigens Slutning og til Udgangen af Finansaaret 1920—21 udredede Betalingen for Eleverne syd fra af de Midler, som den var i Stand til at skaffe baade til nordslesvigske og sydslesvigske Elever, saa bevirkede de ovennævnte Valutaforhold, at der af Statens Bevilling til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet kunde blive et Beløb paa 30,000 Kr. tilovers til Støtte for unge Menneskers Ophold paa Skoler nord for Grænsen dernede fra for Finansaaret 1921—22. Dette Beløb blev ydet gennem »Sønderjydske Skoleforening«, der derudover i det nævnte Tidsrum ydede ca. 45,000 Kr. af andre Midler, som det lykkedes dens Bestyrelse at skaffe til Veje.

Disse 30,000 Kr. var højst kærkomne i »Sønderjydske Skoleforening«s Kasse, da Elevtallet dernede fra i 1923 gik helt op paa 264 og Foreningen dermed kom op paa en Udgift paa 120,000 Kr. for dette enkelte Aar, saa Kassereren A. Lebeck trods den almindelige Glæde over dette stærkt stigende Elevtal fra et Omraade, hvor dansk Indflydelse hidtil havde opnaaet sparsomme Resultater i Grænselandet, ikke kunde undlade paa Generalforsamlingen at slutte sin Beretning med at sige:

»Jeg ønsker sluttelig at sige, at jeg med nogen Ængstelse imødeser, om vi fortsat vil kunne rejse de Summer, vor Virksomhed kræver. At det er lykkedes hidtil, skyldes navnlig Staten og »Den Sønderjydske Fond«. Vi trænger fremtidig mere end hidtil til Støtte ogsaa fra andre Kilder, hvis Indtægterne skal svare til Opgaverne.«

Med Tankerne henvendt paa det samme udtalte jeg paa Skoleforeningens Aarsmøde i Fredericia den 26. August 1923:

»Eleverne syd fra er ikke i Stand til at betale noget for deres Ophold heroppe, ja, end ikke som Valutaforholdene ligger at betale for Undervisningsmidler, Rejsepenge og andre nødvendige Udgifter, derfor er det betydelige Midler, der maa skaffes til Veje til dem. Til Slut vil jeg gerne fremhæve dette, at »Sønderjydske Skoleforening« er den eneste Sømmenslutning i Danmark, der tager sig af dette Formaal, der her er Tale om.

Jeg ved positivt, at der er en Del Mennesker, der mener, at det er tilstrækkeligt, naar blot man er i een Sømmenslutning

med sønderjydske Formaal for Øje, saa kan det være ligegyldigt i hvilken.

Her maa jeg bede alle, der vil Fremgang og Udvikling for vor nationale Sag i hele Sønderjylland ikke mindst til Støtte for de Danske syd for Grænsen, om at bidrage til at skabe Klarhed over den Opdeling af Arbejdet, der faktisk i Realiteten har fundet Sted. »Sønderjydske Skoleforening« har beholdt den Opgave, den altid har haft, nemlig at støtte dansk Ungdom i Grænselandet til at søge Forbindelse med Dygtiggørelse og personlig Berigelse i dansk Aands- og Kulturliv gennem Skoleophold her hjemme til Styrkelse og Fremgang for Danskhedens Sag i Sønderjylland. De Bidrag, Grænseforeningen faar, anvendes i det væsentligste til dansk Kulturarbejde syd for Grænsen og kommer ikke det Arbejde tilgode, som »Sønderjydske Skoleforening« gør, og omvendt. Paa dette Omraade er Sagen ikke tjent med, at der er Uklarhed. Naa, Linierne klares nok i Folkebevidstheden i saa Henseende, saa alle de, der har Sindelag og Vilje, forstaaer, at de nationale Opgaver i et Grænseland er mangfoldige og af en Beskaffenhed, saa det ene maa gøres, og det andet ikke forsømmes.«

Det ved denne Lejlighed udtalte Haab til Fremtiden om, at hele det danske Folk paa samme Maade som den danske Befolkning i Nordslesvig ret snart vilde forstaa, at skal Opgaverne røgtes med fornøden Kraft paa alle Omraader, da maa danske Mennesker være Medlemmer baade af »Sønderjydske Skoleforening«, »Sprogforeningen« og »Grænseforeningen«, er kun i meget ringe Grad gaaet i Opfyldelse. Det Antal Personer i det gamle Land, der er Medlemmer af alle de tre nævnte Sammenlutninger, er et forsvindende Mindretal. I de genforenede Landsdele er det Flertallet af den Del af Befolkningen, der altid har været offervillig, der fuldt forstaaer, at det er alle nationale Opgaver, der skal passes i Grænselandet, og derfor skatter de frivilligt til dem, ikke alene til de Opgaver, der røgtes af de tre nævnte Foreninger, men til »Landeværnet«, »Det unge Grænseværn« og mange andre.

Efter 22 Aars Forløb siden Grænsens Flytning i 1920 maa det fastslaaes, at end er det trods megen frivillig Offervilje i mange Kredse og fra Enkeltpersoner i det gamle Land kun det offervillige danske Folkeelement i Sønderjylland, der helt forstaaer de nationale Opgavers hele Mangfoldighed i Grænselandet og hand-

ler derefter med Grænseboens nedarvede Vagtsomhed i sit Sind.

Maaske er det naturligt, at det er saaledes, og at det kun er muligt at paakalde fuld Forstaaelse for og Medarbejderskab til Løsningen af Opgavernes Mangfoldighed i Grænselandet gennem Folkets Repræsentation paa Rigsdagen, medens den frivillige Støtte altid vil give sig ensidige Interessesudslag. Heldigt er det da, at en saadan Støtte kan ydes nationale Mindretal uden for Landenes Grænser under Former, som skyldigt Hensyn til Takt og Tone og Staternes berettigede Interesser kræver.

Selv om »Sønderjyds Skoleforening«s Medlemstal og Medlemsbidrag saavel som Gaver og Bidrag af forskellig Art var stadig stigende, saa vilde Foreningen ikke kunne have efterkommet de Krav, der blev stillet til den alene om Understøttelse til Skoleophold fra Ungdom fra syd og nord for Grænsen i Aarene fra Genforeningen i 1920 og fremefter, om ikke der fra Statsbevillingen til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet kunde være ydet et Beløb til dette Formaal i 1922—23 paa 50,000 Kr., i 1923—24 paa 50,000 Kr., i 1924—25 paa 35,000 Kr., der alle indgik i »Sønderjyds Skoleforening«s Regnskab og brugtes sammen med mange andre Penge efter Samraad med Bestyrelsen for »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«. Dertil kom, at vi i »Sønderjyds Skoleforening«s Bestyrelse fandt det naturligt og ligetil at søge at drage »Den sønderjydske Fond« ind i et Støttearbejde til Fordel for dansk Ungdoms Skoleuddannelse i Danmark fra syd for Grænsen. Det hedder herom i en Beretning fra Fonden:

»I Henhold til Andragende af 21. Oktober 1921 fra Sønderjyds Skoleforening« blev der af »Den sønderjydske Fond«s Centralkomité paa dennes Møde den 27. s. M. givet Bemyndigelse til af Fondens Midler at yde et Tilskud til Skoleforeningen paa indtil 30,000 Kr. til Hjælp til Ophold paa danske Skoler (udenfor de højere Lærestalter) for fattige unge dansksindede Sønderjyder fra syd for den nye Grænse.

Denne Bevilling blev genoptaget paa Fondens første Budget for 1922 — og fra og med dette Aar, til og med 1941 har der af Fonden efter Indstilling i hvert enkelt Tilfælde fra »Sønderjyds Skoleforening« og »Dansk Skoleforening i Flensborg« været ydet Understøttelse til de nævnte Elever til Beløb af ialt:

1922	Kr.	30,000,00
1923	-	20,000,00
1924	-	27,867,77
1925	-	29,995,00
1926	-	30,293,80
1927	-	27,000,00
1928	-	23,540,00
1929	-	23,764,00
1930	-	25,138,00
1931	-	23,438,00
1932	-	21,742,50
1933	-	21,770,00
1934	-	26,495,00
1935	-	17,950,00
1936	-	19,332,50
1937	-	19,558,74
1938	-	16,110,00
1939	-	9,860,00
1940	-	5,465,00
1941	-	14,525,00

Kr. 433,845,31

Ialt har der i Henhold til ovenstaaende i Aarene 1921—1941 af »Den sønderjydske Fond« i Samarbejde med »Sønderjyds Skoleforening« været ydet et samlet Beløb i Understøttelser til sydslesvigske Unges Uddannelse paa Skoler i Danmark paa ialt: 433.845,31 Kr.«

Det af »Sønderjyds Skoleforening«s Bestyrelse indledede Samarbejde med »Den sønderjydske Fond« om Støtte til dansk Ungdoms skolemæssige Uddannelse i Danmark fra syd for Grænsen efter Samraad med »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« har gennem Aarene hidført et meget smukt Resultat. Der er al Grund til ogsaa i denne Forbindelse at fremhæve »Den sønderjydske Fond«s Navn med Tak og Hæder i »Sønderjyds Skoleforening«s Mindeskrift. Samarbejdet om denne Opgave fortsættes stadig sammen med det nævnte Afviklingsudvalg.

Støtten er ydet til vidt forskellige Skoleophold. Hovedparten er faldet til Efterskole- og Højskoleuddannelse, men i mange Tilfælde til Elevophold paa Landbrugsskoler, Husmandsskoler, Handeshøjskoler, Haandværkerskoler, Seminarier, Teknologisk In-

stitut og i adskillige Tilfælde til Realskole- og Gymnasieuddannelse i Danmark, til Uddannelse paa Frøbelhøjskolen, til Børnehavelærerinder, til Havebrugskursus, Gymnastikkursus, Maskinistiskoler, Møller Jensens Malerskole i København, Kunstflidskolen i København o. s. v. »Den sønderjydske Fond«s Bidrag til hele denne Virksomhed har været og er af uundværlig Betydning i Forbindelse med »Sønderjydsk Skoleforening«s og Statsbidragets Indsats.

Det skal i denne Forbindelse nævnes, at medens man indtil 1914 frit kunde passere den dansk-tyske Grænse, hvor man kun var underkastet Toldeftersyn, saa hørte dette op ved Krigens Begyndelse i 1914 og har været saaledes siden. Heller ikke paa dette Punkt naaede denne Krigs Eftervirkninger helt at forsvinde, før en ny Krig hærger Verden.

Der blev dog straks efter 1920 i Forbindelse med Passspørgsmaalet for Elever, der besøgte Ungdomsskoler i Danmark, anbefalet af »Sønderjydsk Skoleforening« og »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«, truffet den Aftale med de tyske og danske Pasmyndigheder, at et af den sidstnævnte Forening udstedt Skolebevis til de enkelte Elever skulde være tilstrækkelig Legitimation ved Overskridelsen af Grænsen paa Hen- og Hjemrejsen til og fra Skolen.

I 1924 indførte de tyske Myndigheder imidlertid en Bestemmelse, der gik ud paa, at enhver, der vilde have Adgang til at passere Grænsen, skulde yde en saakaldt Pasafgift af en ikke ubetydelig Størrelse, i hvert Fald saa stor, saa der af et Elevtal paa 191 dernede fra, der havde søgt Støtte til Ophold paa danske Skoler for Sommeren 1924, kun 31 gav Møde paa Skolerne, medens 160 Elever ikke mente at kunne overkomme Pasudgifterne. Til Vinterskolen i 1924—25 søgte 139 Elever om Hjælp dernede fra, kun 91 kom paa Skole, medens 48 Elever udeblev af ovennævnte Grunde.

Medens der i Tiden fra 1892 til 1914 kun havde været 104 Elever paa Skoler i Danmark fra danske Hjem syd for den nuværende Grænse med Støtte fra Skoleforeningen, saa havde der i Tidsrummet fra 1914 til Udgangen af Vinteren 1924—25 været 876 Elever paa danske Skoler af mange Slags ved Skoleforeningens Hjælp og Medvirken.

Efter det nævnte Tidsrum naaede Besøget paa danske Ungdomsskoler nord for Grænsen ikke mere op paa saa høje aarlige Tal. Dette hang sammen med forskellige Ting.

Duborgskolen havde som nævnt udbygget sit Skolevæsen, ikke alene med to Realklasser, men ogsaa med en Slags etaarig Efterskoleklasse efter Konfirmationsalderen, der i betydende Grad aflaster Trangen til Efterskolebesøg nord for Grænsen for Børn fra Flensborg By og dermed til en Besparelse for »Sønderjyds Skoleforening« paa dette Omraade. Til Gengæld ydede Foreningen omgaaende en mindre Støtte til Elever fra fattige Hjem, der gik i Realklasserne og Efterskoleklassen paa Duborgskolen til Ophold, Kost og Logi i Hjemmene paa 30 Kr. mdl. til Realskoleeleverne, og 15 Kr. mdl. til Efterskoleelever, alt efter Indstilling fra »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«.

Omtrent samtidig med, at den nævnte Tilbagegang i Efterskolebesøget i Danmark fandt Sted, var de tyske Myndigheder naaet frem til at træffe nærmere Bestemmelser for det danske Mindretals Børneskole dernede. Ordningen gav Adgang til Oprettelsen af to Slags Børneskoler paa den almindelige Folkeskoles Grund, uden at der krævedes en udvidet Undervisning som den, der var krævet for en Privatskole den Gang, Duborgskolen blev til. Efter den nye Ordning kunde det danske Mindretal faa en offentlig Skoleafdeling med dansk Undervisningssprog, naar Forældre til mindst 24 skolepligtige Børn ønskede dette, og der kunde oprettes en dansk Privatskole med Tilskud fra det Offentlige, naar en Kreds, repræsenterende et skolepligtigt Børnetal paa mindst 10, ønskede at oprette en saadan.

Ved denne nye Tilstand paa Børneskolens Omraade syd for Grænsen var der betydende nye Opgaver at røgte for »Sønderjyds Skoleforening« med Hensyn til at yde Støtte til Oprettelsen af danske Privatskoler i Landdistrikterne dernede. De Penge, Foreningen sparede ved det dalende Elevtal dernede fra til Ophold paa Efterskoler heroppe, kom os da udmærket tilpas til Hjælp til denne nye Opgave.

Indenfor »Udvalget til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet« herskede der straks Enighed om, at »Sønderjyds Skoleforening« fortsat skulde beholde den Andel i Statsbevillingen, som den hidtil havde haft til Hjælp til Støtten for Elevbesøget i

Danmark, ubeskaaret. Selv om Elevtallet var dalet betydeligt, saa dækkede Statsbidraget dog langt fra de aarlige Udgifter til dette Formaal. Skulde »Sønderjydsk Skoleforening« saa ved Hjælp af sine øvrige Indtægter og Statsbidraget i Forening kunne tage en Støttevirksomhed op syd for Grænsen til Fordel for Oprettelsen af danske Privatskoler i Landdistrikterne og maaske med Hensyn til Oprettelsen af danske Børnehaver i og ved Flensborg, var dette i høj Grad ønskeligt og paakrævet.

Da jeg ved et Møde i Hyrup Forsamlingshus paa Haderslev Næs, der var kommet i Stand for at faa skabt Klarhed over de enkelte nationale Foreningers Virkeomraade, gav Oplysninger om, hvilke Udsigter »Sønderjydsk Skoleforening« havde til at kunne tage den Opgave op at yde Støtte til Oprettelsen af private danske Børneskoler syd for Grænsen, fremkaldte dette megen Glæde i Forsamlingen, der senere ogsaa gav sig Udtryk i Bladet »Hejmdal« og i alle Kredse, der stod den saakaldte »Aabenraa-gruppe« nær, en Glæde, der resulterede i en varm Opfordring fra den Side til at samle sig om »Sønderjydsk Skoleforening« og yde denne Forening al mulig Støtte til dens stadig mere omfattende Arbejde.

At man fra den Side gerne vilde være med i et dansk Aands- og Kulturarbejde syd for Grænsen havde uden Foranledning fra Bestyrelsens Side fundet sit Udtryk ved Foreningens Generalforsamling i Vester Sottrup den 13. Juni 1925. Jeg har den Gang noteret herom i Foreningens Forhandlingsprotokol:

»Der førtes nogen Forhandling om en mulig Virksomhed syd for Grænsen til Støtte for Børneskolevirksomhed, Vandrelærer-virksomheden og Menighedsarbejdet, særlig udtalte tidligere Folketingsmand Mads Gram sig herfor. Formanden udtalte, at dette vilde Bestyrelsen selvfølgelig gerne være med til. Naar dette ikke hidtil var sket direkte ved Skoleforeningens Midler, men hovedsagelig gennem Statens Midler (Kulturbevillingen), hvis Administrationsudvalg han ogsaa var Formand for, saa var det, fordi Skoleforeningen hidtil havde haft fuldt op at gøre med at skaffe Midler til Veje til Elevernes Skoleophold dernede fra paa Skoler heroppe.

Viste det sig, at Midlerne kunde slaa til dertil, saa var det i fuld Overensstemmelse med Foreningens Vedtægter og Formaal at tage et Arbejde op dernede, og der vilde blive begyndt i Over-

ensstemmelse og Samraad med »Sønderjyds Skoleforening«s Tilsynsraad og Bestyrelsen for »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«, saa snart Forholdene maatte tillade dette.«

»Hejmdal«s varme Tilslutning til min i Hyrup Forsamlingshus givne Meddelelse om, at der nu var Udsigt til, at »Sønderjyds Skoleforening« kunde afse Midler til et dansk Skolearbejde syd for Grænsen og Bladets Anbefaling af at samle sig om »Sønderjyds Skoleforening«s Bestræbelser paa dette Omraade fandt Tilslutning gennem Indlæg i Bladet fra adskillige af dets Læsere. Men Glæden herover forblev ikke ublandet for Foreningens Ledelse, idet man fra Kredse, der stod »Grænseforeningen« nær, nærmest omtalte de nye Bestræbelser fra »Sønderjyds Skoleforening«s Side som et upaakrævet Konkurrenceforetagende ved Siden af den betydelige Indsats, som der allerede var ydet af »Grænseforeningen« paa mange Omraader i Flensborg og Mellemlesvig, ja længere imod Syd. Der opstod en Bladdrøftelse, under hvilken Modsætningerne fra Grænsestriden paany blussede op. Avisernes Spalter fra den Gang bærer Vidnesbyrd derom.

Denne Drøftelse veg dog hurtigt Pladsen for Forstaaelsen for det meget værdifulde, der laa i, at der ikke blot var Enighed paa Rigsdagen om Statsbevillingen om Støtte til dansk Aands- og Kulturarbejde blandt Danske syd for Grænsen, men at denne Enighed ogsaa burde give sig Udslag i den frivillige Støtte gennem de private nationale Foreninger. Paa dette Omraade maatte enhver yde sit gennem den Forening, der stod den enkeltes Hjerte nærmest. Hovedsagen var, at Støtten til det danske Mindretal syd for Grænsen trods al forbigangen Grænsestrid blev en Folkesag, der fandt Former og Veje, saa alle nationalt interesserede kunde være med. Jeg regner »Sønderjyds Skoleforening«s Gerning og Arbejdsmaade i de Aar til Ære, at den fik Muligheder for at bidrage til at finde Udløsning for en fælles folkelig Trang i den nordslesvigske Befolkning til at være med til i praktisk Handling at vedkende sig Folkefællesskabet og Medansvarfølelsen for det danske Mindretals Kaar syd for Grænsen. Dette var Vejen fremad imod en naturlig Harmoni imellem hele det danske Folk og det danske Mindretal dernede, der alene kunde hidføre den folkelige Fællesskabsfølelse, der paany gav fuld Tillid og Fortrøstning til hinanden under Fremtidens Kaar.

Under Datidens Drøftelser i Bladene om »Sønderjyds Skoleforening«s nye Hjælpemuligheder over for det folkeligt betonede nationale Arbejde syd for Grænsen fremgik det klart, at »Flensborg Avis« forstod, at Tanken om at skabe Samling om »Grænseforeningen« som den eneste Sammenslutning, gennem hvilken alle frivillige Bidrag til Støtte for det danske Mindretal syd for Grænsen burde gaa, var umulig at gennemføre, saa lidt som om nogen anden enkelt national Forening, men at der var Grund til Taknemlighed over, at alle nationalt vaagne Mennesker i Nord-slesvig aabenbart nærde Ønske om ad hver sin Vej at være med i et fælles folkeligt Arbejde til Støtte for det danske Mindretal. Dermed var Udviklingen endelig paa Vej bort fra en forkert Forestilling om, hvorledes fælles Opgaver løses i et frit og selvstændigt tænkende Folk, frem mod Forstaaelsen af, at noget af det smukkeste, der kan ske, det er, at et frit Folk enstemmigt skiller enkelte Opgaver ud som nogle, der rager saa højt op over alle andre, saa de af sig selv bliver Folkets fælles Opgaver.

Personligt følte jeg den Gang, at nu var Grænsestridens Skygger endeligt ved at vige for en ny fælles national Arbejdsglæde i vort Grænseland.

Ved Skoleforeningens Generalforsamling paa Rødding Høj-skole den 26. Juni 1926 blev der fra mange forskellige Sider udtalt Tak og Anerkendelse til Bestyrelsen for det betydningsfulde Arbejde, som den allerede havde set sig i Stand til at tage op syd for Grænsen i det forløbne Aar. Der var i dette Aar ydet en Støtte paa 33,000 Kr. til Kursusarbejde og 11,000 Kr. til Køb af et Hus til dansk Børnehavn paa Harreslev Mark.

Aaret efter hedder det ved Generalforsamlingen paa »Folkehjem« i Aabenraa den 3. Juli 1927:

»Foruden Arbejdet med og Støtten til Elevers Ophold paa forskellige Ungdomsskoler har »Sønderjyds Skoleforening« i Aaret 1926—27 ydet en Støtte paa 31,000 Kr. til dansk Kursusarbejde syd for Grænsen, til Børnehaven paa Harreslevmark og til Driften af de to private Børneskoler i Tarup og Jaruplund. Desuden er det lykkedes os at fremskaffe 25,000 Kr. til Opførelse af en ny

privat Børneskole i Jaruplund. Ligeledes har vi i Aar som i Fjor ydet Støtte til det danske Mindretals Repræsentation i Genève, ligesom vi ogsaa har ydet Støtte til et dansk Arbejde i Aventoft.«

Der blev ved Generalforsamlingen udtalt en varm Tak til Bestyrelsen for det Initiativ og den Energi, den havde udvist i Aarets Løb i Spørgsmaalet om at tage nye Opgaver op syd for Grænsen.

Fra den Tid og fremefter udvides »Sønderjyds Skoleforening«s Opgaver stadig mere. I 1927—28 anvendes der 43,490 Kr. dernede, i 1929—30 er vi oppe paa 53,832,25 Kr. og har i dette Aar ydet Støtte til Opførelse af en ny privat Børneskole paa Harreslev Mark med 12,000 Kr. og til et nyt Forsamlingshus i Valsbøl med 5000 Kr. I 1931—32 overtager »Sønderjyds Skoleforening« udover de hidtidige Opgaver Driftsudgifterne ved den private Børneskole i Langbjerg og Driften af den oprettede Børnehave i Adelbykamp og kommer op paa en Udgift af 63,119,82 Kr. til Arbejdet syd for Grænsen. Samtidig begynder Valutavanskeligheder at melde sig, idet Danmark har maattet forlade Guldmøntfoden, efter at England gjorde dette i 1931. Fra nu af er Udgifterne til Arbejdet syd for Grænsen stadig stigende. I 1935—36 er vi oppe paa over 70,000 Kr., Aaret efter paa 76,000 Kr., i 1937—38 paa 79,245 Kr. I Sommeren 1938 bygges en ny dansk Privatskole i Ladelund. Selve Skolebygningen kunde »Sønderjyds Skoleforening« ikke faa Raad til at yde Bidrag til, den blev bygget for »Grænseforeningen«s Penge, men de aarlige Driftsudgifter og Lærerlønninger ved Skolen har siden den Gang paahvilet »Sønderjyds Skoleforening«. Vi kommer derved med de stigende Valutavanskeligheder op paa en Udgift i 1938—39 paa 111,688 Kr., i 1939—40 paa 102,149 Kr., i 1940—41 103,150 Kr. i 1941—42 97,950 Kr. Dertil kommer saa Beløbene til Støtte for voksen Ungdoms Skolebesøg nord for Grænsen i disse Aar.

Det vilde ikke have været muligt at fremskaffe de fornødne Beløb til dette omfattende Arbejde syd for Grænsen og Ungdoms Skolebesøg dernede fra nord for den, der altsammen er udført under det bedste og mest venskabelige Samarbejde med »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn«, om ikke Skoleforeningens Bestyrelse havde kunnet handle i nøje Samarbejde med »Udvalget til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet« og »Den

sønderjydske Fond« saavel som med Undervisningsministeriet. Den Forbindelse, der har været knyttet og stadig er til Stede imellem »Sønderjydsk Skoleforening« og de nævnte Faktorer derigennem, at Foreningens Formand tillige er Formand for »Udvalget til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet« og Medlem af »Den sønderjydske Fond«s Bestyrelse og Afviklingsudvalg, samtidig med, at han har haft og stadig har direkte Adgang til jævnlig Forhandling med Undervisningsministeriet om skiftende Opgaver og skiftende Vilkaar for Opgavernes Løsning syd for Grænsen, har haft sin saglige og gavnlige Værdi gennem Aarene og har det stadig.

Medens »Sønderjydsk Skoleforening« saaledes har røgtet og stadig røgter en Række Opgaver, der kommer det danske Mindretal syd for Grænsen tilgode, med Støtte fra »Den sønderjydske Fond« og fra Statens Bevilling til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet, saa er Hovedparten af den sidstnævnte Bevilling efter Forslag fra Udvalget nedsat til Støtte for Fordeling af denne Bevilling i det væsentligste anvendt til følgende Formaal:

Hovedparten af Bevillingen er hvert Aar gaet til Driften og Vedligeholdelsen af Duborgskolen i Flensborg og til Lærerlønnin-ger, Læremidler o. s. v. ved denne Skole. Dernæst har der været ydet Støtte til dansk Kirkeliv, Bibliotekssagen, Dansk Sygeplejeforening i Flensborg, Menighedsplejen i Landdistrikterne, Ombygning af Borgerforeningens Lokaler, Landboforeningen for Flensborg og Omegn, Teaterforestillinger, til Lektorer i Udlandet, Dansk Samfund i Holland o. s. v.

Dertil kommer saa »Grænseforeningen«s store Indsats dernede, som det ligger uden for Rammen af det, der her skal nævnes, at komme nærmere ind paa. Kun ønsker jeg at nævne i Forbindelse med Skildringen af »Sønderjydsk Skoleforening«s Virksomhed syd for Grænsen, at naar man fra »Grænseforeningen«s Side engang imellem, efter at de nationale Foreninger er traadt i et nærmere Samarbejde med hinanden, spøgende har sagt ved vore fælles Møder, at »Sønderjydsk Skoleforening« har jo gode Kaar, fordi den, naar det kniber med Midlerne, har Undervisningsministeriet og »Udvalget til Støtte for dansk Sprog og Kultur i Udlandet« i Ryggen, saa afparerer vi Spøgen fra »Sønderjydsk Skoleforening«s Side med at henvise til, at til Gengæld har

»Grænseforeningen« det store Privilegium at have Indsamlingen paa »Dybbøldagen« som denne Forenings Hovedindtægtskilde. En Gang imellem har der været fremsat Tanker om, at »Sprogforeningen« og »Sønderjyds Skoleforening« skulde kræve Andel i »Dagen«s Udbytte, da denne jo kun kan afholdes med Justitsministeriets Tilladelse og derfor ogsaa burde komme disse to Foreninger tilgode. Skoleforeningen har altid modsat sig denne Tanke. Det er »Grænseforeningen«s Folk, der har faaet Ideen, det er dem, der har organiseret Arbejdet, det maa ogsaa være denne Forening, der høster »Dagen«s Udbytte til Støtte for det store, frivillige Arbejde, som denne Forening yder paa en Maade, saa det er lykkedes, medens Aarene er gaaet, at finde anbefalende Røster i alle politiske Lejre i vort Folk for Tilslutning til »Dagen«s Indsamling.

Uden at komme nærmere ind paa selve det nationale Arbejdes Indhold og Betydning syd for Grænsen, der har sin Historie for sig, har jeg anset det for rigtigt til Belysning af »Sønderjyds Skoleforening«s Virksomhed i Forholdet til det danske Mindretal dernede ogsaa at nævne Støtten, der ydes fra Statens og »Grænseforeningen«s Side.

I Foreningens Formaaalsparagraf i de nye Vedtægter af 5. Januar 1921 vedtoges, at dens Formaal skulde være:

1) at støtte dansk Skolevæsen og dansk Folkeoplysning syd for den nuværende Grænse samt at yde unge Mennesker dernede fra Hjælp til Skoleophold og Uddannelse af forskellig Art nord for denne.

2) at fremme Ungdommens Undervisning og Uddannelse i de sønderjydske Landsdele, særlig i de nationalt vanskelige Egne.

Jeg har givet en kortfattet Skildring af, hvorledes Foreningens Ledelse hidtil har søgt indfriet Punkt 1 i Vedtægterne. Med Hensyn til Punkt 2 maatte Foreningens Bestyrelse efter 1921 i al Almindelighed kvittere Hjælpen til Højskole- og Landbrugsskoleophold saavel som til anden faglig Uddannelse for Ungdommen i de genforenede Landsdele og henvise dem til at søge den offent-

lige Hjælp, der nu kunde opnaas ad de Veje, der stod al anden dansk Ungdom aaben.

Derimod opretholdt Foreningen Støtten til Efterskoleelever fra hele Nordslesvig i fuldt Omfang og gør det den Dag i Dag af mange Grunde, samtidig med, at vi opretholder en Støttevirksomhed som Supplement til Amtsunderstøttelserne til Elever, der søger paa Høj- og Landbrugsskoler, fra det nationalt blandede Omraade nord for Grænsen, for at faa saa mange Elever som muligt paa danske Ungdomsskoler fra disse Egne, hvis nationale Vilkaar og Fremtidsudvikling ligger Foreningens Ledelse stærkt paa Sinde.

Som Udtryk for dette sidste holdt Bestyrelsen for »Sønderjydsk Skoleforening« et Møde i Tønder den 6. August 1921 for sammen med Foreningens Tillidsmænd og andre indbudte interesserede danske Mænd fra Egnen at drøfte, hvorledes man kunde opmuntre de Unge fra det nationalt blandede Omraade til at tage paa danske Ungdomsskoler. Der førtes en meget livlig og udbytterig Forhandling om Fremtidens Arbejde i disse Egne. Dette Møde var det første i sin Art, der senere gennem Aarene er efterfulgt af mange andre til Gavn og Fremgang for Ungdommens Skolebesøg fra dette Omraade.

Det er tidligere nævnt, at det vilde vare en lang Række af Aar efter Genforeningen, før Virkningerne af den mangelfulde Skolegang under Krigen for Børnene i de genforenede Landsdele var afbødet gennem Efterskoleophold, for saa vidt som Hjemmene ønskede denne Ungdom paa danske Efterskoler.

J. Appel, der var Undervisningsminister fra 1920 til i April 1924, kendte jo Forholdene nede hos os paa nærmeste Hold, og det var ligetil for ham at forstaa, naar vi forhandlede sammen om det, at det vilde være nødvendigt at yde et betydeligt større Beløb til sønderjydske Efterskoleelever i den første Tid efter Genforeningen i Forhold til Befolkningstallet hernede end i Almindelighed i det øvrige Land. Vi blev enige om, at Ministeriet foreløbig skulde søge en særlig Bevilling til dette Formaal og lade denne gaa gennem »Sønderjydsk Skoleforening«, der saa skulde fordele Statens Tilskud sammen med Foreningens egne Midler under Samraad med Foreningens Tillidsmænd og Tilsynsraadsmedlemmer som hidtil. Det sønderjydske Elevtal skulde derefter holdes

uden for den almindelige Beregning af Statens Støtte til Efterskoleelever i hele Landet, medens til Gengæld Støtte til sønderjydske Elever ikke skulde kunne søges gennem Skolernes Forstander hos Ministeriet, som Tilfældet var for Elever fra det øvrige Land.

Til dette Formaal søgte og opnaaede Undervisningsministeriet da paa Finansloven for 1921—22 »som overordentlige Udgifter i Skolevæsenets Tjeneste til »Sønderjydsk Skoleforening« til Understøttelse af Elever fra de sønderjydske Landsdele, der søger Kursus paa de private Fortsættelsesskoler og lignende, som første Del af en 3-aarig Bevilling paa ialt 225,000 Kr. bevilget et Beløb paa 100,000 Kr.«.

Denne betydelige Hjælp til at komme over Betalingen for de første Aars store Tilstrømning af Elever til Efterskolebesøg var meget kærkommen for Bestyrelsen og til stor Gavn for sønderjydsk Ungdom.

Forholdet mellem Statens Støtte til Efterskoleelever fra de genforenede Landsdele og »Sønderjydsk Skoleforening«s eget Bidrag til Formaalet har i Tiden for Finansaarene 1921—22 til 1941—42 inclusive været, at Statens Bidrag til Efterskoleophold for disse Elever har været 873,650 Kr., og »Sønderjydsk Skoleforening«s Bidrag til Supplering af denne Understøttelse 564,632 Kr.

Dertil kommer, at »Sønderjydsk Skoleforening« i samme Tidsrum har ydet et Tilskud til Amtsunderstøttelserne til Højskoleelever fra det nationalt blandede Omraade paa 56,400 Kr. foruden Bidrag til Løsning af mange andre Opgaver. Om Linierne for Arbejdet med Elevunderstøttelserne til Ungdommen fra de genforenede Landsdele og Mulighederne for at tage andet Arbejde op i det nationalt blandede Omraade udtalte jeg som Formand paa Foreningens Generalforsamling den 10. Juni 1925 i Vester Sottrup:

»Vi vil Samling om Arbejdet for at hjælpe al dansk villende Ungdom til at komme i Forbindelse med det danske Folk, dets kundskabsmæssige og aandelige Rørelser paa de forskellige Omraader, og vi vil styrke Danskheden i Nordsløv, særlig der, hvor den er svag, saa den ikke skal staa uden økonomiske Hjælpemidler i det nationale, aandelige og kulturelle Kappestræb, der her maa øves i Forhold til det tysksindede Element i vort Samfund. Det er muligt, at dette Arbejde i Fremtiden vil komme til at

spænde over et videre Felt end hidtil. Det er mit Haab, at »Sønderjydske Skoleforening« altid maa staa som en agtpaaagivende utrættelig Faktor i vore Børns, vor Ungdoms og dermed i vor nationale Sags Tjeneste.«

Ved samme Møde fremsatte A. Lebeck som Kasserer følgende Bemærkninger i Tilslutning til Regnskabsaflæggelsen:

»Med Regnskabsaaret 1924—25 er »Sønderjydske Skoleforening«s samlede Elevtal gaaet op over 10,000, ca. 6000 før Krigen, Resten efter Krigen.

Vort Elevtal syd for Grænsen nærmer sig det første Tusind, idet vi indtil April 1925 havde ydet Hjælp til ialt 980 unge dernede fra, deraf de 868 siden 1920. 364 af Eleverne var fra Flensborg By, 200 fra det dansktalende Mellemslesvig, 312 fra det øvrige Sydslesvig. Det store Flertal af disse unge har været paa Højskoler og Efterskoler, paa Handelsskole har været 19, Landbrugsskole 26, Husholdningsskole 23, Seminarier 11, Landbohøjskolen 3, Bibliotekskursus 2, Kontrollkursus 2, Teknisk Skole 6, Frøbelhøjskolen 2, Realskole 9, Haandværkerskole 2, Studentereksamen 5, Gymnastikkursus 3, Havebrugsskole 1, Liselund Menigheds-skole 1.

Hvad Nordslesvig angaar, da viser Tallene fra før Krigen, at medens vi havde mange Elever fra nogle Egne som Haderslev Amt og den nordlige Del af Tønder Amt, var der faa Elever fra en Række Sogne i den sydlige Del af Tønder Amt og Aabenraa Amt. Disse Sogne har vi efter Krigen i særlig Grad haft vor Opmærksomhed henvendt paa.

I Fjor blev der holdt Sammenkomster med Tillidsmændene og andre dernede, i Aar er der til Lærere ved de danske Skoler, Præster og andre, som har med Ungdommen at gøre, sendt dels til eget Brug og Eje Ludvig Schrøders udmærkede Bog »Den nordiske Folkehøjskole«, en Gave fra »Udvalget til Folkeoplysningens Fremme« til Skoleforeningen i dette Øjemed, dels til gratis Uddeling ca. 2500 Eksemplarer af »En lille Raadgiver vedrørende Ungdomsskoler«, indeholdende Oplysninger om Efterskoler, Højskoler, Landbrugsskoler, Kursus i Maskinbrug for unge Landmænd, Mejeriskoler, Handelsskoler, Husholdningsskoler, Skoler for Haandværkere, Husflid og Sløjd, samt Vejledning om, hvordan Hjælp faas til Ophold paa disse Skoler efter de i Danmark gældende Regler.

At Arbejdet i disse Sogne ikke har været forgæves, ses af følgende Oversigt:

	Ant. Elever 1892-1914	Ant. Elever 1919-1925
Aabenraa By	55	45
Tønder By	9	26
Abild	13	26
Adsbøl (Graasten)	12	29
Bedsted	22	11
Bjolderup	27	42
Bov	20	45
Burkal	9	18
Bylderup	32	33
Ensted	21	9
Hellevad	20	27
Holbøl	22	52
Hostrup	22	26
Højer	3	13
Højer Landsogn	0	6
Højst	30	19
Hjordkær	16	26
Kliplev	13	26
Kværs	5	15
Løgumkloster	11	14
Løgumkloster Landsogn	6	12
Løjt	20	29
Nørre Løgum	14	18
Ravsted	21	26
Rinkenæs	11	20
Tinglev	19	27
Rise	15	41
Tønder Landsogn	10	14
Ubjerg	0	6
Uge	5	8
	492	709

Før Krigen var Besøget paa danske Ungdomsskoler fra disse Sogne næppe en Fjerdedel af Skolebesøget i det øvrige Nordslesvig. Det er derfor kun naturligt, at Skoleforeningens Bestyrelse efter Genforeningen i særlig Grad har haft sin Opmærksomhed henvendt paa disse Egne.

Det ses, at i de faa Aar efter Krigen har der fra Omraadet i sin Helhed været flere Unge paa danske Skoler end i hele Tidsrummet fra Skoleforeningens Oprettelse i 1892 til 1914. Det bemærkes, at i Tallet 709 er ikke blot Skoleforeningens Elever medtagne, men ogsaa de Unge, der har været paa Højskole, Land-

brugsskole o. s. v. med Amtsunderstøttelse. Kun derved bliver Sammenligninger med Tiden før Krigen fuldstændig.

Af foranstaaende Beretning og Oversigt vil ses, hvordan »Sønderjydske Skoleforening« virker for sine vedtægtsmæssige Formaal.

»1. at støtte dansk Skolevæsen og dansk Folkeoplysning syd for den nuværende Grænse samt at yde unge Mennesker dernede fra Hjælp til Skoleophold og Uddannelse af forskellig Art nord for Grænsen.

2. at fremme Ungdommens Undervisning og Uddannelse i de sønderjydske Landsdele, særlig i de nationalt vanskelige Egne.«

Endnu er der store nationale Opgaver at løse; til de vigtigste hører Ungdommens Uddannelse og Dygtiggørelse. »Sønderjydske Skoleforening« vil fortsætte sit Arbejde i det samme Spor, som den har fulgt en Menneskealder, og haaber, at stadig større Kredse i vort Folk vil slaa Kreds om den og yde den sin Støtte.«

Den her nævnte Linie for »Sønderjydske Skoleforening«s Holdning i Arbejde for nordslesvigske Elevers Ungdomsskolebesøg er fulgt siden den Gang med et stadig stigende Elevtal fra det nationalt blandede Omraade som Resultat.

Indtil 31. Marts 1942 har Skoleforeningen ydet Støtte til 16,744 Elever ialt. Deraf var 7228 fra Haderslev Amt, der indtil 1920 ogsaa omfattede 9 Sogne af det nuværende Tønder Amt, nemlig: Skærbæk, Arrild, Vodder, Højrup, Spandet, Roager, Hviding, Rejsby og Brøns, 3041 Elever fra Tønder Amt, der altsaa indtil 1920 ikke havde de nævnte Sogne inden for sit Omraade, 1930 Elever fra Sønderborg Amt, 2340 Elever fra Aabenraa Amt og 2205 Elever fra Flensborg, Mellem- og Sydslesvig. Fra dette sidste Omraade havde Foreningen som nævnt kun ydet Hjælp til 104 Elever indtil 1914.

De ovenfor citerede Udtalelser af A. Lebeck var Udtryk for den store Interesse, som han nærede for det nationalt blandede Omraade nord for Grænsen og for den Gerning, som »Sønderjydske Skoleforening« tog sig af syd for denne. Det blev Lebecks sidste Ord til Deltagere i »Sønderjydske Skoleforening«s Generalforsamlinger. Da vi Aaret efter holdt Aarsmøde paa Rødding Højskole, var han død efter et kort Sygeleje.

Han havde i 1925, efter at han i 1924 var traadt ud af Folkeetinget, faaet Tid til at udarbejde et lille Hefte, som han kaldte

»Vor nationale Arbejdsmark«, der i al sin Kortfattedhed er meget oplysende om det angivne Emne. Ved Generalforsamlingen i Rødding valgtes Fru Margrethe Lebeck, der i alle Aarene havde været sin Mands interesserede Medarbejder i Skoleforeningens Tjeneste, til hans Efterfølger som Skoleforeningens Kasserer.

Naar jeg ved Generalforsamlingen i Vester Sottrup udtalte, at det var muligt, at Skoleforeningens Arbejde i Fremtiden vilde komme til at spænde over et videre Felt end hidtil, saa er det allerede omtalt, hvorledes dette udvidede Arbejde fandt Sted i Forholdet til det danske Mindretal syd for Grænsen i Tiden derefter.

Allerede ved Aarsmødet paa Askov Højskole havde jeg givet følgende Redegørelse:

»Endnu skal jeg ganske kort meddele, at jeg som Medlem af en Bestyrelse for en anden Sammenslutning har været med til at yde Støtte til to nye Forsamlingshuse i de nationalt vanskelige Egne, nemlig i Abild og Ravsted.

Selv om det ikke netop er som Formand for »Sønderjydsk Skoleforening«, at jeg er med i dette Arbejde, og Pengene derfor heller ikke gaar ind i Skoleforeningens Regnskab, har jeg dog her villet nævne dette, fordi Støtten til disse Huse ikke er givet som direkte Gave, men som et rentefrit Laan paa et længere Aaremaal, og dette Laan er indført paa Husene til Fordel for »Sønderjydsk Skoleforening«. Saafremt det en Gang af en eller anden Grund, som nærmere er bestemt i Gældsbeviset, skulde forfalde til Udbetaling.«

Dette var Begyndelsen til den omfattende formidlende Virksomhed i Arbejdet for at forsyne det nationalt blandede Omraade med danske Forsamlingshuse, en formidlende Virksomhed, der senere skulde udvikle sig til at blive af meget betydende Værdi for den Side af vort nationale Arbejde.

Ved Generalforsamlingen paa Askov Højskole i Juni 1924 blev der fremsat Ønske og vedtaget Forslag om, at »Sprogforeningen« og »Sønderjydsk Skoleforening« burde afholde deres aarlige Generalforsamlinger paa samme Dag og samme Sted, og de to Foreninger burde i Fællesskab søge at genskabe den gamle Form for Aarsmøderne, saa de, Grænsestridens Indvirkninger til Trods, kunde medvirke til at skabe den Samlingens Aand om det nationale Arbejde, der var en Nødvendighed for Arbejdets Trivsel. Denne Opfordring blev straks efterkommet fra Bestyrelsens Side,

og Vedtagelsen fandt sin Virkeliggørelse ved, at Generalforsamlingen og Aarsmødet, der fandt Sted den 13. Juni 1928 i Vester Sottrup, blev afholdt sammen med »Sprogforeningen«, hvis Formand var fhv. Minister H. P. Hanssen, medens Bibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa, var Foreningens Sekretær og Kasserer.

Ved Aarsmødet Aaret efter paa Rødding Højskole kunde der meldes om, at et nyt Arbejde var taget op af de to Foreninger i Fællesskab; det hedder i Aarsberetningen:

»Den 19. og 20. September 1925 afholdtes et Efteraarsmøde i »Slogsherredshus« med Støtte fra »Sprogforeningen« og »Sønderjydsk Skoleforening«.

Lørdag den 19. September fandt der en Drøftelse Sted angaaende Mindretalsspørgsmaalets Ordning i disse Egne, hvor Egnens danske Befolkning fik Lejlighed til at udtale sig om gjorte Erfaringer, om Ordningens praktiske Virkninger o. s. v. Om Aftenen var der Foredrag og Oplæsning af Helge Hostrup. Om Søndagen var der Gudstjeneste i Bylderup Kirke ved Pastor Rosenstand i Vester Vedsted, om Eftermiddagen Foredrag af Forstander Alfred Poulsen fra Ryslinge og Forstander Uffe Grosen fra Vallekilde. Gæster var indkvarterede hos Egnens Befolkning. Hele dette Samvær fik et ganske udmærket Forløb, saa de to Foreninger havde Glæde af at yde Støtte til dette Møde.«

Til Mødet var der sendt personlig Indbydelse ud til kendte danske Folk fra alle Sognene i Grænseomraadet fra Højer til Tinglev og fra Nørre Løgum i Nord til alle Sogne langs Grænsen imod Syd. De indbudte havde saa godt som alle efterkommet Indbydelsen. Et saadant Efteraarsmøde er blevet afholdt hvert Aar siden i »Sprogforeningen«s og »Sønderjydsk Skoleforening«s Navn, snart med det ene Emne, snart med det and t til Drøftelse Lørdag Eftermiddag, dels for at Grænseegnens danske Befolkning kunde faa danske Samfundsproblemer belyst af kyndige Folk og gennem en paafølgende Drøftelse tage Stilling til det fremførte, saa den rigtige Forstaaelse kunde komme i Stand, og dels for gennem Søndagens fælles Gudstjenester i Kirken med skiftende Præster fra det ganske Land og Foredragene ved Søndagens Eftermiddagsmøder at opleve et nationalt og aandeligt Fællesskab med Folk fra andre Egne i Landet.

Der er ingen Tvivl om, at disse Møder har bidraget betydeligt til Danskhedens Styrkelse i disse Egne og til en rolig og for-

staaende Udvikling i Forholdet til dansk Lovgivning, dansk Administration og danske Samfundsforhold iblandt en Befolkning, der gennem Tiderne har været under skiftende Vilkaar, imellem dansk Kongemagt, hertugelig Indflydelse, tyske Regeringsformer og tyske eller slesvig-holstensk sindede Naboers Indflydelse paa Tankegang og Opfattelse.

De to Foreninger har ogsaa hvert Aar siden den Gang indbudt til et Foraarsmøde i Ravsted Forsamlingshus, og »Sprogforeningen« har alene ydet økonomisk Støtte til et Foraarsmøde paa Holbøl Landbohjem i Aabenraa Amt. Begge disse sidste Møder har dog nærmest haft en ren foredragsmæssig Karakter. —

I 1926—27 lykkedes det at faa Raad til at yde et Laan til Tinglev Realskole, ligesom det lykkedes Foreningens Formand ved Hjælp af Midler, der blev fremskaffet fra forskellig Side, uden at Pengene gik ind i Foreningens Kasse, at yde Støtte til Forsamlingshuse i det nationalt blandede Omraade.

Efter at »Sønderjyds Skoleforening«s Arbejde og Indsats baade syd og nord for Grænsen fandt stigende Anerkendelse fra alle Sider, samtidig med at »Sprogforeningen«s økonomiske Evne til ogsaa at yde sit Bidrag syd for Grænsen, og samtidig med, at de to Foreningers Generalforsamlinger og Aarsmøder fandt større og større Tilslutning, jo mere Grænsestriden og dens Eftervirkninger mistede sin Magt over Sindene, (dertil havde Dannelsen af »Landeværnet« i Begyndelsen af Aaret 1927 bidraget meget, idet Kampen om Jorden havde formaaet at kalde den gamle Samlingens Aand til Live i den danske Befolkning i Nordslesvig med stærkt gavnlige Virkninger ud over hele Landet), saa begyndte man om Sommeren 1927 ogsaa at røre paa sig inden for »Grænseforeningen« for at faa et nærmere Samarbejde med »Sprogforeningen« og »Sønderjyds Skoleforening«.

Medlemmer af »Grænseforeningen« i Nordslesvig havde holdt Møder i Tinglev i Januar 1927, i Sønderborg og Flensborg i September samme Aar for at drøfte Mulighederne for et nærmere Samarbejde med »Sprogforeningen« og »Sønderjyds Skoleforening«. Der blev indbudt til et Møde i Odense den 11. Oktober 1927, hvor Bestyrelserne for »Grænseforeningen«, »Sprogforeningen« og »Sønderjyds Skoleforening« var til Stede. Forhandlingerne ved dette Møde sluttede med, at »Grænseforeningen«s For-

mand, Rektor H. P. Hansen fra Efterslægtens Skole i København, anbefalede Oprettelsen af et staaende Udvalg.

Dette Udvalg kom til at bestaa af følgende Medlemmer: Rektor H. P. Hansen og Dr. med. V. Harsløf fra »Grænseforeningen«, fhv. Minister H. P. Hanssen og Bibliotekar Jakob Petersen fra »Sprogforeningen«, og Fru Margrethe Lebeck og mig fra »Sønderjyds Skoleforening«.

Udvalgets Opgave skulde være at pleje Samraad om saadanne nationale Opgavers Løsning, Røgt og Pleje, der ikke uden videre faldt ind under de enkelte Foreningers naturlige Omraade, at drage Omsorg for, at der ikke kom til at finde nogen Slags Dobbeltbetvillinger Sted, der hvor Foreningers Opgave laa nær op ad hinanden, at træde sammen til Drøftelser om nationale Spørgsmaal, hver Gang Tiden og Forholdene maatte gøre noget saadant ønskeligt.

Det vedtoges ved Udvalgets første Møde den 4. November 1927 i København, at Udvalgets første praktiske Samarbejde skulde gaa ud paa i Fællesskab at sikre Bogsamlingen paa »Flensborghus«. Møde om dette sidste fandt Sted den 12. November i Flensborg imellem de tre Foreningers Formænd og Bibliotekets Ledelse dernede. Sammenkomstens Resultat var, at det blev min Opgave at søge udvirket en særlig Bevilling til Formaalet fra Staten med Anbefaling fra alle tre Foreninger.

Der var som nævnt vakt stærkt Røre i hele Landet om Jordkampen i Nordslesvig, megen Offervilje var udvist over for »Landeværnet«. Aviserne skrev om yderligere Støtte ogsaa til de kulturelle Foreninger samtidig med, at Indsamlingen til »Landeværnet« i nogen Grad svækkede Offerviljen over for de kulturelle Foreningers Arbejde.

Det blev under disse Omstændigheder besluttet inden for »De nationale Foreningers Seksmandsudvalg«, som den nye Sammenlutning indenfor de tre Foreninger kom til at hedde, at søge at interessere hele den danske Presse for at skrive selvstændigt anbefalende Artikler i alle Landets Blade for Tilslutning til »Sprogforeningen«, »Sønderjyds Skoleforening« og »Grænseforeningen« med Angivelse af de enkelte Foreningers Arbejdsomraade og Virksomhed.

Landets ledende Presse mænd skulde have en Sammenkomst

i Wivels Lokaler i København den 4. December 1927. Ved dette Møde blev der holdt Foredrag for dem om Foreningernes Opgaver af fhv. Minister H. P. Hanssen, Aabenraa, for »Sprogforeningen«, Rektor H. P. Hansen for »Grænseforeningen« og af mig for »Sønderjydsk Skoleforening«.

Ved denne Lejlighed viste det sig paany under den paafølgende Drøftelse med Redaktørerne, at Kravet om at finde en Form for Støtten til det nationale Arbejde i Sønderjylland, der førte med sig, at Folk og Institutioner kunde nøjes med at indbetale deres Aarsbidrag et enkelt Sted, rejstes igen. Jeg imødegik denne Tankegang meget stærkt, paaviste, hvorledes Folks Interesser for de enkelte Opgavers Løsning var vidt forskellige, det, den ene ønskede at støtte, havde ikke den andens Interesse. Som Opgaverne var mangfoldige, var Bidragydernes Interesser det ogsaa.

Mødets Resultat blev, at Pressen lovede at bringe et fælles Opraab fra Seksmandsudvalget, at oplyse om de enkelte Foreningers Opgaver og Arbejdsomraader ved at skrive selvstændigt anbefalende Artikler for Tilslutning til og Indmeldelse i Foreningerne.

Det besluttedes dernæst at lade Pressen meddele, at de tre nationale Foreninger var villige til at oprette en Fællesfond, hvortil man kunde indsende sit Aarsbidrag, hvis man ikke ønskede at være Medlemmer af en eller flere af de nævnte Foreninger. De saaledes indkomne Midler skulde da fordeles ligeligt til hver af de tre Foreninger.

Alle Teorier om, at Folk hellere ønskede at give et Bidrag til en saadan Fond end direkte til Foreningerne hver efter sin Indstilling, viste sig at blive gjort ynkeligt til Skamme. Der blev aldrig indbetalt en eneste Krone til den omskrevne Fond, hverken gennem Aviserne eller til nogen af Foreningerne.

Noget iøjnefaldende økonomisk Udbytte eller nogen større Tilgang af Medlemmer kom der ikke ud af den omskrevne Henvendelse gennem Bladene, men dette, at alle Landets Blade, uanset Partifarve eller gamle Fordomme fra Grænsestridens Dage, anbefalede de tre Foreningers nationale Gerning paa lige Fod, var en stor Værdi i sig selv, der senere har givet sig gode og værdifulde Udslag.

De, der mener, at der er noget opløsende og splittende i, at forskellige selvstændige Foreninger arbejder hver med sine Opgaver

i den nationale Sags Tjeneste i og for Grænselandet, tager fejl. Tværtimod virker det stærkere paa hele Folkets Interesse for Grænselandets Opgaver, at interesserede danske Kvinder og Mænd kan faa Lov til at være med i Arbejdet indenfor sit særlige Interesseomraade. Under Iagttagelse af disse Synspunkter vedtog de nationale Foreningers Seksmandsudvalg den 22. Januar 1928 følgende Forretningsorden:

1. Udvalget bestaar af to Medlemmer fra hver af de tre Foreninger, »Sprogforeningen«, »Sønderjydske Skoleforening« og »Grænseforeningen«, valgte af henholdsvis hver af de nævnte Foreningers Bestyrelse for to Aar ad Gangen. Dets Navn er »Seksmands-Udvalget«. Ledelsen af dets Møder gaar paa Omgang mellem de tre Foreningers Formænd.

2. Udvalgets Formaal er u d a d til at give Udtryk for de nationale Sammenslutningers Samstemning og Samarbejde med Hensyn til Formaalene i Arbejdet for Danskhedens Hævdelse og Styrkelse nord og syd for Grænsen. I n d a d til ved gensidig Orientering at holde hinanden underrettet om Arbejdets Gang, Midlernes Anvendelse og eventuelle fælles Opgavers Art og saaledes ved at undgaa unødigt Spild af Kræfter og Penge at opnaa en større fælles Arbejdskraft.

3. Udvalget har derimod ingen Myndighed over for de tre Foreningers Selvstændighed, dets Beslutninger er derfor ikke bindende for Foreningernes Hovedbestyrelser i nogen Henseende, hverken med Henblik paa Anvendelse af Pengemidler, deres eventuelle Optagelse af nye Opgaver eller deres Agitation for at skaffe nye Medlemmer eller Penge.

Som man vil se bandt vi ikke hinanden paa nogen Maade, men netop ud af den fulde Handlefrihed, vi ydede hinanden, saaledes som det fandt Udtryk i ovennævnte Vedtægter, laa en bindende Forpligtelse til Overholdelse af den Loyalitet og Hensynsfuldhed i vort Samarbejde og over for de enkelte Foreningers selvstændige Arbejdsformer, som senere er udvist til gensidig Glæde og Tilfredshed og til Fremme af mange fælles Opgaver.

Allerede ved dette Møde forelaa der Henvendelse om »Seksmands-Udvalget«s Hjælp til at rydde økonomiske Vanskeligheder af Vejen ved »Tinglevhus« og »Tønderhus«, ved et senere Møde var der Andragender fra Forsamlingshuse i Faarhus, Lydersholm, Solderup Husflidsskole, Anmodning om et stort Tilskud til et nyt Forsamlingshus i St. Jyndeved, Tilskud til en Idrætsplads

ved Jejsing Forsamlingshus o. s. v. Opgaver af den her nævnte Art blev straks anerkendt indenfor »Seksmands-Udvalget« som fælles Opgaver, som vi maatte bidrage til Løsningen af, hver Forening efter sin økonomiske Evne og mulige Forbindelse med Kilder, der kunde bidrage til at løse dem.

Ved Skoleforeningens Generalforsamling den 7. Juli 1929 kunde det med Rette siges: »Nord for Grænsen har Foreningen som tidligere, dels ved egne Midler, og dels ved Midler, som det er lykkedes Formanden at fremskaffe, kunnet tage et ret alsidigt Arbejde op i Grænseomraadet. Her skal blot nævnes nogle enkelte Opgaver: Støtte til Forsamlingshuse, til Fællesrejser til det øvrige Land fra det nationalt blandede Omraade, til Tinglev Realskole, Rens Efterskole, til privat Børne-, Ungdoms- og Aftenskoleundervisning og til forskellige andre nationale Formaal, hvis Arbejde ligger i Plan med Skoleforeningens Arbejde og Virkemaade.«

Der var kommet Gæring og Udvikling i de nationale Interesser i Egne, hvor det danske Arbejde hidtil kun havde haft lille Tilslutning og vanskelig Kaar. Man beder om Hjælp til Oprettelsen af danske Forsamlingshuse, om Støtte til dansk Ungdomsarbejde mange Steder fra, vi maatte være med til at udløse Trangen til et rigere og mere bevidst dansk Folkeliv alle Vegne, hvor den meldte sig.

Aaret efter er vi naaet frem til, at et fagligt Kursusarbejde blandt voksen Ungdom trænger sig paa. Da Kommunalbestyrelserne er af blandet national Indstilling i mange Kommuner i Omraade ned imod Grænsen, maatte Skoleforeningen hjælpe til ved Igangsættelsen, idet Aften- og Ungdomsskolelovene bestemte, at Forudsætningen for, at Statstilskud til dette Arbejde kunde opnaas, var og er, at Kommunen yder en vis Støtte, eller at en saadan fremskaffes ad anden Vej. Foreningen ydede derfor Tilskud til landbrugsfaglige Kursus, til Sløjdkursus og Sløjdlokaler, anskaffede Inventar til 10 Kogesteder til Husholdningskursus et enkelt Aar o. s. v.

Folkeskolens Lærerkårer tog godt fat paa dette Ungdomsarbejde, ved Husholdningsarbejdet ansattes Vandrelærerinder, der kunde opnaa at faa deres Løn gennem Amtsskolefondene. Adskillige af Egnens danske unge Karle og Piger søgte paa

Gymnastikkursus med Støtte fra Skoleforeningen for at kunne overtage Ledelsen af Idrætten i de hjemlige Kredse.

Ved Foreningens Generalforsamling den 6. Juli 1930, 10 Aar efter Genforeningen i 1920, kunde der med Rette siges i Foreningens Aarsberetning:

Det er en Glæde at være Vidne til den vaagne Interesse og Arbejdsvilje, hvormed det danske Element nord og syd for Grænsen tager fat paa Opgaverne paa de forskellige Omraader, og til den Takt og Forstaaelse over for nationalt anderledestænkende, der udvises under Arbejdets Udførelse.

Alle de arbejdende Kræfter i disse Egne er vel værd, at vi fra Aar til Aar lægger Kræfterne i for at fremskaffe den økonomiske Støtte, der er nødvendig, for at Kræfterne i danske Kredse syd og nord for Grænsen kan frigøres, næres og udvikles til Berigelse for dem selv, saa de kan bære Danskhedens Navn med Ære under deres daglige Gerning.

Vi ved allerede nu, efter 10 Aars Forløb, at dansk nationalt Arbejde i Grænselandet er saaledes indstillet, ogsaa i de lokale Kredse, at alle, der har Evne til det, er rede til at gøre et oplysende, dygtiggørende og aandeligt udviklende Arbejde paa en saadan Maade, saa alt, hvad der er af værdifuldt Liv i vor Landsdel, kan faa Lov til at gro i fuld Frihed. Tryghedsfølelsen i det Danske er vokset hos Arbejdets Mænd og Kvinder i de 10 Aar, og ud fra Kærligheden til og Livsrigdommen i vort eget vokser Forstaaelsen for, hvad der er af værdifuldt hos vore gamle Modstandere.

Det frie Kappestræb, de hensynsfulde Former kræver den dygtige positive Indsats fra Nord. Beviserne for, at den kan ydes, føres i stigende Grad fra Aar til Aar, men Kravene om mere omfattende Støtte vokser med Gerningens Omfang. Offerviljen over for vort nationale Arbejde maa stadig være til Stede. Arbejdets Dag er inde mere end nogensinde.«

Ved Generalforsamlingen i Tinglev forelaa der Meddelelse fra Fru Margrethe Lebeck om, at hun ønskede at træde tilbage som Kasserer for »Sønderjydsk Skoleforening«, dels af Helbredshensyn, dels fordi hun ønskede at flytte sammen med en Datter i København. Efter enstemmig Indstilling fra Bestyrelse og Tilsynsraad valgtes Gaardejer Elers Boesen i Astrup i Brøns Sogn i Tønder Amt til Foreningens Kasserer.

I Efteraaret 1929 var der dukket Planer op i København om at søge at faa et Slags Massebesøg af Sønderjyder i København i Stand i Sommeren 1930 i Forbindelse med Tiaaret for Genforeningen. Borgmester Kaper, der var Formand for »Sønderjydsk Skoleforening«s Afdeling i København, indbød Rektor H. P. Hansen for »Grænseforeningen«, fhv. Minister H. P. Hansen for »Sprogforeningen« og mig for »Sønderjydsk Skoleforening« til et Møde om denne Sag paa hans Kontor paa Raadhuset. Ved dette Møde blev det fastlagt, at der skulde indbydes 600 Kvinder og Mænd fra hvert Amt i Nordslesvig, der i 4 Hold til forskellige Tider af Sommeren 1930 skulde besøge København, have størst mulig Moderation ved Rejsen paa Statsbanerne og gratis Ophold under Besøget. Rejsen skulde have til Formaal at faa saa mange af Hovedstadens kulturelle, videnskabelige, økonomiske og administrative Institutioner at se, som Tiden tillod, for at give Deltagerne et Indtryk af Livet og Arbejdet, som det formede sig i Landets Hovedstad.

Dette Besøg skabte megen gensidig Glæde. Det var Dr. Kaper, der dels som Borgmester, men ikke mindst som Formand for »Sønderjydsk Skoleforening«s Afdeling i København, der var den ledende og drivende Kraft forud for og under dette store Besøg i København, medens vi fra de nationale Foreningers »Seksmands-Udvalg«s Side støttede efter bedste Evne.

Fra Krigens Slutning i 1918 og indtil 1930—31 havde der været en ubrudt Fremgangslinie i »Sønderjydsk Skoleforening«s og andre nationale Foreningers Gerning i det sønderjydske Kulturarbejde. Virkningerne af de nye Mindretalsrettigheder paa begge Sider af den nye Grænse havde udløst et flittigt Arbejde fra baade dansk og tysk Side paa det frie og fredelige Kappestræbs Grundlag. Vi følte os paa dansk Side ingenlunde som de vigende med Hensyn til Initiativ, Handlekraft og Arbejdsevne. Der var Grokraft og Berigelse i Udviklingen paa det frie Grundlag Parterne imellem, som det danske Folkesind kendes ved.

Medlemstallet indenfor »Sønderjydsk Skoleforening« i Nordslesvig havde holdt sig meget konstant i det forløbne Tidsrum, bortset fra en lille Nedgangskurve i 1925—26, efter at den danske Krone var gaaet i Pari i 1925, hvilket havde affødt betydelige økonomiske Vanskeligheder, ikke mindst i Nordslesvig.

Efter at den økonomiske Verdenskrise i 1931 kulminerede i, at England gik bort fra Guldmøntfodens Vekselkurs, og Selvforsyningspolitikken med dens Afspærringsforsøg i Vareudvekslingen blev sat i Højsædet mellem de europæiske Nationer, opstod i Aarene efter 1931 en økonomisk Krise for det danske Landbrug, der blev svær at bære for den store Part af dens Udøvere, der ikke ejede Reserver til at ride en Storm af denne Karakter af. De økonomiske Interesser kom meget stærkt i Forgrunden i Folkesindet. Elementer trængte sig frem som Førere for en stigende Utilfredshed med Tidens Vanskeligheder, der ingen Betingelser havde for at bedømme Aarsag og Virkning, og derfor bare bidrog til at underminere Sindets Bæreevne yderligere.

Bevægelser opstod, der, selv om de opstod andre Steder i Landet (Randersbevægelsen), fandt ivrige og højt talende Tilhængere i det efter de mange økonomiske Omvæltninger svagt stillede Nordslesvig. Uheldige Episoder fandt Sted, visse Elementer inden for det tysksindede Mindretal søgte at fiske i Utilfredshedens rørte Vande. Kritiken over for indre dansk økonomisk Politik gav sig drastiske Udslag fra visse Hold i Landsdelen, der gengivet i Aviser Landet over skabte en Misstemning i Kredse i det gamle Land, der hidtil havde ydet det nationalt kulturelle Arbejde i Sønderjylland betydende Støtte, en Misstemning, der stod Fare for at afsvække denne Støtte. Der blev meget at gøre for de nationale Foreninger i de Aar i Retning af trods alle Vanskeligheder at holde Bidragyderne i det gamle Land samlet om Opgaverne og gøre dem begribeligt, at de Udslag, som den økonomiske Krise gav sig i Nordslesvig, ikke bundede i en Ændring i Befolkningens nationale Indstilling, hvilket Deltagelsen i de store aarlige Afstemningsfester og Genforeningsfester, der afholdtes ogsaa, mens Krisen stod paa, var et tydeligt Vidnesbyrd om.

Medens Skoleforeningens Medlemstal i Nordslesvig fra 1921, efter at Medlemstallet syd for den nye Grænse var skilt ud efter Genforeningen i 1920, og Foreningens første Generalforsamling havde fundet Sted, havde svinget fra 12,660 i 1921 til op omkring 13,000 i de mellemliggende Aar, faldt det under Landbrugskrisens Virkninger i 1933 ned til 11,849.

Samtidig hermed havde Kronemøntens Fald en direkte uheldsvanger Virkning for det nationale Arbejde syd for Grænsen.

Om Krisens Virkninger og Vilkaarene for »Sønderjydske Skoleforening«s Arbejde under de da herskende Forhold lød det i Foreningens Aarsberetning om Virksomheden for Finansaaret 1932—33:

»Ligesom i tidligere Aar er der, foruden Støtte til sydslesvigske Elevers Ophold paa Skoler nord for Grænsen og til Skolehjælp og faglig Uddannelse for adskillige Elever syd for den, af Foreningen bekostet Oprettelsen og Driften af Skolevæsenet i Privatskolerne i Harreslev, i Tarup, i Langbjerg og Jaruplund, saavel som af Børnehaveskolerne paa Harreslevmark og Adelbykamp, ligesom der er ydet Støtte til Kursus og Vandrelærervirksomhed i Landdistrikterne.

Hertil er der at bemærke, at det har været langt vanskeligere økonomisk set at holde disse Virksomheder i Gang, grundet paa Kronemøntens betydeligt svagere Stilling i Forhold til Markværdien end tidligere.

Det siger sig selv, at der skal mange flere Kroner til at drive en Virksomhed i et Land, hvor Kronens Værdi normalt skal svare til 1 Mark og 12 Pfenning, men i Dag svarer til 62 Pfenning.

Medens Kronen har bevaret sin Købekraft i vort eget Land, er den altsaa meget langt nede i Forhold til Guldvalutaen, hvilket stiller store Krav til Foreningens Ydeevne netop i en Tid, da vore Indtægter svigter, grundet paa Krisetider i Erhvervslivet herhjemme.

Her har man det langt lettere paa tysk Side med Henblik paa Oprettelse og Fremme af deres nationale Arbejde blandt Mindretallet her i Landet. En Mark virker dobbelt i Danmark i Mod-sætning til en Krone syd for Grænsen.

Vi har ikke kunnet yde de, der virker i Mindretallets Tjeneste syd for Grænsen, fuld Erstatning for den danske Krones svage Købekraft dernede.

Dette har Lærerne og andre ikke alene fundet sig i med anerkendelsesværdig Resignation, men de har selv tilbudt en betydelig Nedsækning i Forhold til Marklønningerne, som vi er dem taknemlige for.

Nord for Grænsen har vi taget et ret alsidigt Arbejde op i det nationalt vanskelige Omraade grundet paa stærk Paagaahed fra tysk Side. Seksmandsudvalget har der taget en Del Opgaver op, som vi har ydet vort Bidrag til, selv om det ligger noget uden for Foreningens almindelige Virksomhed. Dette fremgaar af Regnskabet.

Det er givet, at det ikke gaar an, at Foreningens Medlemstal stagnerer, ja gaar tilbage i en Tid, da Ydeevnen er stor fra tysk Side, selv om Tiderne er aldrig saa vanskelige økonomisk set.

Takket være, at vi i Tide, mens Aarene var gode, har sparet nogle Reserver inden for Foreningen, har vi kunnet holde igen en Tid og kan maaske holde lidt endnu trods svigtende Indtægter fra Medlemmernes Side. Befolkningen har Raad til at yde en Krone om Aaret til »Sønderjyds Skoleforening«.

Tillidsmændene tilgiver mig nok, naar jeg minder dem om, at deres Opgave ikke alene er at kræve Medlemsbidraget ind, der i Virkeligheden er meget lille, men den er først og fremmest at holde Medlemmerne sammen om vore nationale Opgaver og stadig paany for hvert nyt Kuld af Unge, der vokser frem, at samle dem om disse Opgaver som den mest selvfølgelige og mest nærliggende Sag af alle for et Grænselands Ungdom, samtidig med, at man vaagent følger med i, om Ungdommen i tilstrækkeligt stærkt Tal besøger de danske Ungdomsskoler og nyder godt af Foreningens Virksomhed.

Jeg har en Følelse af, at nogle Tillidsmænd er kommet til at virke under den forholdsvis lave Horisont, at deres Opgave er begrænset til at fremskaffe Aarsbidraget, og at dette er et ubehageligt Hverv i Øjeblikket, ikke fordi Folk ikke nok vil give dette Bidrag, men de har meget svært ved det. Nej, dertil begrænser Tillidsmændenes Opgaver sig ikke, saa lidt som Bestyrelsens og Tilsynsraadets. Vor Opgave er i Fællesskab at samle den sønderjydske Befolkning, ja, hele det danske Folk om vort Folks nationale Opgaver i Grænselandet til Styrkelse og Berigelse af danske Menneskesind paa begge Sider af Grænsen, ikke mindst i en økonomisk trang Tid, og til Værn om den Grænse, der er sat i Kraft af en levende Folkevilje. Som Medarbejdere i en stor folkelig Opgave maa vi netop under Tidens Vanskeligheder i Taalmodighed forstaa, at den Gerning, vi øver, rækker langt ud over Døgnet og Dagen, er et betydningsfuldt Led i vort Folks Opgaver, ja, kan paa ingen Maade undværes! Falder nogen fra, maa andre hverves i Stedet, og først og fremmest maa det unge Slægtled træde ind, hvor de ældre falder fra under Livets Veksel. At drage Omsorg herfor, er en af Tillidsmændenes smukkeste Opgaver; jeg tror, Ungdommen vil være lydhør nu, mere end nogen Sinde.

Jeg er ganske sikker paa, at Hovedparten af Foreningens Tillidsmænd røgter deres i Øjeblikket noget vanskelige Opgave netop paa denne Baggrund, og jeg vil gerne bringe dem en hjertelig Tak for den Trofasthed, hvormed de røgter deres Gerning.

Den 30. November fejrede Foreningen sin 40-aarige Stiftelsesfest i Skærbæk. Fra alle Sider lød der kun Tak og Anerkendelse for Foreningens Gerning i vort Folk gennem de mange Aar. Der blev dvælet ved Mindet om store Vanskeligheder for Foreningens Gerning og Trivsel under Fremmedherredømmet. En

kort Tid kunde dens Medlemstal tvinges tilbage, men altid for at gaa frem med ny Styrke og for langt at overfløje de Resultater, der var opnaaet, for Vanskelighederne kom. Jeg er ganske sikker paa, at saaledes vil det ogsaa gaa i Fremtiden.

Sønderjydske Skoleforenings nyttebringende Gerning for vor Landsdels Ungdom og i vort nationale Virke er saa indlysende for alle, saa den i sig selv har samlende Evne. Syd for Grænsen stoler de Danske paa os og maa aldrig gøre det forgæves. Her ved vor Sydgrænse gør man det samme. Skiftende Tidens øjeblikkelige Vanskeligheder vil kun være til for at overvindes og give Plads for ny Fremgang ved alle medvirkende Kræfters fælles Vilje.«

Det faldt i min Lod i disse vanskelige Kriseaar at besøge en Mængde Landbrugshjem som Medlem af Bestyrelsen for »Laanekassen for Sønderjylland«, som Medlem af »Landeværnet«s Bestyrelse og som Formand for Akkordudvalget for Tønder Amt. Det var mig en Glæde at fastslaa, at de Hjem, hvor Sindene var bedst i Ligevægt, var der, hvor enten Manden eller Konen eller begge Parter i deres unge Dage havde været paa en dansk Efter- eller Højskole. Her var trods Tidens Tryk altid en Grundtone tilbage i Sindet, som det var forholdsvis let at faa til at give Genklang for Erkendelsen af, at netop i saadanne Tider gjaldt det om at vise den Sindets Styrke, der gav sig Udslag i et roligt og besindigt Arbejde for at finde Vej ud af Vanskelighederne ved fælles Hjælp.

Naar Foreningens Bestyrelse og Tilsynsraad havde besluttet sig til at fejre »Sønderjydske Skoleforening«s 40 Aars Stiftelsesfest i 1932, hang det sammen med, at det maatte befrygtes, at saa godt som alle de endnu den Gang levende Mænd og Kvinder, der havde været med ved Foreningens Oprettelse i 1892, ikke kunde være med, hvis en Mindefest først skulde holdes, naar Foreningen havde bestaaet i 50 Aar. Dette gjaldt ogsaa med Tanken henvendt paa H. P. Hanssen. Desværre har Aarene, der er gaaet siden den Gang, givet Bestyrelsen Ret i denne Formodning. Festen i Skærbæk den 30. November 1932 formede sig paa den smukkeste Maade under stor Tilslutning, ikke blot fra Vesteregns Befolkning, men fra hele Landsdelen, og blev en smuk Oplevelse midt i en økonomisk Krisetid, der løftede Sindene ud

over Døgnets og Dagens Bekymringer og samlede Deltagerne i en stor Følelse af Fællesskab midt i en splittet Tid.

Snart skulde der imidlertid komme Begivenheder af en hel anden Art, der paa en Gang kaldte paa stærk national Samling i den danske Befolkning i Sønderjylland og havde Bud til hele Landet.

Efter den nazistiske Styreformers Gennembrud i Tyskland blev der stærkt Røre inden for den slesvigholstenske Tyskhed med direkte Angreb paa den danske Grænse i tyske Aviser, t. Eks. fra Pastor Peperkorn i Nolde.

Dette Angreb vakte stort Røre i Nordslesvig og i hele Danmark. H. P. Hanssen og jeg mødtes umiddelbart efter dets Fremsettelse for gennem »Sprogforeningen«s og »Sønderjydsk Skoleforening«s Tillidsmænd at indbyde til et Møde paa »Folkehjem« i Aabenraa, hvor der blev nedlagt den mest energiske Protest imod de fra visse tyske Hold fremsatte Krav. Protesten fandt Udtryk gennem Taler ved Mødet af Repræsentanter for alle danske Institutioner i Landsdelen repræsenterende det økonomiske og kulturelle Liv. Tidens Begivenheder havde særlig vakt Uro i Grænsesognene. Elementer indenfor de tysksindede Kredse i dette Omraade bidrog stærkt hertil ved at holde Øvelser paa militærmæssig Maade, der lod det danske Element faa Indtryk af, at voldelige Aktioner ikke var udelukket.

Det var da naturligt, at »Sprogforeningen«s og »Sønderjydsk Skoleforening«s Formand, H. P. Hanssen og jeg tog Initiativet til at afholde Møder med Repræsentanter for Grænseegnens danske Befolkning i Nordslesvig for at høre, hvorledes Stillingen og Stemningen var omkring i Sognene, hvilke Iagttagelser man havde gjort med Hensyn til det tysksindede Elements Optræden o. s. v. Direktør Hammerich fra Hypoteklaanefonden i Tønder, der havde været stærkt medvirkende ved Stiftelsen af det i Maj 1933 oprettede »Unge Grænseværn«, var meget interesseret i at være med ved disse Møder.

Det viste sig ved Møderne, at Rygterne, der gik om Foreteelser paa tysk Side, var stærkt overdrevne. I Almindelighed gik Beretningerne ud paa, at det ældre, besindige hjemmetyske Element holdt sig roligt og besindigt tilbage. Paa dansk Side var der imidlertid skabt Sangbund for et nærmere Samarbejde mellem

alle danske i Grænseomraadet. De Møder, som H. P. Hanssen og jeg holdt sammen med Direktør Hammerich, havde som sin direkte Frugt Dannelsen af »Danske Samfund« i 32 Sogne og Byer ned imod Grænsen, hvis positive Opgave det blev at pege paa Mangler i dette Omraade, naar Talen var om Udførelsen af dansk nationalt Arbejde.

Forud for disse Begivenheder var der ved »Sønderjydske Skoleforening«s og »Sprogforeningen«s og i enkelte Tilfælde ved »Grænseforeningen«s Medvirken skabt Forsamlingshuse i Abild, Ravsted, Højer, Øster Højst, Løgumkloster, Uge, Ensted, Store Jyndeved, Kværs, Holbøl og Løjt samt ydet Bistand til Fremskaffelse af mindre Mødelokaler i Faarhus, Lydersholm, Solderup og Terkelsbøl, dertil Bistand til Oprettelsen af en Ungdomsskole paa Abild Landbohjem og Støtte til Opførelsen af en Annekskirke i Genner i det vidtstrakte Øster Løgum Sogn. Desuden var der som nævnt ydet betydelig Støtte fra Foreningerne til Konsolidering af Gælden ved »Tinglevhus«, »Tønderhus« og »Padborghus«.

Efter at det stærke Røre, der paa tysk Side var opstaaet i 1933, modsvaret af Oprettelsen af »Danske Samfund« i Grænseegnene, tog vi, inden for de nationale Foreningers »Seksmands-Udvalg« forskellige Ansøgninger, som allerede forud for den Tid var indgaaet, om Støtte til Opførelse af Forsamlingshuse, som vi ikke havde set os i Stand til at imødekomme, frem paa ny samtidig med, at nye Ønsker hurtigt fremkom, efter at »Danske Samfund« var dannet.

Der forelaa saaledes allerede Ansøgninger om Støtte til Opførelse af ét Forsamlingshus i Vollerup i Aabenraa Amt og en Gymnastik- og Forsamlingssal i Burkal. Naar der var holdt lidt igen særlig vedrørende Vollerup og Burkal, var det, fordi der i Forvejen fandtes Forsamlingshus i Bolderslev, der ligger i samme Sogn som Vollerup, og i Store Jyndeved i Burkal Sogn, medens Rens Efterskole ogsaa virkede som Forsamlingshus.

Dertil kom nu Ønsker om nye Forsamlingshuse i Rinkenæs, i Hovslund i Øster Løgum Sogn, i Bjerndrup i Kliplev Sogn, i Sofiedal i Tinglev Sogn og i Nørre Løgum.

De nationale Foreninger kunde ikke magte disse Opgaver ved egen Hjælp, særlig da ikke efter at den danske Krønes Værdi i

Forhold til den tyske Mark stillede store Krav til Foreningerne for at opretholde det danske Arbejde syd for Grænsen, som de havde paataget sig Forpligtelser over for.

Der maatte gøres Forsøg paa at faa nye Kilder til at aabne sig. Trangen til disse Huse maatte imødekommes paa handlekraftig Maade. Den stedlige Interesse var alle de nævnte Steder manifesteret gennem Tegning af betydelige Bidrag fra den lokale Befolknings Side, hvilket hele Tiden havde været Foreningernes Forudsætning for Støtte i hvert enkelt Tilfælde.

Det lykkedes, gennem et særligt Udvalg, som jeg er Formand for, at faa nye Kilder til at flyde, om ikke saa stærkt, saa der kunde bygges 7 nye Forsamlingshuse i et Aar i disse nationalt blandede Sogne, hvor det danske Element ikke har stor økonomisk Kraft, saa dog saaledes, at de nationale Foreninger turde gaa i Kaution for Laan til Formaalet for de manglende Beløb, indtil Gælden kunde blive afviklet ad Aare. Der herskede Enighed om, at de til dette Formaal fremskaffede særlige Midler ikke skulde gaa ind i nogen af de tre nationale Foreningers Kasse. Man valgte mig til Kasserer og Sekretær for Udbetalingen af de bevilgede Beløb og til at føre nødvendige Forhandlinger med Byggeudvalgene. Saaledes har Forholdet været siden den Gang og er det stadig.

Allerede i Marts Maaned 1934 kunde der sendes Besked til de forskellige Byggeudvalg om de Beløbs Størrelse, som kunde ydes som rente- og afdragsfri Laan, indestaaende uopsigelige fra Kreditors Side saalænge Husene brugtes til de ved Laanets Stiftelse godkendte Formaal. I Løbet af Sommeren 1934 byggedes saa 7 nye Forsamlingshuse de nævnte Steder.

H. P. Hanssen og jeg var Talere ved Indvielsen af alle disse Huse i Sommerens og Efteraarets Løb i 1934. Det var en Glæde at se Husene fyldes af danske Folk fra Egne, hvor dansk Liv under disse Former hidtil havde været ukendt. Der herskede alle Vegne en glad, forventningsfuld og taknemlig Stemning ogsaa over det Initiativ og den hurtige Handlekraft, der laa bag ved Sommerens Begivenheder paa dette Omraade fra dansk Side. Det sidste af de 7 Huse, der blev bygget i 1934, blev indviet en Aften mellem Jul og Nytaar 1934 i Nørre Løgum, et i national og religiøs Henseende meget sammensat Sogn. Huset var stuvende fuldt af Men-

nesker, og Indvielsesfesten fik et saa smukt Forløb under Julestemningens Medindflydelse paa Samværet, saa Deltagerne husker det stadig. H. P. Hanssen vendte jævnligt tilbage til Mindet om dette Samvær i senere Samtaler med ham i det korte Spand af Tid, som han fik Lov at leve derefter. Endnu et Forsamlingshus var han med til at indvie før sin Død, nemlig Forsamlingshuset i Sæd.

Efter den Tid er der fremskaffet Midler til Støtte for Opførelsen af nye Forsamlingshuse i Augustenborg, Bolderslev, Ellum, Over Jersdal, Aarø. Der er ydet Hjælp til Indkøb og Omdannelse af et Ungdomshjem i Rudbøl sammen med »Det unge Grænselværn«, til Omdannelse og Udvidelse af Forsamlingshusene i Sølsted, Broager, Hjordkær, Solderup, Ensted og Bredebro.

Dertil kommer, at der nu i Sommeren 1942 bygges helt nye Forsamlingshuse i Sølsted og i Faarhus, medens danske Beboere i Kliplev Sogn har købt Jernbanehotellet i Kliplev By. Alle tre Steder ydes der Støtte fra de nationale Foreningers »Seksmands-Udvalg« og fra det før nævnte særlige Udvalg. Hotellet i Kliplev er bygget om i den forløbne Sommer og kan snart tages i Brug som dansk Forsamlingsbygning.

Dermed er Trangen til Forsamlingshuse i det nationalt blandede Omraade nord for Grænsen saa at sige helt dækket og et stort og nyttigt Arbejde gennemført gennem et ypperligt Samarbejde imellem de nationale Foreningers »Seksmands-Udvalg« og det Udvalg, som man har valgt mig til at være Formand, Kasserer og Sekretær for. De nationale Foreningers »Seksmands-Udvalg« har i de 15 Aar, det har bestaaet, holdt 44 Møder, indbyrdes plejet Samraad om mange Opgaver og været Raadgiver i en Række Spørgsmaal af national Betydning ud over Udvalgets betydningsfulde Medvirken ved Løsningen af Opgaverne med Forsamlingshusene.

Det tør med Rette siges, at »Sønderjydsk Skoleforening« under Løsningen af alle disse særlige Spørgsmaal har haft en formidlende Opgave af betydende, saglig Rækkevidde til forskellig Side.

Endnu kunde der berettes om mangt og meget, som »Sønderjydske Skoleforening« gennem Aarene har ydet sin Støtte til enten alene eller sammen med de andre store nationale Foreninger, der er næppe Grund dertil. Det fremførte vil have givet et Billede af en mangfoldig og omfattende Virksomhed, stigende fra Aar til Aar, fra Tidsperiode til Tidsperiode. Under skiftende Kaar var vaagne danske Kvinder og Mænd i Sønderjylland trofaste imod Foreningen og anerkendte dens Gerning. Var der i Kriseaarene 1931—32—33 en Nedgangsperiode i Medlemstallet, saa var det hovedsagelig, fordi de økonomiske Vanskeligheder var saa store, saa det var ved at gaa ud over Livsmødet i mange Hjem, og dermed over Evnen til at skelne imellem Stort og Smaat.

Næppe nok er de økonomiske Vanskeligheders Tryk for Landbruget og dermed for alle Erhverv i Nordslesvig ved at bedres lidt, før det straks er muligt for Skoleforeningens Tillidsmænd Landsdelen over at forhøje Medlemstallet fra 11,849 i 1933 til 12,167 i 1934.

Derefter er Medlemstallet stadigt stigende under Indtrykket af to Ting. Paa den ene Side er der fra tysk Side sat meget ind paa at udvide deres Kulturinstitutioner i den Tid, men for det andet har de danske nationale Foreninger sat et saa energisk Arbejde i Gang paa mange Felter, som Befolkningen har sluttet sig til og takket for over for »Sønderjydske Skoleforening« ved et stadigt stigende Medlemstal fra Aar til Aar.

I 1934 var Tallet som nævnt 12,167, i 1935 gik det op til 12,693, i 1936 til 13,159, i 1937 til 13,429, i 1938 til 13,962, i 1939 til 14,339, i 1940 til 14,554 og i 1941 til 15,220 i Nordslesvig. Dette er det højeste Medlemstal, Foreningen endnu har haft i Landsdelen. Dette Resultat naaedes ikke uden et energisk Arbejde, dels fra Bestyrelsens, men først og fremmest fra vore trofaste Tillidsmænd og Kvinder Landsdelen over, men der er den meget mærkbare Forskel paa Tillidsmænd og Medlemmer i det gamle Land og deres Resultater i Arbejdet og saa dem i de sønderjydske Landsdele, at Medlemstallet derfra ikke i samme Grad er Udtryk for Kontakt med Tidens Vilkaar og Begivenheder i Grænselandet, som det sønderjydske Medlemstal er det, sideløbende med Tillidsmændenes betydeligt større Energi hernede end nord paa. Derfor dvæler jeg med særlig Glæde ved den gode

Fremgangslinie i det sønderjydske Medlemstal. Det er Udtryk for, at den danske Befolkning hernede værdsætter »Sønderjydsk Skoleforening«s Betydning og Indsats ogsaa i Nutiden.

Selv om »Sønderjydsk Skoleforening«s Mindeskrift i Anledning af, at det er 50 Aar siden den blev oprettet, skrives som dens Historie gennem dette Tidsrum, saa skrives der vel Historie om noget forbigangent, men samtidig om en Forening, der staar midt i Tidens Gerning mere livskraftig, ydedygtig og arbejdsvillig i vor nationale Sags og den danske sønderjydske Befolknings Tjeneste end nogen Sinde. Det faldt i min Lod at være Foreningens Formand gennem 32 af de 50 Aar, hvori Foreningen har øvet sin Gerning, først i omtrent 11 Aar, medens dens Navn endnu var »Den nordslesvigske Skoleforening« og siden i over 21 Aar efter at Navnes ændredes til »Sønderjydsk Skoleforening«.

Udvalget nedsat til Udarbejdelse af Foreningens Mindeskrift har bedt mig om at skrive fra Tiden 1914 til nu med den Begrundelse, at jeg havde oplevet det hele paa nærmeste Hold og var nøje kendt med Udviklingens Gang og Foreningens og dens Ledelses Tilknytning til Forhold, Begivenheder og Opgaver, saaledes som de har formet sig i den forløbne Tid.

Jeg har da ment det rigtigt at gøre dette bedst ved ikke alene at belyse Skoleforeningens Virksomhed i den Rækkefølge, i hvilken Begivenhederne og Opgaverne er kommet til at foreligge for dens ledende Mænd, men ogsaa ved i korte Træk at skildre de Tidsbegivenheder, Stemninger og Forhold, der i den forløbne Tid dannede Baggrunden for Foreningens Gerning. Der har fra første Færd hersket Enighed om, at Mindeskriftet skulde skrives ikke blot som et Kildeskrift for særlig historisk interesserede, men til Folkelæsning, saa enhver dansk Kvinde og Mand, ikke mindst Foreningens store Tal af Tillidsmænd og Kvinder Landet over kunde have Glæde af at læse det.

Det har været en kær Opgave for mig personlig at genkalde i Mindet Begivenhedernes Rækkefølge gennem de forløbne Aar. Megen Taknemlighed er vældet op i Sindet for modtagen Tillid gennem Aarene og for godt Samarbejde først og fremmest med mine Kolleger i Foreningens snævrere Bestyrelse, med Tilsynsraadets Medlemmer, med de mange Hundreder af Tillidsmænd

og Kvinder Landet over, med Danmarks Ungdomsskoler, med Undervisningsministeriet, »Den sønderjydske Fond«, »Sprogforeningen« og »Grænseforeningen«, med mine Kolleger i Udvalget til Støtte for Opførelse af Forsamlingshuse i Sønderjylland o. m. a.

Størst er dog Taknemligheden over, at »Sønderjydsk Skoleforening« kan fejre sin 50 Aars Fødselsdag med større Livskraft og Arbejdsmod over for Nutidens og Fremtidens nødvendige Gerning end nogen Sinde.

H. Jejsen Christensen.

SKOLEFORENINGENS ELEVER 1894—1914

Andet Steds i dette Skrift findes Oplysninger om, hvor mange Sønderjydske Elever der i det hele taget kom paa de danske Ungdomsskoler. Der kom jo adskillige, som ikke fik Hjælp fra Skoleforeningen. Men Redaktionen har stillet mig den Opgave at fremskaffe de flest mulige Oplysninger om de Elever, der fik Støtte af Skoleforeningen fra dens Oprettelse og indtil Verdenskrigen 1914 for en Tid afbrød dens Virksomhed. Man bad mig gennemgaa Skoleforeningens Arkivmateriale for de paagældende Aar for at finde ud af, fra hvilke Egne Eleverne kom, hvilken Slags Skoler de søgte, og endelig, hvor stort Besøget havde været paa de enkelte Skoler.

I Arkivet findes selve Ansøgningsskemaerne til Skoleforeningen, indbundet for hvert Skolehold for sig, fra Vinteren 1893—94, da man første Gang uddelte Understøttelser, og til 1911. — I disse Skemaer findes Elevernes Navne, Hjemsted og Data og Oplysninger om deres Forældre og deres økonomiske Forhold. Her er altsaa et stort Materiale til Belysning af sønderjydsk Personalhistorie.

Denne Side af Opgaven har jeg dog maattet lade ligge og har maattet indskrænke mig til den rent statistiske Del. Denne littedes betydeligt derved, at der i Arkivet findes nogle Smaaabøger, hvori Skoleforeningens mangeaarige Kasserer, Gaardejer Hinrich Thomsen, Roost, antagelig til Brug for Aarsberetningerne, har lavet Oversigter over Elevernes Hjemsted efter Amt og deres Besøg paa de forskellige Skoler. Alt Arkivmateriale har af Kassereren Aar for Aar været indsendt til det danske Rigsarkiv, men er efter Genforeningen sendt til Landsarkivet i Aabenraa.

Desværre er Materialet ikke fuldstændigt. Kassererens smaa

Bøger findes saaledes kun til 1905. *) For Aarene derefter har Statistikken maattet udarbejdes dels ved Hjælp af Aarsmødereferater i »Hejmdal« og dels ved en Gennemgang af selve Ansøgningskemaerne.

Da jeg omtrent var færdig med Arbejdet, fik jeg fat paa et Par trykte Smaahæfter af Skoleforeningens 2. Kasserer, Redaktør A. Lebeck, hvori der findes Tabeller over Elevernes Hjemsted efter Amter og Sogne. I det sidste af disse smaa Hæfter, betitlet: »*Tyve Aars Elever. Den nordslesvigske Skoleforenings Virksomhed fra 1894—1913*«, Haderslev 1914, har Redaktør Lebeck lavet Tabeller over:

1. Hvor mange Indbyggere der fandtes i hvert Sogn.
2. Hvor mange Medlemmer af Skoleforeningen der fandtes i hvert Sogn.
3. Hvor mange Elever Skoleforeningen har støttet fra hvert Sogn i de 20 Aar.
4. Hvor mange Elever der har været fra hvert Valgdistrikt.
5. Antallet af danske Vælgere i hvert Valgdistrikt.
6. Antallet af Vælgere for hver Elev.
7. Antallet af Elever for hver 100 Vælgere.

Heraf har jeg i det følgende benyttet Lebecks Tabel over, hvor mange Elever Skoleforeningen har støttet fra hver Kommune.

Da Skoleforeningen ikke holdt Aarsmøde i 1915, findes der hverken i Arkivet eller i »Hejmdal« Oplysninger om Elevernes Fordeling paa Skolerne i Vinteren 1913—14 og Sommeren 1914, hvorfor der kun for Aaret 1914 kan meddeles det samlede Elevtal: 509, samt deres Hjemsted efter Amt, som findes i Beretningen fra 1923.

Mærk: I alle Tabellerne betyder f. Eks. 1894: Vinteren 1893—94 og Sommeren 1894 o. s. v.

Som det vil ses, har noget over Halvdelen af de 6182 Elever været fra Haderslev Amt, medens knapt $\frac{1}{6}$ har været fra Tønder Amt, $\frac{1}{7}$ fra Sønderborg Amt, knapt $\frac{1}{11}$ fra Aabenraa Amt og kun knapt $\frac{1}{60}$ fra Flensborg Amt. Tilgangen har gennem Aarene været ret jævn fra alle Amter. Haderslev Amt viser en kraftig Fremgang fra Aar 1909, men hverken Haderslev eller Tønder

*) Bøgerne findes til 1911, men Aargangene 1900—11 var udlaant, mens Forst. Borup arbejdede i Landsarkivet, og dette var ikke B. bekendt. (Rød.)

Skoleforeningens Elever 1894—1914

fordelt efter de *Amler* (Kredse), hvor de havde deres Hjemsted:

Aar	Haderslev Amt	Tønder Amt	Sønderborg Amt	Aabenraa Amt	Flensborg Amt	Ialt
1894	178	44	24	19	1	266
1895	138	30	16	13	1	198
1896	131	31	27	11	0	200
1897	140	35	32	23	7	237
1898	102	37	29	27	1	196
1899	137	43	43	13	0	236
1900	116	34	23	14	4	191
1901	119	41	39	22	4	225
1902	133	45	36	24	1	239
1903	140	35	30	13	2	220
1904	139	25	33	16	4	217
1905	160	27	40	19	4	250
1906	151	37	36	25	4	253
1907	163	27	44	27	5	266
1908	199	65	54	36	9	363
1909	299	57	63	32	7	388
1910	269	56	53	34	7	419
1911	265	67	79	32	7	450
1912	242	56	42	41	13	394
1913	270	72	60	51	12	465
1914	285	78	80	55	11	509
Ialt	3706	942	883	547	104	6182

Amtet har i 1914 naaet at fordoble Elevtallet fra 1894, hvorimod Sønderborg Amt har godt 3 Gange saa mange og Aabenraa knapt 3 Gange saa mange i 1914 som i 1894. Stærkest er Stigningen for Flensborg Amt, men de reelle Tal herfra er til Gengæld ikke store.

En lidt mere detailleret Fordeling har A. Lebeck foretaget for Eleverne fra de 20 Aar 1894—1913 i den ovenfor nævnte Bog fra 1914.

Herefter har der været følgende Antal Elever:

Fra Haderslev Vesteramt	2170
- Haderslev Østeramt	1251
- Tønder Amt	864
- Sundeved	328
- Aabenraa Amt	492
- Als	475
- Flensborg Amt	93
Ialt 1894—1913	5673

Af størst Interesse er imidlertid Lebecks Tabel over Elevernes Hjemsted efter Kommuner og Byer. Den giver et klart Billede af hvor Interessen for dansk Undervisning er størst, og meddeles derfor her i sin Helhed:

Den nordslesvigske Skoleforenings Elever fra de enkelte Kommuner 1894—1913.

Haderslev Vesteramt.	Rejsby	69
Agerskov	Hyrup II	17
Gestrup	Mellerup	25
Allerup	Øster Gasse	17
Arrild	Vester Gasse	16
Roost	Roager	80
Astrup	Skærbæk	57
Bevtoft	Stenderup	13
Hjartbro	Strandelhjørn	46
Vodder	Tirlund	14
Gaansager	Aabøl	10
Branderup	Gøtterup	13
Rurup	Toftlund	25
Bovlund	Rødning	89
Brøns	Hygum	81
Havervad	Fæsted	87
Rangstrup	Hjortvad	20
Arnum	Lintrup	25
Spandet	Mejlby	52
Hønning	Tornum	31
Hviding	Dover	48

Hjerling	44	Bramdrup	18
Langetved	75	Bjærning	4
Københoved	54	Errigsted	9
Skodborg	73	Aastrup	10
Øster Lindet	119	Sillerup	14
Vester Lindet	16	Vonsbæk	7
Endrupskov	10	Ørby	16
Tiset	30	O. Jerstal	20
Gram	25	Abkær	4
Gramby	39	Høgelund	14
Kastrup	36	Arnitlund	31
Fole	47	Vejbøl	1
Brendstrup	29	Ustrup	3
	<hr/>	Skovby	7
	2170	Skrydstrup	51
		Ladegaard II	15
Haderslev Østeramt.		Styding	20
Haderslev	114	Hammelev	28
Kristiansfelt	3	Fredsted	0
Aarø	7	Aller	10
Hajstrup	17	Skovhus	1
Flovt	8	Stubbum	17
Grarup	3	Fjelstrup	34
Øsby	15	Anslet	39
Kvistrup	8	Knud	5
Halk	2	Bæk	10
Sod	0	Gl. Haderslev	17
Hejsager	4	Erlev	0
Lunding	9	Ladegaard I	0
Vandling	11	Bøgeskov	3
Kjelstrup	3	Hvinderup-Faustrup	18
N. Vilstrup	4	Seggelund	13
S. Vilstrup	7	Tyrstrup	17
Mastrup	23	Fauervraa	18
Kjestrup	19	Taarning	6
Hoptrup	17	Frørup	10
Sønderballe	5	Hjærndrup	11
Djernæs	16	Stepping	16
Moltrup	10		

Barsø	0	Uge	8
Skovby	3	Lautrup	0
Høgebjerg	0	Røllum	10
Stollig	0	Bjolderup	4
Nørby	6	Bollerslev	16
Løjt kirkeby	23	Todsbøl	3
Bodum	8	Vollerup	0
Genner	17	Gaaskær	0
Andholm	1	Smedager	5
Ø. Løgum	15	Hjolderup	1
Hovslund	4	Raved	1
Rugbjerg	4	Mellerup	1
N. Hjarup	2	Stubbæk	9
Rise	5	S. Hostrup	19
Søst.	5	Felsted	22
Mjøs	4	Felstedskov	2
N. Ønlev	0	Tombøl	12
Brunde	0	Grøngrøft	0
Lunderup	10	Skovbølgd.	5
Rishjarup	8	Svejrup	2
Hjordkær	3	Traasbøl	7
Aarslev	5	Varnæs	13
Alslev	2	Bovrup	4
Kasø	10	Graasten	9
Nybøl	5	Ladegaardskov	0
Søderup	0	Adsbøl	1
S. Ønlev	1	Ringenæs	19
N. Hostrup	12	Bækken	1
Hønkys	3	Holbøl	9
Horsbyg	4	Hokkerup	7
Øbening	9	Ø. Gejl	3
Hellevad	11	Kelstrupskov	1
Hydevad	0	Gejlåa	0
Klovtoft	7	Vilsbæk	0
Ørslev	1	Kværs	2
Bedsted	2	Ladegaard	0
Ø. Terp	19	Tyrsbøl	3
Maarbæk	5	Søgaard	5

Lundtoft	1
Kliplev	6
Bjerndrup	2
Perbøl	0
	<hr/>
	492

A l s .

Sønderborg	12
Augustenborg	6
Nordborg	45
Sønderby-Østerby	16
Hjortholm	5
Nygaard	5
Skovby	7
Viby-Fjelby	6
Lysabild	10
Sarup	1
Mommark	1
Tandslet	19
Ærtebjerg	4
Lebøl	4
Hørup	6
Majbøl	1
Mjang	4
Mintebjerg	4
Lambjerg	6
Vollerup	8
Klinting	1
Sundsmark	2
Ulkebøl	21
Kær	13
Ketting	8
Bro	8
Sebbelev	2
Asserballe	13
Asserballeskov	14
Kettingskov	3
Notmark	4

Hundslev	3
Almsted	4
Helved	6
Elstrup	8
Guderup, Sjdl.	11
Dynved	6
Egen	17
Stolbro	6
Svenstrup	35
Stevning	21
Hagenbjerg	7
Lunden-Elsmark	3
Brandsbøl	7
Lauensby	9
Broballe	14
Oksbøl	15
Mels	18
Pøl	12
Holm	14
	<hr/>
	475

F l e n s b o r g A m t .

Flensborg	33
Krusaa	2
Kobbermølle	0
Kollund	0
Hønsnap	9
Vejbæk	2
Kragelund	3
Bov	6
N. Smedeby	0
Nyhus	0
Harreslev	2
Frøslev	20
Timmersig	1
Ellund	5
Gottrupel	0

Hanved	2	Valsbøl	5
Hyllerup	2	N. Haksted	1
Havrup	0		93

Elevernes Forældre.

Der foreligger ikke nogen fuldstændig Statistik over, fra hvilke Hjem Eleverne kom, men gennemgaaende var de fra mindre velstillede Hjem. Ved Aarsmødet 1899 fremhæves det, at Eleverne kom fra alle Samfundsklasser, dog var af de 123 Elever i Vinteren 1897—98 en Trediedel Børn af Gaardmænd, men kun enten af mindre eller økonomisk daarligt stillede Gaardmænd.

Ved senere Aarsmøder gives der lejlighedsvis en Oversigt over Forældrenes Livsstilling. Nogle af disse Tal anføres her:

Børn af:	Aar:	1905	1908	1910	1911
Mindre velst. Gaardm. og Gaardmandsenker		98	114	111	125
Landboelsm., Kaadnere, Parcell. og Husm.		60	138	132	137
Arbejds mænd og Daglejere		42	56	43	46
Uformuende Enker eller Piger				23	20
Næringsdrivende, Haandv., Bestillingsmænd, mindre Forp., Pensionister og Privatister		50	55	95	118
Fattige eller Forældreløse				15	6
Ialt	250	363	419	450

Disse Tal er sikkert typiske ogsaa for de øvrige Aar. Det er jo iøvrigt en Selvfølge, at kun Børn af mindre velstillede Forældre modtog Understøttelse af Skoleforeningen.

Elevernes Livsstillinger.

Heller ikke med Hensyn til Elevernes Livsstilling eller Profession findes der en fuldstændig Statistik, men ogsaa herom gives der undertiden Oplysninger ved Aarsmøderne. En meget stor Del af Eleverne var konfirmerede Drengene eller Piger, som besøgte de danske Efterskoler eller (som det første Aar) anbragtes i private danske Hjem.

Blandt Vintereleverne 1908—09 var der 56 Tjenestekarle, 44 Tjenestepiger og 29 Tjenestedrengene. Næsten alle 45 Højskolepiger

i Sommeren 1909 var Tjenestepiger. Blandt Vintereleverne var der 10 Murere, 3 Tømrere, 3 Snedkere, 2 Malere og 1 Hjulere, alle paa Højskole med Haandværkerafdeling; desuden 4 Mejerister, 2 Handelsbetjente, 2 Tømrere, 1 Blikkenslager, 1 Skomager, 1 Møller, 1 Maler, 1 Snedker, 1 Bager, 1 Hjulere. Næsten alle var udlærte.

Blandt Eleverne i 1910 var der 83 Tjenestepiger, 70 Tjenestekarle, 28 Tjenestedrenge, 13 Murere, 9 Mejerister, 4 Malere, 4 Tømrere, 1 Skrædder, 1 Bagersvend, 1 Elektriker og 1 Kontorist, og blandt Eleverne i 1913 var der 112 Tjenestepiger, 96 unge Piger i Hjemmet, 77 Tjenestekarle, 63 Tjenestedrenge, 61 Landmandsønner, 5 Mejerister, 6 Snedkersvende, 4 Murersvende og Lærlinge, 7 Snedkersvende og Lærlinge, 3 Hjumagersvende, 3 Malerlærlinge, 2 Syersker, 2 Husholdersker, 3 Skrædere, 2 Handelsbetjente, 2 Maskinbyggere, 3 Hjulmagere, 3 Tømrere, 2 Urmagere, 3 Fiskere, 1 Dræningsmester, 1 Købmandslærling, 1 Landmand og 1 Forpagter.

Disse Oplysninger er tilstrækkelige til at vise, at det ikke blot var Tjenestekarle og Tjenestepiger, men ogsaa i høj Grad Haandværkere og Folk af mange forskellige Professioner, som fik Hjælp af Skoleforeningen til Ophold paa danske Skoler.

Hvilke Skolearter besøgte Eleverne?

Det var som nævnt ikke blot voksne unge, Skoleforeningen støttede, men i høj Grad den lige konfirmerede Ungdom, som kun havde gaaet i de tysksprogede Folkeskoler. I 1912 beregner Lebeck, at Skoleforeningen fra 1894 til 1912 gennemsnitlig havde støttet rigelig 266 Elever aarlig, hvilket svarede til ca. hvert 13. Barn, der var udskrevet af de nordslesvigske Folkeskoler. Tallet er dog noget for højt, da en Del af Eleverne havde faaet Støtte til mere end et Skoleophold. Desuden arbejdede Skoleforeningen for, at alle, der havde Raad dertil, selv sendte deres Børn paa danske Skoler.

Paa følgende Side meddeles en Oversigt over de af Skoleforeningen støttede Elever.

Tallene viser, at man straks har sat kraftigt ind for at faa de helt unge paa danske Efterskoler, og at Besøget paa Efterskolerne

**Elevernes Fordeling paa de forskellige
Skolearter 1894—1913.**

Aar	Efter- skoler	Høj- skoler	Fag- skoler	Vinter	Som- mer	Karle og Drenge	Piger	Ialt
1894	148*	110	8	205	61	179	87	266
1895	70**	125	3	115	83	110	88	198
1896	94	101	5	132	68	113	87	200
1897	116	118	3	160	77	132	105	237
1898	72	115	9	123	73	105	91	196
1899	83	124	29	178	58	»	»	236
1900	72	86	33	133	58	»	»	191
1901	95	100	30	163	62	»	»	225
1902	110	98	31	181	58	»	»	239
1903	117	83	20	153	67	»	»	220
1904	99	101	17	160	57	»	»	217
1905	130	101	19	172	78	133	117	250
1906	111	115	27	174	79	134	119	253
1907	127	128	11	184	82	124	142	266
1908	185	159	19	256	107	185	178	363
1909	202	156	30	281	107	206	182	388
1910	219	161	39	305	114	237	182	419
1911	260	154	36	332	118	260	190	450
1912	247	116	31	302	92	235	159	394
1913	276	160	29	300	165	»	»	465
Ialt	2833	2411	429	4009	1664	»	»	5673
1914	»	»	»	»	»	»	»	509
Ialt								6182

stiger godt fra 1908. Med andre Ord, der viser sig en stigende Trang til at skaffe sig et nødvendigt Kendskab til Modersmaalet. Dette skyldes, foruden Udelukkelsen af det danske Sprog i Folkeskolen, Forbudet mod Privatundervisning. Indtil 1902 var der

*) Af de 148 Elever i Efterskolealderen i 1894 var 66 anbragt i private Hjem i det sydlige og østlige Jylland og paa Fyn.

***) Af de 70 Efterskoleelever i 1895 var to anbragt i private Hjem.

hvert Aar flere Elever paa Højskole end paa Efterskole, mens det senere blev Efterskolerne, der fik størst Søgning.

Besøget paa Højskoler begyndte med et ret stort Antal Elever og holder sig trods smaa Udsving ret jævnt gennem Aarene, dog med noget stigende Besøg i de sidste Aar.

Mens Besøget paa Fagskoler var ret ringe i de første fem Aar, stiger det betydeligt fra Aarhundredskiftet og holder sig nogenlunde konstant til 1913.

Som det ses, har der været adskilligt flere Elever paa Skole om Vinteren (4009) end om Sommeren (1664). Desværre har jeg ikke for alle Aarene faaet fremskaffet Tallene paa, hvor mange af Eleverne, der var Karle og Dreng, og hvor mange der var Piger, men dog nok til, at man ser, at der hvert Aar var en Del Piger blandt Vintereleverne, dels paa Efterskolerne, som undertiden om Vinteren modtog baade Piger og Dreng, og dels paa et Par af Højskolerne, som udelukkende var Pigeskoler.

De samlede Tal viser, at Besøget paa Efterskolerne var noget større end paa Højskolerne og omtrent 7 Gange større end paa Fagskolerne.

Besøget paa de enkelte Skoler for Aarene 1894—1913 fremgaa af efterfølgende Tabeller.

E f t e r s k o l e r n e .

Det ses tydeligt, at det var de fem Efterskoler langs Kongeaagrænsen, der havde det største og mest stadige Besøg. Dette er ganske naturligt, da disse Skoler var oprettede med denne særlige Opgave for Øje, selv om de ogsaa modtog Elever fra Kongeriget. Foruden de af Skoleforeningen støttede Elever var der ogsaa selvbetalende sønderjydske Elever paa disse Skoler, i 1904 saaledes 67 og i 1906 89 foruden de 111 fra Skoleforeningen.

Hejls Efterskole under Forstander J. Ravn var den stærkest besøgte, hvilket bl. a. skyldtes, at den havde en særlig Tilknytning til de sønderjydske Organisationer. Som det ses, besøgte den af 857 Elever. Derefter kommer Vester Vedsted Efterskole med 542 Elever og dernæst Knud Pedersens Efterskole

Den nordslesvigske Skoleforenings Elevbesøg paa Højskoler i Danmark 1894—1913.

1894 = 1893/94 og 1894 o. s. v.

	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	Ialt
Aagaard	»	»	»	»	»	»	2	»	2	3	2	1	5	3	4	2	2	2	1	6	35
Antvorskov	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	1	3
Ask	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Askov	8	12	9	6	7	10	11	12	10	5	7	4	2	6	7	8	8	8	5	1	146
Bornholms	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4	4	5	3	7	23
Brahetrolleborg	»	5	6	4	5	3	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	25
Brøderup	5	»	1	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	3	2	3	»	2	17
Børkop	»	2	»	»	»	»	»	»	1	2	2	9	4	7	6	5	9	5	5	»	57
Dalbyneder	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	1
Djurslands	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	1	»	»	»	2	»	»	»	»	6	11
Elbæk	»	»	2	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4	1	2	3	1	15
Elev	»	»	»	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2
Emdrupborg	1	1	2	2	4	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	12
Fjellerad	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	5	4	»	»	3	6	»	»	»	19
Frederiksborg	»	»	5	18	6	5	2	8	7	6	8	3	13	6	5	3	»	5	3	5	108
Galtrup	2	»	»	2	1	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	2	11
Give	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Grundtvigs (Lyngby)	3	2	»	4	8	6	4	4	8	2	7	2	2	5	9	7	5	13	5	10	106
Hadsten	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	5	3	2	»	»	11
Haslev	»	»	»	»	»	»	»	»	2	3	7	1	1	1	1	2	2	5	7	2	34
Hindholm	1	3	3	2	2	2	1	2	3	2	2	2	4	5	5	3	2	5	2	3	54
Hjørlande	»	»	3	4	1	»	2	»	»	»	»	3	2	2	3	2	6	»	1	1	30
Høng	2	4	3	2	3	3	5	5	3	5	7	5	5	6	4	3	2	4	6	9	86
Janderup	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	2
Karise	»	1	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	3
Kerteminde	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	3	3	4	2	12
Klank	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Kolind	»	3	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4
Krabbesholm	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	2
Kvissel	»	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	1	2	2	2	»	»	14

Levring	»	»	»	»	»	1	1	1	»	»	1	1	»	»	1	1	»	»	»	»	7
Lollands	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	1	1	1	1	1	»	»	7
Løvenholt	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	2
Nysted	2	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	3
Nr. Ørslev	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	2	2	2	3	3	2	4	»	1	»	20
Mellerup	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	2	1	»	4	5	»	»	1	3	1	18
Odder (Piger)	2	6	3	8	11	6	5	6	6	6	8	5	9	5	9	7	10	10	6	8	136
Ollerup	2	4	3	7	3	5	6	4	4	6	5	4	7	2	13	6	9	6	4	7	107
Ondløse	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	3
Ribe (Højskole)	1	»	»	»	1	2	2	1	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	9
Roskilde	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	8	9	5	8	8	3	42
Ry	12	4	»	4	8	11	6	2	7	6	5	9	4	4	1	»	4	2	1	2	92
Ryslinge	4	6	4	7	5	3	3	6	4	5	4	5	5	5	8	4	12	11	9	15	125
Rødkilde	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	2	»	2	»	»	»	5
Salling	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	3
Skamlingsbanke	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	3	5	7	9	4	6	5	»	2	3	44
Sorø	1	3	2	4	4	3	4	2	3	1	1	»	»	»	9	6	7	6	6	12	74
Stevns	»	3	3	4	1	2	»	2	6	4	1	6	»	4	»	7	»	»	»	»	43
Særslev	1	»	»	2	»	1	»	»	»	1	1	»	2	5	4	8	6	5	3	6	45
Sørup	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Testrup	16	22	13	13	9	8	4	3	3	1	5	5	6	8	4	4	1	»	»	»	125
Tommerup	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	1	»	2	»	5
Ubberup (Piger)	»	»	»	»	»	»	»	9	5	5	9	4	6	7	5	8	4	7	4	7	80
Udby	1	1	2	3	3	4	1	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	17
Uldum	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	2	7	5	8	8	7	3	2	43
Vallekilde	9	8	11	12	15	17	8	12	6	8	5	9	4	9	15	10	13	7	10	16	204
Vejlby	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	2	»	4	6	»	14
Vejstrup	3	6	2	1	2	2	»	»	2	2	1	2	3	3	5	1	2	1	2	»	40
Vestbirk	5	6	5	3	5	9	2	7	2	4	1	1	4	5	»	5	2	4	2	6	78
Vinding	26	17	9	3	9	10	8	8	12	3	4	6	6	4	5	4	2	5	2	4	147
Vraa (Stenum)	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	3	»	»	»	»	»	»	6
Vrigsted	»	2	2	2	2	3	4	3	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	20
Ialt...	110	125	101	118	115	124	86	100	98	83	101	101	115	128	159	156	161	154	116	160	2411

Den nordslesvigske Skoleforenings Elevbesøg paa Fagskoler 1894—1913.

	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	Ialt	
<i>Landbrugsskoler m. fl.</i>																						
Borris	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	1	
Dalum	»	»	»	»	»	2	»	4	2	1	1	»	»	1	2	2	2	2	3	1	23	
Haslev	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	1	
Høng	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	2	»	1	1	6	
Korinth	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	1	5	»	2	10	
Kærehave	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	1	»	»	»	»	2	
Ladelund	1	»	1	1	1	»	1	4	2	3	1	2	18	»	5	1	3	1	3	1	49	
Lyngby	»	»	»	»	2	4	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	11	
Malling	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	
Skaarup	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	2	
Tune	4	3	3	»	3	9	9	13	15	7	7	8	»	4	5	12	12	10	9	6	139	
Ørsted	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	3	3	2	»	9	
Landbrugsskoler ialt.	5	3	4	1	7	16	14	21	19	11	9	10	19	5	12	23	23	24	18	11	255	

<i>Andre Fagskoler</i>																					
Ladelund Mælkerisk..	»	»	»	»	1	3	3	3	3	4	4	4	1	4	5	5	5	2	9	5	61
Ribe Mælkeriskole...	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2
Baungaard Hushsk...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	6	»	»	»	7
Haraldsborg Hushsk.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	1
Vilvorde Havebrugssk.	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Askov Husflidsskole .	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Askov Sløjdscole	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2
Fagsk. for Fotografer.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	1
Handelsskole	»	»	1	»	»	4	5	2	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	15
Handelshøjsk. i Aarhus	»	»	»	1	»	4	8	1	5	3	2	5	7	2	1	2	2	2	»	2	47
Haandværkerskole ...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	1
»Købmandshvile« ...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	1
Landbohøjskolen	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Præliminærkursus ...	»	»	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2
Rings Kurs. {Vonsild {Taps}	»	»	»	»	»	»	»	2	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4
Realskole.....	1	»	»	»	»	»	1	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	3
Skand. Tilskærersk...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	2	1	1	5
Teknisk Skole	»	»	»	»	»	1	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	4
Teknologisk Institut .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	1	10	13
Vind-Elektricitetskurs.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	2
<i>Fagskoler ialt</i>	8	3	5	3	9	29	33	30	31	20	17	19	27	11	19	30	39	36	31	29	429

i Skibelund med 514 Elever, Bramminge Efterskole med 412 og endelig Holsted Efterskole med 380 Elever. Lejlighedsvis sendtes ogsaa enkelte Elever paa andre Efterskoler, men det er saa afgjort de fem Grænseskoler, der fik den største Betydning.

Højskolerne.

Det første, der slaar én, naar man ser paa Tabellen over Besøget paa Højskolerne, er, at det drejer sig om saa mange Højskoler, ialt 62. Selv om nogle af de mindre Skoler kun lejlighedsvis har haft en enkelt eller et Par Elever, er der dog forholdsvis mange, som har haft en god og stadig Forbindelse med Skoleforeningen. Ogsaa her er det naturligvis Elevernes eget Ønske og den paagældende Skoles Tiltrækningskraft, der fortrinsvis har bestemt Fordelingen, men det store Antal Skoler vidner om, at Skoleforeningen har søgt Tilknytning til hele Højskolebevægelsen og ikke blot til enkelte særlig foretrukne Skoler.

Det største og stadigste Besøg havde V allekilde Højskole, som netop i 1894 efter Ernst Triers Død overtoges af Povl Hansen, som ledede den i hele den paagældende Periode. Til Ophold paa denne Skole støttede Skoleforeningen 204 Elever. Derefter følger V inding Højskole med et Besøg af 147 Elever. Denne Skole var oprettet 1867 af Hans Rosendal, som gennem sin Hustru og sin hele Indstilling var nær knyttet til Sønderjylland, hvad ogsaa hans Forfatterskab vidner om. Han forlod i 1892 Vinding for at blive Forstander paa Grundtvigs Højskole i Lyngby, men havde i de 25 Aar i Vinding blandt sine Elever haft 304 Elever fra Sønderjylland. Denne Skole var da godt indarbejdet blandt Sønderjyderne, da Skoleforeningen begyndte sin Virksomhed, og fik vel derfor et saa stort Antal Elever, 26 og 17, gennem Skoleforeningen i de to første Aar og et stadigt Besøg i de følgende Aar, da den lededes af K. P. Maybom 1894—96, Martin Nielsen 1896—1908 og derefter af P. Andresen, der selv var Sønderjyde.

Askov Højskole havde hvert Aar nogle Elever med Støtte fra Skoleforeningen. Naar det samlede Tal trods Skolens Anseelse og Beliggenhed kun blev 146, skyldes det vel, at Sønderjydernes Flertal mere trængte til at komme paa de almindelige Højskoler end paa den udvidede Højskole i Askov.

Som den fjerde Skole i Rækkén med Hensyn til Besøget af Skoleforeningens Elever følger Odder Højskole med 136 Elever. Dette skyldes nok noget, at denne Skole, som var oprettet i 1889 og ledes af A. Kr. Dolleris, udelukkende var Pigeskole. At der har været Brug for Skoler, der modtog kvindelige Elever om Vinteren, ses af, at U b b e r u p H ø j s k o l e, der oprettedes 1899 og ogsaa kun modtog Piger, allerede fra 1901 hvert Aar fik Elever fra Skoleforeningen, ialt 80.

At store kendte Skoler som Ryslinge, Testrup, Ollerup, Ry og Frederiksborg hvert Aar havde godt Besøg af Skoleforeningselever, behøver sikkert ingen nærmere Forklaring, heller ikke, at H. Rosendal fik forholdsvis mange sønderjydske Elever paa Grundtvigs Højskole i Lyngby.

Af Skemaet ses iøvrigt Besøget paa de forskellige Skoler.

Til Forklaring af Skemaet kan oplyses, at Frederiksborg og Stevns Højskoler er oprettede 1894, Aagaard 1899, Skamlingsbanke 1903, Lollands 1905, Tommerup og Vejlbjby 1906, Krabbesholm og Roskilde 1907, Antvorskov og Kerteminde 1908. Det ses, at de alle har faaet sønderjydske Elever omtrent lige fra Starten. Elev Højskole oprettedes 1895 og virkede til 1912. Sørup oprettedes 1889 og nedlagdes ca. 1909. Janderup oprettedes 1868, nedlagdes 1892, men kom i Gang igen til 1917.

Af andre Skoler, der kun virkede i faa Aar, kan nævnes Udby, 1892—ca. 1902, Kolind 1894—ca. 1897, Nysted 1890—1900, Give 1896—1906 og Løvenholt 1906—1911.

F a g s k o l e r n e .

Fagskolerne besøgte i de tyve Aar 1894—1913 af ialt 429 Elever. Deraf var 255 paa Landbrugsskole, 63 paa Mælkeriskole, 8 paa Husholdningsskole og 1 paa Havebrugsskole. 15 Elever fik Hjælp til Ophold paa Handelsskoler, bl. a. paa Grüners, Frk. Testmanns og Søgaards Handelsskoler i Kbhvn., medens 1 var paa Handelshøjskolen »Købmandshvile« ved Hørsholm. Særlig mange (47) besøgte det jydske Handelsakademi, senere den jydske Handelshøjskole i Aarhus. En enkelt fik Hjælp til Ophold paa Landbohøjskolen og flere til specielle Fagskoler og tekniske Skoler. Teknologisk Institut (Fagskolen for Haandværkere og mindre Industridrivende) i Kbhvn. oprettedes i 1908, og det ses, at Skole-

foreningen fra 1911 til 1913 understøttede 13 Elever til Kursus paa Institutet. Efter Skemaet har en enkelt Elev besøgt en Haandværkerskole, men mange Elever besøgte Højskolernes Haandværkerafdelinger. De er talt med under Højskoleeleverne.

Ialt har den nordslesvigske Skoleforening i de 21 Aar 1894—1914 understøttet 6182 Elever til Ophold paa de forskellige Skoler.

Ernst J. Borup.

SØNDERJYLLAND — FOLKEHØJSKOLER, LANDBRUGSSKOLER OG EFTERSKOLER

I.

I Rødding, i Sønderjylland, oprettedes den første Folkehøjskole. Det var ingenlunde tilfældigt, at Grundtvigs Højskole-tanke først slog Rod her. Adskillige af de Mænd, der stod forrest i Sprogkampen, saa hen til Grundtvig som Mester og Lærer. Det gjaldt C. Flor, Nordslesvigernes tro og modige General, der fra sit Professorsæde i Kiel ledede Sprogkampen. Men den Ild, der brændte i hans Sjæl for vort Modersmaal, var tændt af Grundtvig. Til Ludvig Schrøder sagde Flor engang, at lige siden han læste Grundtvigs ældste Skrifter, blev han vunden for Grundtvigs historiske Livsanskuelse, og at han aldrig siden kom bort fra den.¹⁾ Især Læsningen af Grundtvigs Haandbog i Verdenshistorien og Nordens Mythologi efterlod dybe Indtryk i Flors Sind.²⁾ Han saa nu klarere end før, at Modersmaalet er det Baand, der knytter Mennesker sammen til et levende Folkesamfund. Han kalder i et Brev til P. Chr. Koch Grundtvig sin personlige Ven.³⁾

I et andet Brev til samme P. Chr. Koch skriver han: »Da De er, hvad man kalder en Grundtvigianer, saa er De formodentlig bekendt med Grundtvigs evige Klager over Pennens Afmagt ved Siden af Ordets Almagt. Skjønt denne Paastand klinger som

¹⁾ Ludvig Schrøder: Christian Flor, »Højskolebladet«, 1896, Sp. 488.

²⁾ P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, I, S. 37.

³⁾ Samme Værk, I, S. 106 (Brev af 3. Oktober 1837).

Vanvid i disse Presse-Almagtens Tider, saa har jeg dog altid forstaaet hans Mening og i Almindelighed givet ham Ret; men jeg har aldrig som i det sidste Aar følt Sandheden deraf, da jeg baade poetisk og *prosaisk* har faaet fysisk Overbeviisning derom. I Særdeleshed i Oktober og November Maaneder har jeg fast allevegne udrettet det Utrolige (d. e. langt mere end jeg selv vovede at haabe) ved mine Fødders og *Munds* rette Brug; men fra det Øjeblik, jeg er nødt til kun at anvende Pennen, kan jeg næsten ikke udrette det Allermindste.«⁴⁾

Ogsaa P. Chr. Koch, der oprettede »Dannevirke«, det første danske Blad i Sønderjylland, hørte, maaske under Paavirkning af Flor, til Grundtvigs Venner. I et Brev til Flor skriver han, at han »er en ægte Grundtvigianer, der ynder den store Mand ubeskriveligt i ald Henseende.«⁵⁾

Det var en Selvfølge, at Flor og Koch med stor Glæde og Forventning hilste Grundtvigs Højskoletanke. En folkelig Højskole i Sønderjylland kunde blive en stærk Kampfælle for dem i Arbejdet for deres fælles Hjertesag: det danske Modersmaals Bevarelse. Grundtvigs Højskoleskrift: »Bøn og Begreb om en Dansk Høi-Skole i Soer«, der udkom 1840, blev straks omtalt i »Dannevirke«. Og Koch slog ivrigt til Lyd for at faa en Højskole oprettet, saa ivrigt, at den lige saa ivrige, men klogere Flor maatte anbefale Koch lidt Taalmodighed, at ikke Planen skulde støde paa for megen Modstand.⁶⁾ Og i Haabet om at faa rejst en Højskole i Sønderjylland mødtes de to Mænd med et vaagnende nationalt Liv paa Vestkysten. Her havde Grundtvig en Kreds af Præstevener: L. D. Hass i Mjolen, L. C. Hagen, der i 1840 blev Hass' Efterfølger, Gottlieb i Hvidding, H. P. G. Koch i Vodder, N. L. Feilberg i V. Vedsted og Ludv. Chr. Müller i Ribe. I Forballum havde C. Kold, der senere gav Grundtvigs Højskoletanke Form og Farve, haft sin Skolegerning. Og bag disse Mænd stod ansete Bønder paa Vesteregnen.⁷⁾ Navnlig Hagen arbejdede ivrigt for at faa en Højskole rejst, men Forsøget strandede. Bønderne vilde

⁴⁾ Samme Værk, I, S. 225—26 (Brev af 21. Decbr. 1838).

⁵⁾ Samme Værk, I, S. 100 (Brev af 3. Septbr. 1837).

⁶⁾ Samme Værk, VII, S. 6—7.

⁷⁾ H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie, S. 10.

ikke punge ud med de nødvendige Pengemidler. Først da Flor for Alvor tog Sagen i sin Haand, lykkedes det at fremme den. Ja, han havde endog Snille og Kraft nok til at faa Skolen oprettet med Støtte fra nationalliberale Kredse i København — »paa Trods af de nationalliberales Had til Grundtvigs Skoletanke grundlægger han en grundtvigiansk Højskole ved de nationalliberales Hjælp. Dette var hans betydeligste Enkelthandling og hans største diplomatiske Kunststykke.«⁸⁾ Den 7. November 1844 indviedes Højskolen i Rødding. I sin Tale ved det store Skamlingsbankemøde nogle Maaneder i Forvejen, den 4. Juli, havde Grundtvig selv hilst Højskolen velkommen. Han har, siger han i Talen, dybt sørget over, »at den danske Højskole ej hævede sig i Hjertet af Sjælland, i det dejlige Sorø, men nu ser jeg det, at hvor Danmarks Rige og Danmarks Kirke oprandt, der maa ogsaa Danmarks Skole opbygges.«⁹⁾

Den første Højskole oprettedes i Sønderjylland. Fra Begyndelsen af skabtes en levende Forbindelse mellem Højskolen og Kampen for at bevare og styrke dansk Modersmaal og dansk Aandsliv i Sønderjylland. Denne Forbindelse mellem Højskolen og vort Grænseland er aldrig siden bleven brudt. I de snart hundrede Aar, der er henrundet siden 1844, oprettedes der i alle Dele af vort Land Højskoler, prægede af Grundtvig og Kold. Nogle havde kun en kortere Levetid, andre har bestaaet i en lang Række af Aar. Og for det store Flertal af dem gælder det, at der har været en levende Forbindelse mellem dem og Sønderjylland. Navnlig efter 1864 kom den store Højskoleetid. Mange Højskoler oprettedes. Ogsaa i Sønderjylland var Interessen levende for Højskolen. Rødding Højskole fortsatte — under Cornelius Appels Ledelse — efter 1864 sin Virksomhed, indtil den i 1885 maatte standse. Ogsaa Aagaard Landbrugsskole Syd for Flensborg, oprettet 1863, førtes videre. Nye Højskoler oprettedes i Brøns i Vestslesvig og paa Sandbjerg i Sundeved og i Vonsbæk en ny Landboskole.¹⁰⁾ Nogen lang Levetid fik ingen af disse Skoler. De

⁸⁾ P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, I, S. 41.

⁹⁾ H. Rosendal: Rødding Højskoles Historie, S. 32—33.

¹⁰⁾ Sønderjyllands Historie, V, S. 59—65. (Hans Lund: Den politiske og nationale Udvikling.)

tyske Myndigheder yndede dem ikke og lagde Hindringer i Vejen for deres Tilværelse. Men Følgen heraf blev, at sønderjydske Ungdom søgte til Skoler i Kongeriget, til Højskoler, Landbrugsskoler og Efterskoler. Hvad de tyske Myndigheder mente at hemme, fremmede de. Fra Aar til Aar drog unge sønderjydske Kvinder og Mænd til Skoler Norden for Kongeaagrænsen. De kom som levende Vidner om Sønderjydernes Troskab mod vort danske Modersmaal, de vendte hjem med større Kærlighed til det og havde haft et frugtbart Møde med dansk Aandsliv. Højskoler, Landbrugsskoler og Efterskoler bragte »Ved til den Ild, der har holdt Danskheden levende under det lange Fremmedherredømme.«¹¹⁾ Kongerigske Elever modtog gennem deres sønderjydske Kammerater Indtryk af Sprogkampen, og Venskab knyttes mellem unge paa begge Sider Kongeaen. Forbindelsen mellem Grænselandet og Skolerne har været frugtbar og lykkelig for begge Parter. Hvor stærk og omfattende den har været, skulde følgende Undersøgelse søge at vise.

II.

I Sønderjydske Aarbøger 1909 (S. 1—22) findes en Afhandling om Ludvig Schrøder og Sønderjylland. Den er uden Mærke. Men dens Forfatter er Højskoleforstander Jacob Appel, Askov.¹²⁾ I Afhandlingen skildres ikke alene Ludvig Schrøders Forhold til Sønderjylland, den giver ikke blot Oplysninger om Tallet paa sønderjydske Elever paa Askov Højskole, men indeholder en samlet Fremstilling af, i hvilken Udstrækning alle frie danske Ungdomsskoler har haft Elever fra Nordslesvig.

Appels statistiske Undersøgelse omfatter Aarene 1844—1908 (Vinterskolen 1907—08 medtaget). Han søgte Oplysninger hos Skolerne om deres sønderjydske Elevtal. Og kun enkelte Skoler var ikke i Stand til at give det ønskede Svar. Idet Appel gør opmærksom paa, at Tallene i hvert Fald ikke er for store, men paa det nærmeste er rigtige, bringer han følgende Oplysninger:

¹¹⁾ Anders Lebeck: Højskolen og Sønderjylland (»Højskolebladet«, 1919, Sp. 1340).

¹²⁾ »Højskolebladet«, 1909, Sp. 1425.

Antal Elever fra Nordslesvig paa samtlige
Folkehøjskoler.*)

Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever
1844	20	1860	19	1876	46	1892	93
1845	20	1861	22	1877	59	1893	155
1846	28	1862	26	1878	38	1894	214
1847	21	1863	29	1879	55	1895	177
1848	0	1864	1	1880	42	1896	175
1849	0	1865	7	1881	33	1897	198
1850	4	1866	16	1882	46	1898	179
1851	18	1867	32	1883	48	1899	124
1852	31	1868	45	1884	58	1900	140
1853	32	1869	38	1885	61	1901	141
1854	20	1870	62	1886	58	1902	124
1855	17	1871	60	1887	38	1903	200
1856	18	1872	37	1888	55	1904	173
1857	17	1873	48	1889	77	1905	192
1858	15	1874	57	1890	64	1906	225
1859	14	1875	54	1891	75	1907	267

Jacob Appels Afhandling bringer en lignende Opgørelse for
Landbrugsskolerne:

Antal Elever fra Nordslesvig paa samtlige
Landbrugsskoler.

Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever
1868	1	1878	17	1888	11	1898	40
1869	2	1879	17	1889	28	1899	41
1870	5	1880	21	1890	18	1900	55
1871	5	1881	12	1891	14	1901	53
1872	4	1882	6	1892	21	1902	44
1873	4	1883	19	1893	25	1903	39
1874	8	1884	12	1894	15	1904	45
1875	15	1885	5	1895	21	1905	48
1876	36	1886	6	1896	29	1906	33
1877	32	1887	13	1897	20	1907	65

*) Eleverne paa de sonderjydske Højskoler er paa Rødding nær ej med-
tagne efter 1864.

Men foruden Folkehøjskoler og Landbrugsskoler har ogsaa Efterskolerne betydet overordentlig meget for sønderjydske Ungdom. Jacob Appel synes kun at have søgt Oplysninger om Elevtal hos Efterskolerne langs den gamle Kongeaagrænse: Skibelund, Holsted, Hejls, V. Vedsted og Bramminge. Selv om disse Skoler i særlig Grad har været besøgt af unge Sønderjyder, har dog ogsaa andre Efterskoler haft Elever fra Nordslesvig. Ogsaa her gælder det da, at Tallene i hvert Fald ikke er for store:

Efterskoleelever fra Nordslesvig.

Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever	Aar	Antal Elever
1874	13	1883	50	1892	75	1901	155
1875	16	1884	37	1893	136	1902	204
1876	20	1885	20	1894	145	1903	166
1877	25	1886	12	1895	180	1904	199
1878	31	1887	18	1896	208	1905	268
1879	32	1888	18	1897	142	1906	233
1880	33	1889	18	1898	128	1907	309
1881	32	1890	21	1899	118		
1882	38	1891	69	1900	154		

Det samlede Elevtal paa Højskolerne var 1869—70 over 2000, 1873—74 over 3000 og 1889—90 over 4000. De sønderjydske Højskoleletal er da set paa Baggrund af Kongerigets ret beskedne. Naar Højskolebesøget i Perioden op til 1892 ikke naaede et større Tal, skyldes det bl. a., at de sønderjydske Ledere og den sønderjydske Presse indtog en stærkt forbeholden Stilling over for det folkelige-politiske Røre i Kongeriget. H. P. Hanssen havde tidligt Øje for det farlige i dette Forhold, og naar han tidligt tumlede med Planer om at rejse et nyt Blad i Sønderjylland, hang det sammen med, at han ønskede at skabe en anden Vurdering i Sønderjylland af det nye Danmark. Sidst i Firserne mærkes et Omslag over for det folkelige Røre i Kongeriget, og en voksende Tillid til de danske Ungdomsskoler er kendelig. Men først efter Skoleforeningens Oprettelse 1892 viser Tallet paa sønderjydske Elever en stærk Stigning: 1891 har Højskolerne 75 Elever fra Nordslesvig, 1894 ikke mindre end 214. Det er aabenbart

Skoleforeningens Virksomhed, der her giver sig et stærkt synligt Udslag. Og Skoleforeningens Virksomhed betød ikke alene, at et stort Tal af unge nu kunde faa Hjælp til at komme paa Skole, men den fik videre Betydning derved, at et stigende Tal af unge, hvis Hjem selv kunde betale Skoleopholdet, rejste til Ungdomsskolerne, og Foreningen S. S. kunde samle sine Kræfter om den Opgave at yde Hjælp til unge fra danske Undersaatters Hjem. De følgende Aar falder Tallet, og i Aarene 1899—1902 gaar det endog betydeligt ned. Grunden hertil er let at finde. De nævnte Aar er Køllerpolitikens trange Tid. Fra de tyske Myndigheders Side blev der øvet et stærkt Tryk mod dem, der sendte deres Børn paa danske Skoler. Og da Køllerstormen stilner af, stiger Tallet paany, i 1903 til 200 mod 124 Aaret forud.

Landbrugsskolerne fik i langt mindre Omfang end Højskolerne Tilslutning fra Sønderjylland. Først 1900 naar Tallet op over 50. Ejendommeligt nok er det, at Besøget paa Landbrugsskolerne i Køllertiden er forholdsvis stort. Dette hænger maaske sammen med, at de tyske Myndigheder ikke fandt den faglige Undervisning paa Landbrugsskolerne saa farlig som den aandelige Oplysning og Paavirkning paa Højskolerne.

Elevtallet paa Efterskolerne viser ogsaa en overordentlig stærk Stigning efter Skoleforeningens Oprettelse. I Skoleaaret 1892—93 har Efterskolerne 75 Elever fra Nordslesvig, men i det følgende Aar, da Skoleforeningen har begyndt sin Virksomhed, næsten dobbelt saa mange, nemlig 136. Efterskolens Tal falder i Køllertiden, men ikke i saa høj Grad som Højskolens, og i det sidste Aar, Appels Undersøgelse omfatter, Skoleaaret 1907—08, har Efterskolerne endog flere Elever fra Nordslesvig end Højskolerne, ja i 1905—06 endog flere Elever end Højskoler og Landbrugsskoler tilsammen. De var da et overordentlig betydningsfuldt Led i Arbejdet for det danske Sprog og dansk Aandslivs Bevarelse i Sønderjylland.

Sammenlægges Tallene for de enkelte Aar, viser det sig, at Højskolerne i Aarene 1844—1907 har haft 4458 Elever fra Nordslesvig, deraf 2777 i Aarene 1892—1907; de tilsvarende Tal er for Landbrugsskolerne 905 og 594, for Efterskolerne 3323 og 2820. Ialt har der i det nævnte Tidsrum været 8686 Elever Syd fra paa Højskoler, Landbrugsskoler og Efterskoler, deraf 6191 i Aarene

1892—1907. Ved Betragtning af det samlede Tal maa dog erindres, at der sikkert i dette optræder adskillige Gengangere. Mange Efterskoleelever har i en ældre Alder været Elever paa Højskoler eller Landbrugsskoler, og ikke faa Højskoleelever blev senere Elever paa Landbrugsskoler. I det samlede Tal er der en Del unge, der er medregnet to, ja maaske tre Gange, hvor mange er det ikke muligt at give Oplysning om.

Jacob Appel skriver i Slutningen af sin Afhandling, at det hørte til Ludvig Schrøders største Glæder som Højskolemand, at Folkehøjskolen trods Adskillelsen i 1864 kom til at tjene Danskhedens Sag i Sønderjylland, og at saa at sige alle Folkehøjskoler fik Del i den Gerning, der oprindeligt var tiltænkt Rødding.

III.

Ogsaa i de følgende Aar, fra 1908 til Nutiden, har næsten alle Folkehøjskoler, de fleste Landbrugsskoler og adskillige Efterskoler haft Elever fra Sønderjylland. Nedenstaaende Tal omfatter Aarene 1908—42 (Sommerskolen 1908 og Vinterskolen 1941—42 medregnede).

¹³⁾ Undervisningsministeriet har beredvilligt givet mig Lejlighed til at gennemgaa Højskolernes og Landbrugsskolernes aarlige Indberetninger siden 1908. I disse findes Oplysninger om, i hvilke Amter og Landsdele de enkelte Elever har hjemme. Nedenstaaende Tal-Opgivelser hviler væsentlig paa Gennemgang af disse Indberetninger. Men da enkelte Aargange manglede, blev det nødvendigt at anmode alle Højskoler og Landbrugsskoler om at give Oplysninger for de Aars Vedkommende, for hvilke Indberetningerne til Ministeriet ikke kunde fremskaffes. De fleste Skoler har beredvilligt kunnet sende mig de ønskede Oplysninger, og de Skoler, der er oprettede siden 1906, har meddelt mig, hvor mange Elever de havde fra Sønderjylland i Aarene, der ligger forud for det Aar, i hvilket vedkommende Skole fik Statsgodkendelse. Enkelte Skoler har dog ikke været i Stand til at give Svar, da Elevprotokollerne er medtagne eller forsvundne ved Forstanderskifte.

Til Efterskolerne, ialt 57, har jeg ligeledes udsendt Skemaer med Anmodning om at faa Oplysning om deres Elevtal fra Sønderjylland i Aarene 1908—42. Kun ganske faa af Efterskolernes Forstandere har ikke kunnet give mig de ønskede Oplysninger. Grunden er ogsaa her Elevprotokollens Forsvinden. Men det gælder da for de nævnte Tal, som det gjaldt for de af Jacob Appel fremskaffede, at de i alt Fald ikke er for store.

¹⁴⁾ 1908—09 omfatter Sommerskolen 1908 og Vinterskolen 1908—09.

¹⁵⁾ Da kun enkelte Landbrugsskoler har Sommerkursus for unge Kvinder, opføres det samlede Tal for Sommerskolen og Vinterskolen.

Antal Elever paa Folkehøjskoler, Landbrugsskoler
og Efterskoler. ¹³⁾

Aar	Antal Elever						
	Folkehøjskoler			Landbrugs- skoler ¹⁵⁾	Efterskoler		
	Sommer- skole	Vinter- skole	Ialt	Sommer- og Vinterskole	Sommer- skole	Vinter- skole	Ialt
1908—09 ¹⁴⁾	129	137	266	63	104	212	316
1909—10	106	135	241	57	112	250	362
1910—11	126	160	286	71	165	257	422
1911—12	105	158	263	70	162	288	450
1912—13	102	156	258	61	161	297	458
1913—14	139	154	293	59	187	311	498
1914—15	105	10	115	11	167	10	177
1915—16	9	57	66	8	1	9	10
1916—17	11	64	75	6	0	21	21
1917—18	17	79	96	43	0	45	45
1918—19	25	182	207	49	2	192	194
1919—20	408	488	896	173	359	432	791
1920—21	242	343	585	143	245	329	574
1921—22	222	174	396	125	162	319	481
1922—23	146	175	321	118	141	245	386
1923—24	132	156	288	103	127	203	330
1924—25	181	122	303	116	92	175	267
1925—26	161	155	316	172	99	222	321
1926—27	139	167	306	136	99	196	295
1927—28	142	147	289	118	96	186	282
1928—29	172	127	299	142	115	233	348
1929—30	156	122	278	130	106	196	302
1930—31	170	124	294	127	146	172	318
1931—32	169	122	291	94	104	151	255
1932—33	126	151	277	89	84	151	235
1933—34	151	135	286	130	80	150	230
1934—35	180	164	344	138	106	203	309
1935—36	167	161	328	132	123	237	360
1936—37	144	139	283	117	166	235	401
1937—38	151	125	276	144	156	259	415
1938—39	165	132	297	137	177	210	387
1939—40	151	105	256	95	205	252	457
1940—41	97	137	234	138	139	187	326
1941—42	170	176	346	142	175	252	427

¹³⁾ ¹⁴⁾ ¹⁵⁾ Se foregaaende Side nederst.

Nedenstaaende Tabel viser, hvor mange Elever fra Mellem- og Sydslesvig Folkehøjskoler, Landbrugsskoler og Efterskoler har haft siden 1920.

Aar	Antal Elever						
	Folkehøjskoler			Landbrugs- skoler	Efterskoler		
	Sommer- skole	Vinter- skole	Ialt	Sommer- og Vinterskole	Sommer- skole	Vinter- skole	Ialt
1920—21	6	26	32	0	0	2	2
1921—22	10	31	41	6	15	51	66
1922—23	15	35	50	2	34	60	94
1923—24	21	57	78	2	51	57	108
1924—25	12	32	44	1	16	31	47
1925—26	6	26	32	3	20	12	32
1926—27	19	24	43	3	29	16	45
1927—28	9	12	21	3	19	12	31
1928—29	14	11	25	4	6	3	9
1929—30	9	21	30	7	7	3	10
1930—31	8	12	20	2	22	4	26
1931—32	7	35	42	4	11	9	20
1932—33	9	17	26	3	16	15	31
1933—34	10	35	45	3	16	6	22
1934—35	5	23	28	2	9	6	15
1935—36	5	5	10	4	20	6	26
1936—37	4	13	17	2	17	3	20
1937—38	2	8	10	3	15	13	28
1938—39	2	5	7	0	12	7	19
1939—40	6	6	12	2	7	5	12
1940—41	0	0	0	1	0	3	3
1941—42	3	1	4	2	10	8	18

Der har da fra Mellem- og Sydslesvig i Aarene 1920—42 været 617 Elever paa Højskole, 59 paa Landbrugsskole og 684 paa Efterskole, ialt 1360.

De nævnte Tal (1908—42) for Folkehøjskoler og Landbrugsskoler ligger i Aarene op mod 1914 i et roligt Leje uden større Udsving, medens Efterskolernes Elevtal er stærkt stigende til 498 i Aaret forud for Verdenskrigens Udbrud 1914. Derefter indtræ-

der for alle Skoler en brat Standsning. Den første Krigsvinter, 1914—15, møder med et meget lille Tal. Grunden hertil er saa nærliggende, at den ikke behøver at nævnes. Ogsaa Krigssomrene viser meget smaa Elevtal, medens der, som Krigsaarene gaar, er et ret betydeligt Antal unge Mænd fra Sønderjylland, der søger Højskolernes og Landbrugsskolernes Vinterkursus. Men efter Verdenskrigens Afslutning kommer den store Tilstrømning. Fire Aargange af unge Syd for Grænsen har ikke haft Lejlighed til at søge Skolerne i Krigens Aar, nu er Vejen atter aabnet, og i stort Tal søger unge Sønderjyder til Skolerne, i 1919—20 ikke mindre end 1860. Somme Steder var den store Tilstrømning ved at sprænge Skolernes Rammer. Da sønderjydske Soldater efter Vaabenstilstanden i November 1918 vendte tilbage til deres Hjemstavn, var der mange af dem, som ønskede at komme paa Skole, selv om Skolernes Vinterkursus allerede var begyndt. Skoleforeningens Formand, Gaardejer Jepsen Christensen, skriver i et Brev (20. December 1918) til Højskoleforstander Alfred Povlsen, Ryslinge:¹⁰⁾ »Der kommer daglig Forespørgsler fra hjemsendte Soldater, om de kan komme paa Højskole fra 1. Jan. 1919. Vi vil nødigt nægte disse kære Mennesker noget, hvis der kan skaffes Plads og Hjælp til dem.« Jepsen Christensen beder om Svar paa, om Ryslinge kan have nogle Elever: »Vil De sende Svaret til Pastor Rosenstand, V. Vedsted, under min Adresse.« Et Par Dage efter skriver Foreningens Sekretær og Kasserer, A. Lebeck, til Alfred Povlsen om det samme Spørgsmaal. Han tvivler dog noget paa, at de unge kan »faa noget ud af et saadant kortvarigt Op-hold. Vejen staar jo aaben for dem senere.«

Efter nogle Aars Forløb finder Elevbesøget fra Sønderjylland atter et roligt Leje med Svingninger op og ned. I adskillige Aar ligger Efterskolernes Elevtal højere, i nogle Aar endog langt højere end Højskolernes. Økonomiske Forhold i 30'erne indvirker paa Tallene, og ogsaa den anden Verdenskrigs Udbrud og Begivenhederne i 1940 sætter Præg paa Elevtallet.

Efterfølgende Oversigt bygger for Perioden 1844—1907 paa Jacob Appels Tal i Sønderjydske Aarbøger 1909.

¹⁰⁾ Alfred Povlsens Papirer i Rigsarkivet.

Antal Elever paa Folkehøjskoler, Landbrugsskoler
og Efterskoler 1844—1942.

Aar	Folkehøj- skoler	Landbrugs- skoler	Efterskoler	Ialt
1844—1907	4858	905	3323	8686
1908—1942	9955	3457	11450	24862

Det samlede Tal for Aarene 1844—1942 bliver da for Højskoler 14,813, for Landbrugsskoler 4362 og for Efterskoler 14,773, ialt for alle tre Skolearter 33,948.

Medens sønderjydske Højskole- og Landbrugsskoleelever har søgt paa Skole i alle Dele af Landet, har Efterskoleeleverne i langt overvejende Grad holdt sig til de nærmestliggende Efterskoler: V. Vedsted, Bramminge, Holsted, Skibelund, Askov, Hejls, Børkop, Skanderup, Hoptrup, Nordborg Slots, Rens og Vojens. Der er f. T. omtr. 60 Efterskoler, men omtr. 50 af disse har kun haft faa eller slet ingen Elever fra Sønderjylland, ialt tilsammen kun ca. 300 af de 11,450, der har besøgt Efterskoler i Aarene 1908—42. Man undrer sig over dette lille Tal, men Forældrene har aabenbart ønsket, at deres yngste unge ikke skulde drage for langt af Vej, naar de skulde paa Efterskole. Hertil kommer — hvilket maa tilføjes — at Grænseefterskolerne var oprettede netop for at modtage sønderjydske Elever og vel ogsaa lagde Undervisningen til Rette efter disse Elevers Behov. Disse Skoler maatte da især virke dragende for sønderjydske Elever. To af Efterskolerne, Skibelund (oprettet 1884) og V. Vedsted (oprettet 1895) har kunnet meddele mig Elevtallene helt fra deres første Aar. De har haft henholdsvis 2780 og 1756 Elever fra Sønderjylland.

Endnu skal nævnes nogle Højskoler, der har haft over 75 Elever fra Sønderjylland:

	Aarene indtil 1908*)	1908 —42	Ialt
Rødning Folkehøjskole, opr. 1844	ca. 400**)	597	997
Askov Folkehøjskole, opr. 1865	ca. 858	711	1569

*) Tallene i denne Rubrik findes i Jacob Appels Afhandling i Sønderjydske Aarbøger 1909, Side 18.

**) Tallet omfatter Aarene fra 1844 til 1885, da Skolen standsede. Den blev genaabnet 1920.

Vinding Folkehøjskole, opr. 1867	ca. 502	409	911
Ryslinge Folkehøjskole, opr. 1866	ca. 454	614	1068
Testrup Folkehøjskole, opr. 1866	ca. 240	129	369
Vallekilde Folkehøjskole, opr. 1865	ca. 203*)	442	645
Frederiksborg**) Folkehøjskole, opr. 1895	ca. 191	388	579
Ollerup Folkehøjskole, opr. 1868	ca. 170	325	495
Grundtvigs Folkehøjskole, opr. 1856	ca. 157	361	518
Vejstrup Folkehøjskole, opr. 1867	ca. 136	?***)	136
Odder Folkehøjskole, opr. 1889	ca. 125	110	225
Høng Folkehøjskole, opr. 1864	ca. 117	126	243
Ry Folkehøjskole, opr. 1892	ca. 98	134	232
Ubberup Folkehøjskole, opr. 1899	ca. 88	285	373
Vestbirk Folkehøjskole, opr. 1884	ca. 91	117	208
Børkop Folkehøjskole, opr. 1889	ca. 79	448	527
Skamlingsbanke Folkehøjskole, opr. 1903	ca. 73	16	89
Sorø Folkehøjskole, opr. 1888	ca. 71	170	241
Hindholm Folkehøjskole, opr. 1852	ca. 65	28	93
Haslev Folkehøjskole, opr. 1891	ca. 55	333	388
Uldum Folkehøjskole, opr. 1848	—	154	154
Rødkilde Folkehøjskole, opr. 1865	—	84	84
Køng Folkehøjskole, opr. 1877	—	75	75
Sørslev Folkehøjskole, opr. 1882	—	111	111
Tommerup Folkehøjskole, opr. 1906	—	291	291
Roskilde Folkehøjskole, opr. 1907	—	290	290
Krabbesholm Folkehøjskole, opr. 1907 ..	—	125	125
Kerteminde Folkehøjskole, opr. 1908	—	130†)	130
Antvorskov Folkehøjskole, opr. 1909	—	174	174
Esbjerg Arbejderhøjskole, opr. 1910	—	76†)	76
Snoghøj Folke- og Gymnastikhøjskole, oprettet 1913	—	146	146
Ollerup Gymnastikhøjskole, opr. 1920 ..	—	274	274
Haslev udv. Folkehøjsk., opr. 1920	—	107	107
Hoptrup Folkehøjskole, opr. 1920	—	356	356
Danebod Folkehøjskole, opr. 1920	—	388	388
Rønshoved Folkehøjskole, opr. 1920	—	208	208

*) Ufuldstændig Opgørelse.

**) Siden 1937: Grundtvigs Højskole, Frederiksborg.

***) Oplysning om Tallet kan ikke fremskaffes.

†) Ufuldstændig Opgørelse.

I Jacob Appels Artikel findes ikke nogen lignende Opgørelse for enkelte Landbrugsskoler. Paa Grundlag af Tallene for 1908—42 kunde der nok nævnes nogle Landbrugsskoler, der har haft særlig mange sønderjydske Elever, men da adskillige Skoler er oprettede inden 1908, vilde dette kun give et halvt Billede. Der skal da kun anføres, at Sønderjyllands egen Landbrugsskole, Graasten, siden dens Oprettelse i 1924 har haft omtrent 1000 sønderjydske Elever og Grænseskolen, Ladelund Landbrugsskole, siden 1908 omtr. 600.

IV.

Der bestod en levende Forbindelse mellem Skoleforeningens ledende Mænd og Skolerne, navnlig gennem Breve. Der er bevaret en Række Breve til adskillige Højskolemænd fra Hinrich Thomsen, der fra Foreningens Stiftelse til 1911 var dens Sekretær og Kasserer. Brevene giver et godt og muntert Billede af denne utrættelige Slider i Foreningens Tjeneste og Glimt af Forholdet mellem Foreningen og Skolerne. Thomsen indmeldte til Skolerne de Elever, Skoleforeningen støttede, og tilmeldte ogsaa en Del, som selv skulde betale deres Skoleophold. Man mærker mellem Linjerne i hans Breve Glæden over, at han kan være Mellemand mellem de unge og Skolerne. Han fryder sig, naar han fra Skolerne faar Brev om, at »hans Elever« er flinke og vaagne, og saadanne Breve faar han tit. Højskoleforstander Povl Hansen, Vallekilde, skrev i et Brev¹⁷⁾ (8. Febr. 1899): »Vi har en ganske fortrinlig trop Sønderjyder i år, og jeg håber, at I vil få glæde af dem, når de først kommer hjem igjen.« Et saadant Brev glædede Thomsen i alt hans Slid. Han takker Gang paa Gang for, at Skolerne giver fri Undervisning til en Del Elever. Men han holder paa, at de, der selv kan betale fuldt ud, ogsaa skal gøre det. Skolerne skal ikke ofre, hvor det ikke er nødvendigt. Han skriver¹⁸⁾ (22. Febr. 1904) til Højskoleforst. H. Rosendal, Grundtvigs Højskole, at han kan indmelde to unge Piger til Sommerskolen 1904, men den ene skal betale alt selv, »thi det om »fri Undervisning« for den ene bryder vi os ej om, det gøres slet ikke behov.«

¹⁷⁾ Povl Hansens Papirer i Rigsarkivet.

¹⁸⁾ H. Rosendals Papirer i Rigsarkivet.

Thomsen holder af Orden i Tingene. En indmeldt Elev er ikke mødt paa Testrup Højskole. Det er hverken meldt til Skolens Forstander, Dr. Jens Nørregaard, eller til Thomsen. Nørregaard, der ogsaa var en Ordenens Mand, er lidt vred herover, og Thomsen svarer (25. Jan. 1894)¹⁹⁾: »Jeg holder ogsaa paa Orden i Krammet.« Men iøvrigt kan der være gode Grunde til, at en Elev udebliver. I et Brev (31. Oktbr. 1897) til Povl Hansen, Vallekilde, skriver Thomsen, at det gør ham ondt, at han igen skal afmelde en Elev, og han afskriver følgende Brev fra en ung Mand i Røjbøl: »Da min Fader er dansk Undersaat og søger om at blive prøjsisk, men det ej er kommen endnu, tør jeg ikke vove at drage paa Højskole. Jeg sender hermed Skolebeviset tilbage.« Thomsen føjer til: »Der er jo Intet herved at gøre, tilmed da jeg finder hans Undskyldning god og forstandig.«

I mange Breve klager Thomsen over, at det kniber med at faa Skoleforeningens Penge til at slaa til. I et Brev (18. Septbr. 1893) til Rosendal anmoder han om, men først efter Juleferien, at faa Besked om, hvad Skoleforeningen skal betale og føjer skæmtsomt til: »Jo mindre det bliver, des bedre.« I et Brev (1. Maj 1902) beder han om Henstand med Betalingen nogle Dage: »Vi har kun 16 Kr. f. T. i Kassen, venter Forstærkninger hver Dag. Tilmed sidder vi (Thyssen Hansen og jeg) f. T. i et Uføre: Politiet har taget alle vore Bøger, man vil os tillivs, men vi gør naturligvis Nødværge, og vi klarer nok Ærterne.« I et Brev (18. Juli 1907) skriver han til Dr. Nørregaard: »Vi er naaet op til Nr. 281 til Vinter, det er baade godt og galt, g o d t : for Frugterne, vi venter deraf, g a l t : fordi der er noget, der hedder Penge.« Naturligvis er Thomsen i godt Humør, naar der kom Bidrag til Skoleforeningen, selv om det ikke var store Sedler. Paa et Brevkort (3. April 1907) skriver han til Dr. Nørregaard: »Mange Tak for Hilsenen ved Johannes Skytt [Elev paa Testrup Vinteren 1906—07], og mange Tak for, hvad der blev sendt ved ham, jeg blev meget glad derfor, thi: 1) afleverede han 21,10 Kr., Overskud fra Elevernes Sygekasse, 2) gav han mig 18 Kr. som Overskud fra »Elevernes Avis«, og 3) meldte han sig som Medlem til Skoleforeningen. For en Ordens Skyld meddeler jeg Dem dette straks, thi det er vel nærmest efter Deres Indskydelse, at

¹⁹⁾ Jens Nørregaards Papirer i Rigsarkivet.

man uventet faar et saa godt og sjældent Besøg fra en af de unge, der har været paa Højskole.«

I Thomsens Brev lyser der ofte en levende Forstaaelse af Højskolens Gerning. En Elev paa Vallekilde maa rejse hjem til Session i Tønder 7. Marts, og da der kun er tre Uger tilbage af Vinterkursuset, vil han gerne blive hjemme. Thomsen bemærker hertil i et Brev (30. Januar 1899) til Povl Hansen: »Og den sidste Maaned i et Højskolekursus er efter mit Skøn ikke den ringeste.« Den samme Forstaaelse af Højskolens særlige Gerning kommer til Orde i et Brev (10. Marts 1897) til Dr. Nørregaard, i hvilket han indmelder en Mejerske til Sommerskolen paa Testrup: »Det glæder os altid,« skriver han, »naar en Mejerske beder om Hjælp til Højskole og ikke til Mejeriskole.«*)

Thomsens Breve viser, at han stod i det venligste Forhold til Skolerne og deres Forstandere. Og de Smaaavanskeligheder, der kunde opstaa navnlig i de første Aar af hans Sekretærtid, tog han med muntret Sind. Han syntes ikke, at de gode Højskolemænd var rigtig kontorvante. Han skriver herom i et Brev²⁰⁾ (6. Oktober 1893) til H. P. Hanssen: »Har Besvær med Samarbejdet med Højskoleforstanderne. De skulde fire Uger paa Højskole paa H. P. Hanssens Kontor. Jeg vilde da anbefale, at Svendsen, Tune, indskreves som Nr. 1, Dr. Nørregaard som Nr. 2, Anders Jørgensen [Høng] som Nr. 3 o. s. v. Rødkilde-Manden [Højskoleforstander J. H. Andersen] skal have dobbelt Kursus.« Thomsen kvæler aabenbart en Smule Fortrædelighed ved at meddele disse muntre Linjer til sin unge Ven, hvis Kontor kan være et Lærested for Højskolemænd. Men i det store og hele stod Thomsen og Skolerne paa god Fod med hinanden. Som Aarene gik, blev Tonen mellem de to Parter mere og mere fortrolig. I de første Breve til Testrup Højskoles Forstander er Tilskriften særdeles formel: Højtærede, Hr. Dr. Nørregaard, siden bliver den helt fortrolig: Kjære Dr. Nørregaard, og Underskriften: Venligst Hilsen fra Deres hengivne H. Thomsen.

*) Foruden de nævnte Højskolemænds Papirer er ogsaa Højskoleforstander Ludvig Schrøders Arkiv (Det kgl. Bibliotek) og Højskoleforstander J. P. Kristensen-Randers' Papirer (Rigsarkivet) gennemgaaet, men der findes i deres Brevsamlinger ikke væsentlige Bidrag til de Forhold, denne Afhandling beskæftiger sig med.

²⁰⁾ H. P. Hanssens Papirer i Landsarkivet i Aabenraa.

V.

Det lader sig vanskeligt afgøre, hvor stor en Procentdel af den sønderjydske Ungdom, der har besøgt danske Ungdomsskoler. Men i de sidste 40 Aar har det sønderjydske Elevbesøg paa Ungdomsskolerne sikkert været paa Højde med andre Landsdeles. Og ingen vil bestride, at denne Strøm af sønderjydsk Ungdom, der berigede vendte hjem til deres Hjemstavn fra deres Skoleophold, har haft den største Betydning for folkelige og kirkelige Bevægelser, for Fremskridt i Landbrug, i Haandværk og i andre Erhverv i Sønderjylland. I »En Tale, som burde være holdt den 20. Mars«²¹⁾, siger Bjørnstjerne Bjørnson: »Det Aandens og Hjertets Liv, som fra de danske Folkehøjskoler har bredt sig udover Landet, har intet Sidestykke . . . den dyrebareste Frugt er naturligvis: øget Livsglæde, strengere sædelig Vilje, interessefyldt Kundskabstrang, som efterhaanden har velsignet tusen Hjem. . . . For Nordslesvigerne har jo den danske Folkeoplysning med dens Centrum i Bøndernes Højskoler en særegen Tiltrækning. Og den kirkelige Retning, som er uadskillelig fra Folkehøjskolen, ja, er dens Vejleder, har en friere, mere individuel Forkyndelse, ejer en Sang og et Menighedsliv, som Nordslesvigerens Hjerte stunder til.«

Med denne Udtalelse af Bjørnson kan sidestilles nogle Betragtninger, som Anders Lebeck fremsatte kort Tid efter Verdenskrigens Afslutning.²²⁾

Lebeck omtaler de Breve, som sønderjydske Soldater skrev hjem til deres kære i Hjemmet i Verdenskrigens Dage. Han gør opmærksom paa, at de er skrevet af Mænd, der ikke havde faaet en eneste Times Undervisning i Dansk i den preussiske Statsskole. Og de skrev hjem paa Dansk. Hvordan kunde det gaa til, spørger han, at en Soldat fra Nordslesvig var i Stand til at skrive paa Dansk, naar han aldrig havde haft Lejlighed til at skrive et Ord Dansk i sin Skoletid? Enkelte havde lært at skrive lidt Dansk

²¹⁾ »Verdens Gang«, 28. Maj 1898, Gengivelsen her efter Bjørnstjerne Bjørnson: Artikler og Taler, 1913, II, S. 390.

²²⁾ A. Lebeck: Højskolen og Sønderjylland (»Højskolebladet«, 1919, Sp. 1337—42), jvfr.: Hans Lund: »The Influence of the High-Schools in Northern Slesvig 1864—1920« (The Folk High-Schools of Denmark, 2. Udg., 1929, S. 69—75).

i deres Hjem, men deres Antal var kun ringe. Der maa have været andre Kilder, af hvilke disse Soldater øste. Ja, der var sandelig andre Kilder, udbryder han, og han nævner de danske Ungdomsskoler i Kongeriget: »Jeg kender godt alle de mange Skrøbeligheder, den danske Højskole siges at lide af. Men for mig bliver alt dette i dette Øjeblik forsvindende lille i Forhold til den mægtige Indsats, den danske Højskole har gjort, først som en Vækker af det danske i Sønderjylland, senere som en stadig Kilde til Fornyelse for Danskhed under det lange, tunge Fremmedherredømme efter 1864. De unge Sønderjyder, der med deres modtagelige Sind satte sig paa de danske Højskoler og Efterskoler Bænke, fik her Næring for deres Trang. Hvad den rørigste nationale Del af vor Befolkning kender fra personlig Berøring med dansk Aandsliv, har den for den væsentligste Del fra Ophold paa de grundtvigske Skoler. . . . Og derfor siger jeg: Ære være den danske Højskole og den danske Efterskole, — med alle deres Skrøbeligheder, de indbildte som de virkelige.«

Disse to Udtalelser nævner især, hvad de grundtvigske Skoler har betydet for sønderjydske Ungdom. Men dette er ikke udtømmende. Sandt er det, at det først og længe var til grundtvigske Skoler, de unge fra Sønderjylland søgte. Senere fik ogsaa Indre Mission i Sønderjylland Øje for, hvilke Værdier de unge kunde møde paa danske Skoler. I den tit nævnte Afhandling af Jacob Appel peges der paa den glædelige Kendsgerning, at ogsaa Indre Missions Højskoler har faaet stærk Tilgang af Elever fra Sønderjylland. Forbindelsen mellem Indre Missions Venner paa begge Sider Grænsen blev som Aarene gik mere og mere levende og bestaar stadig. Indre Missions Højskoler har, siden den første oprettedes 1887, haft omtr. 50,000 Elever; af disse var omtr. 2000 fra Sønderjylland; Indre Missions Efterskoler har haft omtr. 1000 sønderjydske Elever.

Men de danske Skoler fik ikke alene Elever fra Hjem, der var paavirkede af de nævnte to kirkelige Retninger. Fra alle Lejre og alle Erhverv i Sønderjylland søgte unge Kvinder og Mænd til danske Skoler. Højskoler, Landbrugsskoler og Efterskoler »blev det Værksted, i hvilket flere og flere fra Sønderjylland hentede deres Vaaben til Kampen for dansk Kultur; dér hentede de Viden om dansk Historie, dér blev de med stærke Baand knyttet til

dansk Aandsliv, dér blev deres Mod ildnet, deres Kræfter styrkede, deres Evner øgede.«²³⁾

Mange af de unge tog efter endt Skoleophold Plads i Kongeriget et halvt Aars Tid eller mere, men de allerfleste af dem vendte tilbage til deres Hjemstavn. Dér fik de deres Gerning og Hjem. Hvad de oplevede under deres Skoleophold, blev en Berigelse for Hjemlivet, og i denne Berigelse møder vi maaske den største Værdi, de danske Skoler har givet. Men mere synligt for alle er det, at Elever fra danske Skoler kom til at indtage ledende Stillinger i Landsdelen. I Landbrugets Sammenslutninger, i nationale, folkelige og kirkelige Foreninger, i fælles-økonomiske Foretagender træffer vi dem som Deltagere og Ledere. Langt de fleste af Sønderjyllands Repræsentanter i den tyske Rigsdag og den preussiske Landdag var tidligere Højskoleelever, og af de fire sønderjydske Medlemmer i den Delegation, der i 1919 rejste til Fredskonferencen i Paris, havde to været Elever paa en almindelig Højskole, to paa Landbrugsskole, og alle havde de været Elever paa Askov udvidede Højskole i to Vintre.

Ikke alene i Fredens Tider, men ogsaa i Verdenskrigens Aar, da alt prøvedes, er Skolernes Indflydelse kendelig. Af de omtr. 30,000 Sønderjyder, der deltog i Verdenskrigen, var et meget stort Tal gamle Højskoleelever. De Breve, som de fra alle Evropas Krigsskuepladser sendte til deres Hjem, har en enestaaende Plads i Krigslitteraturen, og i mange af dem møder vi Minder fra deres Skoleophold og i stærke Glimt Vidnesbyrd om den Betydning, deres Skoleophold havde haft for dem.

Men glemmes maa det ingenlunde, at den sønderjydske Ungdom ikke alene var modtagende, men ogsaa givende. De unge Kvinder og Mænd, der drog til Kongerigets Skoler, bragte Bud om den danske Sag til Moderlandets Ungdom, de satte Mod i de mismodige, de vakte Haab hos de tvivlende, og over Grænsen knyttedes Venskaber, som holdt Livet ud. Ad mange andre Veje end Skolernes holdtes Forbindelsen levende mellem Sønderjylland og Kongeriget, men Skolernes Betydning for Fællesskabet over Grænsen maa vurderes højt. Baade for Sønderjylland og for Moderlandet blev den stærke Forbindelse, som de unges Skolebesøg skabte, en stor Rigdom.

Fred. Nørgaard.

²³⁾ Den nævnte Afhandling af Hans Lund, S. 72.

BEMÆRKNINGER TIL DE STATISTISKE TABELLER

Tallene i Borups og Nørgaards Afhandlinger lader sig ikke umiddelbart sammenligne paa Grund af Materialets forskellige Karakter. Borups Tal er hentet fra Skoleforeningens Aarsberetninger og Forarbejderne til disse og er derfor opstillet efter Foreningens Beretningsaar, som regner 1894 = Vinteren 1893—94 og Sommeren 1894 o. s. v., mens Fr. Nørgaard, ligesom Jacob Appel, har faaet Tallene fra Skolerne, hvor de gælder Finansaaret, saaledes at 1894 dér betyder Sommeren 1893 og Vinteren 1893—94 o. s. v.

For at en direkte Sammenligning mellem Tallene i de to Afhandlinger kan foretages, meddeles her en Tabel, hvori alle Tallene er opstillet efter Finansaarene. Tallene i første Kolonne angiver samtlige Elever paa de paagældende Skoler, mens Tallene i anden Kolonne angiver, hvor mange af disse Elever, der fik Understøttelse af Skoleforeningen i det samme Aar. Tallene i første Kolonne er altsaa Nørgaards, Tallene i anden Kolonne Borups:

Samtlige sønderjydske Elever paa Højskoler, Efterskoler og Landbrugsskoler med Angivelse af, hvor mange der fik Hjælp af Skoleforeningen fra Vinteren 1893—94 til Sommeren 1910.

	Højskoler		Efterskoler		Landbrugsskoler*)	
	Samtlige Elever	Skoleforeningens Elever	Samtlige Elever	Skoleforeningens Elever	Samtlige Elever	Skoleforeningens Elever
Vinteren 1893—94		70		129		5
Aaret						
1894—95	214	100	145	71	15	3
1895—96	177	128	180	83	21	4
1896—97	175	114	208	110	29	1
1897—98	198	103	142	93	20	4
1898—99	179	142	128	79	40	19
1899—1900	124	90	118	72	41	13
1900—01	140	97	154	92	55	20
1901—02	141	103	155	105	53	21
1902—03	124	79	204	111	44	11
1903—04	200	101	166	111	39	9
1904—05	173	101	199	108	45	10
1905—06	192	107	268	118	48	19
1906—07	225	129	233	124	33	5
1907—08	267	153	309	168	65	10
1908—09	266	159	316	198	63	24
1909—10	241	165	362	205	57	24
		Somm. 1910		Somm. 1910		Somm. 1910
1910—11	286	40	422	73	71	7

*) Heri er kun medregnet de egentlige Landbrugsskoleelever, men ikke Eleverne paa de øvrige Fagskoler.